

MAGYAR KÖZTÁRSASÁG KORMÁNYA

J/4455. számú

jelentés

az agrárgazdaság 2010. évi helyzetéről

I-II. kötet

I. kötet

Előadó:

**Dr. Fazekas Sándor
vidékfejlesztési miniszter**

Budapest, 2011. október

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	7
I. ÉLELMISZERGAZDASÁG	11
1. Az élelmiszergazdaság nemzetgazdasági szerepe, gazdaságstruktúrája és integrációi	13
1.1. Az élelmiszergazdaság nemzetgazdasági szerepe	13
1.2. Gazdaságstruktúra, integrációk.....	15
2. Az ágazatban felhasznált, illetve rendelkezésre álló erőforrások	21
2.1. A termőföld	21
2.1.1. Földhasználat, földvédelem	21
2.1.2. Talajvédelem.....	25
2.1.3. Ingatlan-nyilvántartás	26
2.1.4. Kárpótlás, részarány-földtulajdon kiadása, osztatlan földtulajdonok kimérése.....	28
2.1.5. A Nemzeti Földalap tevékenysége	28
2.2. Területi vízgazdálkodás	30
2.3. A biológiai alapok, mezőgazdasági és élelmezési célú növény- és állatgenetikai erőforrások.....	32
2.4. Agrárfoglalkoztatás és kereseti viszonyok.....	35
2.5. Termelőeszköz-felhasználás	38
2.6. Beruházások a mezőgazdaságban	40
3. A mezőgazdasági termelés és felvásárlás alakulása.....	43
3.1. Szántóföldi növénytermesztés.....	43
3.2. Kertészet.....	46
3.3. Dísnövénytermesztés, gyógynövény felvásárlás.....	47
3.4. Állattenyésztés	47
3.5. Ökológiai gazdálkodás	51
3.6. Felvásárlás, intervenció.....	53
3.7. Áralakulás	55
4. Erdő- és vadgazdálkodás, halászat	59
4.1. Erdőgazdálkodás	59
4.2. Vadgazdálkodás és vadászat	62
4.3. Halászat	64
5. Pénzügyi és vagyoni helyzet alakulása a mező- és erdőgazdasági vállalkozásokban.....	67
5.1. A pénzügyi és vagyoni folyamatok elemzése a NAV gyorsjelentésének adatai alapján	67
5.2. A mezőgazdasági vállalkozások 2010. évi eredményei a tesztüzemi rendszer alapján	69
5.2.1. Az egyéni gazdaságok jövedelemhelyzete	72
5.2.2. A társas vállalkozások jövedelemhelyzete	74

II. ÉLELMISZER-FELDOLGOZÁS, -KERESKEDELEM, BIOENERGIA.....	77
6. Az élelmiszeripar helyzete, szerkezete	79
6.1. Az élelmiszertermelés és -értékesítés alakulása	80
6.2. Foglalkoztatottság, keresetek	83
6.3. Vállalkozási és tulajdoni szerkezet.....	84
6.4. Beruházások.....	84
7. Az agrárkereskedelem alakulása.....	87
7.1. A hazai élelmiszerfogyasztás és kereskedelem	87
7.2. Az agrár-külkereskedelem helyzete	89
7.3. Az élelmiszerláncon belüli jövedelem-megoszlás	94
7.4. A helyi értékesítés szerepe a hazai élelmiszertermelésben és kereskedelemben	99
8. Bioenergia-termelés	103
8.1. Bioüzemanyagok előállítása.....	103
8.2. Biogáztermelés	104
8.3. Energiatermelés biomassa tüzeléssel.....	106
III. VIDÉKFEJLESZTÉS	109
9. A vidéki területek fontossága	111
10. Helyzetkép a vidék társadalmi-gazdasági állapotáról.....	115
11. Vidéki gazdasági indikátorok	117
12. Vidéki környezeti indikátorok	119
13. Vidéki életminőség, társadalmi indikátorok	123
14. Helyi közösségek	125
15. Agrár-vidékfejlesztési intézkedések célrendszere	127
15.1. Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVP)	127
15.1.1. Agrár-környezetgazdálkodás	137
15.1.2. Mezőgazdasági eredetű megújuló energiaforrások.....	139
15.2. A LEADER program és a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat (MNVH)	140
IV. KÖRNYEZETVÉDELLEM	143
16. Magyarország környezeti állapota	145
16.1. Víz-, levegő- és talajszennyezettség.....	145
16.1.1. Víz	145
16.1.2. Levegőminőség és zajállapot	150
16.1.3. Talajszennyezettség.....	152
16.2. Hulladékgazdálkodás.....	155
17. Nemzeti parkok, természetvédelmi területek.....	157
18. A mezőgazdaság környezeti hatásai.....	161
19. GMO-val kapcsolatos intézkedések.....	163
V. SZABÁLYOZÁSI ÉS FINANSZÍROZÁSI KÖRNYEZET	165

20. A hazai agrárgazdaság nemzetközi szabályozási keretfeltételei	167
20.1. WTO.....	167
20.2. A vizsgált időszakban a KAP főbb változásai	167
20.2.1. A vizsgált időszakban a KAP szabályozás főbb változásai.....	167
20.2.2. Az EU agrár- és környezetpolitikai intézkedései, a magyar szerepvállalás, a további reformra való felkészülés	169
20.3. Egyéb, a szabályozást érintő nemzetközi egyezmények	172
21. Támogatások – a KAP szabályozás hazai végrehajtása	173
21.1. Nemzeti támogatások.....	181
21.1.1. Notifikált támogatások	182
21.1.2. De minimis támogatások	182
21.1.3. Egyéb intézkedések	184
21.2. EU társfinanszírozású támogatások	186
21.2.1. Méhészeti Nemzeti Program	186
21.2.2. Igyál tejet program.....	187
21.2.3. Iskolagyümölcs Program	187
21.2.4. Egyes speciális szövetkezetek (TÉSZ, BÉSZ) támogatása.....	187
21.2.5. Nemzeti Diverzifikációs Program	187
21.2.6. Egyes állatbetegségek ellenőrzése, felszámolása	188
21.2.7. Uniós programok ÁFA fedezete	188
21.2.8. Nemzeti Vidékfejlesztési Terv	188
21.2.9. Új Magyarország Vidékfejlesztési Program.....	189
21.2.10. Halászati Operatív Program.....	192
21.3. EU által közvetlenül térített támogatások	194
21.3.1. Területalapú támogatások (SAPS).....	194
21.3.2. Agrárpiaci támogatás	195
21.4. Az agrártámogatások főbb támogatási jogcímeinek vállalkozási típusonkénti megoszlása	195
22. Pénzügyi szabályozás és hitelpolitika	201
22.1. Adó- és járulékrendszer	201
22.2. Nemzeti agrárkár-enyhítési rendszer	202
22.3. Mezőgazdasági vállalkozások hitelgazdálkodása	203
22.3.1. Az agrárágazat társas vállalkozásainak hitelállománya	203
22.3.2. Támogatott hitelek	204
23. Fogyasztáspolitikai és élelmezés	207
23.1. Élelmiszerhigiénia, élelmiszerbiztonság.....	207
23.2. Növényegészségügy, növényvédelem	211
23.3. Állategészségügy és állatvédelem.....	214
24. Kutatás és oktatáspolitikai	221
24.1. Kutatás-fejlesztés	221
24.2. Oktatás	224
25. Agrárjogalkotás	227
26. Az Európai Unió mezőgazdasága.....	235
26.1. Termelés.....	235

26.2. Árak	238
26.3. Jövedelem	239
27. Magyarország és az EU mezőgazdasági mutatói.....	241

Bevezetés

Az élelmiszergazdaság helyzetéről szóló, évente készülő agrárjelentés immár tizenharmadik alkalommal készült el, az agrárgazdaság fejlesztéséről szóló 1997. évi CXIV. törvény, valamint az azt módosító 2005. évi XXVIII. törvény előírásainak megfelelően. A törvények előírják, hogy a Kormány kialakítja és a Központi Statisztikai Hivatallal (KSH) közös felelősségben a vidékfejlesztési miniszter útján az Országgyűlés elé terjeszti jelentését az agrárgazdaság helyzetéről, a mezőgazdasági termelők jövedelemviszonyairól, a főbb agrárpolitikai célok megvalósulásáról, a megtett intézkedésekről, valamint a költségvetési támogatások felhasználásáról.

Az európai országok gyakorlatának megfelelően az agrárjelentések az előző naptári vagy gazdasági év agrárgazdasági és agrártársadalmi folyamataival foglalkoznak, s ezeket vetik össze az azt megelőző év/évek fő irányzataival. Így a most összeállított jelentés célja a 2010. év bemutatása, összevetve a 2009. év és az azt megelőző évek jellemzőivel.

A vidékfejlesztési miniszter – a KSH-val közös felelősségben – a tárgyévet követő év október 15-ig terjeszti az Országgyűlés elé az agrárjelentést, melyet az Agrárgazdasági Tanács véleményez és véleményét a beterjesztéssel egyidejűleg nyilvánosságra hozza.

A jelentés a lehetőség szerinti legfrissebb adatok és információk alapján készül, amely évről-évre nem kis nehézség elé állítja a készítőket. Az adott évre vonatkozó végleges statisztikai adatok többsége ugyanis csak a következő év júniusától érhető el, és egyes adatok csak az ősz folyamán válnak ismertté. Az élelmiszergazdaság 2010. évét bemutató agrárjelentés alapvetően a KSH 2011 július végéig publikált adatbázisára épült, a később publikált adatokat, illetve a revideált adatokat már nem állt módunkban figyelembe venni. Ennek megfelelően a jelentés előzetes adatokat, és egyes esetekben szakértői számításokon alapuló értékeket is tartalmaz.

A 2010-ben alakult kormány az új kormányzati struktúrával is összhangban, a gazdasági és társadalmi prioritások megváltozásával az agrárbeszámolót is új tartalommal kívánta feltölteni. A jelentés átalakítása során figyelembe vette az Agrárgazdasági Tanács, illetve az elmúlt évi parlamenti vita javaslatait is. Az új struktúrájú jelentés a korábbinál nagyobb hangsúlyt helyez az agrártermelésen túlnyúló területekre, a szermaradvány-mentes, biztonságos élelmiszer-előállításra, a táj, az élővilág és a vízbázisok megőrzésére, talajaink termelékenységének fenntartására, arra, hogy az új szemléletű mezőgazdálkodás és élelmiszer-előállítás minél több embernek adjon munkát és megélhetést. Az agrárjelentésnek is ennek a többfunkciós mezőgazdasági modellnek a kialakítását kell szolgálnia. A termelési szempontok mellett tehát markánsan képviselnie kell a környezeti, társadalmi, szociális és foglalkoztatási szempontokat is.

Az észrevételeket, javaslatokat figyelembe véve, döntés született arról, hogy a beszámoló újabb fejezetekkel bővüljön. Az Agrárgazdasági Tanács javaslatának megfelelően, két év összehasonlítása helyett több – általában öt – év adatai alapján a trendek leírását, esetenként az uniós tagországok adatainak közlését is tartalmazza a beszámoló. A jelentés keretein belül önálló fejezetként jelenik meg a vidékfejlesztés, melyben összefoglalóan mutatjuk be a vidéki életminőség, a helyi közösségek és a helyi gazdaság helyzetét. Szintén új a környezetvédelemmel foglalkozó fejezet, melyben kitérünk a mezőgazdaság környezeti hatásaira is. Nagyobb hangsúlyt kapott, illetve új elemként jelent meg a WTO tárgyalások, és az EU KAP-reform aktualitásainak, valamint az agrárdiplomáciai tevékenység bemutatása.

A következő időszak agrárpolitikája leginkább az emberekről szól, a helyi közösségekről, a helyi gazdaságról, a vidéki életminőség javításáról, a vidék felemelkedéséről. Ezeknek a szempontoknak a jelentésben is tükröződniük kell, a családi gazdálkodás, az egyéni gazdálkodás és a szövetkezési formák is nagyobb hangsúlyt kapnak, összhangban a kormányzati célokkal és intézkedésekkel.

Az átalakítás során azonban nem hagyhattuk figyelmen kívül, hogy az elmúlt évtizedben szakmai körökben az agrárjelentést az agrárgazdaság egészére nézve kiforrott, alapvető információs bázisnak tekintették. Ezt a jellemzőjét mindenképpen meg kell tartani. Biztosítani kell, hogy a korábbi évek kiadványaival összevethető maradjon, és az idősorok meghosszabbíthatóak legyenek.

Mindezen igényeknek való megfelelés, és az átalakítás nagy kihívást, és jelentős többletmunkát generált az eddig is nagy kapacitásokat lekötő munkában. Az új területek bekerülésével, súlyának növekedésével nagyobb feladat hárul az önálló fejezeteket készítő VM államtitkárságokra és az anyag összeállítását koordináló minisztériumi főosztályra, valamint a háttérmunkákban eddig is jelentős szerepet vállaló Agrárgazdasági Kutató Intézetre.

Az új kormány első évének tevékenységét az ágazat közép-hosszú távú fejlődési pályájának felvázolása, a stabilitás megteremtésének szándéka motiválta. A 2020-ig szóló Nemzeti Vidékstratégiai Koncepció célja, hogy a vidéki térségeink nagy részén érvényesülő kedvezőtlen folyamatokat megfordítva, a fenntarthatóságot és a vidéki élet értékeit középpontba állító jövőkép alapján kijelölje az ország vidékpolitikájának célkitűzéseit, alapelveit, valamint az azok elérését biztosító programok és intézkedések végrehajtási kereteit. Ugyanakkor az agrárgazdaságban 2010-ben rendkívül súlyos természeti katasztrófák következtek be; az év elején észak-magyarországi árvizek, jégeső, év végén a 280 ezer hektárt meghaladó belvíz és a nagy ökológiai katasztrófaként bekövetkezett vörösiszap ömlés.

A magyar tárgyalási taktika és a felhozott érvek eredményeként komoly diplomáciai sikerként könyvelhető el, hogy Magyarország további három évvel meghosszabbította a 2011-ben lejáró földmoratóriumot.

A Parlament elfogadta az Alaptörvényt, ami az agrárgazdaságra és a vidékre is tartalmaz determinációkat. Ezek szerint a természeti erőforrások, különösen a termőföld, az erdők és a vízkészlet, a biológiai sokféleség, ezen belül a honos

növény- és állatfajok, valamint a kulturális értékek a nemzet közös örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége. Magyarország a testi és lelki egészséghez való jog érvényesülését az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférés biztosításával, a munkavédelem és az egészségügyi ellátás megszervezésével, a sportolás és a rendszeres testedzés támogatásával, valamint a környezet védelmének biztosításával segíti elő.

I. ÉLELMISZERGAZDASÁG

1. Az élelmiszergazdaság nemzetgazdasági szerepe, gazdaságstruktúrája és integrációi

1.1. Az élelmiszergazdaság nemzetgazdasági szerepe

A 2010. év a válságból való kilábalás, a világgazdaság lassú magára találásának jegyében telt. A legnagyobb nemzetgazdaság, az Egyesült Államok bruttó hazai termékének (GDP) volumene 2011 első negyedévében már valamelyest meghaladta a válság előttit.

Az Eurostat gyorsbecslése szerint *az Európai Unió (EU-27) gazdasága* 2009-ben összességében 4,2%-kal esett vissza, de 2010-ben mindegyik negyedévben növekedés volt tapasztalható, a IV. negyedévben már 2,1%-kal haladta meg az előző év azonos időszakának GDP volumenét, azonban *még elmaradt a válságot megelőző szinttől.* A növekedés motorját Németország jelentette, a többi jelentős nemzetgazdaság teljesítménynövekedése átlag alatti volt. Az adatot közlő 20 ország közül mindössze kettőben, Görögországban és Portugáliában volt mérséklődés.

Magyarország bruttó hazai terméke a 2010-es év egészében 1,2%-kal volt magasabb az előző évinél, ami a 2009-es év 6,7%-os visszaesése után – irányában – kedvezőnek tekinthető, a növekedés ugyanis negyedévről negyedévre gyorsult. A mezőgazdasági termelés elsősorban a kedvezőtlen időjárás következtében csökkenő terméseredmények miatt 2010-ben visszaesett.

A mezőgazdaság teljes kibocsátása 2010-ben 1800 milliárd forint volt, folyó áron számítva 10,1%-kal magasabb, mint 2009-ben.

Az agrárgazdaságot 2010-ben még az előző évekéhez képest is nagyobb csapások sújtották. Év elején az észak-magyarországi árvizek, év végén a 280 ezer hektárt meghaladó belvíz károsított, jelentősen növelve a költségeket. Október 4-én hazánk eddigi legnagyobb ökológiai katasztrófája, a vörösiszap-ömlés okozott tragikus következményeket.

A mezőgazdasági termelés volumene 2009 után ismét *csökkent,* az előzetes adatok szerint *15,4%-kal.* A növényi termékek termelése 11%-kal esett vissza, ami mindenekelőtt a búza 15%-os, a napraforgó 21%-os, a zöldségfélék 17%-os és a gyümölcsök 18%-os volumencsökkenésével magyarázható. Az élő állatok és állati termékek kibocsátása kisebb volumeningadozást és évek óta mérséklődő trendet mutat, 2010-ben viszont enyhén, 0,9%-kal volt magasabb, mint az előző évben.

A mezőgazdasági termékek termelőiár-színvonala a 2009. évi visszaesés után *16,8%-kal emelkedett.* A növénytermesztési és kertészeti termékek termelőiár-színvonala a nemzetközi tendenciákkal összhangban 30%-ot meghaladó mértékben nőtt. Az élő állatok és állati termékek ára mindössze 1,8%-kal emelkedett. *A mezőgazdaság ráfordításiár-szintje* 2009-ben 6%-kal volt kevesebb a megelőző évinél, a 2010. évben 4,4% emelkedés volt, így nem érte el a két évvel ezelőtti

mértéket. Leginkább az energia- és a takarmányköltség növekedett, míg a műtrágya ára 11%-kal mérséklődött.

Az élelmiszergazdaság nemzetgazdasági szerepe hosszabb távon nemzetközi tendenciák szerint is csökken, hazánkban azonban ez az indokoltnál gyorsabban zajlott. A mezőgazdaság részaránya segítő stratégiai célok és eszközök hiányában, a több év óta tartó „sodródás” következtében folyamatosan csökkent a foglalkoztatásban. Ez alól kivételt jelent a 2009-es év. Ekkor sem történt pozitív fordulat, csupán arról volt szó, hogy a válság hatására a nemzetgazdaság más szektoraiban nagyobb arányú foglalkoztatás-csökkenés történt. Mindezek indokolják, hogy **a mai Kormány kiemelt területként kezeli az agrárfoglalkoztatást.**

A bruttó hozzáadott érték előállításában is csak egy-egy év törte meg a negatív trendet, a 2010. évben a folyó áron számított kibocsátás értéke a növényi termékek áremelkedése miatt növekedett gyorsabban a nemzetgazdaságnál.

1. táblázat

Az agrárgazdaság aránya a nemzetgazdaságban

Év	A mezőgazdaság ^a részaránya			Az élelmiszeripar részaránya			Élelmiszeripari termékek, ital, dohányáru			Fogyasztói árindex előző év = 100,0	
	a foglalkoztatásban ^b %	a bruttó hozzáadott értékben	a beruházásban	a foglalkoztatásban ^b %	a bruttó hozzáadott értékben	a beruházásban ^e	részaránya		külkereskedelmi forgalmának egyenlege, milliárd Ft ^c		
							a fogyasztásban ^d	az exportban ^c			
folyó áron, %			folyó áron, %					élelmiszer	összesen		
2006	4,9	4,0	4,2	3,6	2,4	3,1	25,5	5,5	214,8	107,7	103,9
2007	4,7	4,0	4,0	3,4	2,2	3,2	26,6	6,3	360,5	111,5	108,0
2008	4,4	4,2	4,6	3,3	2,1	2,5	27,1	6,7	373,4	110,2	106,1
2009	4,6	3,3	5,6	3,5	2,2	2,5	28,0 ^e	7,2	347,6	104,4	104,2
2010*	4,5		4,8	3,5	..	3,0	27,5	6,9	458,9	103,2	104,9

a) Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat ágba sorolt gazdasági szervezetek.

b) A munkaerő-felmérés adatai.

c) A Szabványos Nemzetközi Kereskedelmi Osztályozás (SITC) szerint.

d) A háztartási javak rendeltetése (COICOP) szerinti hazai fogyasztási kiadásaiából.

e) Számított adat

* Előzetes adat

Forrás: KSH, AKI

A nemzetgazdasági beruházásokban továbbra is relatíve magas a mezőgazdaság részaránya. Az ÚMVP támogatások előrehozásának következtében 2008-2009-ben **a beruházások** számottevően nőttek. A források azonban így gyorsan kimerültek és 2010-ben már **csökkent a mezőgazdaság aránya**, volumene **25,5%-kal** maradt el az előző évitől.

Az EU-csatlakozás után a beáramló import és a külpiaci gabonakereslet mérséklődése miatt az élelmiszer-gazdaság 2004-2006-ban a korábbinál kisebb, ezt követően azonban már ismét megnövekedett összeggel javította a külkereskedelmi egyensúlyt. Az élelmiszer-kivitel többletét 2007-2008-ban főként a gabonaexport

növelte nagy mennyiségével és magas árával. ***Az élelmiszer, ital, dohányáru termékcsoport külkereskedelmi forgalmának bővülése 2009-ben megtorpant, 2010-ben viszont jelentősen emelkedett.*** A külkereskedelmi többlet növekedéséhez elsősorban a gabonafélék, a húsok, a nyersanyagok közül pedig az egyre nagyobb súllyal rendelkező olajos magvak járultak hozzá.

A háztartások 2010-ben 3819 milliárd forint értékben vásároltak élelmiszereket és élvezeti cikkeket, ami fogyasztási kiadásaik közel 27,5%-át jelentette. Ez az arány az elmúlt évtized első felében folyamatosan csökkent, majd a 2005-ös trendfordulót követően növekedésnek indult, ami részben annak köszönhető, hogy az élelmiszerek ára ebben az időszakban az inflációt meghaladó mértékben drágult.

A fogyasztói kosárban 23%-ot képviselő élelmiszerek éves átlagos fogyasztóiár-indexe a 2006-ot megelőző három évben átlag alatt nőtt. 2006-tól ez a tendencia megfordult, és az élelmiszerek drágulása meghaladta az átlagos áremelkedés nagyságát. Az élelmiszerek fogyasztói ára 2010-ben 3,2%-kal növekedett, ami elmaradt az átlagos 4,9%-tól.

1.2. Gazdaságstruktúra, integrációk

Magyarországon a mezőgazdaságban tevékenykedő gazdaságok különféle gazdálkodási formákban működnek. A legnagyobb számban előforduló gazdálkodási forma a kft. Számuk évek óta növekszik, 2006-hoz képest 16%-kal többlet tartottak nyilván 2010-ben. Az előző évhez képest 2010-ben 405 darabbal, 5,6%-kal emelkedett a számuk. A részvénytársaságok száma az utolsó 5 évet nézve lassan csökkent, 2006-ban 331 darab, 2010-ben 319 volt regisztrálva. Az átalakulások miatt a szövetkezetek száma 2006-hoz képest 30%-kal kevesebb, 960 szövetkezet szerepelt a nyilvántartásban 2010-ben. A bt-k száma gyorsan fogyatkozik, a 2008. évi 3735 darabbal szemben 2010-ben már csak 3201-et tartottak nyilván, amely 23,3%-kal kevesebb az 5 évvel ezelőttinél.

A mezőgazdaságban, az erdőgazdálkodásban és a halászatban összesen 420 ezer vállalkozást regisztráltak 2010 végén, 3,3%-kal többlet, mint egy évvel korábban. Közülük az egyéni vállalkozások száma (ami az östermelők adószám-regisztrációs kötelezettsége miatt 2008-ban 5,4-szeresére emelkedett) további 3,3%-kal, az egyéni vállalkozói nyilvántartásban szereplő vállalkozóké 5,9%-kal, a társas vállalkozásoké 0,7%-kal növekedett.

A regisztrált vállalkozások száma gazdálkodási forma és létszám kategóriák szerint (év végén, 2006-2007 TEÁOR '03 szerint, 2008-2010 TEÁOR '08 szerint)

Megnevezés	2006	2007	2008	2009	2010
Társas vállalkozás	13 815	13 855	13 443	13 352	13 444
Ebből: kft.	6 625	6 828	6 945	7 279	7 684
részvénytársaság	331	329	322	315	319
betéti társaság	4 173	4 086	3 735	3 458	3 201
szövetkezet	1 387	1 242	1 099	1 004	960
Egyéni vállalkozás	38 954	68 947	372 656	393 578	406 735
Ebből: vállalkozói igazol- vánnyal rendelkező	18 900	18 311	18 392	17 273	18 295
őstermelő és egyéb	20 054	50 636	354 264	376 305	388 440
Vállalkozás összesen	52 769	82 802	386 099	406 930	420 179
Ebből: legalább 500 fős	10	10	8	6	6
250-499 fő	28	26	23	24	25
50-249 fő	418	389	388	352	316
20-49 fő	741	697	625	641	624
10-19 fő	837	843	858	790	775
1-9 fő	31 606	62 131	360 432	354 213	350 451
0 fő és ismeretlen	19 129	18 706	23 765	50 904	67 982

Forrás: KSH

A mezőgazdasági vállalkozások 2010-ben is kevesebb munkaerőt használtak fel, mely jól látszik a 10 főnél többet foglalkoztatók számának 3,6%-os csökkenéséből. Az őstermelők túlnyomó többsége a munkaviszonyból származó jövedelme vagy a nyugdíja kiegészítése végett folytat mezőgazdasági tevékenységet.

A KSH 2010-ben végrehajtott Általános Mezőgazdasági Összeírása (ÁMÖ) a következő időszakra pontosabb adatokkal fog szolgálni a gazdaságok számáról és a mezőgazdasági tevékenységről. A részletes adatok 2011 októberétől állnak majd rendelkezésre. Az előzetes adatok szerint mintegy 567 ezer egyéni gazdaság¹ működik a mezőgazdaságban. Bár számuk évről évre csökkent az elmúlt években, a

¹ **Az ÁMÖ szerint egyéni gazdaság:** a mezőgazdasági tevékenységet folytató háztartás és az adószámmal rendelkező egyéni vállalkozás által működtetett gazdaság. 2010. június 1-jén gazdaságnak minősült az a háztartás, amely elérte vagy meghaladta az alábbiakban meghatározott gazdaságküszöböt:

a) az összeírás eszmei időpontjában

– összes termőterülete 1500 m² vagy több, vagy

– összes gyümölcsös- és/vagy szőlőterülete 500 m² vagy több, vagy

– üvegház vagy más (járható) védőtakarás alatti termesztő területe 100 m² vagy több, vagy

– mezőgazdasági haszonállat állománya legalább

o egy nagyobb haszonállat (szarvasmarha, sertés, ló, juh, kecske, bivaly, strucc), vagy

o 50 tyúk, illetve más baromfi (liba, kacsa, pulyka, gyöngyös), vagy

o 25–25 házinyúl, prémes állat, húsgalamb, vagy

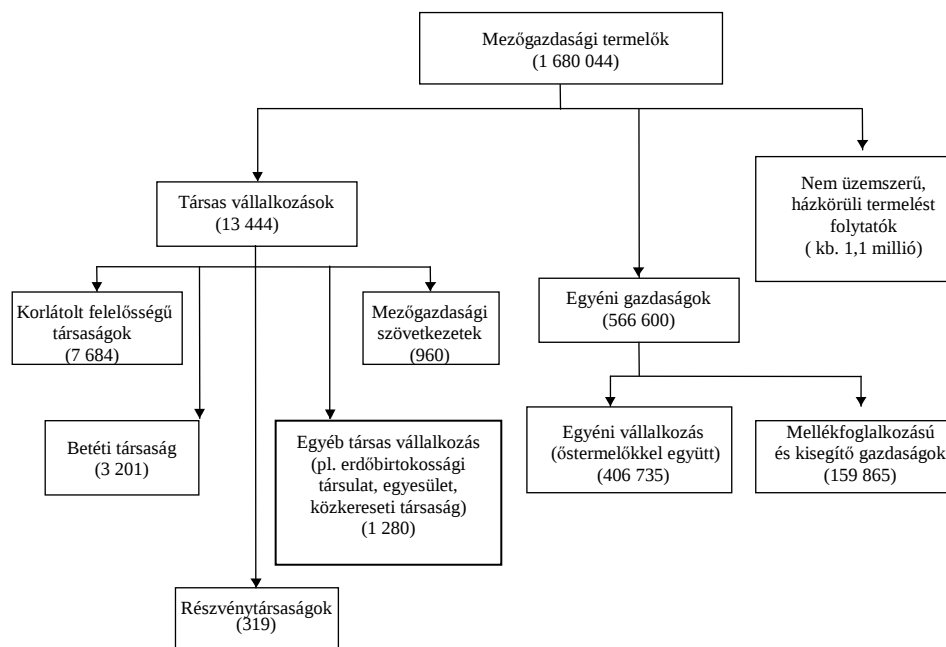
o 5 méhcsalád, illetőleg

b) mezőgazdasági szolgáltatást végzett az elmúlt 12 hónap során.

nem üzemszerű, házkörüli termelést folytatókkal együtt így is **a magyar háztartások jelentős része érintett a mezőgazdaság ügyében.**

1. ábra

A mezőgazdasági ágazat résztvevői 2010-ben

Forrás: KSH adatok alapján AKI számítás

Az Európai Unió az egységes közös piacszerkezéssről szóló 1234/2007/EK rendeletben, valamint a gyümölcs- és zöldségágazatban a 2200/96/EK, a 2201/96/EK és az 1182/2007/EK rendeletekre vonatkozó végrehajtási szabályok megállapításáról rendelkező 1580/2007/EK rendeletben intézkedik az elismert termelői szervezetek (TÉSZ-ek) és a termelői csoportok támogatásáról. A hazai szabályozást a zöldség-gyümölcs termelői csoportok támogatásáról szóló 24/2010. (III. 19.) FVM rendelet, valamint a zöldség-gyümölcs termelői szervezetek kiegészítő nemzeti támogatásáról szóló 9/2010. (VIII.4.) VM rendelet tartalmazza.

A zöldség-gyümölcs termelői csoportok és a szervezettség magasabb fokán álló **TÉSZ-ek feladata** a hazai agrárgazdaság strukturális hiányosságainak pótlása. **A csoportokat megalakító termelők termékeiket közösen viszik piacra, így versenyképesekké válnak a piacon, csökken hátrányuk a nagy volumenben termelő és vásárló szereplőkkel szemben. A szakirodalom az ilyen szerveződések keresztül létrejövő integrációkba bekapcsolódott kisebb termelőket, családi gazdálkodókat „virtuális nagyüzem”-nek tekinti, ami annyit jelent, hogy az együttműködések segítségével biztosítják maguknak a mérethatékonyságból származó előnyöket.**

A gazdálkodás számos területén alakíthatnak ki előnyös együttműködéseket a kisebb vállalkozások, ami termelékenységüket, jövedelmezőségüket is javítja. Cél,

hogy a termelői szerveződések minél nagyobb mértékben vállalják át a piac szervezését, a kereslet és a kínálat, valamint a termelők érdekeinek megfelelő képviselését, ezáltal is tovább javítva piaci alkupozíciójukat. E célok érdekében tovább kell ösztönözni újabb termelői szerveződések létrejöttét, újabb termelő tagok integrálását. A magyar zöldség-gyümölcstermelés stratégiájában továbbra is első helyen szerepel a termelői szervezetek megerősítése, hiszen rajtuk keresztül növelhető az ágazat technikai és technológiai színvonala, valamint kialakítható az ágazat-specifikus marketingtevékenység. Megerősítésükkel nem csak a friss termékeket forgalmazó piacok fejlődését lehetne elősegíteni, hanem könnyebben megoldható lenne a feldolgozóipar ellátása megfelelő minőségű és mennyiségű hazai alapanyaggal.

A 2010. év végén 27 zöldség-gyümölcs termelői csoport és 48 TÉSZ közel 20 ezer termelő tagja 49 ezer hektáron gazdálkodott. Tagi árbevételük megközelítette a 30 milliárd forintot. Teljes – nem csak tagi – zöldség-gyümölcstermelésből származó árbevételük 37 milliárd forint volt.

A zöldség-gyümölcs termékkörön túlmenően, az állami elismerés követelményei szerint – a *termelői csoportokról szóló 81/2004. (V. 4.) FVM rendelet* alapján – az EU csatlakozás óta lehet termelői csoportot alapítani. A termelői csoportok száma 2010-ben 5 szervezettel csökkent. Számuk országosan 245. Összesen 5 új szervezet nyert elismerést, ugyanakkor 10 termelői csoport elismerési határozatának visszavonása is indokoltá vált. A szervezetek számának nagyobb arányú növekedését fékezi, hogy folyamatosan csökken a termelői csoportokon kívül gazdálkodó termelők száma. A visszavont szervezetekben tevékenykedő termelők jellemzően más termelői csoportban folytatják tevékenységüket, így a látszólagos csökkenés mögött koncentráció figyelhető meg.

A termelői csoportok által 2010. évről készített és 2011 nyarán benyújtott beszámoló jelentések alapján megállapítható, hogy az általuk ***értékesített tagi termékből befolyt összes árbevétel 2010-ben elérte a 210 milliárd forintot.*** A csoportokban tevékenykedő tagok száma meghaladta a 20500 főt, amiből a természetes személyiségű termelők aránya 80% volt. A 2010. évben a termelői csoportok által foglalkoztatottak száma nőtt, a statisztikai létszám elérte a 875 főt.

A csoportok által végrehajtott beruházások összege meghaladta a 1,8 milliárd forintot.

A termelői csoportok támogatása részben a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv, részben pedig az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program keretében történik. Azok az állami elismeréssel rendelkező termelői csoportok, amelyek már korábban megkezdték öt éves támogatási periódusukat, 2010-ben is beadták kifizetési kérelmeiket. Az MVH által 2010. június 1-31. között befogadott kérelmek teljesítése még 2010-ben megkezdődött. Az összesen 119 szervezet kérelmével kapcsolatban 1,11 milliárd forint került kifizetésre.

A támogatás rendszerét meghatározó, az *Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból a termelői csoportok létrehozásához és működéséhez*

nyújtandó támogatások részletes feltételeiről szóló 59/2007. (VII. 10.) FVM rendelet alapján az újonnan elismert csoportok – köztük a minősített elismerést szerzők – 2010. szeptember 1-30. között adhattak be támogatási kérelmet az MVH-hoz. A beérkezett 71 kérelemben jelzett támogatási igény 1,14 milliárd forint volt, melynek kifizetése 2011-ben megtörtént.

2. Az ágazatban felhasznált, illetve rendelkezésre álló erőforrások

2.1. A termőföld

Hazánk egyedi természeti adottságai, a domborzati viszonyok, a klimatikus tényezők és a kiváló termőképességű talajok potenciálisan a legtöbb kultúrnövény termelésében kiemelkedő minőségű és mennyiségű eredmények elérését teszik lehetővé.

A természeti erőforrások és értékek megőrzése, az azokkal való felelős, fenntartható gazdálkodás, a mezőgazdaság és a vidék fejlesztése, az épített és természetes környezet védelme, a természeti értékek megőrzése a XXI. században egyre inkább felértékelődő, egymással szorosan összefüggő, nemzetbiztonsági jelentőségű, stratégiai feladat. A jó minőségű, biztonságos élelmiszerellátás, a tájfenntartás, az ivóvízbázisok, a talajok, az élővilág sokfélesége, a jó környezeti állapot megőrzése, a vidéki élet, a helyi közösségek és a kultúra, valamint a helyi közszolgáltatások előfeltételeinek megteremtése egész Európában a legfontosabb kormányzati célok között szerepel.

2.1.1. Földhasználat, földvédelem

A földhivatalok által 2000 óta vezetett – 2007 óta közhiteles – földhasználati nyilvántartás célja, hogy biztosítsa a földhasználati viszonyok átláthatóságát, és elősegítse az európai uniós támogatások ellenőrzését. Az informatikai fejlesztések eredményeképpen elérhetővé vált a földhasználati adatok tekintetében is az elektronikus adatszolgáltatás, mely a nap 24 órájában elérhető.

A földhasználati nyilvántartás (VM adat) az ország 7,84 millió hektár termőterületéből 6,49 millió hektárra vonatkozóan tartalmaz adatokat, mely 82,8%-os lefedettséget jelent. A földhasználati nyilvántartásban szereplő termőterület nagysága 2010-ben közel 4%-kal csökkent. Ennek fő oka a földhasználat jogszerűségének szigorú ellenőrzése a közhiteles nyilvántartásba történő bejegyzések alkalmával.

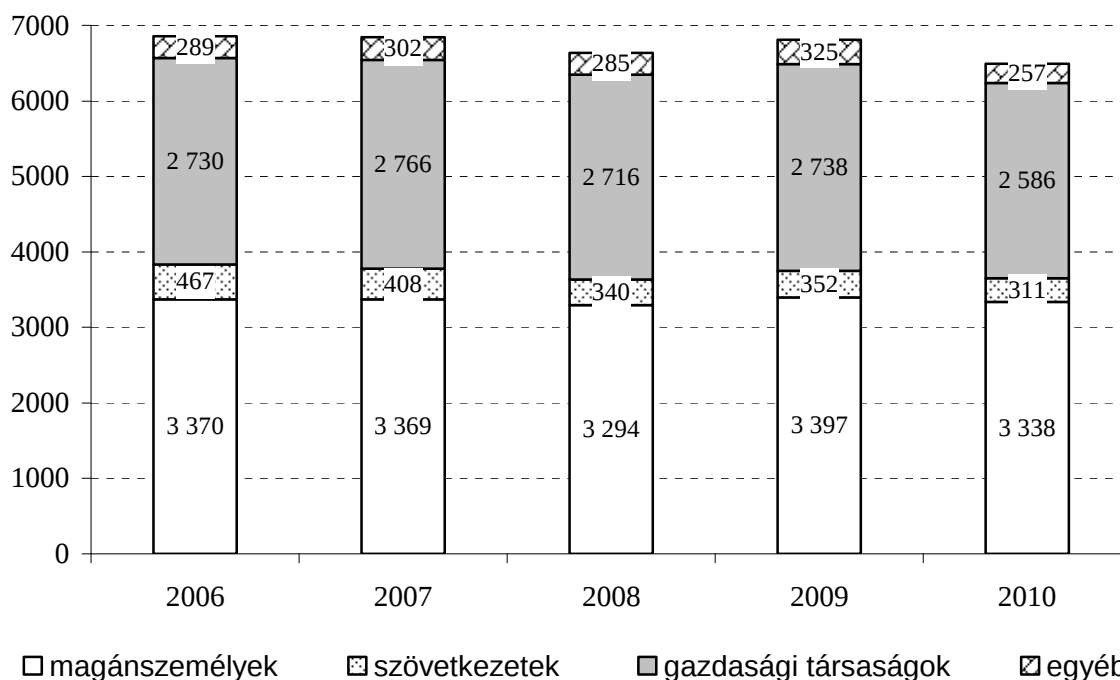
A földhivatalokhoz 2010-ben több mint 202 ezer földhasználati bejelentés történt, mely 13%-kal kevesebb az előző évinél. A csökkenés az agrárkörnyezet-gazdálkodási támogatás ciklikusságával magyarázható.

A földhasználati nyilvántartásba bejegyzett földhasználat nagysága 2006 óta 5%-kal csökkent, ugyanakkor a földhasználat megoszlása az elmúlt évek során nem változott jelentősen. A használatban lévő földterület 51%-án magánszemélyek, 40%-án gazdasági társaságok, 5%-án pedig szövetkezetek gazdálkodtak 2010-ben. A magánszemélyek által használt földterület aránya 2006-hoz viszonyítva 2%-kal emelkedett, a szövetkezeteké 2%-kal csökkent, a gazdasági társaságoké nem

változott. Az átlagos területet vizsgálva, azt láthatjuk, hogy csak a magánszemélyek használatában lévő földterület átlagos nagysága nőtt (8%-kal) 2006 óta. A szervezetek és gazdasági társaságok átlagos területe 5 év alatt 13, illetve 7%-kal csökkent.

2. ábra

A földhasználat alakulása a különböző szektorokban (ezer ha)

Forrás: VM

A birtokstruktúrában az előző évekhez képest lényeges változás továbbra sem tapasztalható. Általánosságban elmondható, hogy **minden földhasználói kör bejelentett földhasználata mérséklődött**. Emellett a földhasználók köre is csökkent, mintegy 3,6%-kal. **A magánszemélyek szívessegi földhasználata egy év alatt 6%-os emelkedést mutatott, minden egyéb jogcím szerinti földhasználat mennyisége, mind a magánszemélyek, mind a szövetkezetek és a gazdasági társaságok esetében kevesebb lett.**

Az éves határszemle alkalmával a földhivatalok az évenkénti átlagos arálynak megfelelően, az ország erdő nélküli termőterületének mintegy 21%-án folytatták le az ellenőrzést, mely 1,3 millió hektárt fed le. Az ellenőrzött területből 9,3 ezer hektár állt hasznosítatlanul (0,7%), melyek vonatkozásában a jogszabály által előírt hasznosítási kötelezettség megszegése miatt eljárás indult.

3. táblázat

A magánszemélyek, szövetkezetek, gazdasági társaságok használatában lévő földterület átlagos nagysága

(hektár)

Földhasználók	Mértékegység	2006	2007	2008	2009	2010
magánszemélyek	ha/fő	9,04	9,17	9,38	9,54	9,73
szövetkezetek	ha/szöv.	360,65	331,50	307,46	315,48	314,30
gazdasági társaságok	ha/gazd.	303,93	305,19	302,53	294,10	283,43
egyéb	ha/db	103,67	106,86	102,06	109,34	83,57

Forrás: VM

A 2010. évi határszemle alapján megállapítható, hogy országos viszonylatban **tovább csökkent az elmúlt évekhez képest a hasznosítatlanul talált területek nagysága és darabszáma is.** A rendszeres ellenőrzések, hatósági jelenlét, illetőleg a megfelelő tájékoztatás eredményeként a jogkövető magatartás folyamatosan javuló tendenciát mutat. A tapasztalatok szerint a hasznosítási kötelezettség betartásának hiánya gyakoribb a zártkerti részekben, valamint a rendkívüli esőzések következtében művelésre nem alkalmas területeken. Továbbra sem megoldott – az autópályák kivételével – a nyomvonalas létesítmények biztonsági övezetének mellékhasznosítása (vasutak, közutak).

4. táblázat

A földhasználat jogcímek és szektorok szerinti megoszlása (2010)

(hektár)

Megnevezés	Saját tulajdon	Szívésségi használat	Haszonbérlet	Haszonkölcsön	Egyéb
magánszemélyek	1 598 034	291 959	824 959	48 630	574 787
szövetkezetek	4 948	2 210	286 657	736	16 915
gazdasági társaságok	156 332	48 857	1 637 956	42 147	701 012
egyéb	67 313	3 433	34 399	2 346	149 985

Forrás: VM

Az ellenőrzés során a földhivatalok az ingatlan-nyilvántartásban rögzített művelési ágtól való eltérést 9 ezer hektáron (0,7%) állapítottak meg, mely többségében erdősülés, gyepesedés eredménye. A termőföld engedély nélküli más célú hasznosítására 173 hektár nagyságú területen derült fény, általában a városi agglomerációs területeken. A mellékhasznosítási, illetve az ideiglenes hasznosítási kötelezettség teljesítésének ellenőrzésére irányuló kiemelt feladat kapcsán elmondható, hogy a beruházók a tapasztalatok szerint szinte minden esetben eleget tesznek fenti kötelezettségeiknek.

Továbbra is megállapítható, hogy a kisebb települések, falvak határában az emberek nagyobb gondot fordítanak a földterületek megfelelő hasznosítására, mint a nagyvárosok közelében. Továbbá a nagyobb gazdaságok, családi gazdálkodók, illetve szövetkezetek használatában álló mezőgazdasági területeken magasabb szintű gazdálkodás folyik, mint a szétaprózódott, illetve osztatlan közös tulajdonban álló

területeken. A hasznosítatlan területek önerdősülésével sokszor értéktelen faállomány alakul ki.

A 2010. évi parlagfű-felderítés lehetőségeit alapvetően az ország nagy részén tapasztalt ár- és belvíz határozta meg. A termőföldek jelentős része a felázott talaj miatt majdnem az egész vegetációban művelhetetlen és megközelíthetetlen volt. Fentiek következtében a körzeti földhivatalok mezőgazdászai a parlagfű-ellenőrzések alkalmával elsősorban azokat a területeket rögzítették, ahol az időjárási viszonyok ellenére a termőföld használója a parlagfű elleni védekezést határidőben elvégezhette volna. **A földhivatalok 2010-ben 6011 darab parlagfű-foltot derítettek fel, mely összesen 9524 hektár területet érintett.**

A 2010. év rendkívül csapadékos időjárása a termőföldek megfelelő művelését sok esetben akadályozta, másrészt a parlagfű életciklusához ideális feltételeket nyújtott. A lakossági visszajelzések és helyszíni ellenőrzések tapasztalatai szerint ebben az évben a hatósági eljárás során elrendelt parlagfű-mentesítés vonatottan haladt. A felderítést végző földhivatali munkatársakat a kötelezettségeiket elmulasztó földhasználók részéről sok esetben atrocitás érte. A földhivatal folyamatosan szembesül azzal a ténnyel, hogy a földhasználók, a gazdálkodók enyhébb előírásokat szeretnének a parlagfű elleni hatósági eljárásban, miközben az allergiás betegek elégtelennek tartják a hatóság fellépését.

A földhivatalok 2322 hektár termőföld végleges más célú hasznosítását engedélyezték, mely a 2009. évinek mindössze 67%-a. Az előző évhez képest jelentősen nőtt az igénybevétel infrastrukturális, mezőgazdasági célú és ipari beruházások esetében. Jelentős csökkenés történt a talaj-, természet-, táj- és vízvédelmi létesítmények területigénye vonatkozásában. A kereskedelmi, szolgáltatási célú igénybevétel a felére csökkent. A 2010. évben belterületbe termőföldet nem vontak.

A végleges más célú hasznosításra engedélyezett földek megoszlása – a felhasználás céljai szerint – az alábbiak szerint alakult:

• belterületbe vonás	0 ha
• anyagnyerőhely	211 ha
• bányászati beruházások	234 ha
• hulladékgazdálkodási létesítmények	78 ha
• infrastrukturális létesítmények	467 ha
• ipari beruházások	400 ha
• kereskedelmi és szolgáltatási célú beruházások	259 ha
• lakóház és kapcsolódó beruházások	150 ha
• mezőgazdasági célú beruházások	410 ha
• szociális intézmény, egészségügyi és sportlétesítmény	40 ha
• talaj-, természet-, táj- és vízvédelmi létesítmények	53 ha
• egyéb	20 ha

A végleges más célú hasznosításra engedélyezett termőföldek után a 2010. évben közel 7 milliárd forint földvédelmi járulék került befizetésre a központi költségvetésbe, mely a megelőző évinél mintegy 60%-kal több.

2.1.2. Talajvédelem

Magyarországon a termőföldek minőségi védelmét, azaz a termőföldek termékenységének és minőségének megóvását, javítását, fizikai, kémiai és biológiai romlásának megelőzését az állam a talajvédelmi hatóság útján látja el. **A talajvédelmi hatósági ügyek száma 2010-ben jóval meghaladta a 10 ezret.** Ezen időszakban az elsőfokú talajvédelmi hatóság által kiadott engedélyek száma a korábbi évekhez képest mintegy 30%-kal, 529 darabra csökkent, ami elsősorban hígrágya termőföldön történő hasznosítására és homoktalaj javításra vonatkozott. A szakhatósági állásfoglalások és vélemények száma nagyságrendileg az előző évekhez hasonlóan alakult. A kiadott, 12676 darab állásfoglalás jelentős része a termőföld más célú hasznosításával, illetve környezetvédelemmel kapcsolatos eljárásokhoz kapcsolódott. Országosan 888 darab szakhatósági véleményt bocsátott ki a talajvédelmi hatóság elsősorban településrendezési terv és helyi építési szabályzat készítéséhez. A kiadott bizonyítványok száma 44 darab volt, döntően az öntözési és meliorációs mezőgazdasági üzemi, közösségi létesítmények támogatásához. A 2009-ben végzett 2186 ellenőrzéssel szemben 2010-ben 2267 alkalommal tartottak a talajvédelmi felügyelők hatósági ellenőrzést, mely elsődlegesen a talajvédelmi jogszabályok, illetve a nitrát-rendelet betartására terjedt ki. Emellett folyamatos a talajvédelmi hatóság közreműködése az agrár-környezetgazdálkodási (AKG), továbbá a Helyes Mezőgazdasági és Környezetvédelmi Állapot és a helyes mezőgazdasági gyakorlat szabályainak betartására vonatkozó intézkedések ellenőrzésében. A megyei növény- és talajvédelmi igazgatóságok (NTI) felügyelői 761 db ellenőrzésen 98 gazdálkodónál 233 mintát vettek a programokba bevitt területeken tiltott növényvédő szerek felhasználásának ellenőrzése céljából, melyet az MgSzH növényvédőszer-maradék analitikai laboratóriumai vizsgáltak. Az AKG Minimumkövetelmények betartására vonatkozóan 150 ellenőrzés történt.

Az Agrárkörnyezet-gazdálkodási Információs Rendszer (AIR) fejlesztésének keretei között kialakított elektronikus ügyfélkapun a 2009-2010. gazdálkodási évtől kezdődően az agrár-környezetgazdálkodási programok esetében a programban részt vevő gazdálkodóknak a gazdálkodási napló bizonyos adatait elektronikusan kellett benyújtaniuk. Az elektronikus adatszolgáltatást az MgSzH alakította ki és üzemelteti. A jogszabályban szereplő határidőn belül 13168 db gazdálkodási naplót nyújtottak be. Az Agrárkörnyezet-gazdálkodási Információs Rendszer (AIR) fejlesztésének keretei között kialakított elektronikus ügyfélkapun keresztül 2010-től *a vizek mezőgazdasági eredetű nitrátszennyezéssel szembeni védelméhez szükséges cselekvési program részletes szabályairól, valamint az adatszolgáltatás és nyilvántartás rendjéről* szóló 59/2008. (IV. 29.) FVM rendelet szerinti ún. Nitrát adatszolgáltatást elektronikusan is teljesíthették a gazdálkodók. Az elektronikus adatszolgáltatás lehetőségével az adatszolgáltatási időszakban 6731 gazdálkodó élt.

A Kölcsönös Megfeleltetés jogszabályban foglalt gazdálkodási követelményei (JFGK) közül a felszín alatti vizek védelmére, a szennyvíziszap felhasználására, valamint a nitrát direktíva betartására vonatkozó JFGK 2,3,4 követelményeinek az ellenőrzése 2010-ben kiemelt feladat volt. A talajvédelmi hatóság országos szinten 3000 ügyfélnél ellenőrizte a gazdálkodási követelmények (JFGK 2-JFGK 4) teljesülését a kölcsönös megfeleltetési szabályok betartását ellenőrző szervekről szóló 322/2007. (XII. 5.) Korm. rendeletben meghatározottak szerint.

A talajvédelmi hatóság 2010-ben 241 bírságoló határozatot adott ki, melynek során 31 millió forint bírságot szabtak ki (ebből a talajvédelmi bírság 27 millió forint volt). Talajvédelmi járulék megállapítása 107 alkalommal történt, amely összesen 63 millió forint bevételt jelentett.

A nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű eljárásokban az MgSzH Központ talajvédelmi hatóságának elsőfokú talajvédelmi hatósággént való részvétele is jelentősen növekedett az elmúlt évekhez képest (főleg autópálya építési és vízügyi beruházások miatt).

2.1.3. Ingatlan-nyilvántartás

A földhivatalok kiemelt célja az ügyek határidőben történő elintézése, illetve a hátralékmentes ügyirat-feldolgozás biztosítása. ***A körzeti földhivatalokhoz 2010-ben közel 2,2 millió ingatlan-nyilvántartási beadvány érkezett***, ami valamivel meghaladja az előző évben benyújtott kérelmek számát. Ugyanakkor ***jelentős visszaesés*** figyelhető meg a földhivatalok által kiállított papír alapú ***hiteles tulajdoni lapok számában***. Az 593518 darab tulajdoni lap csupán a harmadát teszi ki az előző évinek.

Évek óta ***folyamatosan nő az elektronikus földhivatali szolgáltatásokat igénybe vevő ügyfelek, illetve a TakarNeten lekérdezett tulajdoni lapok száma***. A hozzáférési jogosultsággal rendelkező felhasználók száma 1688 újonnan csatlakozó ügyféllel bővült, így a 2010. év végére az összes felhasználó száma elérte a 6428-at. A felhasználók a TakarNet rendszeren keresztül 3,8 millió darab tulajdonilap-másolatot kérdeztek le. Az ingatlan változásfigyelő szolgáltatást igénybevevő ügyfelek száma 28945 darab volt.

Az állandóan változó gazdasági viszonyokra, a technikai fejlődésre, a folyamatosan módosuló jogszabályi környezetre tekintettel, továbbá ***az ügyfelek igényeinek hatékonyabb kiszolgálása érdekében*** 2010-ben sor került egyes ingatlan-nyilvántartási jogszabályok módosítására.

Az elektronikus adatszolgáltatások irányába történő igen markáns hangsúlyeltolódást tovább erősítette ***az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény módosításáról, valamint a hiteles tulajdonilap-másolat igazgatási szolgáltatási díjáról szóló 1996. évi LXXXV. törvény*** (a továbbiakban: Díjtörvény) módosítása. Megszűnt a korábban papír alapon szolgáltatott nem hiteles másolat kiadása,

továbbá a tárgyi díjmentesség igénybevételét kizárólag az elektronikus dokumentumként lekérdezett nem hiteles másolatok tekintetében biztosította a jogalkotó. Ebből adódóan az elektronikus földhivatali szolgáltatásokat igénybevevő felhasználói kör jelentős mértékben bővült, elsősorban a települési önkormányzatok, illetve jegyzők csatlakoztak az ingatlan-nyilvántartási és a földhasználati adatbázisokhoz távoli hozzáférést biztosító TakarNet rendszerhez.

A korábban teljes személyes díjmentességben részesülő költségvetési szervek egy része a Díjtörvény ismételt felülvizsgálatát, illetve a mentesség visszaállítását kezdeményezte. A Díjtörvény, illetve a díjmentességi körök várható felülvizsgálata során ugyanakkor figyelemmel kell lenni a lényegében „önfinanszírozó” földhivatalok folyamatos működőképességének biztosítására, illetve a központi költségvetés felé fennálló 3,9 milliárd forint nettó befizetési kötelezettség teljesíthetőségére is. Megfontolandó továbbá az elektronikusan szolgáltatott nem hiteles tulajdonlap-másolati forma megszüntetése.

Az ingatlan-nyilvántartási eljárást érintő jelentős változás, hogy 2010. augusztus 15. és 2011. július 1. között természetes személy deviza alapú kölcsönszerződésének biztosítására természetes személy tulajdonában lévő ingatlanra jelzálogjog nem alapítható, illetve jegyezhető be. Másik fontos változás, hogy lehetővé vált a zártvégű lízing esetében a tulajdonjog fenntartással történő eladás tényének feljegyzése.

Az eljárások egyszerűsítése érdekében – a fedezetcsere és az ingatlancsere szerződések esetében – a jogszabályban kijelölt földhivatal jár el.

A társasházi közösköltség-tartozások hatékonyabb behajtása érdekében az adós ingatlanára a tartozás fedezetéül biztosított jelzálogjog bejegyzéséhez a személyi azonosító hiánya immáron nem jelent akadályt, mivel ezt a földhivatal hivatalból pótolja.

A hagyatéki eljárásokkal kapcsolatban három módosítás is kiemelkedő jelentőséggel bír a gyakorlati jogalkalmazás szempontjából (*a hagyatéki eljárásról szóló 2010. évi XXXVIII. törvény módosításáról szóló 2010. évi CXV. törvény*). Egyfelől a módosítás lehetővé teszi, hogy az örökös a mezőgazdasági termelés céljára szolgáló földet ajándék címén a Magyar Állam javára felajánlja. Ez a rendelkezés a többszöri öröklések következményeként kialakult közös tulajdonú termőföldek továbbaprózódását hivatott megakadályozni. A másik fontos változás, hogy megismételt hagyatéki eljárás esetében, a „függővé vált jogi helyzet” az ingatlan-nyilvántartásból bárki számára megismerhető. A harmadik jelentős változás, hogy a TakarNet rendszeren keresztül történő „név szerinti lekérdezés” elérhetővé válik a hagyatéki eljárásban közreműködő önkormányzati jegyzőnek is. Ezáltal abban az esetben is lehetőség nyílik a hagyatéki leltár „teljes körű” elkészítésére, ha az örökösök nem ismerik az örökhagyó tulajdonában lévő ingatlanok pontos adatait.

A belterületi 1 hektár alatti földrészleten található, valamint a külterületi nem erdő művelési ágban nyilvántartott üzemtervezett erdő esetében lehetőség van az

„Országos Erdő Adattárban erdőként nyilvántartott terület” jogi jelleg feltüntetésére. Lényegesen egyszerűsödött a természetvédelmi területek, a Natura 2000 területek, a védett források, lápok, barlangok, víznyelők, stb. jogi jellegként történő feltüntetésére irányuló eljárás. Pontosításra kerültek a termőföld végleges más célú hasznosításával összefüggő művelési ág változás esetei is.

2.1.4. Kárpótlás, részarány-földtulajdon kiadása, osztatlan földtulajdonok kimérése

A kárpótlási földalapba kijelölt termőföldekre 2010-ben kárpótlási célú termőföldárverés nem történt.

A részarány-földkiadás keretében *a Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal (MgSzH)* 2010-ben közel **4000 részarány-tulajdonos tulajdonát nevesítette 4122 hektár termőföldet érintően**. Emellett 1868 hektár természetvédelmi terület, valamint 1466 hektár művelés alól kivett terület tulajdoni viszonyait rendezték. További 34 ezer hektár terület jogállásának rendezését kell még megoldani.

A földhivatalok 2010-ben is folytatták a részarány földkiadás során keletkezett osztatlan közös tulajdonok megszüntetésére irányuló eljárásokat. A 2010-ben elvégzett feladatok a következők voltak:

- 577 db (10546 ha összterületű) földrészlet földmérési és mezőgazdász szempontú előkészítése;
- 4552 db új földrészlet kitűzése;
- 847 db a megosztás kiindulási helyét és az osztás irányát tartalmazó határozat meghozatala;
- 760 db sorsolás lebonyolítása, sorsolási jegyzőkönyv elkészítése;
- 2011 db ingatlan-nyilvántartási bejegyző határozat meghozatala.

2.1.5. A Nemzeti Földalap tevékenysége

Az állami vagyonról szóló 2007. évi CVI. törvény (továbbiakban: Vtv.) szerint a Nemzeti Földalapkezelő Szervezet (továbbiakban: NFA) 2007. december 31-i hatállyal megszűnt, jogai és kötelezettségei ezen időponttól a Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt.-re (MNV Zrt.) szálltak. A törvény szerint a Nemzeti Földalap felett a Magyar Állam nevében a tulajdonosi jogok és kötelezettségek összességét a Nemzeti Vagyongazdálkodási Tanács gyakorolta az MNV Zrt. útján.

A Nemzeti Földalapkezelő Szervezet a Nemzeti Földalapról szóló 2010. évi LXXXVII. törvény hatályba lépését követően, **2010. szeptember 1-én alakult meg újra**. Az NFA törvény hatálya alá tartozó ingatlanokkal kapcsolatos jogok és kötelezettségek tekintetében jogutódja az MNV Zrt.-nek, de nem jogutód szervezet. A 2010-es évben megtörtént a folyamatban lévő ügyirat anyagok, valamint a szerződéstár átvétele az MNV Zrt.-től.

A 2010. év októberétől a szakmai igazgatóságok felállítását követően megkezdődött a felhalmozott elintézetlen ügyek feldolgozása. A kezdeti feladatok között szerepelt a személyi állomány feltöltése mellett a központ és a megyei területi irodák megszervezése és elhelyezése is. A területi irodai hálózat (19 iroda) 2011. január 1-jével kezdte meg működését.

Rendkívüli nehézséget okozott a nyilvántartási rendszer adatainak megbízhatatlansága, naprakészségének, illetve rendszeres adatkarbantartásának teljes hiánya. Ezért az NFA a FÖMI bevonásával megkezdte az állami földvagyon ingatlan-nyilvántartási szempontokon alapuló felmérését.

Az NFA 2010-ben elemezte és feltárta a tulajdonosi joggyakorlásba tartozó termőföldek hasznosításának struktúráját, és elkezdte kidolgozni a lejárt földhasználati jogcímű területek 2011. évi átmeneti hasznosításának módját. Megalkotta a vagyongazdálkodásával kapcsolatos tervezés elveit, a birtokpolitikai irányelvekre figyelemmel.

A **Nemzeti Földalap**, mint a kincstári vagyon része, az állam tulajdonában álló, folyamatosan változó mennyiségű és elhelyezkedésű termőföldek, valamint a mezőgazdasági termelést szolgáló, vagy ahhoz szükséges kivett földek összessége. A Nemzeti Földalap vagyoni körébe 2009-ben 1907 millió hektár földterület tartozott. E terület legnagyobb része erdő és szántó.

A Nemzeti Földalap vagyoni köre a 2009. év előzetes beszámolójához készített kimutatás alapján:

- Ingatlanok darabszáma: 186 831 db;
- Terület: 1 906 653 ha;
- AK érték: 16 208 244 AK;
- Érték: 625 069 millió Ft.

A Nemzeti Földalap vagyoni körébe tartozó ingatlanok hasznosítását a 2009. évben az MNV Zrt. a Nemzeti Vagyongazdálkodási Tanács által elfogadott „A Nemzeti Földalapba tartozó földterületek 2009. évi hasznosítási terve” alapján végezte. A Nemzeti Földalap hasznosítási eljárása a vonatkozó törvények és rendeletek által részletesen szabályozott módon, versenyeztetési eljárás keretében pályázati, vagy árverési úton történt.

A hasznosítás formája a mezőgazdasági termelés támogatása céljából, alapvetően a haszonbérletbe adás, amelyet az átmeneti jellegű ideiglenes földhasználat intézménye egészít ki. Erdők és egyéb speciális célt szolgáló területek esetén a hasznosítás vagyonkezelésbe adás útján történt.

2.2. Területi vízgazdálkodás

A mezőgazdasági vízgazdálkodás kiemelt célja a mezőgazdasági termelés biztonságának megteremtése, beleértve egyrészt a szükség szerinti belvízelvezetést, másrészt aszályos időszakban a vízpótlást.

Hazánkban 46155 kilométer csatorna segíti a vízelvezetést és biztosítja az öntözést, melynek kevesebb, mint ötöde a vízügyi igazgatóságok kezelésében lévő kizárólagos állami tulajdon. A forgalomképes állami tulajdonban lévő, mezőgazdasági vízgazdálkodási célokat szolgáló társulati kezelésű csatornák hossza több mint kétszerese az igazgatóságok kezelésében lévőknek. A vízkészletekkel való gazdálkodást emellett mintegy 95 millió m³ főművi és 22 millió m³ egyéb (önkormányzati, társulati, magán) állandó tározókapacitás segíti elő.

Társulati kezelésben összesen 37 ezer kilométer közcélú vonalas létesítmény van, rajta 70 ezer kisműtárggyal. Társulati hatáskörbe tartozik még 311 szivattyútelep működtetése is. A társulatok által üzemeltetett vízfolyások 70%-a, a szivattyútelepek 100%-a állami tulajdonban van, melyeken a társulatok állami közfeladatokat látnak el.

A VM 2010. évi mezőgazdasági vízgazdálkodási szakfeladatainak (mezőgazdasági területi vízgazdálkodás és belvízvédelem) ellátását a 20/3/9/00 Vízügyi feladatok támogatása megnevezésű előirányzat 348 millió forintos forrása biztosította. Az előirányzatot 145,7 millió forint 2009. évről áthúzódó maradvány növelte. A fejezeti soron eredetileg rendelkezésre álló összeg először a 2010. évi központi költségvetés általános tartalékának előirányzatából történő felhasználásról szóló 1057/2010. (III.5.) Korm. határozatban foglaltaknak megfelelően 300 millió forint, majd a 2010. évi központi költségvetés általános és céltartalékának előirányzatából történő felhasználásról szóló 1116/2010. (V.11.) Korm. határozat szerint 545 millió forint többletforrással egészült ki a vízi létesítményeken végzendő védekezési feladatokra. A rendelkezésre álló forrás kiegészült még a minisztérium árfolyam-nyereségéből származó 1087,8 millió forintos összeggel. Így a feladatok végrehajtására összesen 2426,5 millió forint állt rendelkezésre.

A rendelkezésre álló forrás az alábbiak szerint került felhasználásra:

- rendkívüli vízkáresemények fedezete, a forgalomképes állami tulajdonú műveken végzett védekezés 1705 millió Ft,
- a 118 db MgSzH kezelésben lévő állami tulajdonú szivattyútelep üzemen tartási és készenlétben tartási működési (energia, személyi, dologi) költségének fedezete a védekezésen kívüli időszakban, normál üzemmód esetén 167,3 millió Ft,
- egyedi engedélyek alapján végzett rendkívüli beavatkozások, felújítások 14,9 millió Ft,
- területi vízgazdálkodás kutatás-fejlesztési feladatai 30 millió Ft.

Az előirányzat maradványa 509,3 millió forint, mely teljes egészében kötelezettségvállalással lekötött.

A vízilétesítmény-kezelő szakemberek szerint gondot jelent a csatornák, valamint a csatornákhoz vezető földutak tulajdonviszonyainak rendezetlensége. A *vízgazdálkodásról* szóló 1995. évi LVII. törvény, valamint az *állam kizárólagos tulajdonában levő vizek és vízilétesítmények jegyzékéről* szóló 11/2009. (VIII. 5.) KvVM rendelet felsorolja az állam kizárólagos tulajdonát képező vizeket és létesítményeket, ugyanakkor a forgalomképes művekről, az önkormányzatok tulajdonába tartozó létesítményekről nem található ilyen jegyzék.

A vízi társulatok legfőbb feladata a belvízvédekezés során a forgalomképes állami tulajdonú vízi létesítményeken a védekezési feladatok ellátása. ***A 2010. év rendkívüli meteorológiai viszonyai országos átlagban 1000 mm-en felüli éves csapadék összeget okoztak, mely folyamatos belvízi védekezést tett szükségessé az állami tulajdonú forgalomképes vízi létesítményeken.*** A rendkívüli védekezések ellenére közel 500 ezer hektár elöntött terület keletkezett, melyből mintegy 250 ezer hektár szántó. Ezen felül hozzávetőlegesen 680 ezer hektár túlnedvesedett terület alakult ki, amely a mezőgazdasági termelés számára 2010-ben használhatatlanná vált.

A védekezés csúcsidőszakában 30 vízgazdálkodási társulat 185 szivattyútelepen és 81 szivattyúálláson folyamatosan emelte át a vizet a befogadóba. A vízi társulatok részéről összesen mintegy 450 fő vett részt a belvízvédekezésben. Emellett számos vízi létesítményben keletkeztek károk, melyek helyreállítása szükségessé vált.

Az MgSzH vagyonkezelésében és a vízgazdálkodási társulatok üzemeltetésében lévő 118 darab szivattyútelep üzemeltetési költségeire 2010-ben a jóváhagyott keretösszeg nem fedezte a minimális karbantartási igényeket sem.

Kiemelt figyelmet kaptak a kutatás-fejlesztési feladatok végrehajtása során az alábbi témakörök:

- a Mezőgazdasági Vízhasználati Adattár rendszerének kidolgozása,
- a területi vízgazdálkodás komplex gazdasági, társadalmi és környezeti elemzése,
- a mezőgazdaságilag művelt területek kedvezőtlen vízgazdálkodási állapotát előidéző tényezők értékelése.

Az állami tulajdonú forgalomképes műveken történő prevenciós munkák elvégzésére a 2010-ben rendelkezésre álló keretek már nem nyújtottak fedezetet. Rekonstrukciós és fenntartási beavatkozások végzésére az elkövetkező időszak védekezéseinek, valamint a károk mérséklésének érdekében továbbra is szükség lenne.

A mezőgazdasági vízgazdálkodási problémák jelentős része abból a szemléletmódból ered, amely figyelmen kívül hagyja a víznek, mint természeti

erőforrásnak a valós gazdasági értékét és azt korlátlanul rendelkezésre álló erőforrásként kezeli. A gazdálkodók döntéseiknél nem veszik figyelembe az árvízből, belvízből, aszályból eredő kockázatokat, sem a mezőgazdasági vízgazdálkodásból eredő lehetőségeket. A védelmet állami szolgáltatásnak tekintik és elvárják káraik megtérítését. A belvízi és aszálykárok állam általi megtérítése nem ösztönzi a gazdálkodókat a csapadékvíz hatékonyabb hasznosítását elősegítő, költséggel járó beavatkozások elvégzésére. Emiatt alapvető szemléletváltás szükséges a racionális földhasználat, a belvíztűrés és a keletkezett károk finanszírozása terén. Az ökológiai vízhasználat, illetve az extenzív tógazdasági vízhasználat esetében a vízszolgáltatási díjak jelentősen növelik a nemzeti parkok, halgazdaságok költségeit, ez utóbbiaknak komoly versenyhátrányt okozva a környező országok haltermelőivel szemben. Ezen tevékenységek esetében a pozitív környezeti hatásokat figyelembe véve a költségek kompenzálása (pl. AKG támogatásokkal) jelenthet megoldást.

2.3. A biológiai alapok, mezőgazdasági és élelmezési célú növény- és állatgenetikai erőforrások

A genetikai sokféleség megőrzése a földi élet, az emberiség táplálása szempontjából a jövő kulcskérdése. A biotechnológia rohamos fejlődése, a klímaváltozás, valamint az élelmiszerbiztonság, környezetvédelem és a magas beltartalmi értékű „funkcionális” élelmiszerek iránti megnövekedett igény következtében a genetikai erőforrások felkutatása, megőrzése és fenntartható hasznosítása az elmúlt 15 évben világszerte egyre fontosabb feladattá vált.

A biodiverzitás megőrzése nem csak a vadon élő élőlények sokszínűségének megőrzését jelenti. Az őshonos, valamint a veszélyeztetett helyzetbe került állatfajtáink biológiai sokféleségének megőrzése kiemelt feladat, tekintettel arra, hogy ezek hazánk magas genetikai értéket képviselő, kiemelt jelentőségű természeti értékei, a biológiai változatosság megőrzői és különleges minőségű, magasabb élvezeti értékű, illetve bioélelmiszerek, márkázott termékek alapanyagai is egyben. Ezen fajtáknak – mint nemzeti kincseinknek – az eredeti állapotukban történő megőrzése nemzeti érdek és állami feladat, mely feladat végrehajtásáról gondoskodni kell, még abban az esetben is, ha megőrzésük közvetlenül nem is hoz gazdasági hasznot.

A Föld teljes biológiai sokféleségének azon részét, mely az élelmiszerellátásunkat, valamint a mezőgazdasági termelés céljait szolgálja, összefoglalóan élelmezési és mezőgazdasági célú genetikai erőforrásoknak hívjuk.

Az évezredek folyamán az emberiség által létrehozott állat- és növényfajok/fajták sokszínűsége adja az alapját a biztonságos és fenntartható élelmiszerellátásunknak, valamint biztosítja a mezőgazdasági tevékenységek hosszú időn keresztül történő folytatásának lehetőségét. Egy adott fajta eltűnése egyúttal a tulajdonságait meghatározó génállomány örökre történő elvesztésével jár, amely többé nem rekonstruálható és mással nem pótolható.

A mezőgazdaság sokszínűségének megőrzése érdekében a Vidékfejlesztési Minisztérium a Kormányprogrammal összhangban nagy hangsúlyt fektet régi növény- és állatfajtáink, mint nemzeti örökségünk megőrzésére, a hazai génbank hálózat elmúlt években tönkretett rendszerének helyreállítására. Ennek egyik első lépéseként 2010. november 1-től két új intézményt hozott létre. A tápiószelei génbankot Növényi Diverzitás Központ (NÖDIK) néven kiemelte az MgSzH kötelékéből, illetve a gödöllői Kisállattenyésztési Kutatóintézet és Génmegőrzési Koordinációs Központot (KÁTKI) a herceghalmi Állattenyésztési Kutató Intézetből. A két nagy múltú intézmény korábbi feladatai mellett ellátja a hazai növényi és állati genetikai erőforrások védelmével kapcsolatos koordinációs, illetve egy új magyar génmegőrzési hálózat kialakításával kapcsolatos feladatokat. Mindez elősegíti Magyarország élelmiszerbiztonságának megerősítését, hiszen hosszabb távú célunk, hogy a génbankokban őrzött tájfajtáinkat visszajuttassuk a termelésbe. A Kormány a génbank-rendszer kialakításával ugyanakkor eleget tesz két nemzetközi egyezményből fakadó kötelezettségünknek is (FAO Egyezmény és az Egyezmény a Biológiai Sokféleségről).

A KÁTKI kutatási és tenyésztési feladatai mellett a régi magyar fajták megőrzésének központi intézménye, a kezdetektől mind a mai napig. Ennek szerves részeként, az 1990-es évek elejétől, egy nemzetközi szinten is egyedülálló, valamennyi őshonosként védett, magyar baromfifaj (5 faj) és fajta (14 fajta) fenntartását végző génbankot hozott létre, amely regisztrált tenyészetként működik, lehetővé téve a fajták gyakorlati hasznosítását és a termék-előállítás szervezését is.

Külön értéke az intézménynek, hogy ez a terület ad otthont a szintén nagy múltú Méhészeti Intézetnek. Ennek érdeme a Magyarországon egyedül őshonos krajnai méh megőrzése és többek között az ő munkájuknak köszönhető, hogy a világon egyedülállóan magas a méhek száma hazánkban, 9-10 méhcsalád/négyszázötven méter. Ezek beporzásukkal biztosítják a „gyümölcsöző” mezőgazdaságunk termékenységet (a világ nagy részén mára már kritikus érték alá csökkent a beporzó rovarok, különösen a méhek száma). Így ez a magyar mezőgazdaság számára szintén kiemelkedő jelentőségű.

Magyarország legnagyobb mezőgazdasági génbanki gyűjteménye található a NÖDIK-ben, melyet 50 éve alapítottak. A nemzetközi szinten is elismert szakmai munkát végző intézmény mintegy 88 ezer tétel szántóföldi- és zöldségnövény genetikai erőforrás megőrzését biztosítja, ezzel a világ 13. legjelentősebb génbankjaként tartják számon. Az intézmény feladata az országos szántóföldi- és zöldségnövény génbank gyűjtemények fejlesztése, ezek agrobotanikai értékelő vizsgálata, dokumentálása, közreadása, valamint közép- és hosszú távú megőrzése hűtött magtárolókban, vagy esetenként merisztéma (osztódó szövet) kultúrákban. Ehhez kapcsolódik a helyi körülményekhez alkalmazkodott, nemzeti örökségünk részét képező hazai tájfajták, helyi változatok eredeti termőhelyen történő fenntartásának szervezése és irányítása. Emellett az intézmény feladata a növényi génmegőrzési tevékenységek szakmai koordinációja, illetve egy új növényi génbank hálózat kialakítása. Az önálló intézmény fontos feladata ugyanakkor a régi tájfajták köztermesztésben való újbóli elterjesztése. Ezzel a klímaváltozás kihívásaira is

választ tud majd adni a magyar mezőgazdaság, hiszen a százezres nagyságrendet képviselő tájfajta gyűjteményekben a rendkívül sok genetikai változat között lesz olyan fajta, ami az adott körülményhez alkalmazkodni képes, hiszen szárazság-, vagy nedvességtűrő, hidegebb, melegebb éghajlathoz alkalmazkodó fajtáink egyaránt vannak. Mivel ezek nem nagyüzemi, hanem kisüzemi, illetve családi vállalkozások számára jelentenek ideális választékot, több kézimunkával, de lényegesen kevesebb vegyszerhasználattal termelhető fajták. Termelésbe vonásuk többek között elősegíti a minőségi élelmiszer ellátást, a biogazdálkodást, és munkahelyeket teremt, lényegesen csökkentheti falvainkban a munkanélküliséget.

Az élelmezési és mezőgazdasági célú genetikai erőforrások védelmére a XX. században bekövetkezett nagyarányú ökológiai, társadalmi és gazdasági változások fokozottan felhívják a figyelmet. Az emberiségnek új problémákkal, kihívásokkal kell szembenéznie a mezőgazdasági termelés, az élelmiszer-előállítás végzése során. A megváltozott éghajlati tényezők több – eddig nem tapasztalt – problémát vetnek fel. Többek között a termőterületek csökkennek, területek elsivatagosodnak, a Föld átlaghőmérséklete nő, ennek következtében a mezőgazdasági termelés lehetőségei szűkülnek, mely érinti mind a növénytermesztést, mind az állattenyésztést.

Hazánkban az állatgenetikai erőforrások védelmét általánosságban a Biológiai Sokféleség Egyezmény (Convention on Biological Diversity CBD) biztosítja, mely az 1992. június 13-án aláírt Riói Egyezményen alapul. Az egyezményt Magyarországon a *Biológiai Sokféleség Egyezmény kihirdetéséről* szóló 1995. évi LXXXI. törvény hirdette ki, mely nem csupán a természet, az élővilág és a biológiai sokféleség védelmének, megőrzésének alapelveit, valamint a feladatokat definiálja, hanem intézkedik a végrehajtás funkcionális, szervezeti és finanszírozási kérdéseire vonatkozóan is.

Az agrobiodiverzitás fenntartása, hasznosítása tekintetében az Európai Unió alapvető célja, hogy a biológiai sokféleség – így az annak szerves részét képező agrobiodiverzitás – védelmét, fenntartását és hasznosítását szolgáló szemlélet az EU minden politikájában megjelenjen. Fenti célok megvalósulását segíti az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program keretében az *Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból a védett őshonos és a veszélyeztetett mezőgazdasági állatfajták genetikai állományának tenyésztésben történő megőrzésére nyújtandó támogatások részletes feltételeiről* szóló 38/2010. (IV. 15.) FVM rendelet alapján nyújtandó, 2010. évben megindított támogatás.

A génmegőrzési feladatok ellátását nemzeti költségvetési támogatás segítségével látta el a tárca 2010-ben. A támogatás célja a szántóföldi-, zöldség-, gyümölcs-, szőlő-, dísznövény-, gyógynövény-, illetve fűszernövényfajok génmegőrzésének, erdészeti, mikrobiológiai, génbanki feladatok ellátásának támogatása; vonal- és fajtagyűjtemények, törzsültetvények megőrzése, fenntartása, valamint fentiekkel összefüggő kutatási feladatok támogatása; a Nemzeti Génbank Adatbázis, valamint Nemzeti Bázis Gyűjtemény kialakítása és működtetése; a növényi genetikai erőforrásokkal kapcsolatos nemzetközi együttműködési programokban való magyar részvétel szervezése és koordinálása, e tevékenységhez

kapcsolódó nemzetközi szervezeti tagsággal összefüggésben lévő kötelezettségek teljesítése.

A támogatás kedvezményezettjei a növényi génmegőrzési, illetve génmegőrzéshez kapcsolódó kutatási tevékenységet folytató költségvetési szervek, kutatóintézetek, felsőoktatási intézmények, gazdasági társaságok, non-profit szervezetek és magánszemélyek.

A támogatás hozzájárul a hazai génmegőrzési tevékenység fenntartásához, az ahhoz kapcsolódó feladatok ellátásához. Az érintett szervezetek, intézmények és magánszemélyek 2010-ben végrehajtották a kitűzött feladatokat, a megvalósítás ellenőrzése és a kifizetések megtörténtek. A hazai génmegőrzés sikeressége érdekében nagy szükség van e támogatási formára. Az állami génmegőrzési feladatok végzésére 2010-ben mindösszesen 210 millió forint került kifizetésre.

A Magyarországon elismert állatfajták száma jelenleg 209, ebből 138 belföldi, vagy világfajta, melynek a tenyésztése döntően Magyarországon történik, 71 külföldi fajta, melynek csak szaporítása, hasznosítása folyik nálunk.

A fajták száma bőségesen elegendő a hazai állattenyésztés genetikai alapjainak biztosításához. Általánosságban elmondható, hogy a fajták minősége is kielégíti a kor követelményeinek megfelelő hatékony állati termék-előállítás igényeit, a megfigyelhető tendenciák azonban mégis arra figyelmeztetnek, hogy a magyar állattenyésztés hatékony beavatkozások hiányában elveszítette korábbi pozícióit, és a kedvezőtlen folyamatok leállítása, vagy legalábbis fékezése mindenképpen szükséges. A fajtaszerkezet több éves változását értékelve megállapítható, hogy folyamatosan nőtt a külföldi fajták aránya a hazaival szemben. A hazai fajták aránya nem tükrözi a tenyészállat és szaporítóanyag ellátásában betöltött szerepet, különösen a baromfi- és nyúlágazatban szorulnak háttérbe a hazai értékek, de hasonló folyamat indult meg a sertésenyésztésben is.

2.4. Agrárfoglalkoztatás és kereseti viszonyok

A polgári kormány igen fontos feladatának tekinti a foglalkoztatás növelését és ennek egyik kiemelt eszközeként kezeli az agrárgazdaságot. A 2020-ig kitekintő Nemzeti Vidékstratégiai Konceptióban a célkitűzések között elsőként fogalmazza meg a vidéki munkahelyek megőrzését és gyarapítását, valamint rögtön utána a vidéki népesség megtartását, a demográfiai egyensúly helyreállítását. Ezért az elkövetkező évek változásainak fő indikátora a mezőgazdaságban foglalkoztatottak létszámnövekedése.

A mezőgazdasági munkaerő-felhasználás sajátossága, hogy a gazdasági szervezetek és az egyéni gazdaságok esetében a munkaerő-felhasználás eltérő módon valósul meg. Míg a gazdasági szervezetekben rendszerint folyamatosan, napi 8 órában történik a foglalkoztatás, addig az egyéni gazdaságokban jelentős a részmunkaidős és az időszakos munkát végzők aránya. Az összes munkaerő-

ráfordítás értéke az éves munkaerőegységgel (ÉME) fejezhető ki, amelynek segítségével a néhány órás, illetve időszakos munkavégzés teljes munkaidős munkavégzésre (évi 1800 óra) számítható át. Megkülönböztetjük a fizetett és a nem fizetett munkavégzést is, utóbbi az egyéni gazdaságokban a háztartások tagjai által végzett mezőgazdasági munkát jelenti.

5. táblázat

Mezőgazdasági munkaerő-felhasználás

(éves munkaerőegység)

Megnevezés	2006	2007	2008	2009	2010 ⁺
Nem fizetett	390 903	348 046	314 915	318 306	310 979
Fizetett	113 500	111 245	106 934	106 399	103 436
Összesen	504 403	459 291	421 848	424 705	414 415

+előzetes adat

Forrás: KSH

A nem fizetett és az időszakos munkavégzést is figyelembe véve 2010-ben annyi időt kötött le a mezőgazdasági tevékenység végzése, mintha 414 ezren teljes munkaidőben dolgoztak volna egész évben. A 2009. évi mérsékelt növekedés után a **mezőgazdaság munkaerő-ráfordításának nagysága** a hosszú távú trendnek megfelelően **tovább csökkent**, 2,4%-kal maradt el a 2009. évitől. A nem fizetett munkaerő felhasználása 2,3%-kal, a fizetett munkaerőé 2,8%-kal volt alacsonyabb, mint 2009-ben. A mezőgazdaság munkaerő-ráfordítás-nagysága öt év alatt 18%-kal csökkent, ezen belül a nem fizetett munkaerő erőteljesebben, 20%-kal, a fizetett munkaerő pedig 9%-kal lett kevesebb 2006-hoz képest. A munkaerő és egyúttal a nem fizetett mezőgazdasági munkaerő-ráfordítás nagyarányú csökkenése elsősorban az egyéni gazdaságok számának gyors ütemű fogyatkozására vezethető vissza. A munkaerő-ráfordítás szerkezete 2009-hez képest nem változott számottevően, a fizetett munka az összes munkaerő-ráfordításnak egynegyedét tette ki 2010-ben is.

Az éves munkaerőegység jól használható a mezőgazdasági munka szerkezetének vizsgálatára, azonban nem alkalmas a nemzetgazdaság más ágaival való összehasonlításra, erre a valamennyi nemzetgazdasági ágra kiterjedő munkaerő-felmérés és az intézményi munkaügyi statisztika ad lehetőséget.

Az intézményi munkaügyi statisztika² az 5 és annál több főt foglalkoztató vállalkozások, a teljes körű költségvetési és társadalombiztosítási szervezetek, valamint a kijelölt non-profit szervezetek megfigyelésén alapul, és a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat gazdasági ágba sorolt gazdasági szervezetekben alkalmazásban állókat figyeli meg. **Az intézményi munkaügyi statisztika adatai szerint 2010-ben a nemzetgazdaságban alkalmazottak 2,8%-a, 76,7 ezer fő dolgozott a mező-, vad- és erdőgazdálkodásban, valamint a halászatban. A**

² Intézményi munkaügyi statisztika: a gazdasági szervezet termelő illetve szolgáltató tevékenységében részt vevő munkavállalók számát, munkajövedelmi viszonyait, valamint egyéb munkaügyi jellemzőit vizsgáló felmérés.

nemzetgazdasági ág munkaerő-kereslete a létszamarányától elmaradt, ugyanis az összes üres álláshely számából csak 1%-os arányt képviselt.

A lakossági munkaerő-felmérés³ a magánháztartásokra kiterjedő reprezentatív felvétel, ami a 15-74 éves személyek gazdasági aktivitásáról nyújt információt. Figyelembe kell azonban venni, hogy ez a statisztika a munkavállalókat a fő jövedelemszerző tevékenység alapján sorolja be, vagyis kimaradnak a kiegészítő tevékenységek. A mezőgazdaságban viszont jelentős az ilyen módon, a főtevékenység mellett kiegészítő jelleggel végzett munka. **A lakossági munkaerő-felmérés adatai szerint 2010-ben** országosan 3,781 millió főt foglalkoztattak, megegyezően az előző évvel. Ezen belül a **mezőgazdaságban, a vad- és erdőgazdálkodásban, valamint a halászatban a foglalkoztatottak 4,5%-a, 171,8 ezer fő dolgozott.** A mezőgazdaság súlya a foglalkoztatásban – alapvetően a kedvezőtlen időjárás okozta termés kiesés következtében – 2010-ben csökkent.

6. táblázat

A mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat nemzetgazdasági ágban alkalmazásban állók létszáma és átlagkeresete 2010-ben*

Megnevezés	Fizikai	Szellemi	Összesen
	foglalkozásúak		
Alkalmazásban állók száma	59 141	17 547	76 689
2010 az előző év %-ában	91,5	96,6	92,6
Bruttó kereset, Ft	119 889	222 743	143 861
2010 az előző év %-ában	105,2	102,5	104,9
Nettó kereset, Ft	88 516	145 614	101 824
2010 az előző év %-ában	106,1	109,6	107,7

*A legalább 5 főt foglalkoztató vállalkozások, a költségvetési szervezetek teljes köre, valamint a kijelölt non-profit szervezetek adatai alapján

Forrás: KSH

A legalább 5 főt foglalkoztató szervezetekben **a mezőgazdaságban** (vadgazdálkodással, erdőgazdálkodással és halászattal együtt) a teljes munkaidőben **foglalkoztatottak egy havi bruttó átlagkeresete 2010-ben 143861 forint**, a nettó átlagkereset 101824 forint volt. Ez a nemzetgazdasági átlag (132604 Ft) 77%-ának felelt meg. A bruttó átlagkereset 4,9%-kal (a nemzetgazdasági átlagnál 3,5 százalékponttal nagyobb mértékben), a nettó 7,7%-kal (a nemzetgazdaságinál 0,8 százalékponttal nagyobb mértékben) nőtt.

³ Lakossági munkaerő-felmérés: a magánháztartásokra kiterjedő reprezentatív felvétel, a 15–74 éves személyek gazdasági aktivitásáról nyújt információt. Az adatgyűjtés célja, hogy a foglalkoztatottság és a munkanélküliség alakulását a nemzetközi statisztikai ajánlásoknak megfelelően, a mindenkori munkaügyi szabályozástól, illetve annak változásától függetlenül, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) fogalmait felhasználva figyelje meg. A lakosság körében végzett munkaerő-felmérés a nemzetközi gyakorlatban a foglalkoztatottság, a munkanélküliség és az alulfoglalkoztatottság egyidejű, átfogó és konzisztens mérésének általánosan elterjedt eszköze.

2.5. Termelőeszköz-felhasználás

A mezőgazdasági termelőeszközök kereskedelme 2010-ben folyó áron 31%-kal csökkent. Az új mezőgazdasági gépek vásárlására fordított összeg jelentősen, 69%-kal esett vissza az előző évhez képest. A műtrágyák értékesítése 9%-kal, a növényvédő szerek forgalma 7%-kal maradt el az előző évitől. Ugyanakkor az alkatrészek értékesítése 10%-kal magasabb volt, mint 2009-ben.

7. táblázat

Az összes forgalmazó szervezet termelőeszköz-értékesítése*

(millió Ft)

Megnevezés	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2009 %
Mezőgazdasági gép (használt nélkül)	59 395	100 674	113 371	136 307	42 862	31,4
Alkatrész	17 721	22 453	27 815	26 798	29 400	109,7
Műszaki áru	1 643	948	1 214	1 244	950	76,4
Műtrágya	62 440	76 514	107 125	83 431	75 530	90,5
Növényvédő szer (alapanyag nélkül)	62 639	71 111	81 919	79 287	74 064	93,4
Összes termék	203 838	271 700	331 444	327 067	222 806	68,1

*A mezőgazdasági termelőeszköz-kereskedelmi szervezetek közvetlen értékesítése a mezőgazdaság részére.

Forrás: AKI

Az elmúlt években a gépberuházásokat a támogatások függvényében erős hullámváz jellemezte. A hazai mezőgazdasági géppiac elmúlt két éves teljesítménye is igen szélsőségesen alakult.

A támogatásoknak köszönhető 2003-as felfutást követően 2004-ben az előző évi 40%-ára csökkent a mezőgazdasági gépforgalom, 2005 és 2006 is mérsékelt beruházási színvonalat hozott. 2007-ben az EMVA-források elérhetősége újabb lendületet adott a gépforgalomnak és 2008-2009-ben rekordszintet ért el a mezőgazdasági gépek értékesítése. 2009-ben a júniusban meghirdetett géptámogatás eredményeként a gépberuházások mértéke meghaladta a 136 milliárd forintot. A következő év azonban súlyos visszaesést hozott, 2010-ben a mezőgazdasági gépek vásárlására fordított összeg az előző évinek csupán 31%-át tette ki, 42,8 milliárd forint volt. A tavalyi évben a gépforgalmazók lényegesen kisebb forgalomra számítottak, mint az előző években, azonban a visszaesés mértéke drámaibb volt a vártnál. Ezt a támogatások hiánya, a gazdasági helyzet változása, a finanszírozási nehézségek együttesen okozták. Jól érzékelteti a gépberuházások 2010. évi zuhanását a traktor- és kombájnpiac alakulása. A legnagyobb mértékű visszaesés a kombájnpiacot érintette. A gabonakombájnok értékesítése 86%-kal csökkent a bázisidőszakhoz képest, a 2009. évi 503 darabbal szemben 2010-ben mindössze 69 darabot adtak el a hazai kereskedők. A traktorok és az önjáró rakodók iránti kereslet szintén lényegesen elmaradt az előző évitől, 67%-kal csökkent az eladás. Traktorokból 2009-ben 3045 darab talált gazdára, tavaly pedig 990 darabot

értékesítettek. A kisebb értékű gépeknél, elsősorban munkagépeknél jóval kisebb volt a visszaesés mértéke, mint a kombájnoknál, de itt is jelentős piacsűkülésről beszélhetünk.

A visszaeső új mezőgazdasági gépforgalom mellett 2010-ben az elmúlt évek legnagyobb alkatrészforgalmát bonyolították le a kereskedők. Alkatrészekre 29,4 milliárd forintot fordítottak a gazdálkodók a vizsgált időszakban, amely 10%-kal haladta meg a 2009. évi értéket.

A műtrágyaárak a 2008. évi 60%-ot meghaladó áremelkedés után 2009-ben és 2010-ben is mérséklődtek. A műtrágyavásárlásra fordított 75,5 milliárd forint 9%-kal kevesebb, mint a 2009. évi érték.

Természetes súlyban 4%-kal, **hatóanyagsúlyban számolva 5%-kal több műtrágyát vásároltak a mezőgazdasági termelők 2010-ben**, mint egy évvel korábban. Az értékesített műtrágya összes hatóanyag-mennyisége 385 ezer hatóanyag-tonna volt. Ezen belül a forgalmazott nitrogén-hatóanyag mennyisége 2%-kal, a foszfor 4%-kal, a kálium-hatóanyag pedig 20%-kal nőtt. Az egy hektár mezőgazdasági területre, valamint az egy hektár szántó-, kert-, gyümölcsös- és szőlőterületre kijuttatott műtrágya hatóanyag-mennyisége 9%-kal, illetve 5%-kal volt magasabb a 2009. évinél.

8. táblázat

Műtrágya-felhasználás

Megnevezés	2006	2007	2008	2009	2010
Értékesített műtrágya, hatóanyagban (ezer t)*	456	507	431	367	385
Ebből: Nitrogén	289	320	294	275	281
Foszfor	75	87	63	44	46
Kálium	92	100	74	48	58
Egy hektár mezőgazdasági területre kijuttatott hatóanyag (kg)	78	87	74	64	70
Egy hektár szántó-, kert-, gyümölcsös és szőlőterületre kijuttatott hatóanyag (kg)	95	106	90	77	81

*A mezőgazdasági termelőeszköz-kereskedelmi szervezetek közvetlen értékesítése a mezőgazdaság és az erdőgazdálkodás részére.

Forrás: AKI, KSH

A tavalyi év tapasztalatai egyértelműen rámutatnak arra, hogy szélsőséges időjárási helyzetekben az eredményes növénytermesztéshez hatékony és gazdaságos növényvédelemre van szükség. Az időjárási szélsőségek, illetve a gazdasági válság a növényvédő szer piacára is hatással voltak, a pénzügyi instabilitás növekedésével a gazdák a növényvédelemre is kevesebb pénzt költenek. 2010-ben 20,6 ezer tonna növényvédő szert értékesítettek a forgalmazók, 74 milliárd forint értékben. Az értékesített mennyiséget tekintve ez 8%-os csökkenést jelentett az előző évhez képest. Az alkalmazott szerek megoszlása hasonló volt, mint 2009-ben, vagyis a legtöbbet továbbra is a gyomirtó szerekből értékesítettek, a forgalom

menyiségének 43%-át, értékének pedig a felét a herbicidek adták. Gombaölő szerekből 4571 tonnát (19,5 milliárd Ft értékben), rovarölő szerekből 3930 tonnát (12,3 milliárd Ft értékben), egyéb készítményekből pedig 3140 tonnát (5,1 milliárd Ft értékben) forgalmaztak.

9. táblázat

Növényvédő szer értékesítés

(tonna)

Megnevezés	2006	2007	2008	2009	2010
Értékesített növényvédő szer *	23 046	22 356	24 168	22 288	20 599
Ebből: Gombaölő szer	5 690	5 203	6 016	4 961	4 571
Rovarölő szer	4 023	5 009	5 080	4 380	3 930
Gyomirtó szer	9 832	9 183	9 592	9 055	8 958
Egyéb szer	3 501	2 961	3 480	3 892	3 140

*A mezőgazdasági termelőeszköz-kereskedelmi szervezetek közvetlen értékesítése a mezőgazdaság részére.

Forrás: AKI

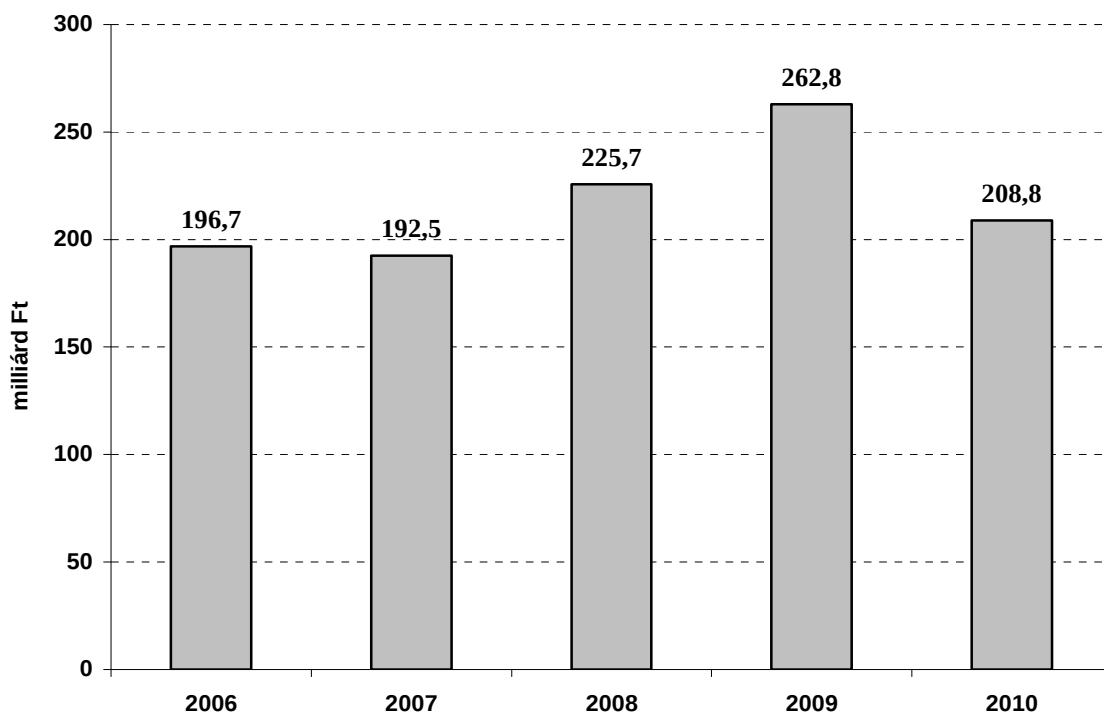
Egy folyamatosan erősödő polarizáció figyelhető meg a növényvédő szer piacon ár-minőség szempontjából. A gazdák vagy a drágább csúcstermékeket vagy pedig egyre többen az olcsóbb megoldásokat keresik, a középkategóriás megoldások iránti érdeklődés csökken.

A forgalmazó szervezetek év végén jelentkező növényvédő szer zárókészletének értéke 10 milliárd forint volt, amely 7%-kal haladta meg az előző évi értéket.

2.6. Beruházások a mezőgazdaságban

A nemzetgazdaságban 2010-ben 4334,9 milliárd forintot (a GDP 16%-át) fordítottak beruházásokra a KSH előzetes adatai szerint, volumenét tekintve 5,5%-kal kevesebbet, mint egy évvel korábban. A gépberuházások éves szinten 1,4%-kal, az építési beruházások 8,3%-kal csökkentek. Az egész évre jellemző volt, hogy a gazdasági válság hatására a vállalkozások nagy része csak a legszükségesebb beruházásokat hajtotta végre, a meglévő kapacitások aktívabb kihasználására törekedtek.

**A beruházások teljesítményértéke a mezőgazdaságban,
az erdőgazdálkodásban és a halászatban (folyó áron)**

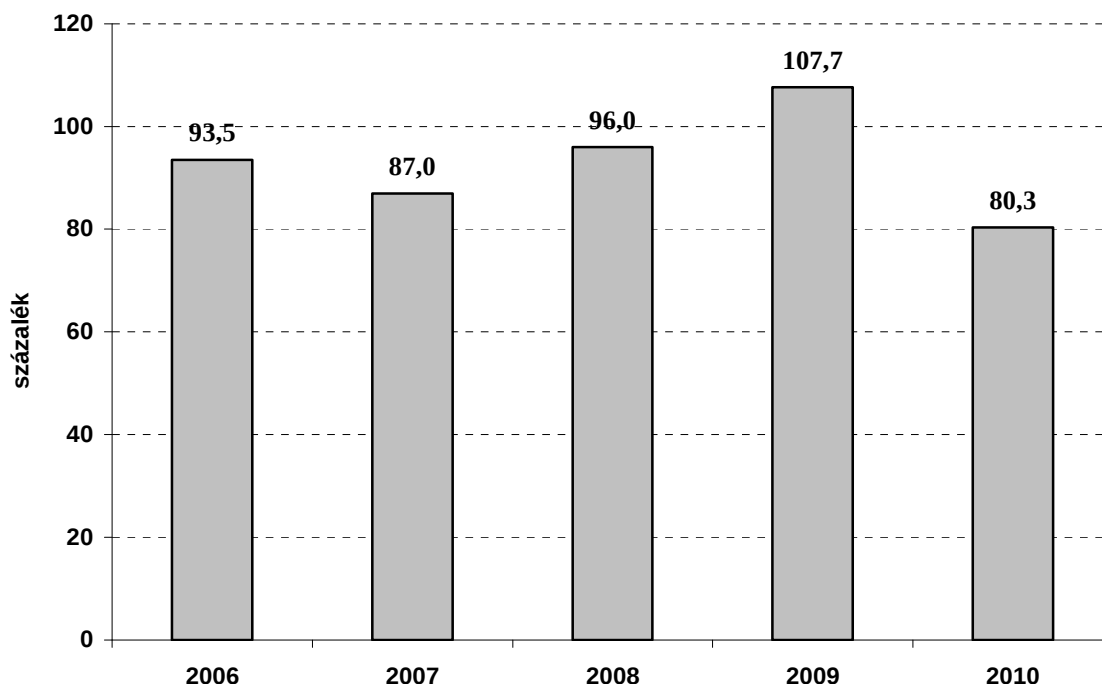

Forrás: KSH

Az elmúlt évben a 19 nemzetgazdasági ág közül 11 ágban volumencsökkenés történt. Az előző évi növekedés után **a mezőgazdaság beruházásainak volumene 2010-ben** – a kedvező támogatási lehetőségeket biztosító 2009. év után – jelentősen, **25,5%-kal csökkent**. Folyó áron 208,8 milliárd forint volt a beruházások teljesítményértéke. Ez az összeg 2010-ben a teljes nemzetgazdasági beruházás 4,8%-a volt.

Az ezredfordulót követően szoros összefüggésben a támogatások mértékével nagy eltéréseket mutatott a nemzetgazdasági és a mezőgazdasági beruházás aránya: 2003-ban például 6,1%-ot, 2008-ban 4,6%-ot tett ki.

A mezőgazdasági beruházások volumenindexe (2005 = 100,0)

Forrás: KSH

Az évek közötti volumeningadozás a támogatási pályázati lehetőségek meghirdetésével, a különböző fejlesztési programok beindulásával volt kapcsolatban. Abban az évben, amikor a hazai és az uniós költségvetés jelentősebb összegeket fordított a beruházások támogatására, bővült, korszerűsödött az eszköz- és berendezés-állomány. Amikor nem voltak pályázatok, a gazdálkodók igyekeztek addig halasztani fejlesztéseiket, míg azokra újra támogatás került meghirdetésre. Ennek a következménye volt az, hogy az ágazatban egyszerre volt jelen a vizsgált időszakban a „túlberuházás” és a beruházási hiány. A magyar mezőgazdaságban nem annyira a beruházási támogatások tömegével, sokkal inkább azok felhasználási hatékonyságával, illetve struktúrájával volt gond.

2010-ben a 4 fő feletti vállalkozások, valamint valamennyi költségvetési, társadalombiztosítási és a megfigyelésbe bevont nonprofit szervezetek körében 36%-kal csökkent a mezőgazdasági beruházásokra felhasznált összeg. Ezen belül a gépberuházások számottevően, 53,7%-kal, az építési beruházások 22,2%-kal csökkentek 2009-hez képest.

Az erdőgazdálkodásban 20,7%-kal többet költöttek a vállalkozások az állóeszközök megújítására, mint 2009-ben. Az építési beruházások 22%-kal, a gépberuházások 25%-kal növekedtek az előző évihez képest.

3. A mezőgazdasági termelés és felvásárlás alakulása

A Mezőgazdasági Számlarendszer (MSZR) célja a mezőgazdaság valós teljesítményének kimutatása, a tevékenységet végzők ágazati besorolásától függetlenül. E számítási mód szerint **a mezőgazdaság teljes kibocsátása 2010-ben 1807 milliárd forint volt, folyó áron számítva 10,1%-kal magasabb, mint 2009-ben. A mezőgazdaság által előállított javak ára átlagosan 17%-kal emelkedett, míg a kibocsátás volumene 5,7%-kal csökkent.** (Módszertanról bővebben a Táblázatok, Grafikonok, Mellékletek 1. sz. mellékletében.) A változásokat mindenekelőtt a növényi termékek kibocsátásának volumencsökkenése és az ennél erőteljesebb áremelkedés túlkompenzációja okozta.

A növénytermesztés aránya a mezőgazdasági bruttó kibocsátásból 2010-ben 57,9%-ra nőtt, míg az állattenyésztés részesedése 34,2%-ra csökkent. A mezőgazdasági szolgáltatások a teljes kibocsátás 5,8%-át adták, a nem mezőgazdasági másodlagos tevékenységből pedig 2,1% származott.

10. táblázat

A mezőgazdasági termékek bruttó kibocsátása

Megnevezés	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2009 (%)	
	millió Ft, folyó áron					Folyó	Válto-
						áron	zatlan
Növény- termesztés és kertészet	880 788	979 289	1 170 905	901 573	1 046 672	116,1	89,0
Állattenyésztés	568 448	568 127	644 812	598 999	617 494	103,1	100,9
Mezőgazdasági szolgáltatás	95 127	86 358	110 264	99 816	104 866	105,1	102,0
Nem mező- gazdasági másodlagos tevékenység	44 233	47 078	46 695	40 542	38 391	94,7	96,7
Mezőgazdasági kibocsátás összesen	1 588 596	1 680 852	1 972 676	1 640 930	1 807 424	110,1	94,3

Forrás: KSH

3.1. Szántóföldi növénytermesztés

A 2010. évi termés mennyiség jelentősen elmaradt a 2009. évitől, a kiugróan jó 2008-as évhez képest pedig hatalmas az elmaradás. A növényi termékek termelésének volumene összességében 11,5%-kal volt alacsonyabb, az állati termékek kibocsátásának mennyisége pedig minimálisan, 0,9%-kal bővült, ami nagyrészt az állatvágások erőteljes növekedésének következménye, vagyis nem töri meg az előző évek egyértelműen lefelé mutató trendjét.

Bár a termésátlagok a fontosabb szántóföldi növények esetében – a napraforgó kivételével – nem alakultak rosszabbul az előző évinél, sőt sok esetben meg is haladták azt, a belvíz- és árvízkárok miatt a betakarított terület jelentősen visszaesett.

Az őszi-kalászosok számára az év eleji téli időjárás összességében kedvező volt, február közepétől a jelentős olvadással együtt nagy mennyiségű újabb csapadék érkezett, amelynek a negatív hatásai is megmutatkoztak belvíz formájában. A kora tavaszi talaj-előkészítési és vetési munkálatok időben befejeződtek, azonban az áprilisi csapadékos időjárás megzavarta, hátráltatta a napraforgó és a kukorica vetését. A május, június hónap is jelentős csapadékot hozott. Számottevő belvízborítással, később az ország egyes területein árvízzel is meg kellett küzdeni. 2010. március első hetében az összes belvízzel és árvízzel elöntött mezőgazdasági terület nagysága 172 ezer hektár volt. Az ezt követő időszakban ez a nagyság lassú csökkenést mutatott, május 3-án 39 ezer hektár volt az összes vízborítás. Ezt követően ismét drasztikusan emelkedett a bel- és árvízzel elöntött területek nagysága, 2010. május közepén az összes belvízzel és árvízzel elöntött mezőgazdasági terület 272 ezer hektár lett. A 2010. évi aratási szezonra jellemző volt a korai kezdés, valamint a csapadékos, változékony időjárás következtében a betakarítás jelentős elhúzódása. A gazdálkodók minden rendelkezésre álló technikai eszközt bevetve végezték a nyári munkát, amely az átázott talajokon igen körülményesen haladt. Szeptemberben a sokéves átlagot meghaladó csapadékmennyiség, valamint az évi nagy mennyiségű csapadék következtében kialakult talajállapotok a talaj művelését, a vetési munkákat megnehezítették, sok esetben lehetetlenné tették. Az őszi vetésű növények számára változó minőségű magágyat tudtak csak biztosítani a gazdák, ami a következő évi termésmennyiségre is hatással lehet.

Gabonából 2010-ben közel 2,6 millió hektáron 12,3 millió tonna gabona termett. Ez a betakarított területet tekintve a bel- és árvízhelyzet miatt 10%-os csökkenést jelent az előző évihez képest, és 2005-2009 átlagától is 9%-kal marad el. A termésmennyiség 10%-kal mérséklődött 2009-hez mérten. A termésátlagok különbözően alakultak: a búzáé 4%-kal csökkent, a kukoricáé 1%-kal nőtt 2009-hez viszonyítva. Kalászos gabonából összesen 5,3 millió tonna termett, 13%-kal kevesebb, mint 2009-ben. A kalászos gabonák termésátlaga általában alacsonyabb volt az elmúlt 5 év átlagos értékénél.

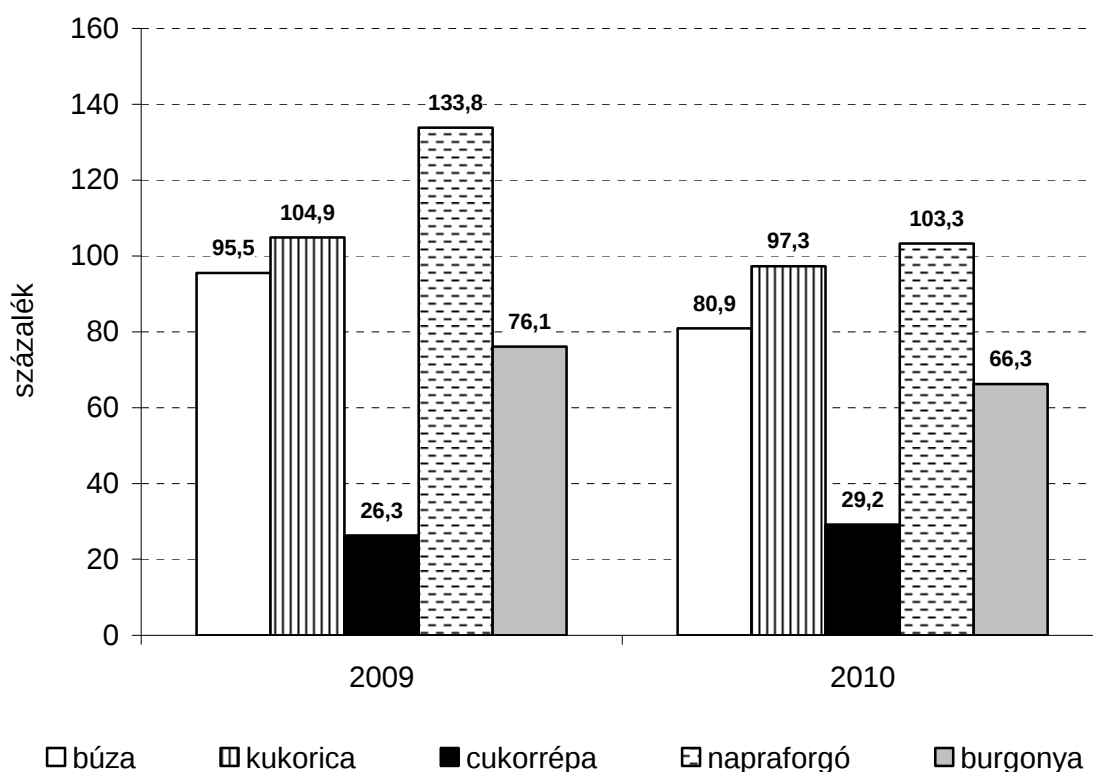
Búzából 2010-ben az előző évinél 12%-kal kisebb területen (1,011 millió hektáron) 3,7 millió tonnát, a 2009. évinél 674 ezer tonnával, 15%-kal kevesebbet takarítottak be. Rozsból 78 ezer tonna, árpából 944 ezer tonna került a magtárakba. Előbbi termésmennyisége 8%-kal nőtt, utóbbié 11%-kal csökkent az egy évvel korábbihoz képest. ***Zabból az előző évinél 6%-kal többet*** (118 ezer tonnát) ***arattak***, a triticales termésmennyisége (367 ezer tonna) 3%-kal múlta felül a 2009. évit.

Kukoricát 1,079 millió hektárról, 8%-kal kisebb területről takarítottak be. A csaknem **7 millió tonnás termés** 7%-kal elmaradt az előző évitől, bár a termésátlag (6570 kg/ha) 1%-kal emelkedett.

Az utóbbi években az időjárási szélsőségek fokozódtak, emiatt korábban nem tapasztalt mértékű termésingadozások fordultak elő. Míg az előző években főleg az aszály okozott gondot, addig 2010-ben a változékony, csapadékos időjárás. Az elmúlt 10 esztendőben a búza termésátlaga 2003-ban volt a legalacsonyabb (hektáronként 2640 kg), az elmúlt évben ez az érték 3710 kg/ha volt, ami az előző öt év átlagától 12%-kal marad el. Kukoricából 2007-ben termett a legkevesebb, hektáronként 3730 kg, 2010-ben pedig 6470 kg, utóbbi lényegében megegyezik 2005-2009 átlagával.

5. ábra

Néhány szántóföldi növény termésének alakulása
(2001-2005 évek átlaga = 100,0%)

Forrás: KSH

A főbb **olajos magvakat** is az előző évinél kisebb területről takarították be **2010-ben**. Összesen 761 ezer hektárról **18%-kal kevesebb termés került a raktárakba**, ami az előző öt év átlagától 11%-kal elmarad. **Napraforgóból** 6%-kal kisebb területről (502 ezer hektárról) **970 ezer tonna termést takarítottak be**, 23%-kal kevesebbet, mint 2009-ben. A termésátlag 18%-kal maradt el az előző évitől. A

repce betakarított területe (259 ezer hektár) nem csökkent jelentősen, 531 ezer tonnás **termésmennyisége 8%-kal maradt el az egy évvel korábbtól.**

Cukorrépából 2010-ben mintegy 14 ezer hektáron **819 ezer tonnát**, az előző évinél 11%-kal többet **termeltek** a gazdaságok. E növény termésátlag 2010-ben hektáronként 59090 kg volt, az elmúlt öt év átlagánál 14%-kal több.

A **burgonya** betakarított területe 21 ezer hektárra csökkent, melyről összesen **488 ezer tonna**, a 2009. évinél 13%-kal kevesebb termést takarítottak be, a 4%-kal alacsonyabb termésátlag mellett.

3.2. Kertészet

A hazai **zöldségtermelők** által előállított termés mennyisége és a vetésterület egyaránt csökkenő tendenciát mutat. Az előző évinél **18%-kal kisebb területről, mindössze 68 ezer hektárról takarítottak be zöldségfélét 2010-ben.** Összesen **1144 ezer tonna zöldség termett, 29%-kal kevesebb, mint 2009-ben.** A csökkenés mértéke zöldségfajonként és termőtájanként eltérő mértékű. A csemegekukorica termés mennyisége 303 ezer tonnát tett ki. Paradicsomból 1874 hektáron 134 ezer tonnát termeltek, ami a 2009. évi mennyiségnél 30%-kal kevesebb. Zöldpaprikából 26%-kal csökkent a termés mennyiség, 110 ezer tonnát takarítottak be. A vöröshagyma termelés 41 ezer tonna volt, mely az elmúlt évi eredményhez képest 33%-kal kevesebb. Karfiolból 14,4 ezer tonna mennyiség termett, ami 24%-kal maradt el az egy évvel korábbtól.

A folyamatos esőzések, a növényvédelmi munkák elmaradása, a területek jelentős részén bekövetkezett belvízborítás és túlnedvesedés miatt a gyümölcstermesztők is kevesebb termést takarítottak be, mint az átlagos évjáratokban. Összesen **93 ezer hektáron termeltek gyümölcsöt. A 766 ezer tonnás termés** az előző évinél 13%-kal alacsonyabb volt.

A legfontosabb gyümölcsünkből, az almából 14%-kal kevesebbet, 497 ezer tonnát gyűjtöttek be. A minőség rendkívül változó lett, gyengébb az előző évinél. A körte (24 ezer tonna) 25%-kal, a meggy mennyisége (52 ezer tonna) 34%-kal esett vissza. A kajsziarack ültetvényekről 27 ezer tonna gyümölcsöt takaríthattak be, őszibarackból pedig 53 ezer tonna termett, szemben a tavalyi 33, illetve 61 ezer tonnával. A szilvatermés 71 ezer tonnára emelkedett a megelőző évi 52 ezer tonnáról.

Az összes szőlőterület – többek között az EU kivágást ösztönző szabályozásának hatására – 80 ezer hektárra csökkent. A 2010. év rossz éve volt a szőlőtermesztőknek, hiszen rengeteg csapadék hullott, jelentős peronoszpóra és lisztharmatfertőzés lépett fel. A leszüretelt szőlő termésátlag **2010-ben 4 t/ha** volt, a betakarított összes termés 46%-kal 295 ezer tonnára esett vissza. A szőlőtermés csökkenésével a bortermelés is csökkent.

3.3. Dísnövénytermesztés, gyógynövény felvásárlás

A díszfaiskolákra, rózsra és évelő dísnövények termesztésére a stagnálás jellemző. A kis- és középvállalkozások esetében sok a nem megfelelő minőségű áru. A hideg, esős időjárás sok kárt okozott, főként a rózsánál. A hazai forgalom csökkent, az exportforgalom kelet felé mérséklődött, nyugat felé stabil volt.

A vágott virág esetében az import 10%-kal, a cserepes esetében 13%-kal nőtt. Nagy mennyiségű másod- és harmadosztályú áru érkezik az országba. Rengeteg cserepes áru számla nélkül jön be, burjánzik a feketekereskedelem. A hazai cserepes dísnövénytermesztés nagyon lecsökkent. A dísnövényesek közül sokan átállnak a zöldségekkel együtt való termesztésre, ami növény-egészségügyi gondokat okoz. Egynyári- és balkonnövények piacára a jó minőségű bőséges kínálat jellemző.

A gyógynövénytermelés fejlesztési feladatai két erősen elkülönülő területre koncentrálódnak: a gyűjtésre és a termelésre. **A vadontermő gyógynövények gyűjtött mennyisége 2010-ben** a becsült adatok alapján az elmúlt évhez képest **növekedett.** A legfontosabb növények továbbra is a csalánlevél, vadgesztenye-termés, kamillavirágzat, hársfavirág, zsúrlófű, csipkebogyó, cickafarkfű. Ezek 70%-ban alapanyagként EU-s országokba kerülnek kiszállításra. 2010-ben a kivitel emelkedő tendenciát mutatott.

A gyűjtési feltételek szűkülése miatt szükségesnek látszik egyes vadontermő fajok termesztésbe vonása. **A termesztett terület nagysága** alig több 15 ezer hektárnál, gyakorlatilag **stagnál.** A fűszernövények piacán bizonyos cikkek esetében, mint pl. ánizsmagnál áremelkedés volt a 2009. évhez képest. A fontosabb termesztett gyógynövények a kamillavirág, izzópfű, citromfű, articsókalevél és termés, máriatövis, útifűlevél.

3.4. Állattenyésztés

Az állatállomány a 2010. december 1-i összeírás alapján összességében csökkent, az állatfajokon belül **csak a baromfiállomány bővült** az egy évvel korábbihoz képest.

A gazdaságok 2010 decemberében 682 ezer szarvasmarhát tartottak, 2000-ben ez a szám még 850 ezer volt. A szarvasmarhák száma több évtizedes mérséklődést követően a 2000-es évek végén stabilizálódott, 2010-ben azonban további visszaesés következett be. Elsősorban a gazdasági szervezetek állománya fogyott (4%-kal), az egyéni gazdaságoké alig volt kevesebb az előző évinél. A szarvasmarhát tartó gazdasági szervezetek száma 2000 óta stabilnak tekinthető, ugyanakkor az egyéni gazdaságoké majdnem kétharmadával csökkent. **A tehénállomány 309 ezer darab volt,** alig változott. A tejhasznú tehenek száma 19 ezerrel mérséklődött, a húshasznú tehénállomány viszont 6 ezerrel lett több. Az elmúlt években kialakult tejpiaci feszültségeknek számottevő vesztesei a tejtermelők

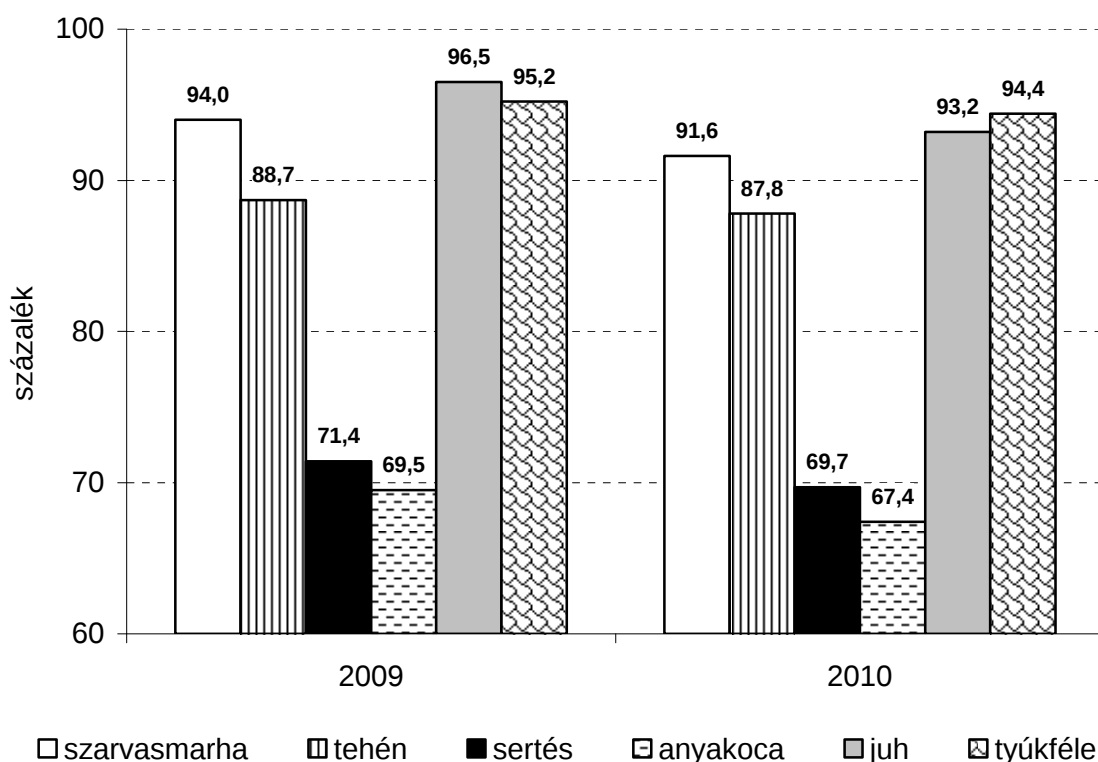
voltak, akik a kialakult árviszonyok mellett önköltség alatti áron tudták csak értékesíteni a nyerstejet. A kialakult piaci feszültség nem csak Magyarországon volt tapasztalható, az gyakorlatilag az Európai Unió összes tagállamában érzékelhető volt.

A sertésállomány mintegy 3,2 millió darab volt 2010 decemberében, 2%-kal kevesebb az előző évinél. 2005-2009 átlagát tekintve azonban a 13%-ot is meghaladja a csökkenés, ami az egyéni gazdaságokban realizálódott, ahol 14%-kal lett kevesebb a sertések száma. A kisüzemi sertéstartás romló jövedelmezőségére és a sertéstartási hajlandóság mérséklődésére utal, hogy ***az egyéni gazdaságokban az állomány folyamatosan csökken***, miközben a gazdasági társaságok a jelentős ingadozások mellett is közelítik a 2000-es évek elején mért adatokat. Az egyéni gazdaságok 2003 decemberében még az ország sertésállományának 46%-ával, 2010 telén már csupán 27%-ával rendelkeztek. Az állomány változásával párhuzamosan tehát ***jelentős koncentráció*** zajlott a sertéstartásban. Az Általános Mezőgazdasági Összeírás előzetes adatai szerint az 5000 feletti állományok adták a teljes létszám 62%-át 2010-ben. A következő időszakra sem fest pozitív képet az, hogy a ***219 ezer darabos kocaállomány 3%-kal maradt el az egy évvel korábbtól***, és közel 15%-kal 2005-2009 átlagától.

A pénzügyi és gazdasági válság, valamint a világpiaci és hazai takarmányárak jelentős növekedése erősen súlyosbította az ágazat helyzetét. Az ágazat legnagyobb problémáját jelenleg a termelők és a feldolgozók közötti együttműködés hiánya jelenti.

A sertéstartás jövőképét az is árnyalja, hogy míg a korábbi évtizedekben a kedvező keresleti és árhatások következtében megélénkült a sertéstartási kedv, addig az elmúlt 6-8 évben már nem voltak megfigyelhetők élénkülő szakaszok, a kedvezőbb piaci és árhatásokra a termelők legfeljebb a kivágások elhalasztásával válaszoltak.

A juhállomány 2010 végén közel 1,2 millió darab volt, 3%-kal mérséklődött 2009-hez képest. Ennél meredekebben – 13%-kal – csökkent az anyajuh állomány. Egy év alatt a gazdasági szervezetek juhállománya 12 ezerrel, az egyéni gazdaságoké 123 ezerrel esett vissza. Az állomány 87%-át az egyéni gazdaságokban tartják, ez az arány a 2000. évvel lényegében megegyező. Az elmúlt három év során az 1-9 juhot tartó egyéni gazdaságok száma 12,6 ezerrel 16,4 ezerre emelkedett, ami azt jelzi, hogy egyre többen tartanak kis egyedszámú állományt.

A december 1-i állatállomány alakulása (2001-2005 évek átlaga = 100,0)

Forrás: KSH

A hazai lóállomány nagysága az elmúlt években nem változott. 2010. december 1-én az ország lóállománya 65 ezer volt, az egy évvel ezelőttinél 4 ezerrel több, ezen belül a kancaállomány 2 ezerrel emelkedett, számuk 35 ezer.

A lóállomány Magyarországon alapvetően szabadidős tevékenységeket (sport, hobbi, turizmus), valamint génmegőrzési célokat szolgál. A lóhús-fogyasztás hazánkban nem jellemző, vágási célra élő lovat főleg Olaszországba exportálunk.

Az ágazat alapvető problémája, hogy erőteljesen tőke- és beruházás-igényes. Fontos cél az őshonos lófajták védelme, a létszámok további csökkenésének megállítása. A lovasturizmus az elmúlt években fejlődést, fellendülést mutatott, melyben az állam például beruházási támogatások biztosításával katalizátor szerepet kaphat.

A lóversenyzés, fogadásszervezés az elmúlt 15-20 évben veszteséges hazánkban. A lóversenyzés fenntartására több milliárd forint állami pénzt fordítottak, azonban a próbálkozások ellenére a jelentős strukturális reformok elmaradtak. Meg kell említeni, hogy több országban a fogadásszervezésből befolyó összegek adják az alapot a lótenyésztés egészének fejlesztéséhez, ezért javasolt a fogadásszervezést újjászervezni és az így keletkezett hasznot visszajuttatni az ágazatba.

Vágóállat- és állattermék-termelés alakulása

Megnevezés	Mértékegység	2006	2007	2008	2009	2010*
Vágóállat összesen	ezer tonna	1 372	1 396	1 400	1 356	1 380
Ebből: vágómarha	ezer tonna	84	89	88	80	78
vágósertés	ezer tonna	613	643	620	570	600
vágójuh	ezer tonna	20	21	20	19	19
vágóbaromfi	ezer tonna	632	616	646	660	657
Áruhal	ezer tonna	21	21	20	20	20
Tehéntej	millió liter	1 796	1 794	1 792	1 712	1 592
Tyúktojás	millió darab	2 956	2 843	2 879	2 741	2 714
Gyapjú	tonna	4 689	4 603	4 535	4 483	4 326

*előzetes adatok

Forrás: KSH, saját számítás

A **kecske**állomány december elején 75 ezer darab volt. A 826 ezres **házinyúl**-állomány 11 ezerrel több az egy évvel korábbinál. A vágó**galamb**ok száma 149 ezer, a **méh**családoké 610 ezer volt.

A **baromfi**állomány 2010 decemberében 42 millió darab volt, összességében több mint 4%-kal növekedett az előző évhez viszonyítva, az előző öt év átlagát pedig 6%-kal haladta meg. A baromfiállomány 75%-át kitevő **tyúkfélék száma kismértékben csökkent**, az elmúlt években viszonylagos stabilitás figyelhető meg az állományban. **Pulykából 5%-kal, kacsából 57%-kal többet tartottak** a gazdaságok, mint 2009 decemberében, míg **a libaállomány enyhén fogyott**. A baromfiállomány közel kétharmada vágóállat, évente többször cserélődik, ezáltal a piaci hatások függvényében gyorsan változhat. A kacsállomány az elmúlt években számottevően nőtt, csak 2010-ben több mint másfélszeresére emelkedett a 2009-eshez képest, meghaladta az 5,8 millió darabot. A gyarapodás részben összefügg a libamáj exportkeresletének és ezzel együtt a lúdtartás visszaesésével (a libatömést ellenző kampány hatásaként). Mindez a kacsatartóknak kedvezett, és egyúttal a kacsafogyasztás növekedését segítette elő, ami a bővülő exporton is megfigyelhető.

A baromfifélék közül a tyúkfélék és a lúdállomány 44, illetve 47%-a, a kacsállomány 39%-a, míg a pulykák mindössze 9%-a tartozott az egyéni gazdaságokhoz 2010-ben.

Elmondható, hogy a baromfiágazat a legjobban integrált mezőgazdasági ágazat, bár az elaprózódott termelési struktúra miatt kevésbé koncentrált és európai mércével nagynak mondható vállalatok sem jellemzik a hazai baromfiszektor. A baromfiágazatra fokozottan igaz, hogy a jelenlegi magas takarmányköltségek az ágazat jövedelemszintjét kedvezőtlenül befolyásolják.

A vágóállat-termelés 2010-ben az előzetes adatok szerint megközelítőleg 1,4 millió tonna volt, 1,8%-kal több az előző évinél. A vágóállat-termelésből a vágóbaromfi 48%-kal, a vágósertés 43%-kal részesedett. A vágóbaromfi

menyisége az előző évihez képest gyakorlatilag nem változott, a vágósertése 5,3%-kal nőtt. Vágómarhából az elmúlt évekhez hasonlóan tovább csökkent a termelés. Vágójuhából 19 ezer tonnát termeltek.

12. táblázat

A fajlagos mutatók alakulása

Megnevezés	2006	2007	2008	2009	2010 ⁺	2010/2009 (előző év = 100,0)
Egy tehénre jutó tejtermelés, l	6 506	6 693	6 788	6 661	6 552	98,4
Egy juhra jutó gyapjútermelés, kg	3,6	3,8	3,9	4,0	3,9	97,5
Egy tyúkra jutó tojástermelés, db	205	218	215	215	218	101,4

+ előzetes adat

Forrás: KSH

Az állati termékek közül **tehéntejből 1,6 milliárd litert, az előző évinél 7%-kal kevesebbet termeltek.** Ezen belül a felvásárlás 11%-kal 1,14 milliárd literre esett vissza. Az egy tehénre jutó tejtermelés is mérséklődött. **A 2,7 milliárd darab tyúktojás 1%-kal marad el a 2009. évitől.** Az étkezési tojás piacán jelentős változást okozhat, hogy jövő évtől a hagyományos ketrecekben már nem lehet tojótyúkot tartani. Hazánkban a ketreces tartás kapacitásának 25-30%-a nem felel meg az előírásnak, azok cserére szorulnak. A nyersgyapjú termelése 4%-kal maradt el az előző évitől.

Az állattenyésztési ágazatok visszaesése több tényezővel magyarázható. Így például a belső fogyasztás erőteljes csökkenése, az e termékkörökben jelentkező nagy mennyiségű és gyakran ellenőrizetlen minőségű importtermékek árleszorító hatása, a hazai piacvédelem korábbi kormányzati elhanyagolása, és az EU ezen ágazatokat érintő támogatási gyakorlata.

3.5. Ökológiai gazdálkodás

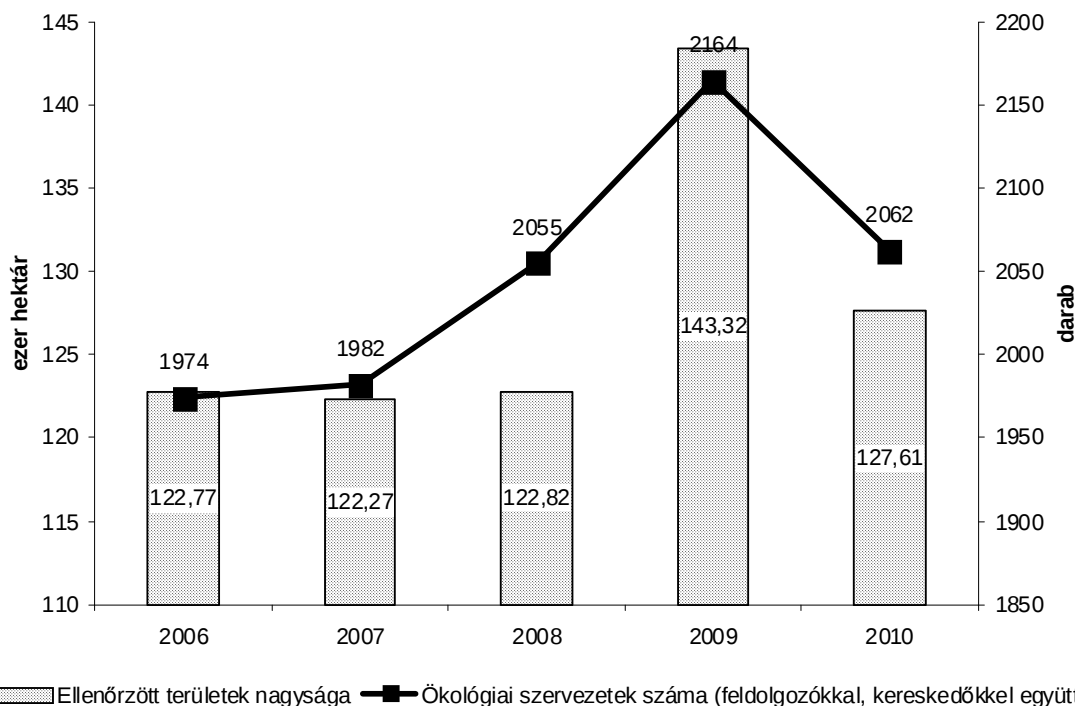
Magyarországon jelenleg két, az illetékes hatóság által elismert, akkreditált ellenőrző szerv jogosult az ökológiai gazdálkodók ellenőrzésére (Biokontroll Hungária Ellenőrző és Tanúsító Nonprofit Kft. és Hungária Öko Garancia Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Ellenőrző és Tanúsító Kft.), e két szervezet szolgáltat rendszeresen, évente adatokat az ökológiai (átállt és átállás alatti) területek nagyságáról, az üzemek számáról, az állatállományról, illetve a termelési szerkezetéről.

Magyarországon 2010-ben 127605 hektáron folyt ökológiai gazdálkodás, ebből 97854 hektár már átállt, 30021 hektár átállás alatt lévő terület. Az ökológiai

gazdálkodással, termékekkel foglalkozó szervezetek száma 2062 volt, legnagyobb részük, 1577 mezőgazdasági termelő (beleértve a méhészeket, vadon termő növények gyűjtőit, illetve az akvakultúrát), 274 feldolgozó, 211 nagy- és kiskereskedelemmel foglalkozó, importőr vagy egyéb vállalkozás.

7. ábra

Az ellenőrzött területek nagyságának és szervezetek számának alakulása, 2006-2010

Forrás: A Biokontroll és Hungária Öko Garancia éves jelentései alapján AKI összeállítás

Az ökológiai területek nagysága, illetve az ökológiai gazdálkodással, termékekkel foglalkozó szervezetek száma uniós csatlakozásunk óta inkább stagnál, mint növekszik, 2009 és 2010 között is visszaesést tapasztalhattunk növekedés helyett. Messze állunk attól a 300 ezer hektáros hosszú távú célkitűzéstől, amely először a 2002-es NAKP-ban (Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program) került meghatározásra 2006-os céldátummal, majd a 2007-2013-as ÚMVP-ben az időszak végére.

13. táblázat

Az ökológiai művelés alatt álló termőterület fő művelési ágak szerint

Megnevezés	2006		2010	
	hektár	arány (%)	hektár	arány (%)
Szántó összesen	48 275	39,3	45 624	35,7
Rét, legelő	63 484	51,7	64 198	50,3
Ültetvény összesen	2 562	2,1	5 623	4,4
Ugar	2 926	2,4	10 894	8,5
Egyéb termőterület	5 515	4,5	1 266	0,9

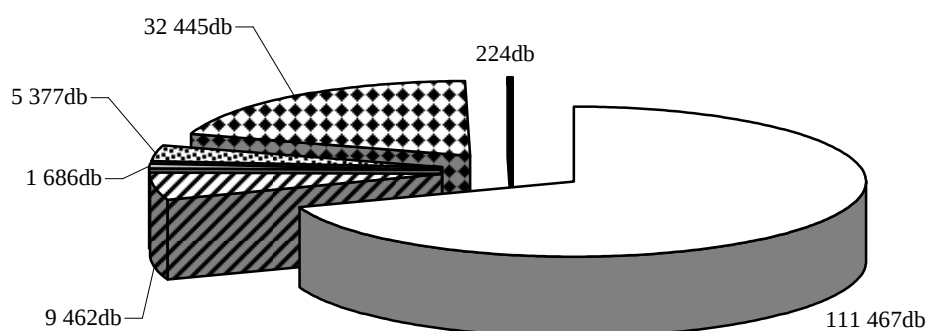
Összesen	122 762	100,0	127 605	100,0
----------	---------	-------	---------	-------

Forrás: A Biokontroll és Hungária Öko Garancia éves jelentései alapján AKI összeállítás

A termelési szerkezetben dominál a szántóföldi termelés és a rét-legelő, bár kisebb aránytolódásnak lehettünk tanúi 2006 és 2010 között. Örvedetes módon kissé nőtt az ültetvények aránya (abszolút értékben 2562 hektárról 5623 hektárra) és enyhén csökkent a rét-legelőé.

8. ábra

Az állatállomány megoszlása fajok szerint (2010)

□ Baromfi ▨ Juh ▤ Kecske ▩ Sertés ▦ Szarvasmarha ■ Egyéb állat

Forrás: A Biokontroll és Hungária Öko Garancia éves jelentései alapján AKI összeállítás

A szántóföldi termelésen belül a gabonafélék dominálnak (2010-ben a szántó 47%-án termelték ezeket), de magas a tömegtakarmányok (30%) és az ipari növények (16%) aránya is. Szabadföldi zöldségtermesztés csak az ökológiai szántóterületek 3%-án, 1264 hektáron folyt.

Az ökológiai állatállomány túlnyomó többsége 2010-ben baromfiféle és szarvasmarha volt, ezt követi a sertés- és juhállomány. Az ellenőrzött méhészetek száma 181 db volt 2010-ben, ami 18376 méhcsaládot jelent.

3.6. Felvásárlás, intervenció

A mezőgazdasági termékek értékesítésének volumene 2010-ben 14%-kal maradt el a megelőző évitől. A katasztrofális időjárási viszonyok miatt az összes zöldség-gyümölcstermelésünk mennyisége jelentősen visszaesett, ezáltal a **növénytermesztési és kertészeti termékek felvásárlása 24%-kal mérséklődött.** Gabonafélékből 20%-kal, ipari növényekből 27%-kal, gyümölcsökből 36%-kal kevesebbet értékesítettek, zöldségfélékből pedig 38%-os visszaesést mutatnak a számok.

A 2007. évi 7%-os növekedés kivételével az élő állatok és állati termékek felvásárolt mennyisége 2004 óta csökkenő tendenciát mutat. **Állati termékekből**

2010-ben 12%-kal kevesebbet vásároltak fel az előző évhez képest, élő állatok esetében nem történt jelentős változás. Az élő állatok és állati termékek felvásárlásában **összességében 3%-os csökkenés történt.**

A gabonaintervenciós felvásárlás jogcím keretében a 2009/2010-es időszakban összesen 127524 tonna búza és 299486 tonna árpa felvásárlását hajtotta végre az MVH. Kukorica felvásárlására ebben az évben már nem volt lehetőség. A felvásárolt készlet nettó értéke 12 milliárd forint volt.

Az új 2010/2011-es felvásárlási időszakban 2010. december 31-ig felajánlás nem érkezett. Ez egyrészt annak köszönhető, hogy a felajánlási rendszert jelentősen átalakították (csak búzafelajánlás lehetséges külön EK rendelet nélkül, pályázatos felajánlás, biztosíték előzetes letétele mellett), másrészt a piaci árak jóval az intervenciós alapár felett voltak.

Az új felvásárlási rendszerben (2010. október 1-től) változott a távolság meghatározás módszertana. A felajánló jelöli meg, hogy melyik 100 km-en belüli intervenciós raktárba kíván szállítani és ennek megfelelően teszi meg az ajánlati árat. Az MVH ezt az igényt 20 km-en belül még módosíthatja.

Az MVH 600 ezer tonnát meghaladó – a 2008/2009. évben felvásárolt – nyitókészlettel rendelkezett, illetve már 2009. év végén betárolásra került az új felvásárlási időszak vonatkozásában 66 ezer tonna készlet. Az ókészletek szinte teljes mértékben kitárolásra kerültek az év során annak köszönhetően, hogy Magyarország készleteiből került megvalósításra további 8 tagállam élelmiszersegély programja.

A segélyprogram céljára kitárolt mennyiségeken túl, hagyományos értékesítésre csak a maradványkészletek kerültek elenyésző mennyiségben. Az eladott áruk összesen 444 millió forint nettó értéket képviseltek.

A 2010. évben az MVH valamennyi raktározóval hatósági raktározási szerződést kötött. A szerződött raktárak száma év végére elérte a 74-et, ezáltal 1,8 millió tonna raktárkapacitást biztosítva az intervenciós készletek elhelyezéséhez.

A borpiaci reform életbe lépését követően szesz felvásárlására már nem volt lehetőség. A korábban felvásárolt készlet értékesítésével kapcsolatban megmaradtak a feladatok. A készlet a 2010. évben összesen 54,8 ezer hektoliter volt. E mennyiség tárolása egy raktározó két telepén történt, problémamentesen. A tárolási körülmények megfelelőek voltak, az elfogadható párolgási értéket meghaladó veszteség a vizsgált időszakban nem merült fel. A készletet kizárólag bioetanol célú felhasználásra lehetne megvásárolni, ajánlat azonban nem érkezett. Magyarország kezdeményezte, hogy a készleteket ne csak bioetanolra, hanem ipari célra is fel lehessen használni, de az ezzel kapcsolatos közösségi szabályozás még nem jelent meg.

A cukor intervenciós készletek már 2009-ben megszűntek, így ezzel összefüggő feladat 2010-ben nem jelentkezett. A magyarországi EU

Élelmiszersegély program lebonyolítása céljából kapott Magyarország Olaszországtól 1938 tonna fehércukrot, amelyet a közbeszerzésen nyertes cégek szabadon felhasználhattak.

A hús termékpályát érintő jogcímek 2010. évben „alvó jogcímként” funkcionáltak, azokkal kapcsolatban kérelmek nem érkeztek az MVH-ba.

A tej termékpályát érintő, korábban alvó jogcímek 2010-ben aktívvá váltak. A tej termékpályát érintő jogcímek esetében összesen 4 MVH Közlemény kihelyezésére került sor 2010-ben. A piaci helyzet alakulása miatt – az intervenciós, illetve a felvásárlási árat jóval meghaladó piaci árak következtében – **a támogatások előrejelzéseknél megfelelő mértékű igénybevitelére nem került sor.** Több tagállamban folytatódott a korábban felvásárolt intervenciós sovány tejpor és vaj értékesítése, mivel azonban Magyarország nem rendelkezett tejtermék intervenciós készlettel, ez irányú kérelem beadására nem volt lehetőség.

Az Élelmiszersegély programjában felhasználható pénzügyi keret mértékét az Európai Unió 14,7 millió euróban – közel 4 milliárd forintban – határozta meg. Sovány tejpor alapú élelmiszer már nem vett részt a programban, továbbá míg a cukor mennyisége csökkent, a gabona alapú élelmiszerek aránya nagymértékben nőtt. A rászorulóknak kiosztott élelmiszer mennyisége 15,8 millió kg-ot tett ki, amely közel 15 %-os növekedést jelent az előző évhez képest. Növekedett a program során kiosztásra kerülő élelmiszer mennyisége és a kapcsolódó dokumentumok kezelésének időigénye is. A keretnövelés a végrehajtás informatikai hátterét biztosító IIER modulok fejlesztését tette szükségessé, amelynek köszönhetően a segélyszervezetek a jelentések egy részét már az internet alapú elektronikus jelentési rendszeren keresztül tudták benyújtani.

A Magyarország számára felhasználható intervenciós áru, illetve költségvetési keret 2 külön közbeszerzési eljárást követően teljes mértékben kihasználásra került. A program során 4 szerződött segélyszervezet tevékenysége révén települési önkormányzatok, vagy a segélyszervezetek helyi tagszervezetei útján valósult meg az élelmiszerek rászorulóknak részére történő szétosztása. 2010-ben 788 tonna cukoralapú termék és 15107 tonna gabonaalapú termék került kiosztásra. Nagy hangsúly helyeződött az EU Élelmiszersegély program szociális hatékonyságának növelésére, így 2010-ben az előző évhez viszonyítva 242-vel több település segélyszervezethez rendelésére került sor.

3.7. Áralakulás

Az agrártermékek termelőiár-szintje 2010-ben 16,8%-kal volt magasabb, mint egy évvel korábban. Ezen belül a növényi termékek termelői árszínvonala 27,6%-kal, az élő állatok és állati termékeké 1,8%-kal emelkedett. A mezőgazdasági termelés ráfordítási árszintje 2010-ben 4,4%-kal nőtt. Így tehát a lényegesen növekvő mezőgazdasági termelői árszint és a kisebb mértékben

emelkedő ráfordítási árszint hányadosa, azaz az agrárolló, hosszú évek után 2010-ben jelentősen javult.

14. táblázat

**A mezőgazdasági termékek termelői árának változása
az előző év azonos időszakához viszonyítva (%)**

Megnevezés	2008. jan.-dec.	2009. jan.-dec.	2010. jan.-dec.
Mindösszesen	-2,7	-9,5	16,8
Növények összesen	-14,4	-12,7	27,6
Gabonafélék	-23,6	-14,2	32,5
Ipari növények	11,9	-14,1	11,1
Burgonya	-13,8	7,0	34,2
Zöldségfélék	8,0	-6,9	21,9
Gyümölcsök (borszólóval együtt)	-26,0	-19,3	51,3
Élő állatok és állati termékek	13,6	-4,6	1,8
Élő állatok	14,0	0,3	-1,4
Vágómarha (vágóborjúval)	2,7	8,3	8,8
Vágósertés	17,3	4,4	-6,0
Vágóbaromfi	13,8	-5,6	1,0
Állati termékek	12,8	-15,3	10,1
Tej	13,3	-22,4	13,6
Tyúktojás, étkezési	12,9	4,8	-0,2

Forrás: KSH

A gabonafélék termelői ára 2010-ben 32,5%-kal magasabb volt, mint az előző évben. A búza felvásárlási ára április óta folyamatosan növekedett, decemberben 54600 Ft/t volt. Az ipari növények termelői ára 11,1%-kal, ezen belül az olajnövényeké 22,1%-kal nőtt a 2009. évihez képest. A burgonya termelői ára 34,2%-kal, a zöldségféléké 21,9%-kal emelkedett. A gyümölcsök termelői ára 51,3%-kal haladta meg az egy évvel korábbit, elsősorban az alma erős áremelkedése miatt.

A vágóállatok termelői ára 2010-ben 1,8%-kal volt magasabb a 2009. évinél. A vágómarha ára 8,8%-kal nőtt, ennél jóval kisebb mértékben emelkedett a vágóbaromfié (1,0%), a vágósertésé ellenben 6,0%-kal zuhant. A vágómarha ára január óta folyamatosan emelkedett, elsősorban a külföldi kereslet hatására. Az állati termékek árai 10,1%-kal magasabbak voltak az előző évinél, ezen belül a tej ára 13,6%-kal nőtt, a tojásé 0,2%-kal csökkent.

A mezőgazdasági termelés ráfordítási árszintje 2010-ben 4,4%-kal nőtt 2009-hez mérten, amely a folyó termelő-felhasználás árszínvonalának 4,6%-os, valamint a mezőgazdasági beruházások árszínvonalának 3,2%-os emelkedéséből adódott.

A folyó termelő-felhasználás emelkedésére döntő hatást gyakorolt az energiaárak 15%-os növekedése, amit főként a felhasználásban jelentős arányt képviselő üzemanyagok árának 19,6%-os emelkedése okozott. A műtrágyaárak

2010-ben 10,9%-kal estek vissza, ezen belül az egyszerű műtrágyák ára 9%-kal, az összetett műtrágyáké 14,2%-kal csökkent. Az elmúlt három évben a műtrágya árakban óriási változások történtek. A 2008. évi drasztikus, 60%-ot meghaladó műtrágya áremelkedés után 2009 első felében még tovább emelkedtek az árak, de az év végére jelentősen estek, és 2009-ben az árak átlagosan 11%-kal csökkentek 2008-hoz viszonyítva. Az árakban trendforduló volt 2010-ben, negyedévről-negyedévre érzékelhető volt az emelkedés, de az éves átlagár így is 10,9%-kal elmaradt a 2009. évi átlagtól, a magas bázis miatt. A takarmányok ára 7,1%-kal növekedett az egy évvel korábbihoz képest, ezen belül az egyszerű takarmányok ára – követve a gabonafélék termelői árát – 17,6%-kal, a keverék takarmányoké 2,1%-kal nőtt. A növényvédő szerek ára 1,7%-kal, az állatgyógyászati készítményeké 4,5%-kal emelkedett ebben az időszakban.

A mezőgazdasági beruházások árszínvonalának 3,2%-os növekedése a mezőgazdasági-gépberuházások 4,8%-os, valamint az épület-beruházások árának 0,8%-os emelkedéséből adódott.

A mezőgazdasági termelőiár-index és ráfordítási árindex hányadosa, **az agrárrolló értéke 2010-ben 111,9% volt** – azaz 2009 azonos időszakához viszonyítva a mezőgazdasági termelői árak nagyobb mértékben emelkedtek, mint a ráfordítási árak. Fontos megjegyezni, hogy az agrárrolló a mezőgazdasági termelői árak és a termeléshez felhasznált inputok árváltozásának viszonyát mutatja, de a mezőgazdaság jövedelmezőségére számos egyéb tényező is hatással van. Például a jövedelmezőséget az árváltozások mellett nagymértékben befolyásolja a termésmennyiség is, ami nem jelenik meg az agrárrolló mutatóban. A termelői ár nem tartalmazza az összes bevételt (pl. támogatásokat), mint ahogy a ráfordítási árak között sem szerepel a termeléshez kapcsolódó összes kiadás (pl. hitelkamat vagy földbérleti díj). Az agrárrolló nemzetközi összehasonlításra alkalmas mutató.

4. Erdő- és vadgazdálkodás, halászat

4.1. Erdőgazdálkodás

Az erdőgazdálkodás ma már egy sokrétű erdőkezelési tevékenységet jelent, nem csupán az erdő anyagi javainak kihasználását. Egyre nagyobb körben nevesítésre kerülnek és tudatosulnak az erdők környezet- és természetvédelmi, valamint közjóléti szerepének érvényesítése érdekében tervezett és végzett erdőkezelési feladatok.

Az erdővel és erdőgazdálkodással kapcsolatban a Nemzeti Vagyongazdálkodási Tanács (NVT) kiemelt figyelmet fordít a Nemzeti Erdőstratégiában (NES), a Nemzeti Erdőprogramban (NEP) lefektetett elvek, valamint a jogszabályban előírt ágazati szakmai előírások érvényesítésére és megvalósítására. Ezzel hozzájárul, hogy az állami tulajdonban lévő erdővagyon értéke folyamatosan gyarapodjon, a vidéki lakosság munka- és megélhetési lehetőségei javuljanak, az állami erdők és az erdőgazdálkodás megfeleljenek a társadalom sokrétű követelményeinek. Az erdőből származó javak mellett többek között olyan közösségi céloknak is meg kell felelni, mint a természetvédelem, a víz- és talajvédelem, a pihenés, az oktatás, az esztétikum és a testedzés. Mindezt úgy, hogy mindeközben gyarapodjék az erdészeti társaságcsoporthoz vagyona és az erdőgazdasági társaságok, egyéb erdőkezelő szervezetek teljesítménye legyen transzparens, hitelesen mérhető, értékelhető és összehasonlítható. Ezek költségeit és hasznosságát, valamint az erdők úgynevezett nem anyagi jellegű szolgáltatásainak értékét nagyon nehéz számokban kifejezni. Emiatt a következőkben felsorolás jelleggel ismertetett fontosabb állapot- és teljesítményadatok csak hozzávetőlegesen tudják érzékeltetni az ágazat valós teljesítményét, és annak valós értékét, hasznosságát.

Gazdasági rendeltetésű az erdők 62%-a, védelmi rendeltetésű az erdők 37%-a, míg az egészségügyi-szociális, turisztikai, oktatási célra használt erdők 1%-ot tesznek ki. Az elmúlt időszakban a gazdasági erdő rovására a védelmi erdők aránya tovább növekedett. 2010-ben az erdészeti hatóság elvégezte a nem védett Natura 2000 erdők erdőtervi előírásainak felülvizsgálatát, a NATURA célokkal való összhang teljes körű megteremtése érdekében.

Magyarország összes földterületének több mint egyötöde (2,046 millió ha) az erdőgazdálkodásba vont terület, amelynek 94%-át (1,9 millió ha) borítja faállomány. A faállománnyal borított területet alapul véve **az ország erdőszültsége 20,6%**. Ez alapján a szántó után az erdő a második legnagyobb területű művelési ág az országban.

A magas területi részarány ellenére az erdőgazdálkodás éves teljesítménye – ha csak a közvetlen megtermelt értéket tekintjük – a nemzetgazdaság egészében (GDP) mindössze 0,1%-ot képvisel. Anyagi teljesítményét és az erdő vagyoni értékét, valamint annak hozadékát azonban sokszorosan meghaladja az immateriális

érték, amelyet az erdő a társadalom egészének szolgálatában betöltő sokirányú védelmi és közjóléti funkcióin keresztül gyakorol. Az erdő vagyon folyamatosan nő, hazánk erdeinek értéke óvatos becslés alapján is jelentősen meghaladja az 1000 milliárd forintot. Az erdőből származó faanyagra és erdei melléktermékekre épülő úgynevezett fa- és nem faalapú iparban valamint az egyéb gazdasági ágazatokban hozzáadott értékkel együtt azonban jóval nagyobb részaránnyal beszélhetünk.

Az ország erdőterületein nagyjából **lombos fajokból álló elegyes erdőtürsülések** találhatók. A lombos erdőtürsülések részaránya 88,4%, a fenyőerdők területe csupán 11,6%. Az őshonosnak tekinthető főfafajú erdőtürsülések aránya meghaladja az 57%-ot. Az idegenhonos erdőtürsülések közül az akácok (23%) és a nemes nyarasok (7%) foglalják el a legnagyobb erdőterületet.

A türsülések összesített fakészlete a korábbi tendenciáknak megfelelően az elmúlt évben is gyarapodott, a 2010. december 31-i állapot szerint **360 millió köbméter** tett ki.

Az erdőtervezett területek tulajdoni megoszlása az Országos Erdőtürsülék Adattár alapján a következő:

- állami tulajdon: 1,158 millió hektár (56,6%);
- közösségi tulajdon: 0,025 millió hektár (1,0%);
- magántulajdon: 0,861 millió hektár (42,4%);

Az erdőgazdálkodói nyilvántartás adatai szerint az ország erdőterületének több mint **90%-án tevékenykedik az erdészeti hatóságánál bejegyzett erdőgazdálkodó.**

Magyarországon az erdők és az erdőgazdálkodás ügyével kapcsolatban egységes szakpolitika érvényesül, amelynek alapja a Kormány 1110/2004. (X. 24.) számú határozatával elfogadott, a 2006-2015 közötti időszakra vonatkozó Nemzeti Erdőtürsülék. A türsülék megvalósításának felelőse a Vidékfejlesztési Minisztérium.

A hosszú távú erdészeti stratégia megvalósítása érdekében az erdőről, az erdő védelméről és az erdőgazdálkodásról szóló 2009. évi XXXVII. törvényben előírtak szerint a szakszerű erdőgazdálkodás kereteit meghatározó, további végrehajtási rendeletek kerültek megalkotásra.

Az állami tulajdonú erdőkben folyó gazdálkodás szakmai színvonala összességében jó. Az állami erdők kezelése összhangban van a társadalom által meghatározott és az erdőtörvényben, illetve a természetvédelmi törvényben megszabott szakmai követelményekkel. 2010. június 17-től elsődlegesen a Magyar Fejlesztési Bank Zrt. mint tulajdonosi jogokat gyakorló, illetve a vele szerződéses jogviszonyban álló 22 erdészeti részvénytársaság elsősorban a gazdálkodásuk során megtermelt források felhasználásával látja el az állami tulajdonú erdőterületek magas szakmai színvonalú kezelését, ami biztosítja, hogy a kezelésében lévő erdőterületek optimálisan tölthessék be védelmi, közjóléti funkcióikat is.

A magán és közösségi tulajdonban lévő területek gazdálkodása vegyesebb képet mutat. A több mint 34 ezer erdőgazdálkodó jellemzően kis üzemi területeken gazdálkodik (kb. 20 hektáros az átlagos üzemméret). Az erdőgazdálkodók mögött mintegy 300 ezer fős erdőtulajdonosi kör áll. Egy-egy földrészletet akár több tucatnyi, sokszor igen különböző érdekeltségű tulajdonos birtokol. Az előzőek miatt **a magán-erdőgazdálkodásra összességében a közepes szakmai színvonal jellemző.** Az átlagos üzemméret feletti erdőgazdálkodók esetében a területnagysággal együtt javul általában az érdekeltség és a szakmai színvonal is. Ezen a helyzeten sokat javít majd – nemzeti forrásból történő támogatásnak köszönhetően – a folyamatosan bővülő erdészeti szakirányítói hálózat.

A fakitermelés 2010-ben is az ágazat legfontosabb bevételi forrása volt. Az évi folyónövedékből, amely 13,2 millió köbméter, az erdőtervek szerinti maximális kitermelési lehetőség 10,5 millió köbméter. 2010-ben az erdőgazdálkodók **7,06 millió köbméter fát termeltek ki**, amely a maximális lehetőség kb. 70%-os kihasználása miatt megnyugtatóan megfelel a fenntartható gazdálkodás feltételeinek.

Az erdőgazdálkodók a jogszabályokban előírt erdőfelújítási kötelezettségeiknek jó színvonalon tettek eleget. A 2010. évben a sikeres első erdősítés területe 11,1 ezer hektár, a tárgyévben keletkezett erdőfelújítási kötelezettség területe 20,8 ezer hektár volt. Az erdősítési hátralékban lévő, az elvártnál hosszabb felújítási időszakokkal megújuló erdők területe 1,7 ezer hektár.

Az uniós támogatásokra alapozottan az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program a 2007-2013 közötti időszakban 70 ezer hektár, a Nemzeti Erdőtelepítési Program pedig hosszabb távon – 35-50 év alatt – 683 ezer hektár erdőtelepítéssel számol. A 2009-2010-ben **5,0 ezer hektár új erdő telepítésére került sor, ami a programokban előírt ütemterv tartását nem teszi lehetővé.**

Az erdészeti részvénytársaságok 2004. óta folyamatosan, évente részt vesznek az úgynevezett erdőművelési célú közmunka programban, amelyről a tapasztalatok alapján megállapítható, hogy a legszervezettebben működő közmunkaprogramok egyike. Az elmúlt évek tényszámai alapján hét év alatt az erdőkben 14,6 milliárd forint értékű közmunkaprogram valósult meg az alábbi finanszírozási megoszlás szerint:

▪ Minisztériumok	7 157,7 millió forint
▪ ÁPV-MNV Zrt.	4 772,4 millió forint
▪ Saját forrás	2 691,3 millió forint
Összesen	14 621,4 millió forint

A közmunka programok során a 2004-2010 közötti években 25480 fő volt a foglalkoztatott munkanélküliek létszáma.

A hazai erdők egészségi állapotának vizsgálatát, esetleges változásának nyomon követését az Erdővédelmi Mérő és Megfigyelő Rendszer (EMMRE) hivatott ellátni, mely több – az MgSzH Központ Erdészeti Igazgatósága és az ERTI által működtetett – alrendszerből áll.

2010-ben az MgSzH Központ Erdészeti Igazgatóság szakemberei – az ország erdeit reprezentáló – 78 mintaterületből 77-en végeztek vizsgálatokat (az esőzések miatt 1 mintapont megközelíthetetlené vált), 1848 darab mintafa egészségi állapotát értékelve. Az értékelés a mintafák egészére, így a koronára, törzsre, és gyökfőre egyaránt kiterjedt.

A sokéves vizsgálati eredmények alapján kijelenthető, hogy a magyar erdők egészségi állapota leginkább az időjárási viszonyok és egyes biotikus károsítók által befolyásolt.

Az egyes fafajcsoportokat érintő átlagos kármérték alapján a legjobb egészségi állapotban a bükk, az egyéb tölgy, a gyertyán és cser fafajok, illetve az ilyen összetételű erdőállományok vannak. Közepes állapotot az egyéb lágylombosok, nyárok és az egyéb keménylombosok mutatnak. A sort a tölgyek, a fenyők és az akác zárják.

Az erdők egy adott évben regisztrált egészségi állapota – mint statikus adat – mellett különös jelentősége van az egyes évek adatai összevetésének, a kimutatható trendeknek. Ezek alapján megállapítható, hogy ***erdeink egészségi állapota kedvező, a károsítások mértéke az elmúlt években elfogadhatóan alacsony átlagérték körül mozog, kedvezőtlen változás esetenként, az időjárási szélsőségekhez köthető károsodásoknál figyelhető meg.***

A 2010. évi erdőgazdasági károk az előző évhez viszonyítva 10%-kal növekedtek, összesen **130004 hektár** kártételt jelentettek a gazdálkodók. Mindez azonban nem jelenti egyértelműen az éves károk mennyiségének növekedését, mivel a javuló gazdálkodói adatszolgáltatási fegyelem önmagában is ezt a tendenciát erősíti. A bejelentett károk 71%-a biotikus (**91876 hektár**) és 29%-a abiotikus (**38128 hektár**) volt. Ebben az esztendőben a biotikus károk néhány százalékkal csökkentek, ezen belül a rovarkárok és az egyéb biotikus károk nagysága az előző évihez képest némileg csökkent, míg a gombák okozta károk kb. 60%-kal nőttek.

Az abiotikus károk a tavalyi évhez képest kb. 70%-kal nőttek, elsősorban a nagy területeket érintő szélkárok, valamint a megnövekedett vízkárok miatt.

A biotikus károsítások közül a rovarok okozta kár 47115 hektáron (51%), a gombák által okozott fertőzés 18959 hektáron (21%), az egyéb biotikus kár (ide soroljuk az egyéb károsítókat, a vadkárokat, a növényi károsítókat, valamint a fapusztulásokat) 25802 hektáron (28%) fordult elő.

2010-ben a nagy mennyiségű csapadék jelentős károkat okozott nemcsak az erdőállományokban, hanem az erdőgazdálkodási célt szolgáló infrastruktúrában is.

4.2. Vadgazdálkodás és vadászat

A magyar vadgazdálkodás a kedvező földrajzi és tájegységi adottságok, a természeti erőforrások megőrzése mellett az ökológiailag átgondolt, kiegyensúlyozott szabályozás és hasznosítás alapelveit követi.

Magyarországon 2010-ben 1387 vadászterületet tartottak nyilván, melyek átlagos mérete 7 ezer hektár. A vadászterületek közel harmadán saját maguk

gyakorolják vadászati jogukat a földtulajdonosok, míg a fennmaradó részt haszonbérbe adják. A tárgyévben 3179 fő hivatásos vadász állt alkalmazásban a vadászatra jogosultaknál.

15. táblázat

Becsült vadállomány
(februári állománybecslés alapján)

(ezer darab)

Megnevezés	2007. évre	2008. évre	2009. évre	2010. évre	2011. évre
Gímszarvas	76,9	85,0	87,1	92,6	94,1
Dámszarvas	23,9	25,9	26,7	30	30,4
Őz	312,0	340,4	349,5	366,6	355,7
Muflon	10,1	9,9	10,5	11	11,5
Vaddisznó	77,8	95,6	99,3	106,7	105,8
Mezei nyúl	472,1	522,9	523,6	538,7	454,5
Fácán	723,7	790,4	795,6	761,7	612,8

Forrás: Országos Vadgazdálkodási Adattár

A magyar vadgazdálkodás kedvező megítélése elsősorban a kiemelkedő értékű szabadterületi nagyvadállományon, valamint a jól szervezett, minőségi vadászati szolgáltatáson alapszik. Az ágazat eredményessége szempontjából meghatározó a külföldiek bérvadásztatása. A vadgazdálkodás továbbra is export-orientált, évente közel 25 ezer külföldi vadász fordul meg Magyarországon, az ágazat teljes bevételének mintegy harmada még mindig a külföldi vendégek vadásztatásából adódik. Ugyanakkor a külföldi vadászvendégek aránya csökkent, egyre nagyobb szerepet kap a belföldi vendégvadászat.

A világranglistákon évek óta kiemelkedő helyet foglalnak el a magyar trófeák. A vadászati hatóság a 2010/2011-es vadászati évben országos összesítésben 10938 db gímbikát bíralt el, melyből 268 arany, 993 ezüst és 1966 bronz minősítést ért el, ami 29,5 %-os érmes arányt jelent. Dámbikából 2550 db került bírálásra, melyből 245 arany, 232 ezüst és 359 bronz minősítésű, amely 32,8 % érmes arányt tesz ki. Őzbak esetében 35023 bíraltat történt, melyből 496 arany, 1051 ezüst és 1566 bronz minősítést ért el, mely 8,9%-os érmes arányt jelent. Muflon esetében 940 db trófea került elbírálásra, melyből 76 arany, 120 ezüst, míg 162 bronz minősítést ért el, ami 38,1%-os érmes arányt tesz ki. Vaddisznóból 4913 db trófea került bírálatra, melyből 245 arany, 520 ezüst, míg 1014 db bronz minősítésű, ami 36,2 %-os érmes arányt jelent. A külföldi és hazai vadászok által elejtett trófeás vad megoszlása 2009-hez képest jelentősen nem változott. Egyedül a muflon kilövések esetében figyelhető meg egy 6%-os külföldi elejtési arány növekedés.

16. táblázat

Vadállomány hasznosítás, teríték

(ezer darab)

Megnevezés	2006. év	2007. év	2008. év	2009. év	2010. év
Gímszarvas	32,0	34,0	36,2	39,3	41,1

Dámszarvas	8,4	9,3	9,7	10,5	10,8
Őz	80,6	79,5	86,1	89,8	88,6
Muflon	2,3	2,6	2,9	3,1	3,4
Vaddisznó	64,4	94,0	94,4	111,2	112,4
Mezei nyúl	89,3	95,7	104,0	106,8	78,8
Fácán	361,6	432,8	421,0	377,7	306,5

Forrás: Országos Vadgazdálkodási Adattár

A vadhús-értékesítés a teljes ágazati bevétel mintegy ötödét teszi ki. A vadhús felvásárlási átlagárak az elmúlt év folyamán enyhén emelkedtek, melyek a vadászatra jogosultaknál némi többletbevételt eredményeztek.

A szélsőséges időjárás következtében 2010-ben helyenként az apróvad teljes szaporulatának pusztulásával lehetett számolni. Sok helyütt (belvízzel, árvízzel, erős jégveréssel sújtott területek) ehhez még a törzsállomány csökkenése is hozzáadódik. A vadászati idényeken belül számos helyen maga a vadászatra jogosult, vagy a vadászati hatóság korlátozta a vadászati lehetőségeket az alacsony állomány nagyság miatt. Az apróvad terítékadatai az ezt megelőző évhez mérten is csökkentek. Jelentős az élővad befogás visszaesése is, míg az előző évben 30 ezer feletti mezei nyulat fogtak be, addig tavaly már csak alig 12 ezer egyedet. Az apróvadgazdálkodás megsegítésére megoldásként az élőhelyfejlesztési pályázati források újbóli elérhetővé tétele mutatkozik, melyre a jogosultak részéről is széles körben mutatkozik igény.

A folyamatosan emelkedő nagyvadállomány miatt, hasonlóan a 2003. évhez, újból bevezetésre kerül a megyénként kiadott kvóták rendszere (vaddisznó esetében fontos megjegyezni, hogy szakmai szempontok alapján az állomány szinten tartásához a tavaszi becsléskor megfigyelt egyedszám 120, az apasztásához pedig 140-150%-os hasznosítás elérése lenne kívánatos). A konkrét számok megállapítására 2010-ben a tárca az Országos Vadgazdálkodási Adattárat és a Szent István Egyetem Vadvilágmegőrzési Intézetét kérte fel. A 2011/12-es vadászati évben a kiadott kvóták alapján történik a hasznosítás.

4.3. Halászat

Magyarországon az étkezési hal termelése 2010-ben 20,2 ezer tonna volt, ami 3%-kal esett vissza az előző évihez képest. Tógazdaságaink és intenzív üzemeink árukibocsátása minimális mértékben elmaradt a 2009. évitől, és ugyanez történt a természetes vizeken folytatott halászat esetében. Az egy főre jutó halfogyasztás 2010-ben 3,8 kg/fő volt.

Halastó művelési ágban 2010-ben 36 ezer hektár tóterület szerepelt a nyilvántartásban. Tógazdasági haltermelés az Agrárgazdasági Kutató Intézet által gyűjtött adatok szerint 23,6 ezer hektár üzemelő tóterületen folyt. Új tavak nem létesültek az év folyamán és 132 hektár tóterületet rekonstruáltak. Évek óta ugyanaz a három régió adja hazánk tógazdasági haltermelésének 78%-át (Észak-Alföld, Dél-

Dunántúl, Dél-Alföld). A legtöbb halat Hajdú-Bihar, Somogy, Csongrád és Jász-Nagykun-Szolnok megyében halásszák le.

A tógazdaságok és intenzív haltermelő üzemek 2010-ben 20,7 ezer tonna halat termeltek, ebből az étkezési hal mennyisége 14,2 ezer tonna, mely az előző évhez képest 3,9%-os csökkenést jelent. Az elmúlt években az étkezési halak előállításának tendenciája csökkenő. Az étkezési ponty termelésében is évek óta csökkenés tapasztalható. Az 1 hektárra jutó összes gyarapodás 466 kg, az 1 hektárra jutó pontytermelés mintegy 373 kg. A megtermelt ragadozó hal mennyisége szinte azonos az előző évvel. A csuka lehalászása nőtt, a fogassüllő és a harcsa viszont kis mértékben csökkent. (A harcsa tógazdasági termelése már évek óta 200-250 tonna körüli.)

17. táblázat

A halászat legfontosabb termelési adatai

Megnevezés	2006	2007	2008	2009	2010
Tógazdaságok és intenzív üzemek					
Halastó-üzemelt terület (hektár)	23 878	24 302	24 248	23 967	23 639
Étkezési haltermelés (tonna)	14 687	15 865	15 687	14 825	14 244
Természetes vizek és víztározók					
Hasznosított terület (hektár)	133 948	135 852	139 515	140 647	140 402
Teljes zsákmány (tonna)	7 540	7 024	7 394	6 364	6 216
Ebből étkezési hal (tonna)	7 172	6 669	7 027	6 098	6 006
Összes étkezési hal (tonna)	21 859	22 537	22 714	20 923	20 250

Forrás: AKI és Országos Halászati Adattár

A tógazdaságok a hazai igényeket teljes mértékben kielégítik. Minden halfajból termelünk annyit, amennyire szükség van. Tógazdaságainkban változatlanul a ponty a meghatározó halfaj, amely az étkezési haltermelés 81%-át adja. Általában élő pontyot, afrikai harcsát, busát, amurt és ragadozó fajokat értékesítenek a termelők a hazai piacokon. Halexportunk 2010-ben mennyiségben és értékben is növekedett.

Intenzív rendszert 12 haltermelő üzem működtet különböző halfajok tartására. Az étkezési haltermelés 2010-ben 1938 tonna volt, amely az elmúlt évhez képest 7,8%-kal emelkedett. Az itt termelt fajok közül mára egyértelműen az afrikai harcsa tekinthető a fő halszéknek, amely az intenzív haltenyésztés 91%-át adja.

A természetes vizeken a rekreációs célú (horgászati) halászati hasznosítás játssza a meghatározó szerepet, amely mellett a kereskedelmi halászat csak kiegészítő, állományszabályozó szerepet tölt be. A természetes vizekről és víztározókról jelentett halfogásból 4404 tonnát (73,3%) tett ki a horgászok zsákmánya.

2010-ben a tógazdasági haltermelők már nem kaphattak agrár-környezetvédelmi támogatást az extenzív halastavak fenntartásáért, ami jelentősen

rontotta a számos természetvédelmi korlátozással és jelentős madárkárral sújtott szektor jövedelmezőségét.

5. Pénzügyi és vagyoni helyzet alakulása a mező- és erdőgazdasági vállalkozásokban

5.1. A pénzügyi és vagyoni folyamatok elemzése a NAV gyorsjelentésének adatai alapján

A mezőgazdaságban működő kettős könyvvitelt vezető vállalkozások száma az előző évek tendenciáját követve 2010-ben tovább mérséklődött. Egy évvel korábban még 11024 vállalkozást tartottak nyilván, **2010-ben azonban már csak 10722 társas vállalkozás működött az ágazatban, vagyis számuk 2%-al csökkent.**

A Nemzeti Adó-és Vámhivatal (NAV) gyorsjelentésének adatai szerint a mezőgazdaságban az adózás előtti eredmény 2010-ben az előző évi **35,9 milliárd forintról 49,8 milliárd forintra, azaz 38,6%-al nőtt. Ez az érték ugyanakkor még mindig nem éri el a 2008. évi 86 milliárd forintos eredmény 60%-át.**

Az adózás előtti eredmény gyarapodásának elsősorban két fő tényezője volt. Egyrészt a forint **árfolyam-gyengülésének hatására** az exportbevétel 10,81%-kal haladta meg az előző évit, másrészt a **mezőgazdasági termékek termelői árszínvonala jelentős, 16,8%-os emelkedésének köszönhetően** a belföldi értékesítés nettó árbevétele 2,87%-kal nőtt. Ez utóbbi azért is érdemel kiemelés, mert a mezőgazdasági termelés volumene 6%-kal csökkent. Mindeközben a költségek is növekedtek. Az alapanyag ráfordítás 2010-ben közel 5 milliárd forinttal volt több az előző évinél, aminek hátterében ellentétes irányú tendenciák húzódnak meg. Az energia ára 2010-ben 15, a takarmányé 7,1%-kal volt magasabb a 2009. évinél, miközben a műtrágya ára 11%-kal csökkent.

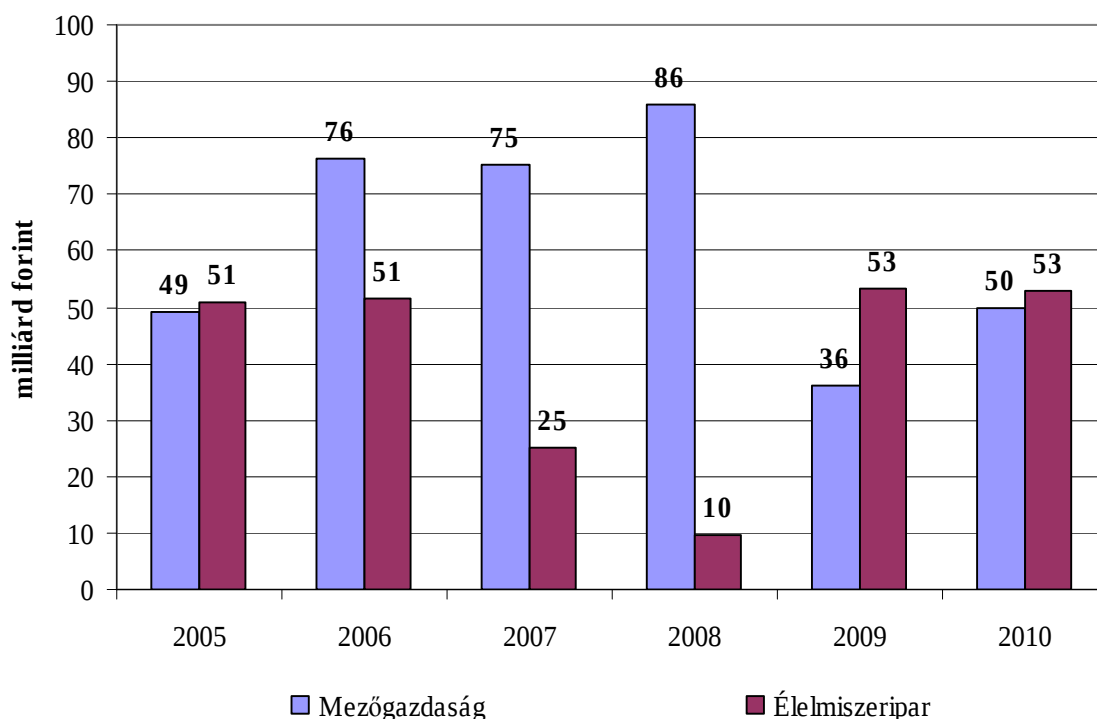
A biztosításra fordított kiadások 9%-os csökkenése a biztosítási hajlandóság alacsonyabb szintjére utal, ami növeli az ágazat jövedelem instabilitását. A bérköltség 5%-os emelkedése elsősorban az egykulcsos adóból eredő bérkompenzáció eredménye. A készletek visszaesése a takarékos gazdálkodást tükrözi, ami pozitív változásnak tekinthető az ágazat szempontjából. A támogatásoknak (amelyek összege lényegében nem változott az előző évhez képest) illetve a kedvezményes hitelprogramoknak köszönhetően a tárgyi eszközök állománya 3,5%-kal, míg a beruházások állománya csaknem 5%-kal bővült. A forrás oldalon a szállítói kötelezettségek 0,19%-os szinten maradtak. A rövid lejáratú kötelezettségek 1,8%-kal (10 milliárd forinttal), a hosszú lejáratú kötelezettségek 6,56%-kal (5,3 milliárd forinttal) csökkentek. **A bankköltségek és a kamatjellegű ráfordítások 9,34, illetve 16,24%-kal szintén csökkentek. Így a teljes kötelezettségállomány az ágazatban a hitelintézetek bizalmatlanságának köszönhetően mérséklődött.**

Az élelmiszeriparban működő kettős könyvvitelt vezető vállalkozások száma 4744-ről 4762-re csökkent.

Az ebben a szegmensben működő vállalatok adózás előtti eredménye 2010-ben alig változott, 2,6%-kal növekedett az előző évihez viszonyítva, elérve a 2006. évi 51 milliárd forint eredmény szintet. Az árbevétel a mezőgazdasághoz képest csökkenést mutat 0,92% mértékben. Az árbevétel növekedése nem kompenzálta az alapanyagár növekedését, ugyanis az anyag jellegű ráfordítások 1,41%-kal emelkedtek, amit a mezőgazdaság árbevétel gyarapodása is tükröz. Az élelmiszeriparnál az egyéb bevételek között kiemelést érdemel a támogatások drasztikus, 49,1%-os visszaesése. A mezőgazdaság esetében is említett bérkompenzáció miatt a személyi jellegű ráfordításokon belül a bérköltségek az előző évhez képest az élelmiszeriparban nem változtak. A hosszú lejáratú kötelezettségek csaknem 10%-kal mérséklődtek, ugyanakkor a rövid lejáratú kötelezettségek 3,21%-kal nőttek, elsősorban a szállítók 4,01%-os állománybővülése következtében. Ez a változás mindkét ágazat esetében kedvezőtlen irányba mutat, a finanszírozási gondok súlyosbodását jelzi.

9. ábra

A mezőgazdasági, erdőgazdálkodás, halászat valamint élelmiszeripari kettős könyvvitelt vezető vállalkozások adózás előtti eredménye

Forrás: NAV

5.2. A mezőgazdasági vállalkozások 2010. évi eredményei a tesztüzemi rendszer alapján

Az elemzéshez a Tesztüzemi Információs Rendszer 2010. évi előzetes adatait használtuk fel. A tesztüzemi rendszerben **az adatgyűjtés 1924 mintaüzemet fog át.** Az így kapott minta 95 ezer mezőgazdasági vállalkozást reprezentál, amelyek termelési mérete meghaladja a 4 ezer euró Standard Termelési Értéket (STÉ⁴). A tesztüzemi minta segítségével vizsgált 95 ezer gazdaság az összes regisztrált gazdaság által használt földterület 93%-át művelte, illetve az összes Standard Termelési Érték (STÉ) 89%-át állította elő.

A gazdaságok átlagos mezőgazdasági területe 55,2 hektár, egy gazdaság átlagosan 1,8 főt foglalkoztatott.

Országos szinten tekintve az árutermelő egyéni gazdaságok az összes nettó hozzáadott érték⁵ 53%-át, a társas vállalkozások pedig a 47%-át állították elő.

A mezőgazdaság jövedelmezősége a 2009-es visszaesés után újra növekedett, reálértéken elérte a 2008-as rekordszintet.

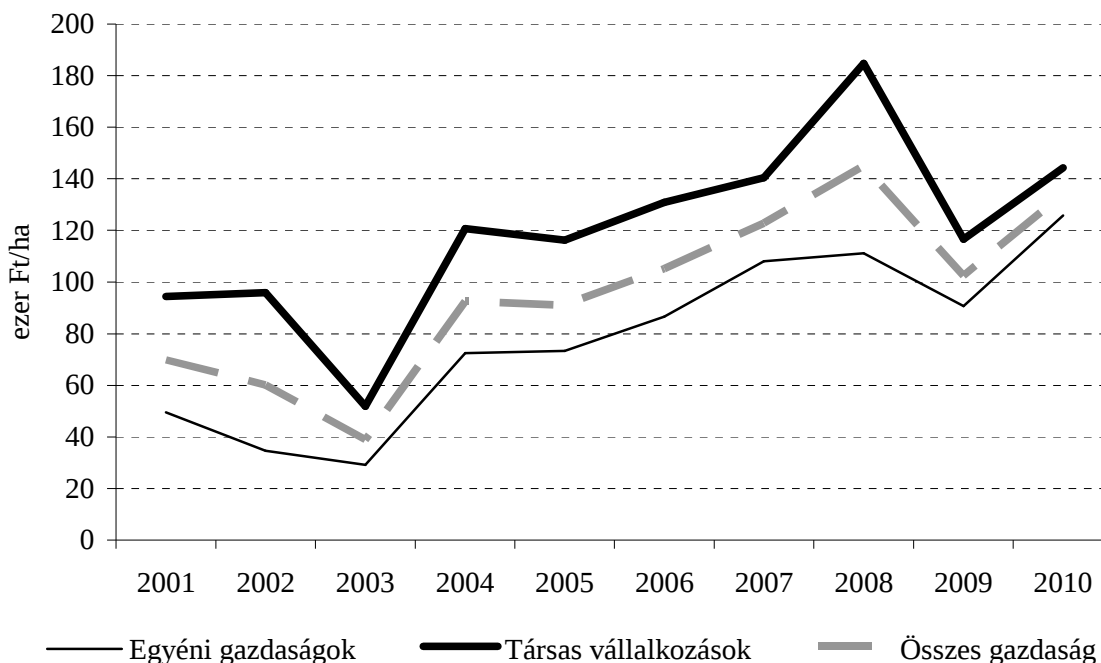
Az egy hektárra jutó árbevételek 5%-kal nőttek, míg a költségek 1%-kal csökkentek, így a növekvő támogatások is nagymértékben hozzájárultak a jövedelem növekedéséhez. A nettó hozzáadott érték 31%-kal lett magasabb az előző évinél. Míg az egyéni gazdaságok adózás előtti eredménye 70%-kal nőtt, addig a társas gazdaságoké 87%-kal múlta felül az egy évvel korábbi értéket.

⁴ Több éves előkészület után a Standard Fedezeti Hozzájárulásra (SFH) alapozott üzemosztályozási rendszert leváltotta az új Standard Termelési Érték (STÉ) alapján számított üzemtípológia. A Tesztüzemi Rendszerben közölt adatokat az új módszerrel visszamenőleg is átszámítottuk, így a múltban közölt mutatószámok is kismértékben megváltoztak.

⁵ A nettó hozzáadott érték a termelési érték és a termelés során felhasznált termékek, szolgáltatások értékének a különbsége. Tartalmazza a jövedelmet, valamint ebből kell fedezni a munkabéreket, az adókat, a kamatokat és a bérleti díjakat.

10. ábra

Az egy hektárra jutó nettó hozzáadott érték változása (2001-2010)

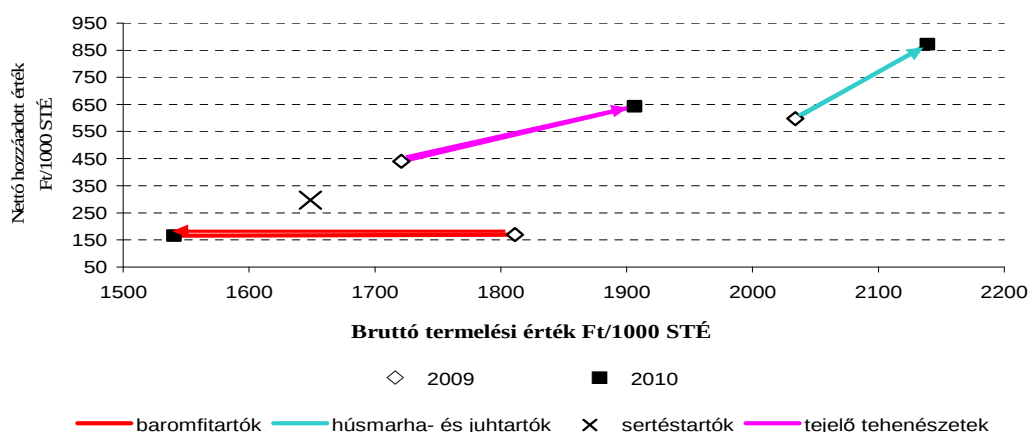

Forrás: AKI Tesztüzemi Rendszer

A jövedelem a baromfitartók kivételével minden üzemtípus esetében növekedett, illetve a sertéstartók esetében stagnált.

11. ábra

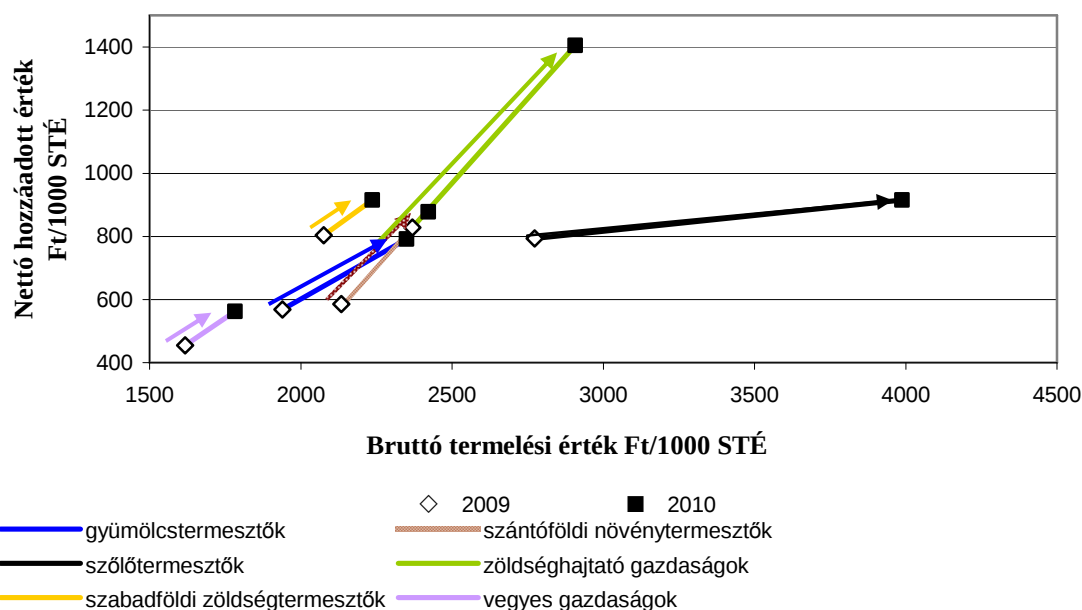
Az ezer STÉ-re jutó hozzáadott érték változása 2010-ben (egyéni gazdaságok és társas vállalkozások együtt)⁶

Forrás: AKI Tesztüzemi Rendszer

⁶ Az ábra azt mutatja, hogy a termelési érték változása (x tengely) milyen összefüggésben van a jövedelmváltozással (y tengely). Tehát a vizsgált évben a baromfi és sertéstartók kivételével az összes üzemtípus esetében nőtt a kibocsátás, és ezzel összefüggésben a jövedelmük is.

**Az ezer STÉ-re jutó hozzáadott érték változása 2010-ben
(egyéni gazdaságok és társas vállalkozások együtt)⁴**

Forrás: AKI Tesztüzemi Rendszer

A beruházások a 2009-es rekordévhez képest 2010-ben 27%-kal visszaestek, de ennek ellenére a nettó állóeszköz-felhalmozás (nettó beruházás) pozitív (4 ezer Ft/ha) volt. A beruházások csökkenése a gépek, technológiai berendezések fejlesztésének visszaesésével van összefüggésben, de a tenyészállatok esetében is 6%-os csökkenés volt tapasztalható. Az ingatlan beruházások szinten maradtak, a befejezetlen beruházások pedig kismértékű (5%) növekedést mutattak. A beruházások alakulása – mint minden évben – a beruházási támogatásokkal van összefüggésben. Az egy hektárra jutó beruházási támogatások összege 43%-kal mérséklődött.

A pénzügyi válság hatásai a mezőgazdaságban elhúzódtak 2010-ben, az egy hektárra jutó beruházási és fejlesztési hitelek összege tovább csökkent (3%-kal).

A földárak növekedése 2010-ben sem torpant meg, a szántóterület ára 6%-kal emelkedett (481 ezer Ft/ha-ra). Ezzel összefüggésben a bérleti díjak is hasonló mértékben növekedtek. 2010-ben egy hektár szántóterületet átlagosan 26,5 ezer forintért lehetett bérelni.

5.2.1. Az egyéni gazdaságok jövedelemhelyzete

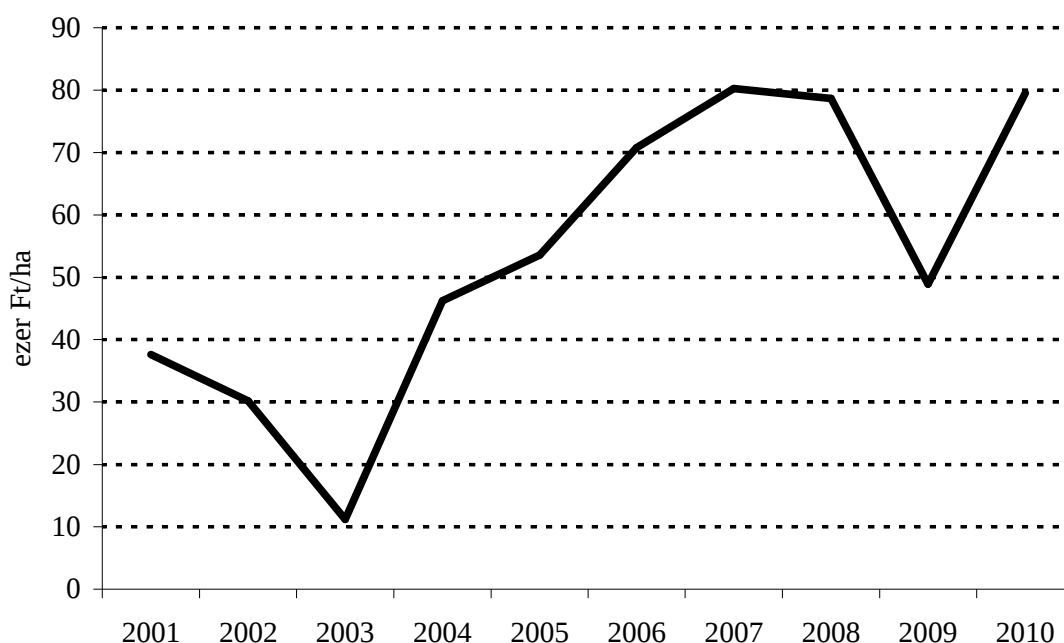
A felmérésben 1532 egyéni gazdaság⁷ szerepelt. Ez a minta a 2007. évi Gazdaságszerkezeti Összeírás (GSZÖ) keretében regisztrált, **4 ezer euró STÉ-nél nagyobb egyéni gazdaságokat reprezentálja**, melyek száma 89 ezret tett ki. A vizsgált 89 ezer gazdaság az összes egyéni gazdaság⁸ által használt földterület 85%-át művelte, illetve az összes STÉ 76%-át állította elő.

A bruttó termelési érték 3%-kal nőtt, ezzel szemben a költségek 9%-kal lettek alacsonyabbak. A költségek csökkenése nem az input anyagárak változásával van összefüggésben, hanem azzal, hogy a növénytermesztő gazdaságok a belvizes területeken számos munkaműveletet nem tudtak elvégezni.

Az egyéni gazdaságok adózás előtti eredménye 79,7 ezer forint volt hektáronként. Ez az előző évhez képest 71%-os növekedést jelent. **Az inflációt figyelembe véve – 2010-es árakon számolva – a jövedelem a három évvel ezelőtti, 2007-es szintre emelkedett.**

13. ábra

**Az egyéni gazdaságok adózás előtti eredménye 2010-es árakon*
(2001-2010)**

*Fogyasztói árindexszel korrigálva (deflálva).

Forrás: AKI Tesztüzemi Rendszer

Az eredmények értelmezésénél figyelembe kell venni, hogy **az így számított jövedelmeknek kell fedezetet nyújtaniuk az egyéni (családi) gazdaságok személyi jövedelmeire is.** Ha az egyéni gazdaságok eredményét **korrigáljuk** (a nem fizetett

⁷ Ide tartoznak az östermelők, az egyéni vállalkozók és az úgynevezett összevont – adózási, illetve a támogatási rendszerrel összefüggő okok miatt formailag részekre osztott („szétíratott”), de ténylegesen egységes vállalkozásként működő és a tesztüzemi rendszerben is egy egységként kezelt – gazdaságok.

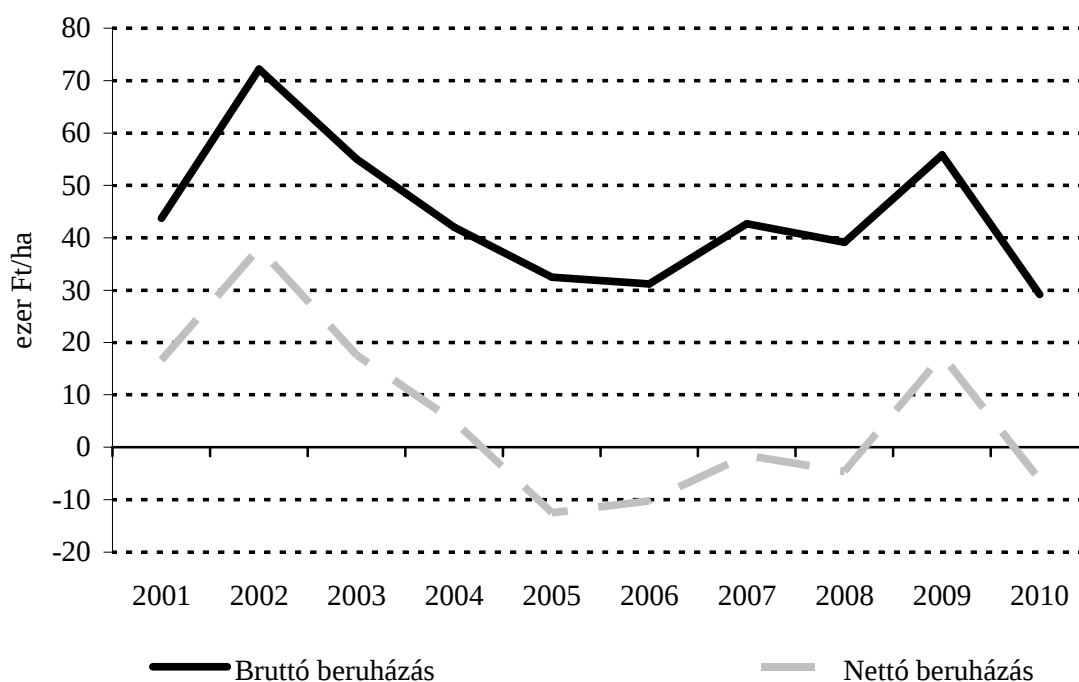
⁸ Ezek száma a GSZÖ 2007. évi adatai szerint csaknem 619 ezer volt.

munkaerőre jutó el nem számolt munkabért is figyelembe vesszük) az egy éves munkaerőegységre⁹ (ÉME) jutó minimálbérrel, **akkor az adózás előtti eredményük 61,3 ezer Ft/ha-ra csökken.** A korrigált jövedelem az előző évhez képest közel 2,5-szeres növekedést jelent.

Az egy hektárra jutó értékesítés nettó árbevétele nem változott, a közvetlen támogatások viszont 8%-kal növekedtek. Így – összességében – az előállított bruttó termelési érték 3%-kal 320,3 ezer Ft/ha-ra nőtt. Ezzel szemben az üzemi költségek 9%-kal 236,7 ezer Ft/ha-ra csökkentek.

14. ábra

Az egy hektárra jutó bruttó és nettó beruházás változása az egyéni gazdaságoknál

Forrás: AKI Tesztüzemi Rendszer

Az egy hektárra jutó beruházások értéke 29,2 ezer forint volt, amely csaknem fele az előző évinek, a nettó beruházás pedig ismét negatív volt (-6,3 ezer Ft/ha).

A beruházási támogatások is megfelelődték, és nagyobb mértékben csökkentek, mint a társas vállalkozásoknál. Az ingatlan és a gépberuházások 42, illetve 64%-kal csökkentek, a beruházások legnagyobb részét (37%-át) továbbra is a gépbeszerzések tették ki.

⁹ Éves munkaerőegység (ÉME): a munkateljesítmény mértékegysége; egy teljes munkaidőben foglalkoztatott, koránál és egészségi állapotánál fogva teljes értékű munkavégzésre alkalmas dolgozó éves munkaidő-teljesítménye, munkaórában. A kalkulációk során 2200 munkaórával vettük figyelembe.

A beruházások csökkenését nemcsak a beruházási támogatások, de a hitelezési lehetőségek szűkülése is kedvezőtlenül befolyásolta. Az egy hektárra jutó kötelezettségek értéke 6%-kal csökkent. Ennek megfelelően az önfinanszírozás szerepe tovább növekedett, az egy hektárra jutó saját tőke 8%-kal lett magasabb (741 ezer Ft/ha). A fejlesztési hitelek állománya 20%-kal, 18,2 ezer Ft/hektárra csökkent, azaz a beruházásokat az egyéni gazdaságok elsősorban saját erőből tudták csak finanszírozni.

5.2.2. A társas vállalkozások jövedelemhelyzete

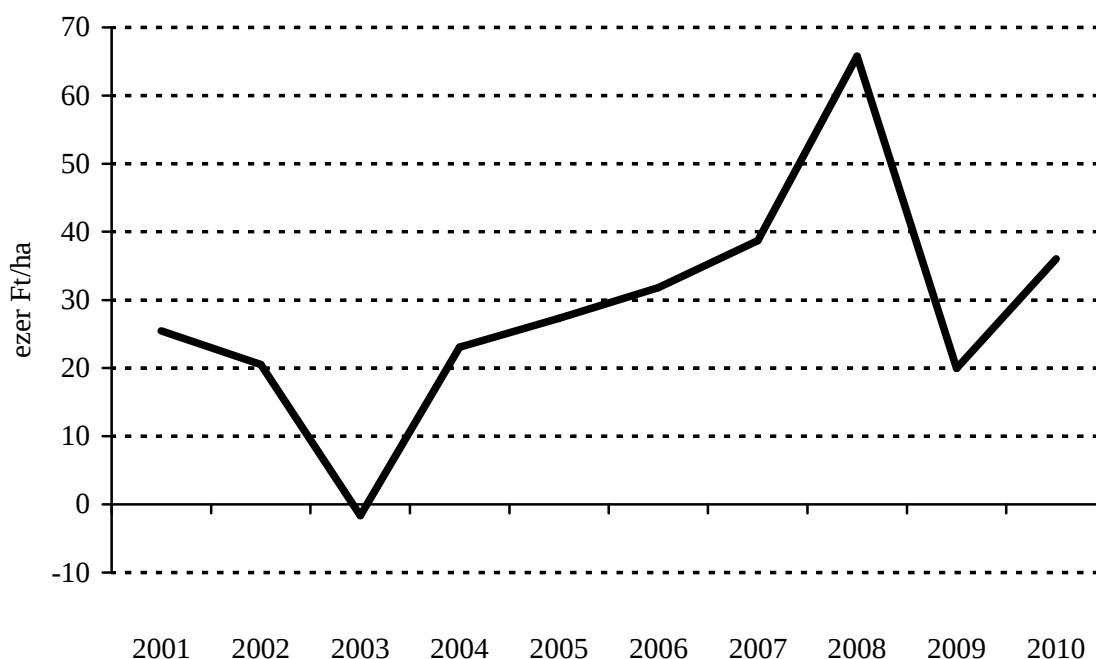
A 2010. évi felméréshez **392 társas vállalkozás** (jogi személyiség nélküli, illetve jogi személyiségű gazdasági társaság, szövetkezet) **szolgáltatót adatokat**. A minta által reprezentált alapsokaság üzemszáma 5645 – a GSZÖ keretében regisztrált összes társas vállalkozás mintegy 74%-a –, amelyek azonban a szektor STÉ-jének gyakorlatilag a 100%-át (több mint 99,9%-át) állítják elő, illetve a földterületet is ilyen arányban használják (99,4%).

A társas gazdaságok átlagos mezőgazdasági területe 408,8 hektár, egy gazdaság átlagosan 12,1 főt foglalkoztatott.

A társas gazdaságok egy hektárra jutó adózás előtti eredménye, illetve szokásos vállalkozási eredménye¹⁰ 87 és 90%-kal nőtt (36,3 és 36,1 ezer Ft/ha-ra).

¹⁰ A pénzügyi műveletek eredményét tartalmazza, viszont a rendkívüli bevételeket és ráfordításokat nem.

**A társas vállalkozások szokásos vállalkozási eredménye 2010-es árakon*
(2001-2010)**

*Fogyasztói árindexszel korrigálva (deflálva).

Forrás: AKI Tesztüzemi Rendszer

Az egy hektárra jutó árbevétel 11%-os növekedése a következő részekből tevődik össze (zárójelben a növekedés mértéke): kalászos gabonafélék (35%), olajos növények (6%), állattenyésztés (13%), gyümölcstermesztés (8%), szőlő- és bortermelés (69%). A mezőgazdasági szolgáltatásokból származó árbevétel stagnált. Mivel az agrártámogatások is 11%-kal emelkedtek, így összességében a bruttó termelési érték 9%-kal, 554,8 ezer Ft/ha-ra nőtt. Ezzel párhuzamosan a költségek is emelkedtek. Bár a főbb költségelemek közül az egy hektárra jutó műtrágya ráfordítás 18%-kal visszaesett, az állattenyésztés közvetlen anyagköltségei (takarmányköltséggel együtt) 17%-kal haladták meg az előző évit. Az üzemanyagok költsége 16%-kal, az energiaköltségek pedig 12%-kal emelkedtek. Ezek a hatások összességében 6%-kal növelték az üzemi költségeket.

Az árbevétel-költség szerkezet nagymértékű változásával összefüggésben a korábbi évekhez képest **2010-ben jelentős áttrendeződés történt az egyes üzemtípusok jövedelmezőségében.** A szántóföldi növénytermesztők egy hektárra jutó eredménye a tavalyelőtti érték több mint duplájára nőtt (2,2-szeresére). A tejtermelő tehenészetek egy üzemre jutó jövedelme közel kétszeresére (98%-kal), a húsmarha- és juhtartók eredménye 80%-kal emelkedett. A sertéstartó üzemek 41%-kal tudták növelni eredményüket a 2009. évhez képest. A szőlőtermesztők hektáronként 373 ezer forint adózás előtti eredményt értek el, amely a korábbi év hatszorosát jelenti. A gyümölcstermesztők egy hektárra vetítve 44,7 ezer forintos

nyereséget realizáltak a 2009-es 16,8 ezer forintos eredményhez képest. Míg a zöldségajtató gazdaságok 16%-os növekedést értek el hektáronként, addig a szabadföldi zöldségtermesztők csupán 45%-át érték el az előző évi jövedelemnek. A jövedelem a vegyes gazdaságok esetében 29,7 ezer forint volt hektáronként, amely a korábbi év értékének közel négyszerese. A nagymértékű növekedések értelmezésénél szem előtt kell tartani, hogy a fellendülés egy nagyon alacsony – gazdasági válság negatív hatásaival terhelt – bázishoz képest történt. A korábbi években ennél nagyobb jövedelemváltozások is történtek a társas vállalkozásoknál.

A 2008-as és 2009-es beruházási szempontból csúcsév után, 2010-ben a fejlesztések 13%-kal visszaestek. A vállalkozások hektáronkénti beruházása 100,7 ezer forint volt, mely az egyéni gazdaságok beruházásainak több mint háromszorosa.

A különböző típusú gazdaságok beruházási mutatószámainál nagy szórás tapasztalható. A szántóföldi növénytermesztők, a gyümölcstermesztők és a szabadföldi zöldségtermesztők beruházásai nagyjából a felére estek vissza (51%-ra, 56%-ra és 46%-ra), a vegyes gazdaságok és a tejtermelő tehenészetek esetében a beruházások csupán 5 és 9%-kal maradtak el az előző évitől. A baromfitartók fejlesztései 2%-kal, a húsmarha- és juhtartóké, valamint a sertéstartóké 21 és 34%-kal haladták meg a 2009. évit. A szőlőtermesztők 46%-kal növelték beruházásaikat. Az egy hektárra jutó beruházás összege a legnagyobb mértékben – 87%-kal – a zöldségajtató gazdaságoknál nőtt. A beruházások változása továbbra is az EMVA meghirdetett intézkedésével van összefüggésben.

A kötelezettségek értéke nem változott, de a beruházási és fejlesztési hitelek állománya 12%-kal nőtt. A forgóeszközök 3%-os növekedése 4%-kal javította a társas vállalkozások átlagos likviditási mutatószámát (2,0-re), ugyanakkor továbbra is 28% azoknak a gazdaságoknak az aránya, ahol ez az érték a kritikusnak mondható 1,2 alatt van. ***2010-ben 16%-kal (3,7 ezer Ft/ha-ra) növekedett a lejárt, ki nem fizetett kötelezettségek értéke.***

Az üzemtulajdonosoktól bérelt mezőgazdasági terület aránya 2010-ben nem változott, a becsült arány továbbra is 15%. Azok az üzemek, amelyek tulajdonosoktól (saját maguktól) bérelnék földet, 30%-kal magasabb bérleti díjat fizetnek hektáronként.

II. ÉLELMISZER-FELDOLGOZÁS, -KERESKEDELEM, BIOENERGIA

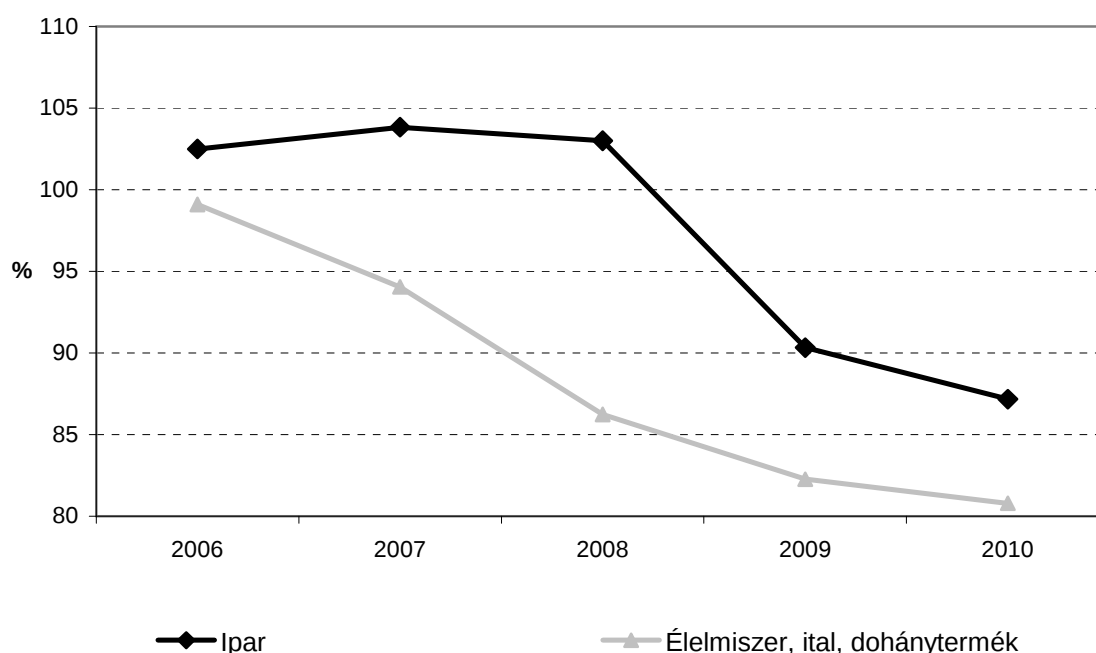
6. Az élelmiszeripar helyzete, szerkezete

Az *Élelmiszer, ital, dohány gyártása* ágazat a magyar feldolgozóipari termelés több mint egytizedét adja. A feldolgozóiparon belüli jelentőségét mutatja, hogy a 14 ágazat közül a harmadik legnagyobb súlyt képviseli.

Ennek ellenére **2010-ben is folytatódott az élelmiszer-feldolgozó ipar belföldi értékesítésében tapasztalható visszaesés, bár az előző évekhez viszonyítva 2010-ben annak mértéke kisebb volt.** A belföldi értékesítés volumene az elmúlt 5 év mindegyikében csökkent. 2008-ban 14%-os, 2009-ben 18%-os, 2010-ben 19%-os volt az elmaradás a 2005. évi szinthez képest. A számok tükrében látható, hogy lassult a belföldi piacvesztés, de 2010-ben még nem állt meg.

16. ábra

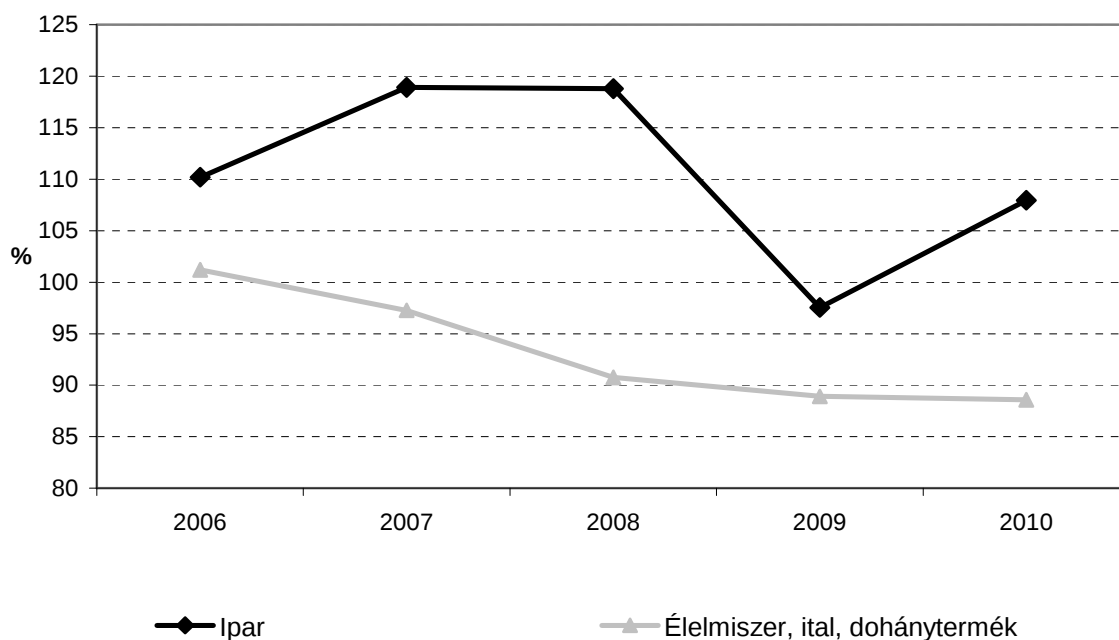
A belföldi értékesítés volumenindexei (2005=100)

Forrás: KSH

Az Élelmiszer, ital, dohány gyártása ágazat termelésének volumene 2010-ben 0,4%-kal mérséklődött az előző évhez képest. Ugyanebben az időszakban az összes ipari termelés több mint 10%-kal nőtt. Figyelembe véve a 2009. év adatait is – amikor az ipari termelés majdnem 18%-os esése mellett az élelmiszer-feldolgozás 2%-kal csökkent egy év alatt – az a következtetés vonható le, hogy az élelmiszertermelés alapvetően kisebb mértékben kitett a világgazdasági folyamatok hatásának, mint az ipari termelés. Az elmúlt 5 évet tekintve 2006 kivételével minden évben zsugorodott az élelmiszertermelés volumene, legerősebben 2008-ban, 7%-ot megközelítő mértékben.

A termelés volumenindexei (2005=100)

Forrás: KSH

6.1. Az élelmiszertermelés és -értékesítés alakulása

A 4 főnél többet foglalkoztató vállalkozások adatai alapján 2010-ben **az Élelmiszer, ital, dohány gyártása statisztikai ágazat folyó áron számított bruttó termelési értéke 2037 milliárd forint** volt, az előző évinél 34 milliárd forinttal kevesebb. A dohánytermék gyártása szakágazat teljesítménye nélkül az élelmiszer, ital gyártása ágazat termelési értéke 2017 milliárd forint volt.

Az élelmiszeripari termelési érték 90%-át 15 szakágazat adja. A szakágazatok teljesítménye évről évre kisebb-nagyobb mértékben változik, módosítva ezáltal a szakágazatok sorrendjét. A szakágazatok bruttó termelési értéke 2010-ben összességében csak kis mértékben változott.

18. táblázat

A meghatározó élelmiszeripari szak- és alágazatok bruttó termelési értéke, élelmiszeripari részaránya és termelésének volumenváltozása (2010)

Szakágazat	Bruttó termelési érték, milliárd Ft	Részarány* %	Termelés volumen index (2009=100)
1. Tejfeldolgozás	212,4	10,4	102,0
2. Húsfeldolgozás, -tartósítás	187,8	9,2	100,2
3. Pékáru, tésztafélék gyártása	178,4	8,8	101,6

4. Hús-, baromfihús-készítmény gyártása	169,8	8,3	96,3
5. Baromfihús feldolgozása, tartósítása	161,0	7,9	99,1
6. Gyümölcs-, zöldségfeldolgozás	147,6	7,2	88,5
7. Üdítőital, ásványvíz gyártása	142,0	7,0	95,4
8. Takarmánygyártás/haszonállat eledel (hobbiállat nélkül)	121,7	6,0	105,5
9. Növényi, állati olaj gyártása	114,0	5,6	116,2
10. Sörgyártás	81,2	4,0	113,8
11. Keményítő, keményítőtermék gyártása	79,1	3,9	114,2
12. Tea, kávé feldolgozása	78,3	3,8	97,4
13. Malomipari termék gyártása	69,7	3,4	98,0
14. Szőlőbor termelése	55,9	2,7	97,5
15. Édesség gyártása	36,5	1,8	102,0
1-15. Összesen	1835,4	90,5	-
Élelmiszer, ital, dohány gyártása összesen	2 036,0	100,0	99,6

* Az élelmiszer-, ital-, dohánygyártás bruttó termelési értékéből

Forrás: KSH

A KSH adatai szerint 10%-nál nagyobb mértékben nőtt a termelési érték a *Növényi, állati olaj gyártása*, a *Keményítőgyártás* és a *Sörgyártás* szakágazatokban. Kis mértékben, néhány százalékkal tudta termelési értékét növelni a *Takarmánygyártás/haszonállat eledel*, az *Édesség gyártása*, a *Tejfeldolgozás* és a *Pékáru, tésztafélék gyártása* szakágazat.

Jelentős, 10%-nál nagyobb termelési értékvesztést az első 15 szakágazaton belül csak a *Gyümölcs-, zöldségfeldolgozás* (11,5%) szakágazat szenvedett el, az alapanyagul szolgáló kevesebb termés miatt. Kisebb mértékben, de ugyancsak mérséklődött a termelési érték a *Hús-, baromfihús-készítmény gyártása*, az *Üdítőital gyártása*, a *Malomipari termék gyártása* és a *Szőlőbor termelése* szakágazatokban.

A 15 meghatározó szakágazaton kívül említést érdemel a *Halfeldolgozás-tartósítás* szakágazat, amelyik ugyan kifejezetten kis szakágazatnak tekinthető, de 2009-ben 70%-os növekedéssel 985 millió forintos termelési értéket ért el. A szakágazatban azonban 2010-ben mintegy 42%-os termelési érték csökkenés következett be.

A dohánytermékeket a statisztika egy kategóriába sorolja az élelmiszerekkel és italokkal, és mivel mezőgazdasági termék feldolgozásáról van szó, megjegyezzük, hogy a *Dohánytermék gyártása* szakágazat termelési értéke 2009-ben 60%-kal csökkent, értékben nem érte el a 17 milliárd forintot. Ugyanakkor 2010-ben a szakágazat 24%-os növekedéssel közel 20 milliárd forint termelési értéket ért el. Az összes termelés mindössze 35%-a kerül belföldön értékesítésre. 2010-ben, az előző évhez viszonyítva, a belföldi értékesítés 23%-kal, az exportértékesítés 18%-kal nőtt.

A *Cukorgyártás* szakágazat speciális helyzetben van, mivel egyetlen gyár foglalkozik az országban cukorrépa feldolgozással, répacukorgyártással, ennek

következtében a KSH az elért termelési és értékesítési adatokat – a törvényi előírásoknak megfelelően – nem adja meg, azokat védett adatként kezeli. Ennek következtében az e téren bekövetkezett változások hivatalos statisztikai adatokkal nem mutathatók be.

Az Élelmiszer, ital, és dohány gyártása ágazat összes értékesítése 2010-ben megközelítőleg 2070 milliárd forintot tett ki, ami mindössze 7 milliárd forinttal marad el az előző évi összegtől. Az értékesítés volumene – a termelési érték csökkenésével ellentétes módon – 1%-kal nőtt az előző évhez képest, ezen belül a belföldi értékesítés 1,8%-kal csökkent, az exportértékesítés azonban a 4,8%-os 2009. évi emelkedés után újra jelentősen, 7,6%-kal nőtt.

19. táblázat

A belföldi értékesítés alakulása egyes szak- és alágazatokban (2010)

Növekvő belföldi értékesítésű szakágazatok	Előző év =100%	Csökkenő belföldi értékesítésű szakágazatok	Előző év =100%
Keményítő, keményítőtermék gyártása	125,1	Tejfeldolgozás	98,8
Takarmánygyártás (hobbiállat eledellel együtt)	113,9	Húsfeldolgozás, -tartósítás	97,9
Sörgyártás	113,2	Édesség gyártása	95,8
Növényi, állati olaj gyártása	112,8	Baromfihús feldolgozása, tartósítása	95,7
Szőlőbor termelése	105,2	Üdítőital, ásványvíz gyártása	93,3
Malomipari termék gyártása	102,6	Hús-, baromfihús-készítmény gyártása	92,1
Pékáru, tésztafélék gyártása	102,6	Tea, kávé feldolgozása	89,1
		Gyümölcs- és zöldségfeldolgozás, -tartósítás	89,7

Forrás: KSH

Az egyes szakágazatok belföldi értékesítése évente eltérő mértékben, hullámzóan alakul. Több szakágazat, amelynek belföldi értékesítése 2009-ben csökkent, 2010-ben növekedést mutatott. Ezek a *Pékáru, tésztafélék gyártása*; a *Növényi, állati olaj gyártása*; és a *Sörgyártás* szakágazatok.

A 2009. évi bővülés után a *Húsfeldolgozás-, tartósítás* és az *Üdítőital gyártása* szakágazat belföldi értékesítése csökkent 2010-ben.

Külön is említést érdemel a *Gyümölcs- és zöldséglé gyártása* szakágazat, amelyik a 2009. évi mérsékelt belföldi forgalomnövekedést követően 2010-ben közel 30%-os belföldi értékesítés csökkenést volt kénytelen elkönyvelni.

Az élelmiszeriparba sorolt gazdálkodó szervezetek **exportértékesítésének volumene 2010-ben dinamikusán, 7,6%-kal emelkedett.** A folyó áron számított exportbevétel – előzetes adatok szerint – mintegy 648 milliárd forintot tesz ki.

Az élelmiszeripari termékek teljes export-, illetve importszerkezete 2010-ben nem változott jelentősen. Általánosságban elmondható, hogy egy-két kisebb jelentőségű termékcsoporthoz eltekintve **a jelentősebb árucsoportok exportja bővült.** A tejtermékek exportja például 2008-ban is és 2009-ben is csökkent, 2010-ben viszont nőtt.

20. táblázat

Az export értékesítés alakulása egyes szak- és alágazatokban (2010)

Növekvő export értékesítésű szakágazatok	Előző év =100%	Csökkenő export értékesítésű szakágazatok	Előző év =100%
Sörgyártás	175,8	Pékáru, tésztafélek gyártása	93,4
Szőlőbor termelése	128,6	Malomipari termék gyártása	77,5
Tejfeldolgozás	117,5		
Gyümölcs- és zöldség- feldolgozás, -tartósítás	117,5		
Hús-, baromfihús-készítmény gyártása	110,4		
Édesség gyártása	109,9		
Baromfihús feldolgozása, tartósítása	109,9		
Növényi, állati olaj gyártása	109,1		
Takarmánygyártás (hobbiállat eledellel együtt)	107,6		
Üdítőital, ásványvíz gyártása	107,6		
Keményítő, keményítőtermék gyártása	107,1		
Húsfeldolgozás, -tartósítás	105,5		
Tea, kávé feldolgozása	104,8		

Forrás: KSH

Szak- és alágazati szinten tekintve, 2010-ben a táblázatban feltüntetett szak- és alágazatokban – kettő kivételével – **mindegyikben exportbővülést regisztráltunk.** Jelentős, 10%-ot meghaladó exportnövekedés következett be a *Sörgyártás*, a *Szőlőbor termelése*, a *Tejfeldolgozás*, a *Gyümölcs- és zöldségfeldolgozás*, és a *Hús-, baromfihús-készítmény gyártása* szak- és alágazatokban.

Ezzel ellentétesen, a 2009. évi exportbővülést jelentős visszaesés követte a Malomipari termék gyártása szakágazatban.

6.2. Foglalkoztatottság, keresetek

A KSH adatai alapján az Élelmiszer, ital, dohány gyártása ágazatban alkalmazásban állók átlagos létszáma 2010-ben 97,4 ezer fő volt, 1%-kal több mint 2009-ben. Az üres álláshelyek száma ennél jóval dinamikusabban, 24%-kal növekedett, de a válság előtti időszak keresletétől közel 50%-os volt az elmaradás.

Az egy főre jutó havi bruttó átlagkereset 2010-ben 162 ezer forintot tett ki, 2,1%-kal többet, mint 2009-ben. A nettó átlagkereset 110 ezer Ft/hó, ami 5,5%-os növekedést jelent. A feldolgozóipar ágazati rangsorában létszám tekintetében az *Élelmiszer, ital, dohány gyártása* ágazat a legnagyobb foglalkoztató, a jövedelemviszonyok tekintetében azonban csak a 12. helyet foglalja el.

6.3. Vállalkozási és tulajdoni szerkezet

Az élelmiszeriparban 2010-ben a 4 fő feletti regisztrált vállalkozások száma 2676 volt, ami a 2009. évi adatokhoz viszonyítva nem változott és ***túlnyomó részük*** (több mint 80%) továbbra is ***10 főnél kevesebbet foglalkoztató mikrovállalkozás.*** Az élelmiszeripar vállalkozásainak 96%-a 50 főnél kevesebbet foglalkoztat, s közel 43%-uk jogi személyiségű, döntően kft. Az egyéniiek 47%-os arányt képviselnek.

A külföldi tőke aránya 2010-ben 49%, 1%-kal nagyobb, mint 2009-ben. Az idegen tőke az élelmiszeripari vállalkozásokban a legnagyobb értéket 2000-ben érte el (62,7%), ezután elkezdődött a csökkenés, ami különösen meredek volt 2002 és 2006 között. A külföldi tőke változása szinte teljesen együtt mozog az ágazat jegyzett tőkéjének ingadozásával, mivel az élelmiszeriparból kivont multinacionális tőkét nem pótolja a hazai befektetői, vállalkozói kör.

6.4. Beruházások

Az elmúlt évek kedvezőtlen beruházási tendenciája 2010-ben megtörni látszik. Az élelmiszerek, italok és dohánytermékek gyártása ágazatban az összes beruházási teljesítmény folyó áron 89,9 milliárd forint volt, ami 17%-os bővülést jelent az előző évhez viszonyítva.

21. táblázat

Az élelmiszeripari beruházások teljesítményértéke*

Megnevezés	2006	2007	2008	2009	2010 ⁺⁾
	TEÁOR '03 szerint		TEÁOR '08 szerint**		
	folyó áron, millió Ft				
Élelmiszerek, italok és dohány- termékek gyártása összesen	105 389	112 052	85 768	77 168	89 911
Ebből:					
Hús- és halfeldolgozás,- tartósítás	4 619	2 947	3 665	3 642	4 929
Baromfihús feldolgozása, tartósítása	7 722	5 231	4 119	3 956	4 775
Gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás	8 528	7 197	7 234	9 275	7 686
Tejtermék gyártása	9 591	6 357	7 160	6 422	6 734
Malomipari termék gyártása	9 522	1 312	3 046	3 178	5 977
Takarmánygyártás	5 169	5 924	4 125	4 608	6 297
Cukorgyártás	1 506	3 109	742	474	...

Édesség gyártása	4 291	1 088	2 428	1 704	2 914
Desztillált szeszes ital gyártása	1 874	1 961	1 187	1 841	1 695
Szőlőbor termelése	2 600	1 986	3 391	5 198	5 553
Sörgyártás	4 544	6 287	6 801	2 696	3 545
Üdítőital, ásványvíz gyártása	12 529	12 984	8 929	5 119	4 506
Dohánytermék gyártása	2 651	2 186	2 318	1 585	4 926

* A 4 fő feletti vállalkozások, valamint teljes körűen a költségvetési, társadalombiztosítási és nonprofit szervezetek adatai.

** EU rendelet előírása alapján 2008. január 1-től az új Tevékenységek Egységes Ágazati Osztályozási Rendszert (TEÁOR '08) kell alkalmazni.

⁺⁾ előzetes adat

Forrás: KSH

7. Az agrárkereskedelem alakulása

7.1. A hazai élelmiszerfogyasztás és kereskedelem

A kiskereskedelmi forgalom 2007 óta tartó csökkenése 2010-ben is folytatódott, bár némileg mérséklődött ennek üteme. A kiskereskedelmi értékesítés volumene 2009-ben 5,3%-kal, 2010-ben 2,1%-kal csökkent az előző évihez képest.

Az élelmiszer- és élelmiszer jellegű vegyes kiskereskedelmi üzletek értékesítésének volumene 2010-ben 2,0%-kal maradt el a 2009. évitől, miközben az előző évi mérséklődés 4,1% volt. A tevékenységcsoporton belül az összforgalom 91%-át lebonyolító vegyes termékkörű üzletekben (hiper- és szupermarketek, vegyesboltok) 2,5%-kal csökkent a forgalom. Az élelmiszer-, ital- és dohányáruszakboltok eladási volumene ugyanakkor a 2009. évi csökkenés után 2,8%-kal nőtt az előző évhez képest.

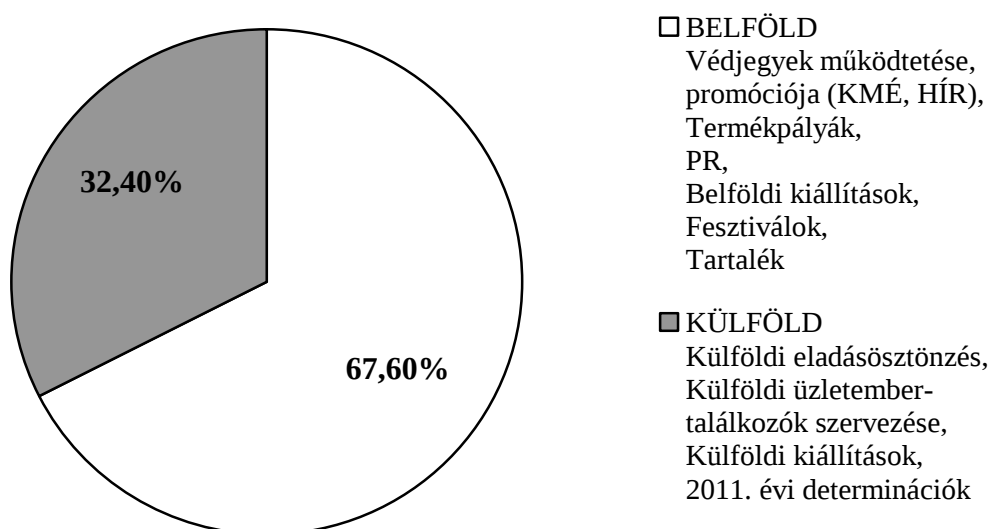
Az országos kiskereskedelmi üzlethálózatban, valamint a csomagküldő kiskereskedelemben 2010-ben 2,7%-kal több, összesen 7479 milliárd forint értékű árut forgalmaztak, amelynek 44%-a az élelmiszer- és élelmiszer jellegű vegyes üzletekben bonyolódott. Az élelmiszer- és élelmiszer jellegű kiskereskedelem éves forgalma 3319 milliárd forint volt, 25 milliárd forinttal (0,8%-kal) több a 2009. évinél.

A fogyasztói árak átlagosan 4,9%-kal emelkedtek 2010-ben az előző évhez viszonyítva. A lakossági kiadások 23,2%-át képviselő **élelmiszerek, alkoholmentes italok árnövekedése 3,2%-os**, a kiadások 9,5%-át kitevő **szeszes italok, dohányárúk áremelkedése pedig 8,2%-os volt.**

Az egyes élelmiszerfajták közül a burgonya (33,5%) és a friss zöldség (25,4%) ára emelkedett legnagyobb mértékben. A cukor ára csökkent a leginkább 2010-ben (7,0%-kal), ugyanakkor a cukorka és a méz ára átlagon felül (10,8%-kal) nőtt. A sertés- és a baromfihús ára 4,7%-kal, illetve 0,7%-kal alacsonyabb volt, mint 2009-ben, de a marhahús ára az átlagosnál valamivel nagyobb mértékben, 3,8%-kal emelkedett. A tej 2010. évi átlagára azonos volt a 2009. évvel, a sajt viszont 6,1%-kal drágult. A tojás ára 1,6%-kal nőtt 2010-ben. A liszt ára 0,5%-kal csökkent, a kenyér ára 0,3%-kal emelkedett. A friss hazai- és déligyümölcs ára 7,0%-kal nőtt. A szeszesitalok, dohányárúk körében a legnagyobb (10,3%-os) áremelkedés a dohányárúkat érintette, legkevésbé (2,5%-kal) a bor ára emelkedett.

A mezőgazdasági termékek és élelmiszerek belföldi és külpiaci értékesítését az **Agrármarketing Centrum (AMC)** segíti. Az intézményi marketing program **2010. évi költségvetése** 1 milliárd forint volt, amely tartalmazta a 2011-es évre vonatkozó determinációt is. A programok költségvetése a júliusban elrendelt központi költségcsökkentés következtében **920 millió forint**ra csökkent.

AMC Intézményi keretösszeg megoszlása 2010-ben

Forrás: AMC

A belföldi programok a minisztériumi elvárásoknak megfelelően **azt a célt szolgálták, hogy a belföldi élelmiszer-kiskereskedelemben a hazai termékek aránya közelítsen a 80%-hoz. Ennek érdekében kiemelt figyelmet kapott a Kiváló Magyar Élelmiszer program**, melynek keretében lehetőség nyílt a védjegyes termékek minél szélesebb körű megismertetésére és a minőség hangsúlyozásával a fogyasztói magatartás befolyásolására is. A fenti stratégiai célt szolgálták a termékpálya támogatások is, elősegítve a termék-specifikus, központilag szervezett promóciókat. Másik fontos cél a hungarikumok fokozott népszerűsítése, összhangban a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló törvénnyel kapcsolatos előterjesztésben megfogalmazottakkal. Az AMC az élelmiszer és ital hungarikumokat elsősorban hazai fesztiválokon és kiállításokon, megjelenésük támogatásával népszerűsítette a fogyasztók körében.

Az évek óta fokozatosan csökkenő mértékű **export marketingtámogatás** a kiállítások területén a kiemelt célpiacnak számító országokra korlátozódott. Az exportban érdekelt vállalkozások piaci kapcsolatainak feltárásában, a partnerek felkutatásában és egymásra találásában kiegészítő megoldást kínáltak az **ITD Hungary-vel történő együttműködés** keretében, a külföldi magyar képviseleteken szervezett **üzletember-találkozók**, amelyek költségvonzata viszonylag alacsony.

Az Agrármarketing Centrum **nemzetközi kiállításokon** is szervezett magyar megjelenést. A sikeres részvételhez az egyes rendezvények szakszerű előkészítése szükséges. A nemzetközi kiállításokra azok megnyitását megelőzően 6-9 hónappal kell jelentkezni, e határidő lejáratát után már csak eseti jelleggel, rossz kondíciójú, a

látogatók által kevésbé látogatott helyen lehet a magyar standok számára területet biztosítani. Ebből a megfontolásból külön szerepelt a 2011. év várható kötelezettségvállalásából adódó forrásigény (46 millió Ft).

A 2010. évi nemzetközi kiállítási program tematikájában **kizárólag olyan élelmiszeripari szakkiállítások szerepeltek, amelyeken a közösségi standdal történő részvétel feltétlenül indokolt.** A 2010. évi kiállítási megjelenés – összhangban az agrárpolitika célkitűzéseivel és a költségvetési mozgástérrel – a 2009. évinél kevesebb, koncentráltabb kiállítást tartalmazott, mely hagyományos agrárkapcsolataink mellett a hazai, illetve a közeli piacokra koncentrált és az agrárgazdaságunk szempontjából növekvő szerepet betöltő országokban történő megjelenést jelölte meg célul.

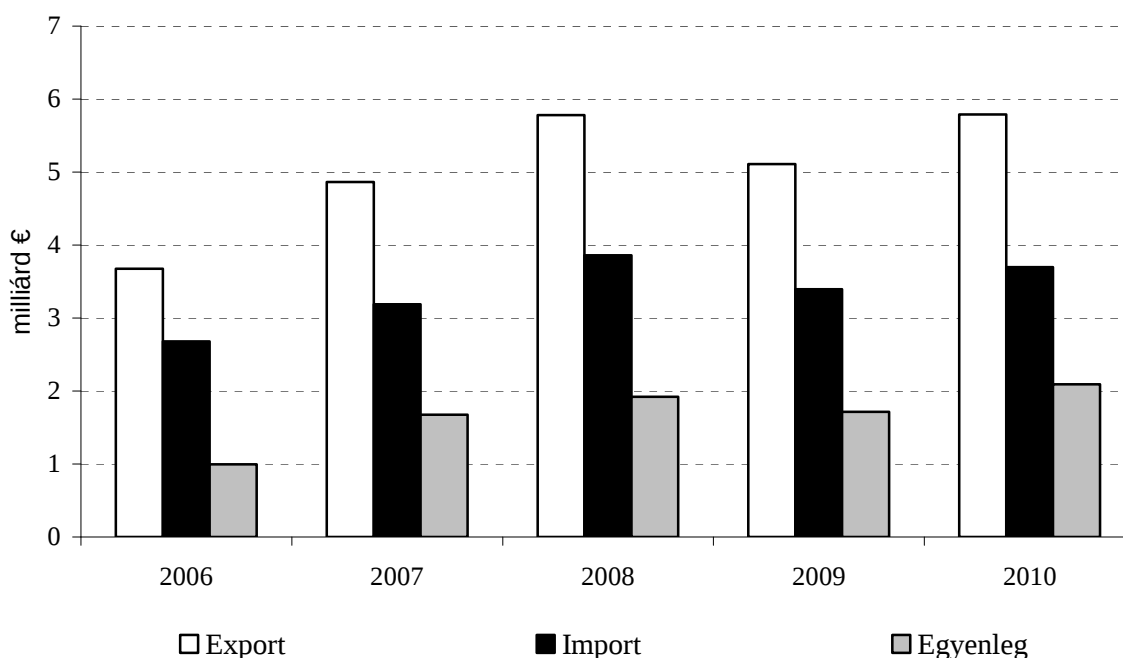
Az AMC 2010-től a külföldi szakkiállításokon teljes körűen bevezette a **kötelező pénzügyi kiállítói hozzájárulást**, mely elsősorban a magyar nemzeti megjelenés elkötelezettségének és hitelességének megszilárdítását célozta. A belföldi kiállításokon, fesztiválokon ugyancsak minimális hozzájárulást fizettek a kiállítók kötelező jelleggel.

7.2. Az agrár-külkereskedelem helyzete

Az agrár-külkereskedelmi forgalom a 2009. évi visszaesés után 2010-ben ismét emelkedett és 12%-kal meghaladva az egy évvel korábbi értéket, rekordszintet ért el.

19. ábra

Az agrár-külkereskedelem alakulása 2006-2010 között

Forrás: KSH

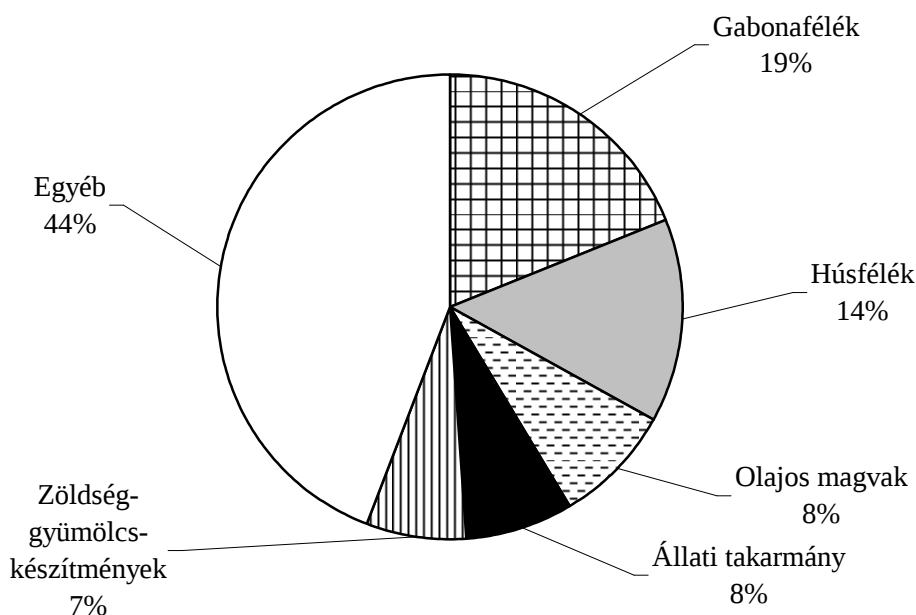
A 2008. évben jelentős kereskedelmi mérlegtöbbletet és a csatlakozás óta eltelt öt év legjelentősebb exportárbevételét sikerült elérnünk. A növekedés 2009-

ben megállt, a forgalom 12%-kal elmaradt az egy évvel korábbtól. Az agrár-külkereskedelmi forgalom 2010 második negyedévétől kezdődően újra emelkedni kezdett, és a 2009. évi 5,1 milliárd eurós **kivitel 2010-re 5,8 milliárdra**, míg **a behozatal** ugyanezen időszak alatt 3,4 milliárról **3,7 milliárd euróra emelkedett**. Az előzetes adatok alapján **az egyenleg 2,1 milliárd euró volt, 9%-kal meghaladva a 2008. évi kiugróan magas, 1,9 milliárd eurót. Ez a nemzetgazdaság külkereskedelmi egyenlegének 38%-át adta 2010-ben.**

Az agrárexport szerkezete alig változott 2010-ben. Az alapanyagok részesedése az előző évi 43%-ról 42%-ra mérséklődött, az elsődleges feldolgozottságú termékeké 17-ről 19%-ra nőtt, a magas feldolgozottságú termékek részesedése változatlanul 39% volt. Az importban a mezőgazdasági alapanyagok aránya 23%-ról 24%-ra emelkedett, a magas feldolgozottságú termékek aránya 51%-ról 50%-ra csökkent. Az elsődleges feldolgozottságú termékeké az előző évhez hasonlóan 26% volt 2010-ben. Az agrár-külkereskedelem pozitív egyenlegének 74%-át az alapanyagok, 19%-át pedig a késztermékek biztosították.

20. ábra

A legfontosabb exportcikkek részesedése az agrárexportból 2010-ben

Forrás: KSH

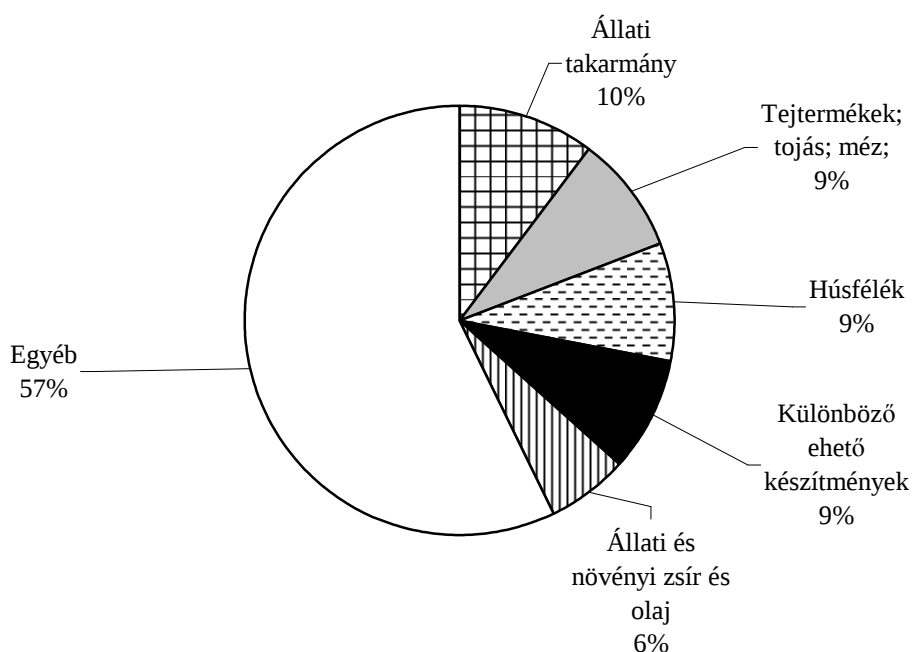
Az 5 legfontosabb árucsoport részesedése a teljes agrárexport értékéből 56% volt. A legnagyobb, 19%-os arányt a **gabonafélék** árucsoportja érte el, melynek exportértéke 1089 millió euró volt, 17%-kal több mint 2009-ben. A **húsfélék** árucsoport árbevétele 24%-kal nőtt, részesedése 1%-kal nagyobb volt, mint egy évvel korábban. A harmadik helyre az **olajos magvak** árucsoportja került 476 millió eurós exportértékkel, amely 3%-kal alacsonyabb, mint 2009-ben. Az **állati takarmányok** kivitelének értéke 6%-kal emelkedett, részesedése a 2009. évihez

hasonlóan 8% volt. A **zöldség-gyümölcskészítmények** exportértéke mérsékelten emelkedett, 7%-ot ért el a teljes agrárkivitelből.

Az exportban kulcsszerepet játszó termékek euróban számolt árbevétele – a napraforgó kivételével – meghaladta az előző évi értéket. Míg 2009-ben az exportár sok termék esetében csökkent (egyes gabonafélék esetében 30-40%-os áresés történt) **2010-ben többnyire emelkedtek az árak**, vagy esetenként mérséklődtek. A legnagyobb árbevételt eredményező termékek közül három – kukorica, napraforgómag, repcemag – exportvolumene csökkent, de ezt a bázishatással is magyarázhatjuk, hisz mindhárom termék 2009-es kivitele kiemelkedően nagy volumenű volt.

21. ábra

A legfontosabb importcikkek részesedése az agrárimportból 2010-ben

Forrás: KSH

Az importunk kevésbé koncentrált. **Az 5 legnagyobb értékű árucsoport részesedése a teljes agrárimportból 43% volt 2010-ben.** Az **állati takarmányok** aránya a teljes agrárimportból 10%, a **tejtermékek**, a **húsfélék** valamint a **különböző ehető készítmények** aránya egyenként 9% volt. Az ötödik legnagyobb értéket az **állati és növényi zsír és olaj** árucsoportja érte el, 6%-os részesedéssel. Ennek az árucsoportnak az importértéke nőtt a legnagyobb mértékben.

22. táblázat

A külkereskedelmi forgalom áruszerkezete

(ezer euró)

Megnevezés	EXPORT						IMPORT					
	2009. I-XII. hó	Össz. %	2010. I-XII. hó	Össz. %	Különbség I-XII. hó	2010/ 2009 %	2009. I-XII. hó	Össz. %	2010. I-XII. hó	Össz. %	Különbség I-XII. hó	2010/ 2009 %
Élő állatok	231 959	4,6	280 258	4,8	48 299	120,8	139 622	4,1	191 322	5,2	51 700	137,0
Hús, vágási melléktermék és belsőség	667 525	13,1	827 316	14,3	159 791	123,9	298 913	8,9	328 958	8,9	30 045	110,1
Halak, édesvízi állatok	10 305	0,2	11 811	0,2	1 506	114,6	24 844	0,7	26 030	0,7	1 186	104,8
Tejtermékek, tojás, méz	211 071	4,2	250 691	4,3	39 620	118,8	258 946	7,7	332 154	9,0	73 209	128,3
Egyéb állati termékek	35 598	0,7	49 514	0,9	13 916	139,1	23 334	0,7	21 887	0,6	-1 447	93,8
Növényi termékek	30 794	0,6	32 257	0,6	1 463	104,8	61 552	1,8	63 387	1,7	1 835	103,0
Zöldségfélék	163 935	3,2	189 528	3,3	25 593	115,6	108 792	3,2	136 726	3,7	27 934	125,7
Gyümölcs, dió, citrusfélék	114 836	2,3	124 474	2,1	9 638	108,4	166 389	4,9	170 369	4,6	3 980	102,4
Kávé, tea, fűszer	64 027	1,3	64 762	1,1	735	101,1	94 101	2,8	99 034	2,7	4 934	105,2
Gabonafélék	931 463	18,3	1 089 213	18,8	157 750	117	78 884	2,3	83 269	2,3	4 385	105,6
Malomipari termékek	91 216	1,8	73 581	1,3	-17 635	80,7	27 390	0,8	29 035	0,8	1 645	106,0
Olajos mag, takarmány	489 855	9,6	476 212	8,2	-13 643	97,2	75 334	2,2	108 542	2,9	33 208	144,1
Növényi nedv és kivonat	1 329	0,0	1 068	0,0	-261	80,4	11 373	0,3	11 583	0,3	210	101,8
Egyéb növényi termékek	2 661	0,1	2 787	0,0	127	104,8	746	0,0	1 238	0,0	492	165,9
Állati és növényi zsír és olaj	188 135	3,7	227 939	3,9	39 804	121,2	164 852	4,9	232 106	6,3	67 254	140,8
Állati eredetű élelmiszerkészítmény	135 804	2,7	146 425	2,5	10 621	107,8	116 835	3,5	124 122	3,4	7 287	106,2
Cukor, cukorkaáruk	216 070	4,2	287 841	5,0	71 771	133,2	171 192	5,1	193 659	5,2	22 467	113,1
Kakaó és készítményei	56 544	1,1	78 169	1,4	21 624	138,2	160 168	4,8	173 066	4,7	12 897	108,1
Cukrászati termékek	107 716	2,1	115 715	2,0	7 999	107,4	198 562	5,9	199 406	5,4	843	100,4
Zöldség-, gyümölcskészítmény	384 712	7,6	395 804	6,8	11 092	102,9	138 697	4,1	139 660	3,8	963	100,7
Egyéb ehető készítmények	265 340	5,2	298 625	5,2	33 285	112,5	312 737	9,3	315 042	8,5	2 306	100,7
Ital, szesz, ecet	223 578	4,4	263 503	4,6	39 925	117,9	212 189	6,3	217 304	5,9	5 115	102,4
Állati takarmány	415 901	8,2	439 405	7,6	23 504	105,7	339 448	10,1	378 647	10,2	39 198	111,5
Dohány és termékei	45 629	0,9	62 641	1,1	17 012	137,3	185 764	5,5	121 831	3,3	-63 933	65,6
Összesen:	5 086 000	100,0	5 789 538	100,0	703 538	113,8	3 370 662	100,0	3 698 378	100,0	327 716	109,7

Forrás: AKI, KSH

Az első tizenöt legnagyobb értékű **importtermék** a teljes agrárimport értékének 48%-át adta, miközben az első tizenöt legnagyobb értékű exporttermék a teljes agrárexport értékének 62%-át fedte le. **Az exporthoz hasonlóan az importárak is emelkedtek**, illetve néhány esetben csökkentek. Az első tizenöt legnagyobb értékű importcikk közül a legnagyobb mértékben (10%) a vágósertés ára csökkent, miközben volumene több mint 40%-kal emelkedett. Erősen növekedett a nyers tej és a sajt ára (23, illetve 13%-kal), miközben importvolumenük is nőtt. Látványosan – 40%-ot meghaladó mértékben – visszaesett a szivar, cigaretta behozatalunk, és kisebb mértékben a margarin importja is csökkent.

151 országgal volt agrár-külkereskedelmi kapcsolatunk 2010-ben, de a forgalom értéke mindössze 62 ország esetében haladta meg az 1 millió eurót. A kivitel és a behozatal is erősen koncentrálódott. Az exportérték 90%-a, az importérték 90%-a mindössze 20 országhoz kötődött.

Az uniós tagállamokkal folytatott kereskedelem egyre nagyobb részét teszi ki a teljes agrár-külkereskedelemnek. **Az Európai Unió az exportértékből 82%-kal, az importértékből 93%-kal részesedett.** Agrár-külkereskedelmi forgalmunk az EU viszonylatában 10%-kal bővült, az egyenleg 1340 millió eurós értéke 14%-kal nagyobb volt, mint 2009-ben. Agrár-külkereskedelmi forgalmunk a régi tagállamok esetében mérsékelten (+3%), az új tagországok viszonylatában pedig dinamikusán (+24%) bővült. Így 2010-ben az EU-15-ök részesedése a teljes forgalomból 51%-ra csökkent (-5%), az új tagországok részesedése pedig 35%-ra emelkedett (+3%).

Az EU-n kívüli, harmadik országokkal folytatott agrár-külkereskedelmi forgalom 25%-kal bővült. Az export erőteljesebb bővülése nyomán az aktívumunk meghaladta a 750 millió eurót (+40%). Legfontosabb exportcikkeink, a húsfélék, élő állatok és a gabonafélék exportértéke másfélszeresére nőtt.

Németországot megelőzve, **2010-ben Románia volt a magyar agrártermékek legnagyobb vásárlója** 14%-os részesedéssel. A román-magyar relációban a legfontosabb, illetve a legnagyobb bevételt eredményező cikkek közül bővült a napraforgóolaj, a napraforgó- és repcemag, a búza és a baromfihús exportja, miközben csökkent a kukorica és a sertéshús kivitele.

Míg a Romániába irányuló kivitelünk 15%-kal nőtt, a német exportunk 7%-kal csökkent, így Németország részesedése az egy évvel korábbi 16%-ról 13%-ra mérséklődött. Bár a Németországba szállított repcemag és a kukorica mennyisége erőteljesen csökkent, ez a két termék biztosította az árbevétel 20%-át ebben a relációban. Németországi kivitelünkben a további nagy árbevételt elérő termékek még a baromfihús, a napraforgómag és napraforgóolaj. A magyar exportcikknek szinte teljes skálája jelen van a német piacon, mégis az árbevétel 90%-át alig 30-féle termék biztosította.

7.3. Az élelmiszerláncon belüli jövedelem-megoszlás

Az élelmiszerláncon belüli jövedelem-megoszlás mögött alapvetően a vertikumok szereplőinek érdekérvényesítő törekvései húzódnak meg. Az érdekviszonyok ugyanakkor döntően az élelmiszer-előállítás és forgalmazás szorosan egymásra épülő tevékenységeinek – a piac által is befolyásolt – költség-, jövedelemhelyzetével függnek össze. Ezek megoszlása ugyanis egyértelműen a termékpályák szűkülését vagy bővülését okozhatja.

Ezekre a kérdésekre az alapanyag-termeléstől a feldolgozáson át a fogyasztókhoz való eljuttatásig a végtermékre vonatkozó egységes adatnyilvántartás alapján lehetne egzakt válaszokat adni. Ilyen adatbázis azonban nincs. Ennek hiányában a különböző adatforrások (alapanyag-termelésre és -feldolgozásra vonatkozó reprezentatív költségadatokat, valamint a termékpályák fázisainak árinformációi) felhasználásával, összehangolásával és a hiányzó adatok szakmai kalkulációjával elkészített vertikális modellek segítségével számítható a jövedelemelosztás. A modellek átlagos adatokból épülnek fel és jellegükből adódóan az élelmiszerlánc egészére nem értelmezhetők, hanem csak annak adott vertikumaira, illetve ezen belül is csak konkrét termékekre.

Jelenleg **a gabona, a tej, a sertés és a baromfihús termékpályákról állnak rendelkezésre olyan részletes adatok, amelyek segítségével modellezni és így jellemezni lehet a legfontosabb élelmiszer termékpályák költség- és jövedelem-megoszlását.** A KSH fogyasztói kosarában ez az alapvető élelmiszerkör közel egyharmaddal részesül a teljes élelmiszerfogyasztásból.

Az élelmiszerek előállításának és forgalmazásának költségmegoszlása alapvetően termék-specifikus, ami az egyes évek között viszonylag **standardnak tekinthető.** Az alapanyag-termelés arányát a felhasznált inputok árán túl nagymértékben meghatározzák a környezeti tényezők, és kiemelten az adott évi időjárás. Ez közvetlenül érinti az átlaghozamokat, közvetetten – a takarmányokon keresztül – az állati termék-előállítás önköltségét. A feldolgozási és forgalmazási fázisban főleg az energiára, valamint a munkaerőre fordított kiadások változásai befolyásolják az arányeltolódásokat.

Mindezeket figyelembe véve elmondható, hogy a gabonavertikum egyik vezértermékét adó **fehér kenyéرنél a legnagyobb költség-hányad a sütőiparban jelentkezik (52-60%),** ezt követi a búzatermelés 16-18%-kal, nem sokkal marad el ettől a forgalmazás 12-18%-os aránya, míg a költségekből a legkisebb (8-15%) rész a malomiparra jut. Ezzel szemben a vertikum másik vizsgált terméke esetében a **finomliszt-nél a költségek közel felét (47-50%) az alapanyag-termelés adja,** a malomipar részesedése egyharmad körül mozog (29-35%), míg a forgalmazásé 2006 és 2010 között folyamatosan 21% volt.

A tej esetében a legnagyobb költség-hányad (45-50%) a feldolgozás során rakódik a termékre. Az alapanyag-termelés mintegy egyharmadot (31-35%) jelent az összköltségen belül és a maradék 17-20% a forgalmazást terheli. A nagyobb

feldolgozottsági fokú termékek esetében, a **trappista sajtnál a költségek kétharmadát a mezőgazdasági alapanyag-termelés adja**. Ezt követi 18-23%-os aránnyal a feldolgozó szakasz, míg a forgalmazásban a kiadások 13-16%-a jelentkezik.

A két húsfélénél ugyancsak a mezőgazdasági termelés költsége a meghatározó. Ez a sertéskarajnál 70-74%-ot jelent, míg a bontott csirkénél 51-58%-ot. Sorrendben ezt követi a feldolgozás, ami a sertésnél 16-21, míg a csirkénél 32-41%-ot képvisel. A forgalmazás aránya mindkét terméknel 10% vagy az alatt maradt a 2006-2010 közötti időszakban.

23. táblázat

A legfontosabb élelmiszerpályák költségmegoszlása

(%)

Megnevezés	2006	2007	2008	2009	2010 ⁺	2006	2007	2008	2009	2010 ⁺
	Fehér kenyér 1 kg-os					Finomliszt				
Alapanyag	16	17	16	16	18	45	50	46	44	47
Feldolgozás (malom)	12	8	15	12	13	34	29	33	35	32
Feldolgozás (sütő)	60	60	52	54	52	-	-	-	-	-
Forgalmazás	12	15	17	17	18	21	21	21	21	21
	Tej 2,8%					Trappista sajt				
Alapanyag	35	34	34	31	33	63	66	66	66	66
Feldolgozás	45	46	47	50	50	23	21	20	18	18
Forgalmazás	20	20	19	19	17	14	13	14	16	16
	Sertéskaraj					Bontott csirke				
Alapanyag	74	71	70	70	70	51	56	57	56	58
Feldolgozás	16	20	21	21	20	41	35	34	34	32
Forgalmazás	10	9	9	9	10	8	9	9	10	9

^{+) Előzetes, kalkulált adat}

Forrás: AKI Ágazati Ökonómiai Osztály, saját számítás

A költségek mellett a jövedelem-megoszlást meghatározó másik tényező a vertikumon belül a különböző fázisok áralakulása, illetve megoszlása a nettó fogyasztói árból. **A vertikumok szakaszainak nettó fogyasztói árhoz való hozzájárulásának, illetve részesedésének mértékét** – a költségekhez hasonlóan – **bizonyos állandóság jellemzi**. Az arányokban azonban már nagyobb különbségek alakultak ki 2006 és 2010 között, ami alapvetően a piaci helyzettel, valamint a termékpályák szereplőinek érdekérvényesítő képességével függ össze.

A kenyér árából legnagyobb arányban (43-64%) a sütőipar részesedik. A költségeknél tapasztaltakkal szemben a második helyen a forgalmazás szerepel 14-29%-kal, és az alapanyag-termelők csak ezután következnek 12-21%-kal, míg a sort (6-14%) a malomipar zárja. A liszt esetében az alapanyag-termelők által elért árak a fogyasztói ár 33-59%-át tették ki. A második helyen a malomipar (17-40%) és a forgalmazás (23-28%) váltakozva osztozott.

A *fogyasztói tejnél legegységesebb az ármegoszlás* 2006 és 2010 között. Az élen a feldolgozók foglalnak helyet 37-49%-os részesedéssel, őket a mezőgazdasági alapanyag-termelők követik 29-36%-os aránnyal, míg a forgalmazási fázisban ez az érték 18-28% között mozgott. A trappista sajtnál a költségekhez hasonlóan a fogyasztói árból való részesedés szintén az alapanyag-termelőknél a legnagyobb (63-69%), míg a feldolgozók 13-25, a forgalmazók pedig 10-22%-os arányt képviselnek.

24. táblázat

A legfontosabb élelmiszerpályák ármegoszlása

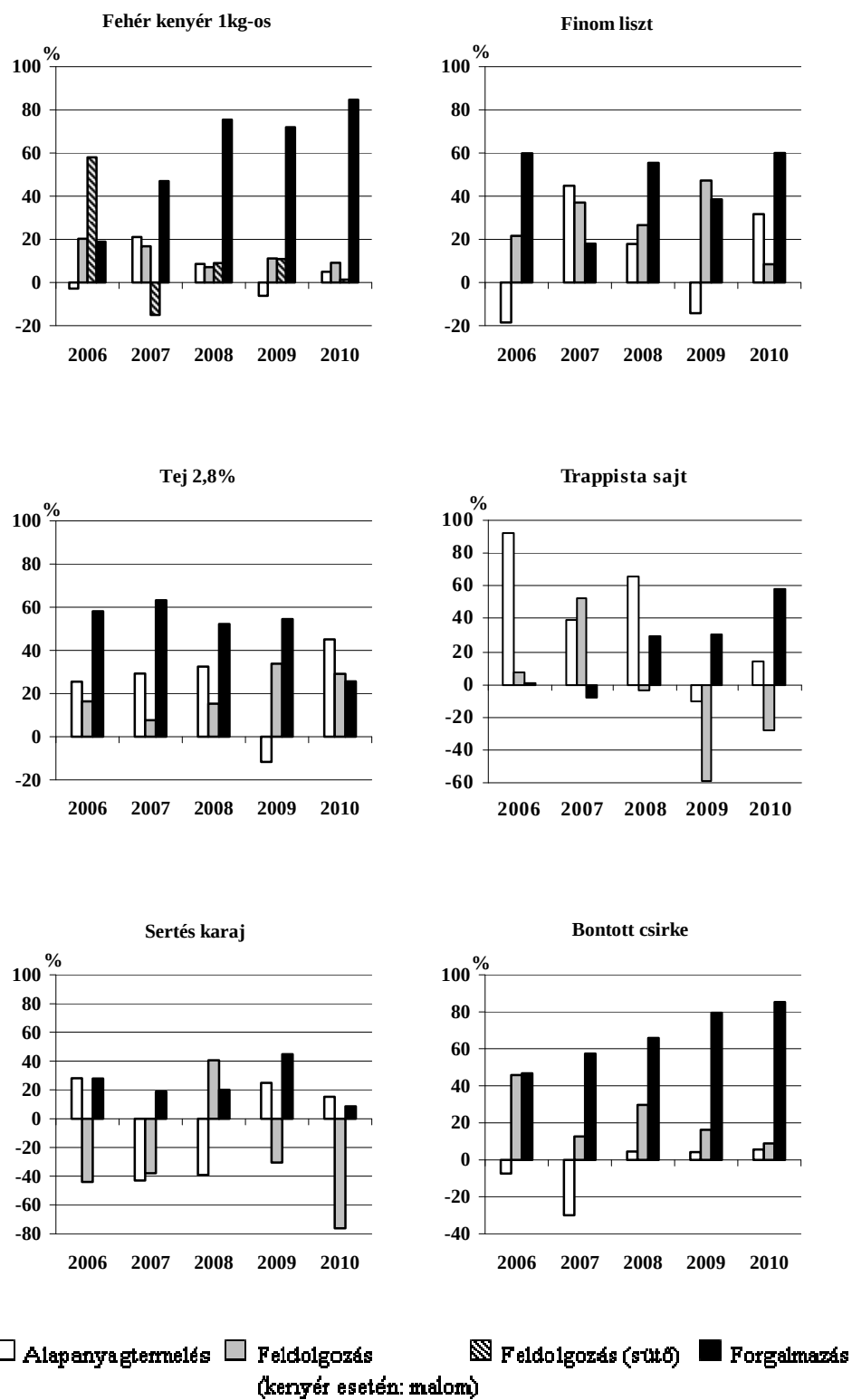
(%)										
Megnevezés	2006	2007	2008	2009	2010 ⁺	2006	2007	2008	2009	2010 ⁺
	Fehér kenyér 1 kg-os					Finomliszt				
Alapanyag	14	21	15	12	16	45	59	37	33	46
Feldolgozás (malom)	8	6	14	11	7	28	17	35	40	31
Feldolgozás (sütő)	64	47	43	48	50	-	-	-	-	-
Forgalmazás	14	26	28	29	27	27	24	28	27	23
	Tej 2,8%					Trappista sajt				
Alapanyag	35	35	36	29	33	65	65	69	63	64
Feldolgozás	37	39	38	49	49	22	25	13	18	14
Forgalmazás	28	26	26	22	18	13	10	18	19	22
	Sertéskaraj					Bontott csirke				
Alapanyag	75	71	73	74	76	51	50	62	49	54
Feldolgozás	8	16	17	8	13	32	35	33	29	31
Forgalmazás	17	13	10	18	11	17	15	15	22	15

^{+) Előzetes, kalkulált adat}

Forrás: AKI Ágazati Ökonómiai Osztály, saját számítás

A sertésvertikumot reprezentáló *karajnál* a költségekhez hasonlóan a sertéstartó gazdaságok által elért *felvásárlási árak több mint 70%-át teszik ki a nettó fogyasztói árnak*, míg a forgalmazók 10-18, és a feldolgozók 8-17%-kal részesednek abból. *A húscsirke nettó fogyasztói árának 49-62%-a az alapanyag-termelőknél realizálódott*, 29-35%-a a feldolgozóknál és 15-22%-a pedig a forgalmazásnál rakodott rá.

A legfontosabb élelmiszerpályák jövedelem-megoszlása (abszolút érték százalékában)

Forrás: AKI Ágazati Ökonómiai Osztály, saját számítás

A költségek és árak együttes alakulása azt jelzi, hogy a jövedelmek megoszlása változatosan alakult 2006 és 2010 között. **A kenyérnél** 2006-ban és 2009-ben az alapanyag-termelés veszteséges volt, míg 2007-ben a sütőipar zárta veszteséggel az évet. E terméknél a számítások szerint **a jövedelmek aránya a forgalmazási fázisban a legnagyobb**. Ez alól csak a 2006-os esztendő kivétel, amikor a sütőipar érte el a legnagyobb hányadot.

A lisztet árnyaltabb kép jellemzi. Az alapanyag-termelők 2006-ban és 2009-ben veszteségesek voltak, viszont 2007-ben ők részesedtek legnagyobb arányban a jövedelemből, de számukra jónak tekinthető a 2010-es esztendő is. A forgalmazási fázis ennél a terméknél is kedvezőnek ítéltető, igaz ugyanakkor, hogy 2007-ben itt képződött a legkevesebb jövedelem, valamint 2009-ben a malomipar ismét megelőzte ezt a szakaszt.

A fogyasztói tejnél csak 2009-ben található veszteséges vertikumrész (alapanyag-termelés), míg a többi évben forgalmazás, alapanyag-termelés és feldolgozás sorrendben osztozkodtak a termékpálya szereplői a jövedelmeken. Kivételt a 2010-es év jelent, amikor a legtöbb jövedelem az alapanyag-termelésben jelentkezett, ezt követték a forgalmazók, majd a feldolgozók. Meg kell jegyezni, hogy ezek az összjövedelmek mindössze 1-2 forintot jelentenek egy liter tejre vetítve.

A trappista sajt jövedelem-megoszlása – részben az éleződő piaci verseny miatt – **rendkívül hektikusan alakult**. A vizsgált időszak alatt mindhárom termelési fázisban előfordult veszteséges év, de ezzel szemben olyan is, hogy a legmagasabb jövedelmet érték el a termékpálya szereplői. Így az alapanyag-termelők számára a 2006 és a 2008-as év tekinthető kedvezőnek, a feldolgozók 2007-ben jártak jól, míg 2009 és 2010 a forgalmazók szempontjából volt sikeres. A trappista sajtnál a 2009. évet kell külön kiemelni, ekkor az alapanyag-termelőknél és feldolgozóknál veszteség keletkezett a terméken, és csak a forgalmazók jártak jól.

A legkritikusabbnak **a sertéskaraj** termékpályáját tekinthetjük, mert ennél **minden évben a vertikum valamelyik szereplője veszteséget szenvedett el**, sőt 2007-ben ez két fázist is érintett egyszerre. A legrosszabb pozícióban a feldolgozók vannak, akik a 2008-as esztendőt kivéve mindig veszteségesek voltak. Másik oldalon a forgalmazási szakasz áll, itt ugyanis minden évben, ha kis mértékben is, de képződött jövedelem. Tény ugyanakkor, hogy nem minden esztendőben itt érték el a legmagasabb jövedelemarányt. Kétszer az alapanyag-termelésben és egyszer a feldolgozásban képződött a forgalmazásnál nagyobb mértékű jövedelem.

A húscsirke termékpályán a jövedelem-osztozkodás tendenciája viszonylag kiegyenlítettnek tekinthető. Az alapanyag-termelés 2006-ban és 2007-ben veszteségesen alakult, de a többi évben is itt képződött a legkisebb jövedelem. A vertikum nyertese a forgalmazási fázis, melynek vezető pozíciója 2006-2010 között egyre markánsabbá vált.

Az élelmiszerláncot reprezentáló vezértermékek azt jelzik, hogy a különböző **termékpályákon általában nincs harmonikus jövedelem-osztozkodás**. Az öt éves

időszakot tekintve egyik fázis dominanciája sem jelenthető ki egyértelműen, bár kétségtelen, hogy **a forgalmazás helyzete mutatkozik a legstabilabbnak**. Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül, hogy az állami támogatások ezeket az arányokat a gyakorlatban módosítják. A tapasztalatok azonban arra engednek következtetni, hogy főleg a mezőgazdasági termékek felvásárlási árainál „figyelembe veszik” ezeknek a támogatásoknak egy részét. **Általánosságban megállapítható, hogy a 2006 és 2010 közötti időszakban az élelmiszerlánc szereplői közül többnyire a feldolgozók kerültek kettős szorításba.**

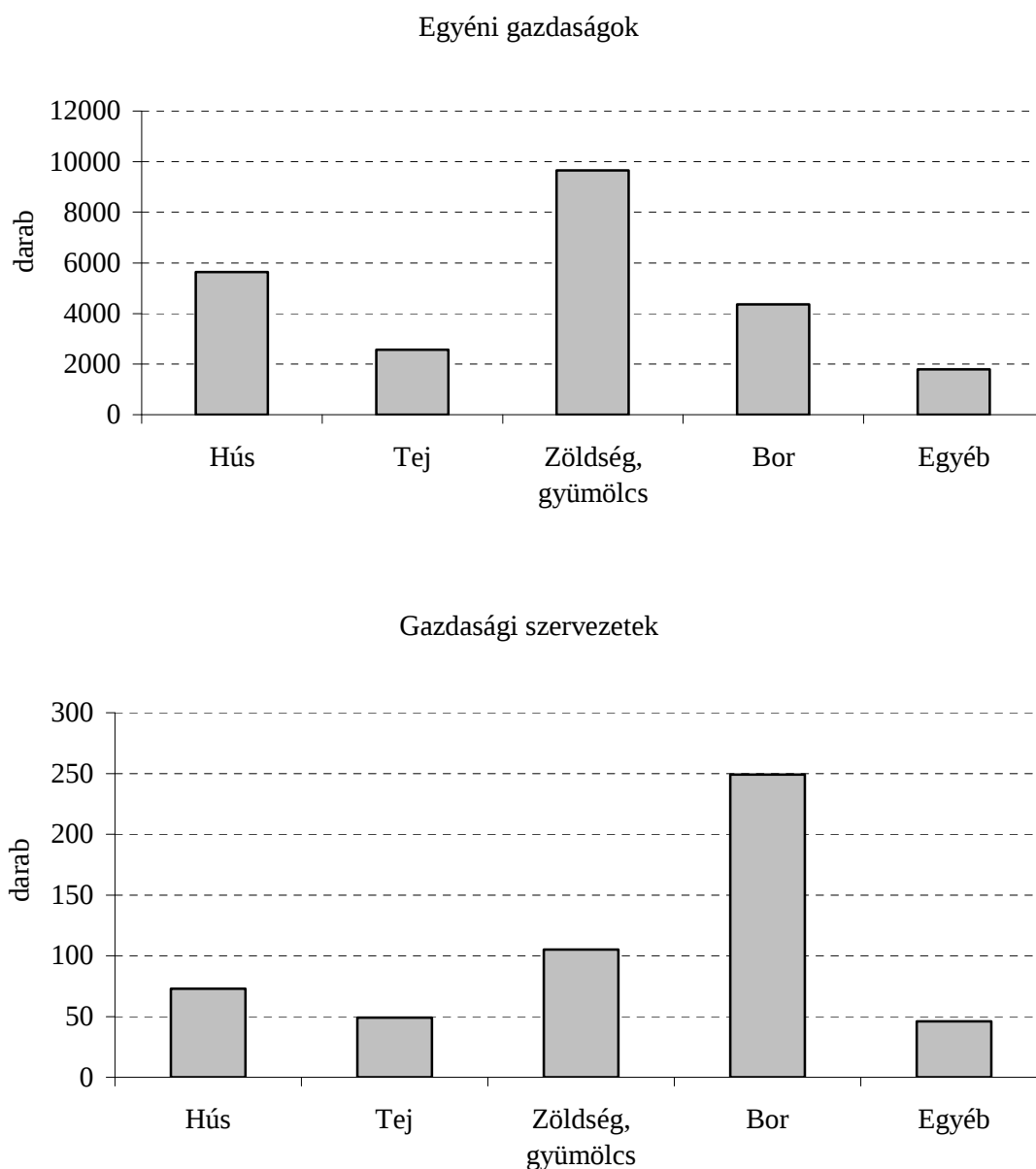
7.4. A helyi értékesítés szerepe a hazai élelmiszertermelésben és kereskedelemben

A helyi gazdaság és társadalom megerősítése és a hálózati gazdaság kialakítása a 2020-ig felvázolt Nemzeti Vidékstratégiai koncepció megvalósulásának egyik kulcskérdése. Eszerint a kis léptékű hálózati gazdaság csökkenti a társadalom kiszolgáltatottságát, működésének, élelmezésének költségeit. Azzal pedig, hogy közel hozza a termelőket a fogyasztóhoz, növeli a közösség élelmezés- és élelmiszerbiztonságát, a fogyasztói bizalmat és a helyi termékek iránti keresletet; és jelentősen csökkenti az energia, a csomagolóanyag, valamint az adalékanyag-felhasználást, és ezzel védi a környezetet is.

A közvetlen termelői élelmiszerértékesítés pontos arányát – megfelelő statisztikai adatok hiányában – **nehéz megbecsülni**. A KSH Gazdaságszerkezeti Összeírása (GSZÖ) kétféle megközelítésben érinti a közvetlen értékesítést. Egyrészt felméri azon egyéni gazdaságokat, amelyek értékesített termékeik zömét (több, mint 50%-át) közvetlenül értékesítik, illetve azokat az egyéni és társas gazdaságokat, amelyek a gazdaságon belül értékesítési célú termékfeldolgozást folytatnak (és ebbe a tevékenységbe beletartozik a feldolgozott termékek közvetlenül a fogyasztóknak történő értékesítése is).

A KSH által 2007-ben elvégzett és ma még teljes körben rendelkezésre álló Gazdaságszerkezeti Összeírás alapján Magyarországon **az összes**, mintegy 618 ezer **egyéni gazdaság 18%-a** (112,7 ezer) nyilatkozott úgy, hogy **eladott termékeinek több mint a felét közvetlenül értékesíti**. Ez az arány 2005-ben alacsonyabb volt (15%), és mintegy 107,8 ezer gazdaságot reprezentált. **A termékfeldolgozást folytató egyéni gazdaságok aránya 5%** volt 2007-ben, ezen belül a legnépszerűbb a gyümölcs- és zöldségfeldolgozás (41%), a húsfeldolgozás (24%), a borkészítés (19%) és a tejfeldolgozás (11%) volt. **A gazdasági szervezeteknek közel 35%-a folytatott termékfeldolgozást.**

**A termékfeldolgozást (és közvetlen értékesítést) végző gazdaságok száma
termékkategóriák szerint (2007)**

Forrás: Gazdaságszerkezeti Összeírás, 2007, KSH adatközlés

A terméktanácsok adatai alapján a **zöldség-gyümölcs ágazatban évszázados hagyománya van a közvetlen** – elsősorban fogyasztói piacokon történő – **értékesítésnek**, azonban ennek aránya a 90-es évek 15-18%-áról mára 8-10%-ra csökkent. A **borágazatban** a termelői értékesítés szintén meghatározó múlttal rendelkezik, az éves mennyiség megközelíti az 500 ezer hektolitert, ami **az éves bortermelés 15-20%-ának felel meg**. A **tejágazatban** az elmúlt évek alacsony nyerstej felvásárlási ára miatt **kis mértékben növekedett a közvetlen értékesítés aránya**, azonban a 107,7 ezer tonnás közvetlen értékesítésre szánt tejkvóta mindösszesen a teljes mennyiség 5,4%-ának felel meg. A szarvasmarha ágazatban a

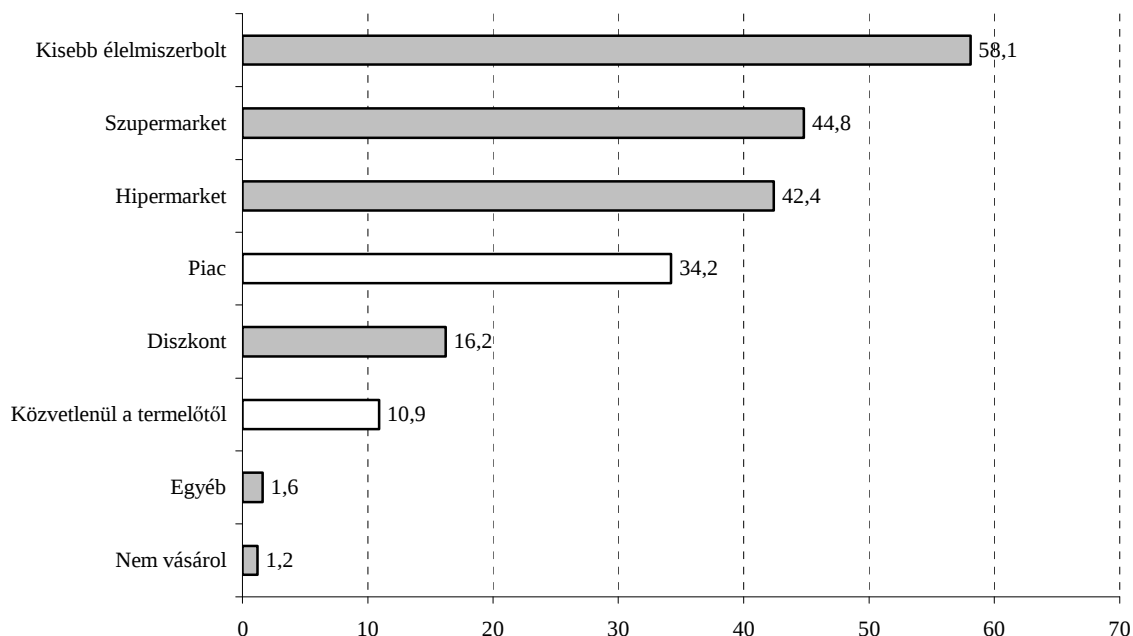
kistermelői létszám drasztikus visszaesésével a közvetlen értékesítés aránya is lecsökkent, még becsléssel is nehéz lenne meghatározni. A közvetlen értékesítési forma a **baromfi ágazatban a csirke és a tojás vonatkozásában számottevő**, előbbi esetben a termékek kb. 7%-a, utóbbinál 25-30%-a található közvetlenül gazdára.

A fogyasztók vásárlási szokásainak vizsgálata arra enged következtetni, hogy általában az úgynevezett **napi fogyasztási cikkek** (FMCG¹¹ termékek) **körében a közvetlen értékesítési csatorna szerepe folyamatosan háttérbe szorul**. A GfK Hungária Piackutató Intézet 2010-ben végzett felmérése szerint az egyéb értékesítési formák, köztük a közvetlen értékesítési csatornák 2000-ben még 14%-ot tettek ki a napi fogyasztási cikkek vásárlásából, míg ez az arány **2009-ben már csak 9%** volt. Tovább árnyalja a képet, hogy ez az egyéb kategória még olyan **nem elsősorban a hazai kkv-k által használt közvetlen értékesítési formákat** is tartalmaz, mint az ital és snack automaták, a DM (direkt marketing) hálózatok és az internetes értékesítés, amelyek **2009-ben együtt közel 24 milliárd forintos** forgalmat biztosítottak. Az élelmiszerek és italok interneten történő értékesítése például 2004-2009 között több mint a két és félszeresére nőtt, s értékben meghaladta a 12,5 milliárd forintot. Az előrejelzések 2009 és 2014 között további közel 100%-os bővülést prognosztizálnak. Az automatából árusított élelmiszerek és italok forgalma 2004 és 2009 között 66%-kal bővült, s elérte a 8,8 milliárd forintot. Az elemzések az automaták forgalmának további 36%-os növekedésére számítanak 2014-ig, s elsősorban az italok forgalmának bővülését vetítik elő. Az **internetes értékesítést és az étel-, ital-automatákat** jelenleg nem tekinthetjük a helyi piac részének, viszont az adatok szerint a fogyasztói kereslet oldaláról **komoly növekedési lehetőséget rejtene**k, ezért a helyi gazdaságfejlesztés eszközeként is érdemes lenne alkalmazásukra felkészülni.

A helyi értékesítés szempontjából kedvezőtlen tendenciákat árnyalja, ha csak **a mindennapi bevásárlás** helyszíneit vizsgáljuk, figyelmen kívül hagyva a heti-kétheti nagybevásárlásokat. Ebben az esetben a **negyedik helyre sorolt piacok (34%)** és a hatodik helyre került **közvetlen termelői vásárlás (11%)** egész kedvező gyakoriságot mutat, igaz a listát továbbra is a kisboltok (58%), a szupermarketek (45%) és a hipermarketek (42%) vezették.

¹¹ FMCG = Fast Moving Consumer Goods = Napi fogyasztási cikkek

Mindennapi élelmiszervásárlás helyszínei 1000 fő megkérdezése alapján*, 2009 (%)

* A válaszadók több helyszínt is megjelölhettek

Forrás: Szakály, Z – Szabó, G. [2010]: Analyses of food sovereignty aspects from producers' and consumers' view

A különböző források eredményeit **összefoglalva** azt mondhatjuk, hogy **a hazai élelmiszergazdaság közvetlen termelői értékesítése nemzetközi összehasonlításban viszonylag jelentős, bár összességében, mind termelői, mind kiskereskedelmi forgalom szempontból csökkenő tendenciájú.** A közvetlen értékesítés elterjedtsége erősen termékcsoporthoz és méretfüggő: a zöldség-gyümölcs, a bor, a tojás esetében hagyományosan magas, amelyet a tej és a hús szintén jelentős értékesítése követ. **A jelenlegi csökkenő szerepe ellenére a közvetlen értékesítésben komoly, de szegmentált piaci lehetőség rejlik,** amelyet egyrészt az e-kereskedelem növekedésére, másrészt a magyar eredetű terméket kereső fogyasztók vásárlási szokásaira alapozva lehetne kiaknázni.

8. Bioenergia-termelés

8.1. Bioüzemanyagok előállítása

A European Biodiesel Board 2009. évre rendelkezésre álló adatai szerint Magyarországon 2009-ben 133 ezer tonna biodízel gyártottak, ami az EU-27 termelésének (9 millió tonna) kevesebb, mint 1,5%-a volt. Magyarországon közel 190 ezer tonna az üzembe állított összes biodízelgyártó kapacitás. A 2009. évhez képest 2010-ben ebben jelentős változás nem történt, új üzemmel nem bővült a hazai gyártókapacitás. Az előzetes adatok szerint **a biodízel magyarországi termelése 2010-ben megközelítette a 150 ezer tonnát**, amiből a Rossi Biofuel Zrt. 141 ezer tonnát állított elő.

A European Bioethanol Fuel Association adatai szerint Magyarországon 2009-ben 119 ezer tonna bioetanolt gyártottak. A jó adottságok ellenére a hazai termelés az EU-27 2009. évi 2,9 millió tonna kibocsátásának csupán 4,1%-át tette ki. A korábban tervezett gyártókapacitások kiépülése igen vontatottan halad: 2010-ben három helyszínen (Kaba, Dunaföldvár, Dunaalmás) folytak előkészületek bioetanolgyárak létrehozására. Noha ezen projektek kiemelt beruházás státuszt nyertek, csak a dunaföldvári üzem építése kezdődött meg, a többi bioetanolüzem megépülése finanszírozási problémák miatt kétséges. **Magyarországon 2010-ben üzemanyag célú bioetanolt csak a Hungrana Zrt. állított elő, termelése 128 ezer tonnára rúgott.**

A bioüzemanyagok hazai felhasználása a mindenkori szabályozással (adóvisszatérítés, kedvezmények, adódifferenciálás) és előírásokkal összhangban nőtt. **A bioüzemanyagok kötelező bekeverését 2009. július 1-től vezették be.** Eszerint a forgalomba hozott bioüzemanyag energiatartalmának a motorbenzinben 3,1%-ot, a gázolajban 4,4%-ot kell elérnie. A forgalmazók a számításnál nem vehetik figyelembe azt az üzemanyagot vagy bioüzemanyagot, amely esetében a biotartalomra tekintettel a jövedéki adót részben vagy teljesen elengedték, vagyis az adókedvezménnyel forgalomba hozott E85 nem számít bele a teljesítésbe. A 2010-ben elfogadott Bioüzemanyag törvény (Büat, a megújuló energia közlekedési célú felhasználásának előmozdításáról és a közlekedésben felhasznált energia üvegházhatású gázkibocsátásának csökkentéséről szóló 2010. évi CXVII. törvény) alapján 2011-től az egyes bioüzemanyagok adókedvezménye, valamint a kötelező bioüzemanyag-részarány kizárólag igazoltan fenntartható módon előállított bioüzemanyagokkal teljesíthető.

Magyarországon az EU felé történő elszámolás szerint, üzemanyag-keverékekben vagy tisztán 78,4 ezer tonna bioetanolt, valamint 139,4 ezer tonna biodízel hoztak forgalomba 2009-ben. Ez a bioetanol esetében 4,9 térfogatszázalék, a biodízelnél 4,6 térfogatszázalék részarányt jelentett, ami energiatartalomban kifejezve a bioetanolnál 3,1%-os, a biodízelnél 4,1%-os, míg együttesen 3,74%-os bekeverésnek felelt meg. Az üzemanyagok forgalmának visszaesésével

párhuzamosan, várhatóan a bioüzemanyagok felhasználása is mérséklődött 2010-ben.

Az E85-ös üzemanyagra 2006-ban vezettek be nemzeti szabványt. Az értékesítés előmozdítása érdekében az E85-ös üzemanyag bioetanol-tartalma 2007. január 1-től mentesült a jövedéki adó alól. Az adókedvezménynek és a forgalmazó kúthálózat bővülésének köszönhetően, valamint a benzin árának emelkedése miatt a magas bioetanol-tartalmú üzemanyag eladása meredeken nőtt: a NAV KH Jövedéki Főosztályának adatai szerint **2009-ben 2,88 millió, 2010-ben már 30,62 millió litert értékesítettek belőle.** Az E85-ös üzemanyag bioetanol részének adómentessége 2011. szeptember 1-jétől megszűnt, az üzemanyag adóelőnye a benzinhoz képes jelentősen mérséklődött.

A 2009/28/EK irányelv minden tagállam számára egyformán kötelezővé teszi a közlekedésben felhasznált megújuló energia részarányának 10%-ra emelését 2020-ig. A tagállamok nemzeti cselekvési terveket állítottak össze, amelyek útitervként szolgálnak a 2020. évi célok teljesítéséhez. Magyarország nemzeti cselekvési tervét a kormány 2010 decemberében fogadta el, majd benyújtotta az Európai Bizottsághoz. Eszerint a közlekedésben felhasznált megújuló energia 95%-a (energiatartalom alapján) folyékony bioüzemanyag lesz 2020-ban, amelynek várható összetétele 475 ezer tonna bioetanol, valamint 230 ezer tonna biodízel. Tekintettel a második generációs bioüzemanyag-előállítás és -felhasználás ma még fennálló gazdaságossági korlátaira, a tervezett bioetanol-felhasználás 100%-a még első generációs lesz. A biodízel esetében a tervezett 230 ezer tonnából 205 ezer tonna lehet első generációs, míg 25 ezer tonnát állati zsiradékok, valamint használt sütőolaj felhasználásával állíthatnak elő. A cselekvési terv mind a bioetanol, mind a biodízel teljes mennyiségének hazai gyártását irányozza elő.

8.2. Biogáztermelés

Az EU biogáz-termelése gyors ütemben nő. A felhasználás a 2005. évi 5 millió toe-ról (tonna olajegyenérték) 2009-ig 8,3 millió toe-ra emelkedett. Az ágazat a leglátványosabban Németországban fejlődik, ahol főleg silókukoricára, silórozra és trágyára alapozott kisebb kapacitású, átlagosan 300-500 kW elektromos teljesítményű biogázüzemek épülnek. Az EU tagállamaiban a biogázüzemek száma 2009-ben már megközelítette a 6 ezret, ebből 4900 Németországban működött. Ezzel szemben **Magyarországon csupán 15 mezőgazdasági biogázüzem létesült 2010-ig** bezárólag, **ezek átlagos teljesítménye 1 MW volt.** Magyarországon a biogázüzemek általában szorosan kapcsolódnak egy-egy élelmiszer-feldolgozóhoz (pl. Pálhalma, Nyírbátor, Kaposvár, illetve a Szarvason épülő üzem) vagy számottevő mennyiségű mezőgazdasági mellékterméket előállító gazdasághoz (pl. Kenderes, Csengersima, Kapuvár, Biharnagybajom) kötődnek. A kisebb biogázüzemek átlagos kapacitása 500 kW körül alakult.

A biogáz-előállítás lehetőségeit és a Magyarországon keletkező szerves hulladék mennyiségét mérlegelve megállapítható, hogy jócskán **elmaradunk az EU**

régi és egyes új tagállamaitól. Az egy főre vetített kibocsátást tekintve Magyarország az EU tagállamok sorában az utolsók között áll: Németországban lakosonként 16-szor, Dániában 6-szor, Csehországban, Ausztriában és Hollandiában 5-ször több energiát állítanak elő biogázból.

A biogázüzemek tervezésének és engedélyezésének kétszer-háromszor nagyobb az időigénye, mint magának az építésnek. Szakértői becslések szerint a biogázüzemek beruházási költsége 1 kW elektromos teljesítményre vetítve átlagosan 1,2-1,3 millió forintba tehető. Ha a biogáz-erőműnek különleges feladatokat (pl. hulladékkezelés) is el kell végeznie, a beruházás többbe kerülhet. Általános szabály, hogy a teljesítmény növekedésével a fajlagos költségek némileg csökkennek. Magyarországon – a jelenlegi költség/bevétel arányok mellett és a KÁT (Kötelező Átvételi Rendszer) miatt – a kis elektromos teljesítményű (<500 kW) biogázüzemek csak kivételes esetben üzemelhetnek gazdaságosan, ugyanakkor elsősorban a hulladékkezelés miatt szükség lehet ilyen üzemek létesítésére is.

25. táblázat

Mezőgazdasági melléktermékeken alapuló biogáz-erőművek Magyarországon (2010)

Helyszín	Gázhasznosítás	Gázmotor elektromos teljesítmény (kW)
Nyírbátor	Deutz motorok (további kapacitásbeépítés)	2 600
Bonyhád		1 250
Klárafalva	JMS 312 GS-B.L	526
Nyíregyháza/Nyírtelek	JMS 312 GS-B.LC	625
Kecskemét	JMS 208 GS-B.LC	330
Kenderes	2x526	1 052
Pálhalma	Pro2 LC616F16 + LC620F12 (716 + 1021 kW)	1 737
Kaposvár	Biogázból biometán előállítás (150 ezer m ³ /nap a kampányidőszakban, mely 2010-ben 117 nap volt)	
Csengersima		536
Kaposszekcső	JMS 412 GS-B.LC	836
Dombrád	JMS 312 GS B.LC	625
Kapuvár	JMS 312 GS B.LC	524
Dömsöd	DE716BG (Deutz MWM) 2x716	1 430
Abony		800
Biharnagybajom	JMS 312 GS B.LC	625

Forrás: Nemzeti Fejlesztési Minisztérium

A biogáz energetikai célú hasznosításának legésszerűbb módja a földgáz-minőségre tisztítás, majd az így előállított biometán földgázhálózatba történő betáplálása lenne, ez azonban a jelenlegi árak és támogatások mellett nem gazdaságos. **Mivel a szabályozók a megújuló áramtermelést helyezték előtérbe, a jelenleg működő biogázüzemek az elektromos kapacitás kihasználására**

törekednek. A kapcsolt villamosenergia- és hőtermeléssel kialakított biogázüzemekben keletkező hőenergia maradéktalan felhasználása a mezőgazdasági üzem energiaigényének (fűtés, terményszárítás) időszakossága miatt nem könnyű feladat, a kifelé történő értékesítés az üzem lakóterületektől való gyakori elszigeteltsége miatt akadályokba ütközhet. Ha sem a villamosenergia-rendszer átvételi lehetőségei, sem a kapcsoltan termelt hőenergia helyi felhasználási lehetőségei nem adóttak, megfontolandó a földgáz-minőségre tisztítás, hiszen ebben az esetben a biogáz ott vehető ki a rendszerből, ahol energiatartalma a leghatékonyabban hasznosítható.

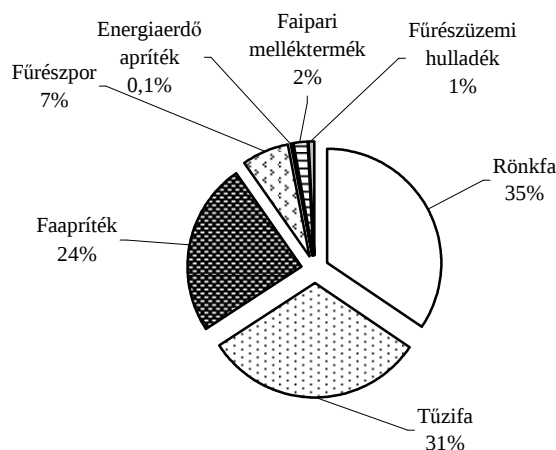
8.3. Energiatermelés biomassza tüzeléssel

A „**biomassza**” fogalma: **a mezőgazdaságból** (a növényi és állati eredetű anyagokat is beleértve), **erdőgazdálkodásból és a kapcsolódó iparágakból** – többek között a halászatból és az akvakultúrából – **származó, biológiai eredetű termékek, hulladékok és maradékanyagok, valamint az ipari és települési hulladék biológiailag hasznosítható része.**

Magyarországon a szilárd biomassza a legnagyobb mértékben hasznosított megújuló energiaforrás: az összes zöldenergia 83%-a biomassza alapú volt 2008-ban. A legnagyobb mennyiségben az erdőgazdálkodásból származó nyersanyagok hasznosulnak: az energetikai célú biomassza 90%-a tűzifa.

25. ábra

Az erőművek biomassza felhasználása (2008)

Forrás: Magyar Energia Hivatal, 2010

A telepítéseknek köszönhetően az elmúlt tíz évben 130 ezer hektárral nőtt az erdőgazdálkodási terület Magyarországon, elérte a 2 millió hektárt. Ezen évente mintegy 13 millió m³ famennyiség termelődik újra (folyónövedék), ebből 10 millió

m³ (kb. 7,5 millió tonna) termelhető ki fenntartható módon. Ehhez képest a tényleges éves fakitermelés az elmúlt évtizedben 7 millió m³ (kb. 5,3 millió tonna) körül alakult.

Az energetikai célra kitermelt faanyag mennyisége folyamatosan nőtt az elmúlt tíz évben, a kihasználtság jelenleg mindössze 67% körüli. Elmondható tehát, hogy **messze nem termeljük ki a hazai erdőterületről fenntartható módon begyűjthető tűzifamennyiséget.**

A kitermelt fa mennyiségén túl a hazai erdőkben évente 300-400 ezer tonna (a 2010 decemberében elfogadott nemzeti cselekvési terv szerint 1,4-1,5 millió m³, azaz kb. 1,1 millió tonna) vágástéri apadék is keletkezik, amely az általánosan alkalmazott begyűjtési technológiák miatt szinte teljes egészében hasznosítatlan marad.

26. táblázat

Energetikai célra felhasznált erdei fatermékek mennyisége

(ezer m³)

Megnevezés	2006	2007	2008	2009
Vastag tűzifa	2 869	2 550	2 588	3 012
Vékony tűzifa	346	279	396	363
Erdei apríték	31	50	151	151
Mindösszesen	3 246	2 87 9	3 135	3 526

Forrás: MgSzH Erdészeti Igazgatósága (2010)

Az erdőgazdálkodásból származó nyersanyagok mellett a mezőgazdasági eredetű melléktermékek adják a legnagyobb tömegű biomasszát. Ugyanakkor a szántóföldi növénytermesztésben keletkező, mintegy 8 millió tonna biomassza ***nagyobb hányada egyelőre értéktelen melléktermék a feldolgozóipar számára, és csak elenyésző mértékben hasznosul az energiatermelésben.*** A mezőgazdasági melléktermékekhez hasonlóan a szőlő- és gyümölcsültetvények éves metszése során keletkező, kb. 700 ezer tonna biomasszát – energetikai hasznosítás nélkül – szinte teljes egészében az ültetvényeken égetik el.

Magyarországon – a cselekvési tervben közölt statisztikák alapján – összesen 401 hektáron termesztenek fás szárú, 2122 hektáron lágyszárú energianövényeket. Az innen lekerülő biomassza mintegy 50 ezer tonnára tehető.

27. táblázat

A közvetlen eltüzelésre hasznosítható biomassza-mennyiség várható alakulása

(ezer tonna)

Megnevezés	Potenciálisan felhasználható	Közvetlen eltüzelésre hasznosított	Középtávon* reálisan begyűjthető/	Becsült biomassza felhasználás
------------	------------------------------	------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------------

	biomassza	biomassza (2009)	előállítható biomassza	(2020)
Erdészeti termék (tűzifa)	3 439	2 644	3 250	2 114
Vágástéri apadék	400			
Szőlő- és gyümölcs ültetvényekből származó melléktermékek	700			
Faipari melléktermékek	260	260	550	231
Energianövények	50	50	5 600	1 914
Mezőgazdasági melléktermékek	8 500	0	5 400	3 522
Mindösszesen	13 349	2 954	14 800	7 781

* 7-15 év

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások Osztályán készült számítások, valamint a Magyarország megújuló energia hasznosítási cselekvési tervében [2010] publikált adatok összesítése.

A cselekvési terv szerint 2020-ra éves szinten már 7,8-8 millió tonna biomasszára lesz szükség a megújuló energia iránti igények kielégítéséhez. E mennyiség az erdőkben és a szántóföldeken keletkező biomasszaként jelenleg is rendelkezésre áll, a szakértői becsléseket összevetve elmondható, hogy **éves szinten mintegy 13 millió tonna energetikai célra hasznosítható biomassza termelődik Magyarországon. Ebből közel 3-3,5 millió tonnát használunk fel**, amely mennyiségnek kb. a felét az erőművek veszik át. A jövőben azonban az eddiginél jobban indokolt kiaknázni a mezőgazdasági melléktermékek felhasználásában rejlő lehetőségeket, illetve hatékonyabban célszerű hasznosítani az erdőkben keletkező biomasszát.

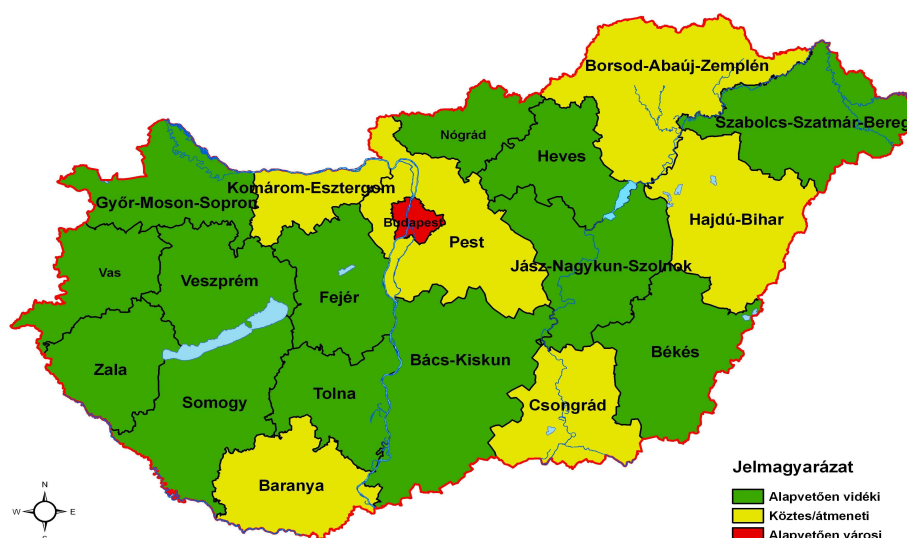
III. VIDÉKFEJLESZTÉS

9. A vidéki területek fontossága

A vidéki területek évtizedek óta fontos elemei a szakpolitikák – különös tekintettel a vidék- és területfejlesztés – formálásának, ugyanakkor nem volt egyetlen világszerte, sőt 2010-ig Európa szerte elfogadott egységes kritérium (tipológia) annak lehatárolására. **2010-től az Európai Bizottság** a nemzetközi (elsősorban OECD) és korábbi tagországi tapasztalatokat felhasználva egy **egységes lehatárolást léptetett életbe**. Ennek célja egy olyan konzisztens tipizálás bevezetése volt, amely megfelelő keretet biztosít az alapvetően vidéki, az átmeneti és az alapvetően városi területeken zajló folyamatok összehasonlításához¹².

26. ábra

Magyarország megyéi az új város-vidék tipológia szerint

Forrás: EU DG-Regio alapján

Az új besorolás legfontosabb különbsége az OECD tipizálással szemben, hogy a településszintű népsűrűségi értékek helyett 1 km²-es négyzetrácsos felosztás alapján – 300 fő/km² népsűrűségi küszöbértéket alkalmazva – **megyei szintet vesz figyelembe**¹³. Ennek alapján az EU-27 népességének 32%-a él vidéki területen. Az **új tipológia** Magyarország esetében több változást okozott, **legnagyobb vesztese a korábban alapvetően vidékinek számító Csongrád megye**, mely az új besorolás alapján átmeneti területté vált, míg a korábban átmeneti besorolású Vas, Veszprém és Győr-Moson-Sopron megyék átmeneti helyett alapvetően vidéki minősítést kaptak. **Budapest** hazánkban **egyedülként** kapott **alapvetően városi** besorolást.

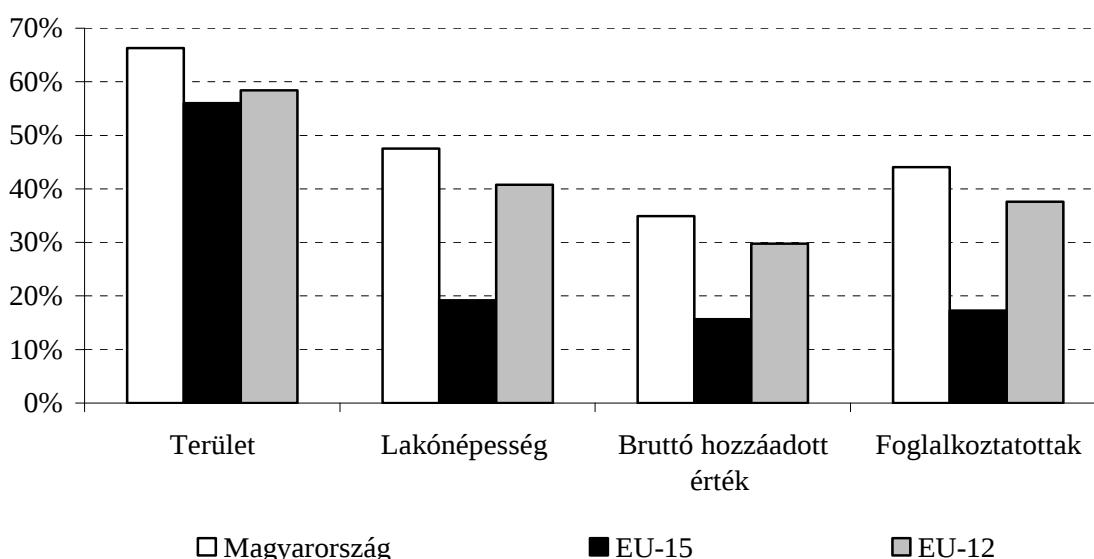
¹² Az új tipológia szükségességét az is indokolta, hogy az OECD tipológiájában a 150 fő/km² alatti népsűrűségű települések (LAU 2) vidékiként való definiálása nem minden esetben tükrözte a valós helyzetet (pl. nagyobb népességű, de szétterülő települések is alacsony népsűrűségüként jelentek meg).

¹³ A küszöbérték feletti területek városinak minősülnek. Második lépésként egymással szomszédos városinak minősülő négyzetrácsokból minimum ötezer főt érintő cellacsoportokat hoz létre. A kimaradó területek vidékinek minősülnek. Megyei szintre nézve azokat a megyéket tekint **alapvetően vidékinek**, ahol a lakosság több mint 50%-a vidéki területen él. **Alapvetően városinak** minősül, ahol a lakosság kevesebb, mint 15%-a él vidéki területen, és **átmenetinek**, ahol 15-50% közötti az arány.

A jelenlegi vidékfejlesztési program (ÚMVP) ugyanakkor még a településszintű besorolást alkalmazza¹⁴, mely szerint az ország településeinek 95%-a, területének 87%-a vidéki, ahol a népesség közel fele (45%-a) él. Ennek alapján az átmeneti besorolású megyéken belül is találhatunk olyan településeket, melyek vidékinek minősülnek. Ez azonban főleg a III-IV. tengelyes vidékfejlesztési támogatásokhoz jutás során fontos szempont. A vidéki térségek lehatárolása a specifikus célcsoportokhoz, illetve a III. tengely minden egyes intézkedésének jellegzetességeihez igazodva változik. A Vidékfejlesztési Alap és a Strukturális Alapok elkülönítetten működnek ezeken a területeken. A vidéki térségek jelentőségét az EU éves jelentése (RD riport, 2010) négy alapvető indikátor (terület, népesség, bruttó hozzáadott érték és foglalkoztatás) térségtípusok szerinti megoszlása szerint értékeli¹⁵. Az Unióval való összehasonlításra alkalmas adatokkal 2007-re vonatkozóan rendelkezünk, melyek alapján megállapítható, hogy **a vidéki területek szerepe hazánkban az új tipológia szerint is jelentősebb az uniós átlagnál.**

27. ábra

A vidéki térségek részesedése a területből, a lakónépességből, a bruttó hozzáadott értékből és a foglalkoztatásból

Forrás: RD Report, 2010 és RD Report, 2007 alapján

Az alapvetően vidéki területeink aránya jóval magasabb (66,3%) mind a régi, mind az újonnan csatlakozott uniós tagállamok átlagát (56,0%, illetve 58,4%) tekintve. A **vidékhez kötődő népesség aránya pedig több mint kétszerese a régi tagállamok átlagának**, de még az új tagállamok átlagát is meghaladja. Ennek köszönhető, hogy **hazánkban a foglalkoztatás közel fele is a vidékhez kötődik.** Ugyanakkor a gazdasági fejlődés mozgatórugója még mindig Budapest, hiszen míg

¹⁴ 2007-2013 között a 120 fő/km² népsűrűséget meg nem haladó, vagy 10 ezer főnél kevesebb lakosú települések tekintendők vidéki térségnek, kivéve a budapesti agglomeráció településeit, de beleértve azokat a nem vidékinek számító településeknek a külterületeit, amelyekben a teljes népesség több mint 2%-a él külterületeken.

¹⁵ A vidéki térségek elemzése a következőkben végig az új tipológiát követi.

a bruttó hozzáadott értéknek csak alig több mint ***harmada kötődik a vidékhez,*** addig a lakosság ötödét tömörítő főváros a bruttó hozzáadott érték majdnem kétötödét adja.

10. Helyzetkép a vidék társadalmi-gazdasági állapotáról

A *vidék társadalmi-gazdasági állapotát több indikátor segítségével tudjuk értékelni*. A népsűrűség, a korstruktúra, a gazdasági teljesítmény, valamint a foglalkoztatási lehetőségek, ezzel együtt a munkanélküliség szintje és azok változása alapján keressük a választ a vidéken zajló társadalmi-gazdasági folyamatok okaira. Az elemzéshez a társadalmi-gazdasági állapot jellemzésére alkalmas főbb indikátorok legfrissebb adatait alkalmazzuk.

A *vidéki térségek* azt a sajátos térségtípust képviselik, ahol alacsonyabb a népsűrűség, ahol a megélhetést jellemzően a föld biztosítja, emellett igen változatos táji és település-földrajzi jellemzőkkel rendelkezik. Hagyományos településformája a falu. *Az Alföldön a mezővárosi, tanyás településszerkezet a jellemző*, nagy lélekszámú, ritka településszövetű falvakkal, míg *az északi vagy a nyugati országrészben aprófalvakat találunk*. Az elmúlt húsz év alapvető változásokat hozott a vidék és az ott élők számára. A falvak korábban jellemzően alapanyag-termelő, városellátó funkciója visszaszorult, a mezőgazdaság gépesítésével, a többszintű integrációval együtt járó munkaerőigény-csökkenés miatt főleg a nagyobb központoktól távolabb fekvő vidéki térségek (települések) – különösen az aprófalvak – nagyfokú kiszolgáltatottsága tapasztalható.

Egyes vidéki térségeinket a népesség további fogyása, az elnéptelenedés fenyegeti. A vidék vonzereje az elmúlt években nem erősödött. Ezt támasztja alá, hogy az alapvetően *vidéki területeink népsűrűsége* – hasonlóan az Unió vidéki térségeihez – a legalacsonyabb, ami önmagában nem jelent problémát, viszont **2004-2010 között tovább csökkent**. A csökkenést a születések számának mérséklődése mellett a kedvezőbb gazdasági helyzetben lévő átmeneti és alapvetően városi térségekbe való elvándorlás is erősíti, ahol a népesség növekszik. Vidéki területeink még mindig másfélszer sűrűbben lakottak, mind az EU-15-ben.

Hazánk és az EU vidéki területein a népesség rohamosan öregszik, az átlagéletkor magas. A korösszetételt vizsgálva 2004-2010 között **a legidősebb korosztály** (65 éven felüliek) **aránya** minden térségtípusban **nőtt** (0,6%-1,3%-kal). Ez az eltartóképesség csökkenését vonja maga után, ami pedig számos gazdasági-társadalmi probléma oka. **Egyre kevesebb a fiatal**. A legfiatalabb korosztály aránya 2004-ben a vidéki térségekben (16,3%) még az országos átlag (15,9%) fölött volt, 2010-ben azonban már csak az országos átlagnak megfelelően (14,7%) alakult. Ez vidéken majdnem 2 százalékpontos visszaesést jelent, miközben országosan 1 százalékpontos volt a csökkenés mértéke.

A vidék gazdaságilag elmaradott. A lemaradást **az egy főre jutó bruttó nemzeti össztermék (GDP)** területi különbségei jól érzékeltetik. **Vidéken** a mutató értéke **az országos átlag** (2600 ezer Ft/fő) **háromnegyedét sem éri el** (1899 ezer Ft/fő), Budapesttől (5926,8 ezer Ft/fő) pedig háromszoros a lemaradás. A vidék esélyei a felzárkózásra tovább romlanak, ugyanis a 2004-2008 közötti időszakban az egy főre jutó GDP vidéken nem változott, míg másutt növekedett.

A vidéki megélhetés egyik fontos forrása a mezőgazdaság, ugyanakkor a szektor szerepvesztése az elmúlt években általános tendencia volt. Az ágazat **hozzájárulása a bruttó hozzáadott értékhez a vidéki területeken is csökkent** (7,2%), **de még mindig közel kétszerese az országos** (4,0%) **és az EU-15** (4,1%) **átlagának.** A gazdasági teljesítményhez történő csökkenő hozzájárulás miatt a mezőgazdaság **foglalkoztatásban betöltött szerepe** – megegyezően az uniós tendenciákkal – **mérséklődik** (2004-2009 között országosan 0,6 százalékponttal csökkent) de a vidéki területeken (6,8%, 2010-ben 6,3%) majdnem másfélszerese az országos átlagnak (4,6%, 2010-ben 4,5%).

Hazánkban a vidéki térségekben a mezőgazdaság a gazdasági teljesítményénél alacsonyabb szintet képvisel a foglalkoztatásban. Míg az EU-15 átlagát tekintve a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya (8,8%) vidéken több mint kétszerese a szektor bruttó hozzáadott értékéből (BHÉ) való részesedésénél, az új tagállamok esetében (8,3% a BHÉ-ből, és 23,7% a foglalkoztatásból) pedig közel háromszoros a különbség. Mindez, többek között Magyarországon a szántóföldi növénytermesztés túlsúlyával jellemezhető termelési szerkezet, a jelentős feketemunka illetve a rugalmas foglalkoztatási formák unióhoz képest alacsony arányának is következménye. Az említett időszakban hazánk vidéki térségeiben – hasonlóan az Unió régi tagállamaihoz – egyedül a szolgáltatási szektor tudta növelni foglalkoztatásban betöltött szerepét.

A vidék fokozódó lemaradása az ott élők gazdasági aktivitásában is megmutatkozik. 2004-ben még az átmeneti térségekben volt a legalacsonyabb a gazdasági aktivitás, 2010-re azonban már vidéken. Mindez a vidéken élő aktív korú (15-64 éves) népességen belüli foglalkoztatási ráta 1,5 százalékpontos visszaesésére is visszavezethető. Hazánkhoz hasonlóan az EU-ban is a vidéki térségekben a legalacsonyabb (53,1%) a mutató értéke, ami 11 százalékponttal alacsonyabb az EU-15 vidéki térségeinél (64,1%). Magyarországon a nemzetgazdasági szektorok – főleg az ipari szektor – a világgazdasági válság következményeként kevésbé tudták megtartani a munkahelyeket. **A hazai munkanélküliségi ráta 2004-ről 2010-re** valamennyi térségtípusban majdnem **megkétszereződött** (6,1%-ról 11,2%-ra nőtt). Ezzel szemben (2005-2009 között) az EU-12 valamennyi térségében 2,7-4,5 százalékponttal csökkent.

A vidéki területeken beszűkültek a megélhetési és foglalkoztatási lehetőségek. Ezt jelzi a tartós munkanélküliség átlagosnál magasabb aránya is, amely Magyarország vidéki térségeiben 2009-ben 5,0%-ot ért el. Ellentétben az uniós átlaggal, hazánkban országos tekintetben leginkább vidéken növekedett a mutató értéke. Mindez azt jelenti, hogy **főleg a vidéki térségekben válnak egyre többen tartósan munkanélkülivé,** ezzel növelve a szociális ellátórendszer terheit.

11. Vidéki gazdasági indikátorok

A vidék gazdaságát leginkább a jövedelmi és foglalkoztatási helyzet, a vállalkozói aktivitás, valamint üzemszerkezet, a nemzetgazdasági ágazatok szerepe, súlya befolyásolja, de meghatározók a mezőgazdaságnak, mint a vidéki területekhez kötődő ágazatnak a jövedelmezőségi viszonyai, a vidéki népesség jövedelemszerzési, foglalkoztatási lehetőségeiben játszott szerepe is. Az agrárágazat jövője szempontjából pedig fontos indikátor a gazdálkodók korstruktúrája és szakképzettségi szintje.

Az alapvetően vidéki területeken a nemzetgazdaság ágazatai között a mezőgazdaság súlya az országos átlagnál jelentősebb, mind a GDP-ből, mind a korábban már említett foglalkoztatásból való részesedése átlagosan 2 százalékponttal magasabb.

A vállalkozási aktivitás a vidéki térségekben gyengébb, a vállalkozások innovációs képessége alacsony. A vidéki térségekre általában a gyengébb jövedelemtermelő képességű tevékenységek, a mezőgazdasághoz kötődő kisméretű, mikrovállalkozások jellemzők. A gazdaságszerkezetben jelentős a főként csak önellátásra termelő egységek száma. A stabil megélhetést fenyegető további probléma a ***vidéki munkahelyek számának csökkenése, a munkalehetőségek szűkülése,*** illetve az országos átlagnál ***alacsonyabb jövedelmek.*** A vidék növekvő hátrányát jól mutatja, hogy az egy főállásra jutó főfoglalkoztatásból származó jövedelem nagysága az országos átlaghoz képest 5,8 százalékponttal elmarad, a különbség ráadásul növekszik. Ezt tetézi az alacsony vállalkozói készség is. Az ezer lakosra jutó ***vállalkozások száma a vidéki térségekben mintegy fele az országos átlagnak,*** sűrűsége 2004 óta vidéken még csökkent is. ***A vidéki településeken jellemzően a mikro méret dominál. Az alapvetően vidéki térségekben működő vállalkozások közül 2008-ban másfélszer több (5,4%) kötődött a mező- és erdőgazdasághoz, valamint a halászati ágazathoz, mint országos átlagban (3,5%).***

A mezőgazdasági üzemszerkezet duális, amelyben nagyszámú törpegazdaság és kisszámú, de a termőterület nagy részét használó nagygazdaság van egyszerre jelen. A gazdaságszerkezeti összeírások szerint ***hazánkban jelentős számú az ökonómiai értelemben gazdaságnak nem nevezhető, 1 EUME ökonómiai méret alatti, elsősorban önellátási célú termelőegység.***

A mezőgazdasági üzemekben egyre kevesebb embernek tudnak munkát biztosítani. Az egyéni gazdaságokban kedvezőtlen és romló a korstruktúra, a gazdaságvezetők szakképzettségi szintje alacsony. Egy 35 év alatti gazdaságvezetőre tizenkét 55 év feletti gazdálkodó jutott 2010-ben, 2005-ben még tizenegy, ami megfelel az új tagállamok átlagának, a régi tagállamok értékénél viszont kedvezőtlenebb. A versenyképesebb termelést, az uniós felzárkózást nehezíti, hogy gazdálkodóink szakképzettségi szintje tekintetében nagy az elmaradásunk az EU tagországok átlagától, de biztató, hogy 2005-höz viszonyítva kismértékű javulás érzékelhető, ami azonban a koncentrációs folyamatokkal, az önellátó gazdaságok megszűnésével is összefügg. ***A gazdálkodók 14,1%-a***

rendelkezett 2010-ben valamilyen mezőgazdasági alap-, közép- vagy felsőfokú ***szakképzettséggel***. Az EU-15-ben ez az arány 21,8%, a 12 új tagállamban pedig 18,2%.

12. Vidéki környezeti indikátorok

A környezeti elemek (a talaj, a víz, a levegő, az élővilág, a természeti táj) **megfelelő hasznosításának alapja a mennyiség és a minőség megőrzése**, illetve javítása, **valamint szennyezésük megelőzése**, mely a gazdálkodást fenntarthatóvá teszi és a társadalmi jólét hosszú távú növelését is elősegíti. A környezeti elemek állapotáról és változásuk irányáról a jelenleg rendelkezésre álló átfogó környezeti indikátorok mindössze tájékoztatást adnak. **A környezetvédelmi beavatkozások komplex kialakításához**, a problémák területi súlyosságának meghatározásához **egységes környezeti monitoring rendszer kialakítása szükséges**.

Talajaink termékenységét és termőképességét a helytelen mezőgazdasági műveléshez köthető degradációs folyamatok, leginkább a víz- és szélerezózióból eredő talajpusztulás, a talajtömörödés miatt kialakuló tömör vízzáró réteg kialakulása, **valamint a belvizek és aszályok következtében fellépő szikesedés, a talajok savanyodása** és hatására kialakuló mészhiány **korlátozza**. Ennek ellenére **termőföld** készletünkben az ország területének mindössze 9,3%-a, a mezőgazdasági terület 20,7%-a (883,6 ezer hektár) kedvezőtlen adottságúként nyilvántartott (KAT)¹⁶. Ebből 395,4 ezer hektárt hátrányos agro-ökológiai adottságok jellemeznek (alacsony hozamú, nehezen művelhető földterület; az átlagnál alacsonyabb termésátlagok; alacsony népsűrűség és nagy arányú mezőgazdasági népesség). További 448,2 ezer hektár pedig agronómiai korlátozó tényezők (a talajok extrém savanyúsága, sótartalma vagy vízgazdálkodása) miatt került kiválasztásra. Az Európai Bizottság által meghatározott biofizikai ismérvek¹⁷ felhasználásával hazai kutatómunka eredményeként meghatározott „Természeti Hátrányokkal Érintett Terület” teljes kiterjedése Magyarországon 4,5 millió hektár.

Magyarország felszíni és felszín alatti vízkészletekben bővelkedik, hasznosításuk hiánya pazarlás, mely vízvisszatartással, vizes élőhelyek kialakításával, valamint az öntözött területeink ésszerű bővítésével egyaránt csökkenthető. Az árvíz és a belvíz veszélye is jelentős, területeink egynegyedéről természetes úton nem képes lefolyni a víz (több mint 700 település, összesen 2,5 millió lakossal és az ország szántóterületének harmada egykori árterület). A veszélynek leginkább kitett területeken az adottságokhoz történő igazodás, a tájgazdálkodás lehet a földhasználat iránya. Öntözés iránti növekvő igényt főként – a rendkívüli aszályokkal is sújtott – alföldi térségek mutatnak, de szárazság mindenhol, szinte minden második évben előfordulhat¹⁸, amikor a növényi kultúrák vízigényét az eső önmagában nem tudja kielégíteni.

¹⁶ Ugyanakkor az EU csatlakozás előtt – 17 AK/ha alatti földminősége alapján – a külterületi szántóterületek még 37,7%-a (1,8 millió hektár) volt „kedvezőtlen adottságú területbe” sorolt.

¹⁷ (1) az alacsony hőmérséklet; (2) a hőstressz; (3) a talaj vízelvezető képessége; (4) a talaj szemcseösszetétele és kövessége; (5) a talajréteg vastagsága; (6) a talaj kémiai tulajdonságai; (7) a talaj vízmérlege, valamint (8) a lejtésviszonyok.

¹⁸ Az aszályossági index országos átlaga (PAI) erős évenkénti ingadozás mellett egyértelmű növekedést mutat, 2007-re elérte a közepes mértékű aszály értékét (9,0°C/100 mm).

A vizek jó állapotának megőrzése érdekében környezetkímélő területhasználat kialakítása szükséges. **A vízkészleteink, ivóvízbázisunk minőségét pontszerű és diffúz szennyezés** (leginkább a nitrát) **fenyegeti.** A vizek mezőgazdasági eredetű nitrátszennyezéssel szembeni védelméről szóló 27/2006. (II. 7.) Korm. rendelet az ország területének 45,8%-át (a nagy tavak – Balaton, Velencei-tó és Fertő-tó vízgyűjtőterületét, ivóvízellátást szolgáló tározók és védett vízbázisok vízgyűjtői, sérülékeny felszín alatti víztestek, felszíni határoló felületek, települések belterületét, bányatavak 300 méteres környezetét, valamint az állattartó telepeket és trágyatárolóikat) nitrátérzékeny területként jelölte ki, ahol mezőgazdasági tevékenységet csak a helyes mezőgazdasági gyakorlatnak megfelelően szabad végezni. A növénytermelés és a nagyüzemi állattartás csökkenő mértékű terhelése ellenére a felszín alatti sérülékeny vízbázisok további szennyeződését részben múltbeli terhelés terjedése is okozza.

Magyarországon a mezőgazdasági tevékenységhez köthető légszennyezés mértéke és összetétele jellemzően megfelel az EU átlagnak. A mitigációt több, ösztönzőkkel is rendelkező folyamat (erdősítés, agrár-környezetgazdálkodás, gyepesítés) segíti, valamint ehhez járul még az okszerű gazdálkodás (szaktanácsadás) térnyerése. Külön ki kell emelni az ÜHG csökkentésére tett erőfeszítéseket, ami hozzájárul a Kiotói Egyezményben rögzített, az éghajlatváltozás mérséklését szolgáló kötelezettségek teljesítéséhez is. A megújuló energiaforrások – kiemelten a biomassa – növekvő felhasználása mellett a mezőgazdasági földterületek erdősítése döntő fontosságú a széndioxid-kibocsátás (CO₂) mérséklése szempontjából. Mindezek eredményeként a mezőgazdasági ágazat üvegházhatású gáz kibocsátása 2,9%-kal csökkent (2000 és 2008 között), a savasodást okozó gázok közül a kéndioxid felére, a nitrogén oxidok 15 százalékponttal csökkentek, egyedül az ammónia (NH₃) kibocsátása növekedett kismértékben (3 százalékponttal). Ugyanakkor az ammónia kibocsátás kapcsán fontos megjegyezni, hogy a felhasználás hatékonysága jelentősen javult. A mezőgazdaság egységnyi kibocsátására [termelési érték] (millió forint) 2008-ban 27 kg ammónia emisszió esett, ami a 2000-ben mért érték kétharmada. Ez jelentős részben a kérődző állatállomány csökkenésének, és a – részben finanszírozási nehézségekre és időjárási szélsőségekre visszavezethető – extenzívebb formában megvalósuló szántóföldi művelés térnyerésének köszönhető.

Magyarország természetföldrajzi adottságainak változatossága az élő környezet magas diverzitását eredményezi. Természeti környezetünk és a biológiai sokféleségünk állapota – évjárástól függő ingadozások mellett – az elmúlt 5-10 évben nem változott. **A környezet és természetvédelem fokozódó térnyerése megeremti a környezeti állapot hosszú távú javulásának lehetőségét.** Országos jelentőségű védett természeti terület az ország területének 9,1%-a, amelynek 26%-a gyepterület, 12%-a szántó terület. Natura 2000 területként kijelölt hazánk 21,0%-a, melynek fele (közel 1 millió hektár) gyepterület és szántóterület. A Natura 2000 területek közül a különleges madárvédelmi terület (71%) és a különleges természetmegőrzési terület (élőhelyek) (68,6%) aránya közel megegyezik.

A környezet- és tájgazdálkodás elve alapján megvalósuló mezőgazdasági művelés hozzájárul a vidéki táj fenntartásához, a természetmegőrző szereppel az élőhelyek megőrizhetők, ezáltal a környezetvédelem és a vidékfejlesztés számára is egyaránt fontos ökoszisztéma szolgáltatások nyújthatók.

Fokozottan készülnünk kell az üvegházhatást okozó gázok légköri kibocsátásának csökkentésével és az abszorpciójuk növelésével *az éghajlatváltozás mérséklésére* (megelőzés), illetve a megváltozó időjárási és éghajlati körülményekhez történő alkalmazkodásra, *a károk enyhítésére* és helyreállítására (alkalmazkodás) is. Az éghajlatváltozással Magyarországon a szélsőséges csapadékeloszlás, az árvíz, belvíz és az aszály veszélyének egyidejű növekedése jelentős terméscsökkenést, a biológiai sokféleség mérséklődését okozhatja. A kibocsátás csökkentése mellett a mezőgazdaság és az erdőgazdálkodás alapvető feladata a klímaváltozás figyelembevételével történő talajgazdálkodás (víz és széntárazási kapacitás), a „kettős célú” vízgazdálkodási rendszer létrehozatalán túl (belvízgazdálkodás). További cél az energia célú növénytermesztés arányának növelése és a mezőgazdasági területeken történő erdősítés, beleértve az őshonos erdők telepítését, valamint az erdőgazdálkodási rendszerek elterjesztését az állandó erdőtakaró létrehozatala érdekében.

A *„jó környezeti állapot”* elérését, a mezőgazdasági terhelés minimalizálását (környezetsemlegességet) – kötelező jelleggel – a kölcsönös megfeleltetés során meghatározott Helyes Mezőgazdasági és Környezeti Állapot előírásai, ezt meghaladóan a környezeti állapot javítását pedig a védett és a Natura 2000 területeken kezelési tervekben előírt szabályok betartása, illetve az agrár-környezetvédelmi intézkedések keretében tett – önkéntes – kötelezettségvállalások teszik lehetővé. Mindezt kiegészíti a környezettudatos gazdálkodás terjedése, alapvetően a szaktudás gyakorlati alkalmazása az erőforrások használata, az agrotechnikai beavatkozások és a területek kultúrállapotban tartása során.

13. Vidéki életminőség, társadalmi indikátorok

A vidéki térségek gazdasági, társadalmi, infrastrukturális helyzete az országos átlaghoz viszonyítva elmaradott. Ugyanakkor az is elmondható, hogy míg néhány gazdasági mutató tekintetében 2004 óta az országos átlagértékekhez képest javulás mutatkozik, addig *a társadalmi, szociális és az alapszolgáltatásokat érintő területeken a vidéki területek hátrányos helyzete állandósulni* – nem egy esetben mélyülni – *látszik*, itt a felzárkózás jelei nem mutatkoznak. A *vidéki* térségekben az *életminőség javulásának gátja továbbra is a megélhetési lehetőségek hiánya és az alacsony jövedelemszint.* E térségek szociális helyzetére, a helyben boldogulásra utal többek között a migráció alakulása, a munkanélküliség jellemzői, a korstruktúra változása, a szociális rászorultság mértéke, a jövedelemszerzési lehetőségek, valamint az alapszolgáltatásokkal való ellátottság.

A vidéki térségekben, különösen az aprófalvas periférikus elhelyezkedésű településeken – elsősorban a munkalehetőségek hiánya miatt – fokozottan jellemző az elvándorlás, a helyben lakó népesség elöregedése. Az EU-15-ben a vidéki térségekre történő vándorlás (a nettó migrációs ráta +5,2%) jellemző. Hazánkban viszont – hasonlóan az EU-12-höz – éppen a vidéki térségekről való elvándorlás erősödik (a nettó migrációs ráta 2010-ben -2,4%, míg 2004-ben még csak -0,1% volt). Emiatt a helyben maradó lakosságra a fokozódó elöregedés jellemző. 2004 óta épp a vidéki térségekben emelkedett legnagyobb mértékben, közel 20%-kal az idősek száma a fiatalokkal szemben. A lakosság elöregedését tetézi, hogy az aktív korúakra ezekben a térségekben jut a legtöbb eltartott. Az *eltartottsági ráta 2010-ben 45,9% volt*, ami nem sokkal haladta meg az országos átlagot (45,7%), de az EU-15 átlagánál (41,8%) mintegy 4 százalékponttal magasabb. *A munkalehetőségek hiánya is közrejátszik abban, hogy az ország lakossága jelentős és növekvő mértékben szorul szociális ellátásra.* Az ezer főre jutó rendszeres szociális segélyben és rendelkezésre állási támogatásban részesülők átlagos száma az alapvetően vidéki térségekben 28,1 fő, míg országosan 23,6 fő volt 2009-ben (Budapesten csupán 6,7 fő). Ez közel 77%-os növekedést jelent 2004-hez képest. A vidéki térségek fokozódó lemaradását mutatja, hogy országosan „mindössze” 66%-kal lett magasabb ez az érték.

A vidéki népesség jelentős hányada folytat mezőgazdasági tevékenységet, de nagy részük számára ez inkább csak jövedelem-kiegészítési lehetőségként, vagy a saját fogyasztáshoz való hozzájárulásként szolgál. A mezőgazdaság csökkenő foglalkoztatási szerepe miatt az egyéni gazdálkodók jelentős része (közel 38,1%-a) folytat a gazdaságon kívül valamilyen más jövedelemszerző tevékenységet is. Ez az arány az EU-15 átlagában alacsonyabb (31,2%).

A mezőgazdaság visszaszorulása mellett a szolgáltatások szerepe nő. Azokban a vidéki térségben, ahol az adottságok kedvezőek, *a turisztikai szolgáltatások nyújtása a helyben lakók számára jövedelem-kiegészítési lehetőséget jelent.* Az idegenforgalom multiplikátor hatása révén növeli a fogyasztók számát az adott régióban, következképp elősegítheti a helyi

gazdaságok és kistermelők által előállított termékek közvetlen forgalmazását, és élénkíti a helyi piacok forgalmát.

A vidéki térségekre jellemző falusi turizmus feltétele a látogatók számára rendelkezésre álló helyi fogadókapacitás alakulása. A magán és kereskedelmi **szálláshelyek vendégágyainak száma** 2004 és 2009 között országosan mintegy 8%-kal **csökkent, elsősorban a vidéki térségekben**, mivel hazánkban a vendégágyak túlnyomó többsége (69,4%-a) az alapvetően vidéki térségekben található (ez az arány az EU-27-ben csupán 34% körüli). Ugyanakkor az is elmondható, hogy a 2009-ben regisztrált közel 50 ezer falusi szálláshely férőhelyek és az eltöltött vendégéjszakák száma (722 ezer) is növekedett a vizsgált időszakban.

A vidéki térségek helyzetét az is nehezíti, hogy az **alapszolgáltatásokkal való ellátottság sem éri el az országos átlagot**. Nagy különbségek főként a kistelepülések és városok között mutatkoznak ezen a téren, de a jelenlegi megyei (NUTS 3) szintű besorolás alapján is az alapvetően vidéki térségek hátránya mutatható ki.

A vidéki életminőséget és a gazdaság fejlődését befolyásoló alapvető infrastruktúra-szolgáltatások között az **internet-elérhetőség** fontos és egyre növekvő szerepet játszik. Mind az elérhetőségben (lefedettség), mind az előfizetők számának **növekedésében dinamikus fejlődés jellemző, azonban a vidéki térségek lemaradása itt is megmutatkozik**. Miközben a lefedettség 2009-ben elérte a 82%-ot, a DSL internet-előfizetők népességen belüli aránya vidéken csupán 6,9% volt. Ugyanez a mutató az EU-15 vidéki térségeiben közel háromszor magasabb (19%).

Az internethasználat és a vállalkozói aktivitás alacsony foka összefügg az itt élő lakosság átlagosnál alacsonyabb képzettségi szintjével, és a felnőttkori tanulás és képzés elterjedtségének hiányával is. A vidéken élő felnőtt korú (25-64 éves) népességen belül a közép- és felsőfokú végzettségűek aránya (községekben, nem városban élők 71,5%) (Budapesten kívül élők, községek+megyei jogú városok+ többi város 79,1%) alacsonyabb az országos átlagnál (81,3%), de még ezzel együtt is meghaladja az EU-12 átlagát (68,8%). **Az élethosszig tartó tanulás tekintetében azonban az uniós átlagtól való jelentős lemaradás és romló tendencia jellemző**. Hazánkban 2010-ben a felnőtt népességnek csupán 2,8%-a vett részt valamilyen oktatásban, képzésben, míg ez az arány az EU-15-ben 10,4%, de az új tagországok átlagában is 4,3%.

14. Helyi közösségek

A vidékfejlesztést egyrészt a központi (felülről jövő) fejlesztéspolitikai beavatkozások, másrészt a vidéki életminőség javítására tett helyi (alulról jövő) egyéni és közösségi kezdeményezések, erőfeszítések határozzák meg. Ideális esetben a kettő kiegészíti egymást és integrált fejlesztési rendszert alkot.

Magyarországon az erre irányuló legfőbb uniós programot az ÚMVP III. és IV. tengelyének intézkedései alkotják, melyek keretében a szomszédos, támogatásra jogosult települések a területükön levő önkormányzatok, civil szervezetek, valamint vállalkozások partnerségére alapozva egybefüggő közösségekké formálódhatnak. A 2007 szeptemberében elindult regisztrációs folyamatot és a közösen elkészített stratégiai vázlatok beadását, áttekintését követő döntés alapján **96** „előzetesen elismert” **vidékfejlesztési akciócsoport** lefedi az ország valamennyi támogatásra jogosult települését.

Az előzetes elismerést követően a csoportok elkészítették a **Helyi Vidékfejlesztési Stratégiájukat (HVS)**, mely alapján kirajzolódtak az egyes térségek fejlesztési prioritásai. A HVS keretein belül a csoportoknak az ÚMVP III. és IV. tengelyének forrásain kívül más forrásból származó támogatási lehetőségeket is figyelembe kellett venniük (például az Új Magyarország Fejlesztési Terv Operatív Programjait). A HVS elkészítését és bírálatát követően Magyarországon **mind a 96 közösség LEADER Helyi Akciócsoport lett**, így mindannyiukat megillette a LEADER kiegészítő forrás is. A helyi közösségeknek hivatalosan bejegyzett (nonprofit) jogi személyiséggé kellett válniuk, mivel az Irányító Hatóság a program végrehajtása érdekében számos feladatot közvetlenül hatáskörükbe utalt.

Az ÚMVP III. tengelyének intézkedései két csoportra oszthatók. Egyik részük a LEADER akciócsoportok bevonásával, a HVS-en keresztül valósul meg, másik részük pedig horizontálisan, azaz a helyi programozási folyamattól függetlenül, központi kérelemkezeléssel. Előbbiek közé tartoznak a mikro-vállalkozások létrehozásának és fejlesztésének támogatására, a turisztikai tevékenységek ösztönzésére, a falumegújításra és -fejlesztésre, a vidéki örökség megőrzésére és fenntartható fejlesztésre irányuló intézkedések.¹⁹ Esetükben támogatási kérelmek benyújtására kétszer volt lehetőség, 2008 végén és 2009 végén. 2010. június 30-ig 54 milliárd forintnyi összegben 3140 támogatási kérelmet hagytak jóvá. A mikrovállalkozások támogatása iránt a nagyobb munkanélküliséggel sújtott régiókban (Észak-Alföld, Dél-Alföld) nagyobb volt az érdeklődés. A turisztikai támogatások közel negyede az észak-magyarországi régióba koncentrált. A falumegújítás tekintetében az észak-magyarországi, észak-alföldi és dél-dunántúli régió aránya volt a legmagasabb. A vidéki örökség megőrzésére viszont már a kiegyenlítettebb érdeklődés jellemző.

¹⁹ Az ÚMVP III. tengelyének egyes jogcímei (mikrovállalkozások létrehozása és fejlesztése, turisztikai tevékenységek ösztönzése) 2011-ben központosításra kerülnek. Finanszírozásuk a jövőben központi keretből történik.

15. Agrár-vidékfejlesztési intézkedések célrendszere

Az agrár-vidékfejlesztést szolgáló programok tervidőszakok szerint különíthetők el. Az első időszakra (2004-2006 között) közvetlenül az Európai Unióhoz való csatlakozásunktól az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap (EMOGA) által támogatott intézkedéseket tartalmazó Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP) és az EMOGA Garanciarészlegéből finanszírozott Nemzeti Vidékfejlesztési Terv (NVT) vonatkozott. Az Európai Unió jelenlegi tervidőszakára (2007-2013) a vidékfejlesztési intézkedések finanszírozására egy új közösségi alapot, az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapot (EMVA) hoztak létre. Az alap felhasználását Magyarországon az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVP) szolgálja, míg az Európai Halászati Alapból (EHA) származó közösségi támogatások hasznosítására Halászati Operatív Program (HOP) került kidolgozásra. Az említett pénzügyi források programdokumentumok szerinti felhasználását, a programok működését és a szükséges módosításokat a monitoring bizottságok az előírásoknak megfelelően felügyelik.

Az AVOP végrehajtása már befejeződött, így e programmal érdemileg már nem foglalkozunk. 2010-ben AVOP támogatásainak terhére kifizetés nem történt. Az AVOP Irányító Hatóság (IH) elkészítette a Záró Végrehajtási Jelentést az AVOP megvalósításáról, amelyet megküldtek az Európai Bizottság részére. Az NVT szintén lezárásra került, az NVT ex-post értékelést az Európai Bizottság elfogadta. Az NVT pénzügyi kereteinek felhasználása miatt a több éves kötelezettségvállalással érintett jogcímek esetén a forrást már az EMVA biztosította. Az NVT időszaka alatt indult több éves kötelezettségvállalással érintett támogatási jogcímek egy része az ÚMVP keretében tovább él, forrásaikat is az ÚMVP-ből nyerik. Az EMOGA Garanciarészlegéből finanszírozott NVT intézkedéseire 2010-ben már csak jogorvoslati okokból, hazai forrásból történt kifizetés.

15.1. Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVP)

Az ÚMVP az EMVA 2007-2013 közötti időszakra vonatkozó, hazánkban alkalmazásra kerülő vidékfejlesztési intézkedéseit tartalmazza. Az ÚMVP intézkedései **négy stratégiai tengelybe**, a mezőgazdaság, élelmiszer-feldolgozás és erdészeti ágazat versenyképességének javítására (I. tengely), a környezet és a vidék állapotának javítására, fejlesztésére (II. tengely), az életminőség javítására és a diverzifikáció ösztönzésére a vidéki területeken (III. tengely), illetve a LEADER-be (IV. tengely) sorolhatók. A Programot az Európai Bizottság 2007. szeptember 19-én hagyta jóvá, melynek teljes finanszírozási kerete mintegy 1300 milliárd forint.

Az ÚMVP célrendszerét a 2007-2013 közötti időszakra szóló Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv (ÚMVST) tartalmazza összhangban az Új Magyarország Fejlesztési Tervvel (ÚMFT) és a vonatkozó közösségi, valamint hazai fejlesztési dokumentumokkal. Magyarország agrár-vidékfejlesztési

stratégiájának megvalósítása egy **hosszabb időtávú folyamat** része, melynek lényeges sarokpontjai, fejlesztési irányai ezen évtized elején kerültek meghatározásra. A SAPARD Terv általános stratégiája három fejlesztési irányra épült, hangsúlyozva a mezőgazdaság és feldolgozóipar versenyképességének növelését, valamint a vidéki lakosság életminőségének javítását. 2004 és 2006 között az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program, valamint a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv tovább folytatta a SAPARD célkitűzéseit és fejlesztési irányait. Ezen programok kiegészítették a megelőző időszakban tisztán nemzeti forrásból finanszírozott fejlesztési politikát. E két programban a fő beavatkozási területek között szerepelt a versenyképes üzemszerkezet kialakítása; a minőségi élelmiszer-előállítás, az élelmiszerbiztonság feltételeinek megteremtése, a mezőgazdasági és vidéki foglalkoztatottság előmozdítása; a korszerű földhasználati szerkezet kialakítása; szaktanácsadási szolgáltatások nyújtása, valamint az információáramlás elősegítése; a minőségi állattartás támogatása; az erdőtelepítés és az erdőmegújítás támogatása. A fent említett programok célrendszere, struktúrája, illetve eredményei képezik a Stratégia fejlesztési prioritásainak alapját.

A kormányváltáshoz kapcsolódó helyzetértékeléshez tartozik, hogy az EU költségvetésének félidejéig az előző kormány az ÚMVP céljára felhasználható teljes keretösszeg 80%-át már teljesen, illetve szerződésekkel lekötötte. Így tehát a nemzeti együttműködés kormányának mozgástere a vidék, illetve a mezőgazdaság 2013 végéig történő fejlesztése terén rendkívül beszűkült.

Az ÚMVST átfogó célja, hogy a nemzeti sajátosságokra alapozva hozzájáruljon a vidéki térségek fenntartható fejlődéséhez az európai vidékfejlesztési politika keretei között. Segíti a mezőgazdaság, az élelmiszer-feldolgozás és erdőgazdálkodás versenyképességének növelését, figyelembe véve a fenntartható fejlődés alapelveit, valamint a természeti értékek és a bio-diverzitás megőrzését. A vidék életminőségének emelésére törekszik, a vállalkozói készség megerősítése és a szolgáltatásokhoz való hozzáférés javítása által. A helyi kezdeményezések kulcsfontosságú szerepet játszanak a helyi közösségek ösztönzésében. **Az ÚMVST stratégiai céljai** részben a korábbi célok folytatásaként, az 1698/2005/EK rendelet 9. cikkének megfelelően az Európai Unió Tanácsa által kidolgozott vidékfejlesztésre vonatkozó közösségi stratégiai iránymutatásokkal összhangban kerültek kialakításra:

- **A mezőgazdaság és az erdészet versenyképességének javítása a szerkezetátalakítás, a fejlesztés és az innováció támogatásával.**
- **A környezet és a vidék állapotának javítása.**
- **Az életminőség javítása a vidéki területeken és a gazdasági diverzifikáció elősegítése.**
- **A helyi kapacitás kiépítése a foglalkoztatottság és a diverzifikáció érdekében (LEADER).**

Az ÚMVST a Községi Stratégiai Iránymutatásokkal összhangban kiemelkedő figyelmet fordít a horizontális politikák, a fenntarthatóság, az esélyegyenlőség, és a területi, valamint társadalmi kohézió elveinek érvényesítésére.

Ezeket az elveket a Stratégia tervezésekor, a programkészítés, a megvalósítás, az értékelés és az ellenőrzés folyamán egyaránt figyelembe kell venni. Az intézkedések közül a legtöbb támogatást az agrár-környezetvédelem, a gépek, technológiai berendezések beszerzése, a termelői csoportok támogatása, a kedvezőtlen adottságú területen gazdálkodók támogatása, a mezőgazdasági termékek értéknövelése jogcímeken ítélték oda. Az ÚMVP jogcímeinek meghirdetésére első alkalommal 2007-ben került sor. Az ÚMVP I-IV. tengelyének és a TS keretein belül eddig meghirdetett jogcímekre összesen 154590 db támogatási kérelem érkezett (2007-2010). A 2010-es költségvetési évben az NVT-ről áthúzódó kötelezettségvállalással együtt ÚMVP keretében 547,57 M euró (nemzeti forrás: 142,51 M euró, uniós forrás: 405,06 M euró) támogatás került kifizetésre.

A közösségi előírásoknak megfelelően 2010-ben független értékelők bevonásával elkészült **az ÚMVP félidei értékelése**. Az értékelést a közbeszerzési eljárásban kiválasztott szakértők az EU Bizottság által kiadott útmutatók alapján, kvalitatív és kvantitatív hatásvizsgálati módszerek kombinálásával végezték el. Az elvégzett vizsgálatok az elérhető adatok alapján feltárták a már mérhető hatásokat és becsléseket adtak a várható hatásokról is. Az értékelési munka a számszerűsíthető adatok feldolgozása mellett az ÚMVP lebonyolításáért felelős intézményrendszer munkatársai, a nyertes projektgazdák és a releváns szakterületek szakértőinek tapasztalatára, illetve a korábbi értékelések eredményeire is alapozott. Az elkészült értékelési jelentést az intézményrendszer felelős munkatársai és a Monitoring Bizottsági tagok is véleményezték, valamint az ÚMVP IH külső minőségbiztosítót is alkalmazott.

Más szakmai megközelítés szerint is elmondható, hogy **az ÚMVP a vidéki gazdaság, a környezet és a társadalom számára fejlesztési lehetőséget teremt, közösségi kezdeményezéseket indukál, megmozgatja a vidéket anyagiakban és szellemiekben egyaránt**. Ugyanakkor a program hiányosságai közé tartozik, hogy **tüneteket enyhítő és nem kreatív megoldásokat kereső fejlesztéseket ösztönöz**. A fejlesztéssel kialakított kapacitások kihasználása sem mindig biztosított. A vidéki térségeket inkább szociális kényszerek és az alapvető infrastrukturális szükségletek, mintsem a vállalkozás-fejlesztés igénye vezérli.

Tengelyenként is értékelve, **az I. tengely intézkedéseinek célja a mezőgazdaság, élelmiszer-feldolgozás és erdészeti ágazat versenyképességének javítása**, az agrárium fenntartható fejlesztése, továbbá az ismeretátadás és a korszerkezet javítása. Az eltelt időszakban:

- A közép- és nagyvállalkozások mellett mikro- és kisgazdaságok is nyújthattak be támogatási kérelmet, ha gazdaságuk mérete elérte a 4 eumét a kérelem benyújtásakor. A támogatásokat elsősorban a mezőgazdasági alapanyag termeléshez lehetett igénybe venni, a feldolgozóipar, illetve a piacra jutás segítésére kevesebb forrás jutott.
- Továbbra is jelentős a fizikai potenciál fejlesztése. Az uniós előírásokhoz történő igazodás kényszere miatt az állattartó telepek korszerűsítése is hangsúlyossá vált. A mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek

értéknövelése során nem ritka az új technológiai eljárások bevezetése, a termékskála bővülése.

- Az I. versenyképességi tengely esetében a forrásokból döntően a legnagyobb társas gazdaságok részesültek.

A II. tengely célja a környezet és a vidék állapotának javítása, fejlesztése. A környezetbarát gazdálkodási gyakorlat elterjesztésével, az erózió elleni összehangolt tevékenységgel és a magas természeti értékű területek fokozott védelmével fenntartani a kedvező környezeti állapotot és az alacsony szintű környezetterhelést. Az eltelt időszakban:

- A tengely intézkedései az áthúzódó NVT kötelezettségvállalások és a tengely részarányának csökkenése miatt csak fokozatosan kerültek meghirdetésre. Az NVT AKG környezetvédelmi szempontból alacsony hatásfokú, úgynevezett szántóföldi alapprogramja nem került be az ÚMVP AKG célprogramjai közé, mivel a környezet állapotának megőrzését a kölcsönös megfeleltetés rendelkezései garantálják. Az ÚMVP AKG intézkedések természetvédelmi szempontból értékesebb szántóföldi-, gyepgazdálkodási-, ültetvényes- és vizes élőhelyekhez kapcsolódó agrár-környezetgazdálkodási célprogram csoportokat vezettek be.
- A KAT intézkedés (Kedvezőtlen Adottságú Területek) az ÚMVP alatt alapvetően az NVT folytatásaként, potenciálisan több, mint 800 ezer hektár területet érint, azonban mindössze nyolcezer kérelem érkezett 285 ezer hektár területre. A fajlagos támogatási összeg 85,9 euro/ha a hátrányos természeti feltételek által és mindössze 10,9 euro/ha a különleges hátrányok által érintett területek esetében. Az intézkedés a kisgazdaságoknak kedvez, mivel a fajlagos kifizetés a bejelentett terület méretével csökken (degresszivitás).
- A NATURA 2000 területek esetében a jelenlegi megközelítés nem teszi lehetővé a komplex, helyi természeti erőforrásokat figyelembe vevő egyedi kompenzációt. Jelenleg kétezer gazdálkodó részesül minimális fajlagos kifizetésben (38 euró/ha), amely 100 ezer hektár gyepterületet érint.
- Az erdészetet érintő intézkedések jelentős szerepet tölthetnek be az új kihívások által támasztott követelmények teljesítésében. Az ÚMVP-ből eddig mindössze 13 ezer hektár erdő került telepítésre, az agrár-erdészeti rendszerekre, erdő-környezetvédelmi kifizetésekre is jelentős előzetes igény mutatkozik.
- Öshonos és veszélyeztetett mezőgazdasági állatfajták genetikai állományának tenyésztésben történő megőrzése intézkedés keretében 35 fajta nőivarú – nukleusz vagy fajtafenntartó minősítésű – állat egyedei kerülhetnek öt éves kötelezettségvállalás mellett támogatásra, amennyiben betartják a tenyésztőszervezetek által meghatározott tenyésztési programot. Az intézkedés 2010-ben került először meghirdetésre.

Az ÚMVP III. tengelyének két fő célja a vidéki gazdaságfejlesztés és diverzifikáció, valamint a vidéki életminőség javítása. Az adszorpciós kapacitásokat figyelembe véve nyilvánvaló, hogy a mai vidéki társadalom számára inkább a

szociális ellátásokat, alapszolgáltatásokat érintő fejlesztésekre van igény, mintsem a vállalkozási, kockázatvállalási készségeket, innovatív ötleteket, elképzeléseket igénylő gazdaságfejlesztésre. Az eltelt időszakról általánosságban elmondható:

- A vállalkozási tevékenységek közül a turizmus fejlesztése sikeres támogatási forma, mely hozzájárul a vidéki népesség jövedelem-kiegészítéséhez. A vidéki gazdaság és lakosság számára nyújtott alapszolgáltatások (tanyabusz, Integrált Községi Szolgáltató Terek) valós igényeken alapulnak, hiányt pótolnak, és közvetett módon segítik a foglalkoztatás bővülését.
- Sajnálatos, hogy a vállalkozói ismeretek bővítésére szolgáló „Képzés és tájékoztatás” intézkedés el sem indult.

A III. tengely intézkedéseinek egy része horizontálisan, másik része pedig helyi vidékfejlesztési stratégiákon keresztül a Helyi Vidékfejlesztési Közösségek (a továbbiakban: HVK) és LEADER helyi akciócsoportok (a továbbiakban: HACS) által kerül megvalósításra.

Az eltelt időszak összefoglalása intézkedésenként:

Mikrovállalkozások létrehozására és fejlesztésére nyújtandó támogatások jogcím megvalósulása és 2010. évi eredményei:

Támogatási kérelem benyújtására 2008. november 16. – 2009. január 10. között, illetve 2009. november 16. – december 20. között nyílt lehetőség. 2010-ben támogatási kérelem benyújtására nem volt lehetőség.

A jogszabály 2010-ben kétszer módosult. A 2010-es támogatási kérelem benyújtási időszak törlésre került és a kifizetési kérelem benyújtási időszakok módosultak, a pontozási szempontoknál a nem valós adatszolgáltatáshoz kapcsolódó szankció került beépítésre.

2010-ben az előző évről áthúzódóan 84 db támogatási kérelem kapott jóváhagyó határozatot, ami összesen 3,2 M euró (898 M Ft) támogatást jelentett. A kifizetett összeg 14,6 M euró (4 066 M Ft) volt.

Turisztikai tevékenységek ösztönzése (313) intézkedés rövid bemutatása és 2010. évi eredményei:

A támogatás célja a vidéki munkahelyek létrehozása vagy megőrzése érdekében a falusi szálláshely, gyermek- és ifjúsági turizmushoz kapcsolódó minőségi szálláshelyek fejlesztése, kialakítása, a hozzá kötődő szolgáltatások fejlesztése, kialakítása, valamint a szálláshelyhez nem feltétlenül kötött – a vidéki települések természeti erőforrásaira, mezőgazdasági, erdő-, vad- és halgazdálkodási adottságaira, közösségi-kulturális és gasztronómiai örökségére, nemzeti tájházakra, skanzenekre, borpincékre mint vonzerőre épülő – minőségi és komplex agro- és ökoturisztikai szolgáltatások kiépítése, a már működő szolgáltatások bővítése, korszerűsítése, marketingjének kialakítása, fejlesztése.

Az intézkedés keretén belül került meghirdetésre 2008-ban a Turisztikai tevékenységek ösztönzéséhez nyújtandó támogatások jogcím, mely az intézkedés

egészét lefedi. A turisztikai jogszabályok alapvető változásai miatt jogharmonizációs kötelezettség következtében a jogszabály 2009-ben átdolgozásra került. Az átdolgozott jogszabály, ami alapján a 2009-es támogatási kérelmeket benyújtották az ügyfelek, az *Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból a turisztikai tevékenységek ösztönzéséhez nyújtandó támogatások részletes feltételeiről* szóló 160/2009. (XI. 19.) FVM rendelet.

A jogcímet szabályozó, az *Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból a turisztikai tevékenységek ösztönzéséhez nyújtandó támogatások részletes feltételeiről* szóló 137/2008. (X. 18.) FVM rendelet, valamint az *Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból a turisztikai tevékenységek ösztönzéséhez nyújtandó támogatások részletes feltételeiről* szóló 160/2009. (XI. 19.) FVM rendelet 2010-ben kétszer módosult, mely során a 2010-es támogatási kérelem benyújtási időszak törlésre került, a kifizetési kérelem benyújtási időszakok módosultak, a pontozási szempontoknál pedig a nem valós adatszolgáltatáshoz kapcsolódó szankció került beépítésre.

Támogatási kérelem benyújtására 2010-ben nem volt lehetőség, az előző évről áthúzódóan 114 db támogatási kérelem került jóváhagyásra 6,7 M euró (1,8 Mrd Ft) kötelezettségvállalással. 301 db kifizetési kérelem érkezett be, a teljesített kifizetés összege 6,7 M euró (1,8 Mrd Ft) volt.

A vidéki gazdaság és lakosság számára nyújtott alapszolgáltatások intézkedés (321) és 2010. évi eredményei:

Az intézkedés célja az alapszolgáltatások elérhetőségének javítása a vidéki területek településein, a szolgáltatások körének bővítése, minőségük javítása, ennél fogva a vidéki területek népességmegtartó erejének növelése, az életminőség javítása, továbbá a fenntarthatóság biztosítása.

Az intézkedés két részből áll: 1. Többfunkciós szolgáltató központok létrehozása (IKSZT) és 2. Kistérségi közlekedési szolgáltatások fejlesztése („tanyabusz” szolgáltatás).

Az intézkedés 1. részéhez kapcsolódóan *A vidéki gazdaság és lakosság számára nyújtott alapszolgáltatások körében az integrált közösségi és szolgáltató tér kialakítására és működtetésére igénybe vehető támogatások* rendelet jelent meg. A 2. rész keretein belül *A vidéki gazdaság és lakosság számára nyújtott alapszolgáltatások körében a kistérségi közlekedési szolgáltatások fejlesztésére igénybe vehető támogatások* jogcímrendelet került meghirdetésre.

A vidéki gazdaság és lakosság számára nyújtott alapszolgáltatások körében az integrált közösségi és szolgáltató tér kialakítására és működtetésére igénybe vehető támogatások jogcím megvalósulása és 2010. évi eredményei:

A támogatás alapvető célja, hogy a vidéki területeken megteremtse a feltételeket a közösségek működéséhez, fejlesztéséhez. Az IKSZT egyben szolgáltatásszervezési modell is, mely lehetővé teszi a helyi lakosság számára fontos (köz)szolgáltatások egy épületben való működtetését és hozzáférhetőségét. Az IKSZT keretében megvalósítható tartalmak a foglalkoztatási,

vállalkozásfejlesztéshez kötődő, gyermek és ifjúsági, oktatási, képzési, közművelődési programok, szociális és lakossági, ügyfélszolgálati jellegű szolgáltatások.

2010-ben a jogcímet szabályozó, az *Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból nyújtandó, a vidéki gazdaság és lakosság számára nyújtott alapszolgáltatások körében az integrált közösségi és szolgáltató tér kialakítására és működtetésére igénybe vehető támogatások részletes feltételeiről* szóló 112/2009. (VIII. 29.) FVM rendelet nem került módosításra.

Támogatási kérelem benyújtására összesen egy alkalommal, 2009. szeptember 1. és október 15. között nyílt lehetőség. 2010-ben kérelem benyújtási időszak nem volt.

Az Irányító Hatóság 2010 áprilisában hozta meg a ponthatárokról szóló döntését, amelyet követően kezdődött meg a támogatási határozatok kipostázása, majd ezután a beruházások megvalósításának megkezdése. Az első IKSZT beruházások 2010. év végére készültek el, amelyeknek kifizetései többnyire 2011-ben kezdődtek meg. A beruházások megvalósítására az ügyfeleknek három év áll rendelkezésére a támogatási határozat kézhezvételét követően.

2010-ben támogatási kérelem benyújtására nem volt lehetőség, az előző évről áthúzódóan 564 db támogatási kérelem került jóváhagyásra közel 85,9 M euró (23,9 Mrd Ft) kötelezettségvállalással. 81 db kifizetési kérelem érkezett be, a teljesített kifizetés összege 1,3 M euró (361,2 M Ft) volt.

A vidéki gazdaság és lakosság számára nyújtott alapszolgáltatások körében a kistérségi közlekedési szolgáltatások fejlesztésére igénybe vehető támogatások jogcím megvalósulása és 2010. évi eredményei:

A támogatás célja a kistérségi közlekedési szolgáltatások (különösen a falu- és tanyagondnoki szolgáltatások) fejlesztésének támogatásával a hátrányos helyzetű, szolgáltatáshiányos kistelepülések és tanyák esélyegyenlőségének növelése, az ott élők életfeltételeinek javítása, a közszolgáltatásokhoz való hozzájutás és a szociális alapellátások kiépítésének elősegítése, a települések szolgáltatási funkcióinak bővítése, közösségfejlesztés, valamint jobb életminőség elérése.

Az *Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból nyújtandó, a vidéki gazdaság és lakosság számára nyújtott alapszolgáltatások körében a kistérségi közlekedési szolgáltatások fejlesztésére igénybe vehető támogatások részletes feltételeiről* szóló 9/2008. (I.24.) FVM rendelet 2010-ben kétszer módosult. A módosítás a gépjármű-katalógusba való felvétel szabályait pontosította, valamint a támogatási és kifizetési kérelem benyújtási időszakokat módosította.

2010-ben támogatási kérelem benyújtására nem volt lehetőség. 95 db kifizetési kérelem érkezett be az MVH-hoz, a kifizetés összege 2,3 M euró (657 M Ft) volt.

A falumegújítás és -fejlesztés (322) intézkedés rövid bemutatása és 2010. évi eredményei:

Az intézkedés a falu környezetét és megjelenését javító kisléptékű infrastrukturális fejlesztések megvalósítását (parkok, sétányok kialakítása), a védelem alatt nem álló, közösségi és gazdasági célokat szolgáló, illetve a település megjelenésében jelentős szereppel bíró épületek külső felújítását, új piacterek megnyitását és a meglévők fejlesztését, valamint játszótér kialakítását támogatja.

A támogatás négy célterületen vehető igénybe:

- helyi vagy országos védelem alatt nem álló, a település megjelenésében szereppel bíró épületek külső felújítása;
- a település környezetét és megjelenését javító kisléptékű infrastruktúra-fejlesztések támogatása;
- új piacok létrehozása a helyben megtermelt mezőgazdasági termékek értékesítési feltételeinek javítása céljából, valamint a meglévők fejlesztése, bővítése, az előírásoknak történő megfeleltetése;
- kültéri, közcélú feladatokat ellátó játszóterek kialakítása, valamint a meglévők korszerűsítése.

Az intézkedéshez kapcsolódóan a Falumegújításra és –fejlesztésre igénybe vehető támogatások jogcímrendelet került meghirdetésre, mely lefedi az intézkedés egészét.

A 2008-ban megjelent, *az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból a falumegújításra és -fejlesztésre igénybe vehető támogatások részletes feltételeiről* szóló 135/2008. (X. 18.) FVM rendelet 2010-ben kétszer módosult, mely során a 2010-es támogatási kérelem benyújtási időszak törlésre került és a kifizetési kérelem benyújtási időszakok módosultak, a pontozási szempontoknál a nem valós adatszolgáltatáshoz kapcsolódó szankció került beépítésre.

2010-ben támogatási kérelem benyújtására nem volt lehetőség, az előző évről áthúzódóan 125 db támogatási kérelem került jóváhagyásra 1,8 M euró (509,7 M Ft) kötelezettségvállalással. 586 db kifizetési kérelem érkezett be az MVH-hoz, a teljesített kifizetés összege 15,9 M euró (4,4 Mrd Ft) volt.

A vidéki örökség megőrzése és fenntartható fejlesztése (323) intézkedés rövid bemutatása és 2010. évi eredményei:

Az intézkedés célja a vidéki térség településein a kulturális örökség fenntartása, helyreállítása, korszerűsítése, ezen belül a településkép és a környezet állapotának javítása, az épített, természeti és kulturális örökség és helyi identitás megőrzése, megújítása, és ezáltal a települések vonzerejének növelése.

Az intézkedés két alintézkedése közül a kulturális örökség támogatásának lehetősége nyílt meg eddig a kedvezményezettek számára, a természeti örökség megőrzésének és fejlesztésének támogatását a tárca később tervezi beindítani.

Támogatási kérelmet 2009-ben november 16. és december 20. között lehetett benyújtani, a kérelmek feldolgozása áthúzódott a 2010. évre. 2010-ben a támogatási konstrukció már nem nyílt meg újra.

A támogatás részletes feltételeiről rendelkező, *az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból nyújtandó, a vidéki örökség megőrzéséhez igénybe vehető*

támogatások részletes feltételeiről szóló 138/2008. (X. 18.) FVM rendelet 2010. évben két alkalommal került módosításra, mely során a 2010-es támogatási kérelem benyújtási időszak törlésre került és a kifizetési kérelem benyújtási időszakok módosultak, a pontozási szempontoknál a nem valós adatszolgáltatáshoz kapcsolódó szankció került beépítésre.

2010-ben támogatási kérelem benyújtására nem volt lehetőség, az előző évről áthúzódóan 64 db támogatási kérelem került jóváhagyásra 2 M euró (570,4 M Ft) kötelezettségvállalással. 186 db kifizetési kérelem érkezett be az MVH-hoz, a teljesített kifizetés összege 5,8 M euró (1,6 Mrd Ft) volt.

Képzés és tájékoztatás intézkedés (331) rövid bemutatása és 2010. évi eredményei:

Az intézkedés célja a vidéki térségekben élők ismereteinek, információinak és készségeinek fejlesztése a vidéki gazdaság diverzifikációjához, a nem mezőgazdasági vállalkozások fejlesztéséhez, a jövedelmi és foglalkoztatási helyzet javításához, a vidéki élet és élettér minőségének javításához.

Az intézkedés keretei között a III. tengely egyes intézkedéseinek kiválasztott és potenciális kedvezményezettjei – kizárólag olyan gazdasági szereplők, akiknek a célja vállalkozásuk fejlesztése – iskolarendszeren kívüli szakmai képzéseken, tanfolyamokon, tájékoztató jellegű programokon vehetnek részt, amelyek gyakorlati bemutatókat is tartalmaznak, továbbá a vidéki vállalkozók, az önkormányzatok, nonprofit szervezetek és természetes személyek számára nyújtott ügyfélszolgálati tájékoztatási tevékenységek is támogatathatók.

Az intézkedés 2010. évben nem került beindításra.

Készségek elsajátítása, ösztönzés és végrehajtás (341) intézkedés rövid bemutatása és 2010. évi eredményei:

Az intézkedés keretében kialakított Helyi Vidékfejlesztési Iroda (HVI) hálózat elsősorban a helyi szintű tervezés segítésére 2007-ben jött létre. A HVI-k kistérségi szinten egyablakos ügyfélkapuként és információs pontként szolgáltak az ÚMVP-hez, illetve elősegítették az ÚMVP helyi szinten történő minél eredményesebb megvalósulását és társadalmasításán keresztül katalizátorként vettek részt a helyi közösségek vidékfejlesztési elképzeléseinek megfogalmazásában, majd megvalósításában. Az ÚMVP társadalmasítása érdekében a HVI-k helyi szereplők közreműködésével működtek. Az intézkedés keretében ezek a közreműködő szervezetek vehettek igénybe támogatást. A közreműködő szervezetek címbirtokosi pályázat kiírásának megnyerésével kaphattak elismerést, és ennek az elismerésnek a birtokában voltak jogosultak a támogatás igénylésére.

Az intézkedés nem tartalmaz alintézkedéseket, a készségek elsajátítására, ösztönzésére és végrehajtására igénybe vehető támogatás jogcímrendelet az intézkedést teljes egészében lefedi, és egyszerre szolgálja a HVI-k és HACS-ok finanszírozását.

Támogatási kérelem benyújtására 2010-ben nem volt lehetőség, kifizetési kérelmet utoljára 2010. július 1-31. között lehetett benyújtani.

A jogcímet megnyitó, és egyben a végrehajtást szabályozó, az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról szóló 1698/2005/EK tanácsi rendelet 59. cikke szerinti készségek elsajátítására, ösztönzésére és végrehajtására igénybe vehető támogatás részletes feltételeiről szóló 79/2007. (VII.30.) FVM rendelet 2010. évben kétszer módosult. A 79/2007. (VII. 30.) FVM rendelet, valamint a Helyi Vidékfejlesztési Közösségek és a LEADER helyi akciócsoportok részére az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról szóló 1698/2005/EK tanácsi rendelet keretében nyújtott támogatás részletes feltételeiről szóló 141/2008. (X. 30.) FVM rendelet módosításáról szóló 70/2010. (V. 13.) FVM rendelet a HVI címadományozással és visszavonással kapcsolatos kérdéseket rendezte, az elszámolási kiadásokat módosította, valamint az összeférhetetlenségi szabályokat építette be a rendeletbe. Az *Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról szóló 1698/2005/EK tanácsi rendelet 59. cikke szerinti készségek elsajátítására, ösztönzésére és végrehajtására igénybe vehető támogatás részletes feltételeiről szóló 79/2007. (VII. 30.) FVM rendelet módosításáról szóló 1/2010. (VI. 30.) VM rendelet* alapján megszűnt a támogatási kérelem benyújtásának lehetősége, továbbá a feladatokra vonatkozó rendelkezéseket helyezte hatályon kívül, ezzel megszűnt a jövőben a további támogatás igénylésének lehetősége. Ennek oka az, hogy a LEADER Helyi Akciócsoportok feladatkörükben el tudják a továbbiakban látni a HVI-k feladatait is, ezért párhuzamos szervezetrendszer fenntartására nincsen szükség.

2010-ben támogatási kérelem benyújtására nem volt lehetőség. A kéthavonta benyújtott kifizetési kérelmek esetében (utoljára 2010 júliusában) összesen 814 db érkezett be. Közel 3,5 M euró (967 M Ft) összegű támogatás került kifizetésre 2010-ben.

Az ÚMVP IV. tengelye (LEADER tengely) a helyi közösségek megerősítésére, helyi kormányzásra és partneri kapcsolatok kialakítására, valamint egymást támogató innovatív projektek készítésére szolgál. A LEADER eddigi eredménye, hogy vidéken az egész országot lefedő, a települési önkormányzatok, vállalkozások és civil szervezetek együttműködésén alapuló helyi irányítási rendszer alakult ki a helyi érintettek igényeit figyelembe vevő vidékfejlesztéshez. Az eltelt időszakban:

- A HACS-ok számának növekedésével a felosztható támogatási összegek is csökkentek. A tervezést tovább bonyolította, hogy a vidékfejlesztők a közösségépítésből kiindulva, az agrárlobby elsősorban az agrárvonalon, a területfejlesztők (például az önkormányzatok jelentős része) pedig inkább infrastrukturális beruházással kívánják megoldani a vidék problémáit.
- A rendszer működését tervezési, jogszabályi hiányosságok (például a HACS döntési autonómiájának csökkentése) is gátolják, ami a kezdeti lelkesedés visszaesését, a helyi érintettek széles körű és aktív részvételének elmaradását eredményezték. A LEADER szemlélettel teljesen ellentétes a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL.

törvény (Ket.) alkalmazása, mely a döntési autonómiát sérti. Az alulról jövő, LEADER-szerű ötletek helyett felülről vezérelt számítógépes felületen egy előre kész „étlapból” kellett kiválasztani a megvalósításra szánt célokat. Az előző időszak tapasztalatai sem kerültek megfelelően feldolgozásra és átadásra.

Az intézményrendszer működésénél elsősorban az Irányító Hatóság (VM) és a Kifizető Ügynökség (MVH) munkája a meghatározó. Az intézkedések meghirdetése ad-hoc jelleggel történt, nem volt megfelelő a tájékoztatás, ésszerűtlenek voltak, és ezért csúsztak a határidők. Az IIER működése nehézkesnek bizonyult. Indokolatlan rugalmatlanság, többletadminisztrációs terhek egyaránt jellemzőek voltak. A párhuzamosság megszüntetésével kialakítható egy átgondoltabban felépített, egységesebb tanácsadói szervezet.

A Program végrehajtását, az érintettek mozgásterét, döntési lehetőségeit az alkalmazott eljárásrend is alapvetően befolyásolja. Az ÚMVP-ben az előző programoktól (SAPARD, AVOP) eltérően a támogatási igényeket kérelem formájában kell benyújtani. Előnye, hogy objektívebb értékelést tesz lehetővé. A nyilvános pontozási rendszer átláthatóbbá és előre tervezhetővé teszi az eredményt. A pénzügyi válság kapcsán számos könnyítést vezettek be, meghosszabbították a beruházások megvalósítására rendelkezésre álló időt, eltörölték a foglalkoztatás bővítésére vonatkozó kötelezettséget, a kötelező biztosítást, és előleget is lehet kérni. Az eljárásrend kedvezőtlen vonása viszont, hogy komplex beruházási támogatások kiírására és bírálatára nem megfelelő sablonossága és rugalmatlansága miatt.

A hazai agrár-vidékfejlesztés további legfontosabb feladata a vidéki térségekben a lakosság alacsony gazdasági aktivitásából, az alacsony foglalkoztatottságból, tehát az alacsony jövedelemszintből fakadó társadalmi feszültségek kezelése. A hazai agrár-vidékfejlesztésben a foglalkoztatás bővítéséhez megfelelő kedvezményezett csoportok és intézkedések kiválasztása, valamint a fennmaradó források koncentrációja egyaránt szükséges a programozási időszak hátralévő részében. Az új kihívások kezelésére szolgáló intézkedések munkahelyteremtő hatásának vizsgálata kiemelt figyelmet érdemel. Az agrár-vidékfejlesztés elsődleges céljaként meghirdetett foglalkoztatás bővítését az intézkedések kiválasztásánál és feltételrendszerének kialakításánál nem vették kellő mértékben figyelembe. A foglalkoztatás bővülésének kudarca nem kis mértékben a gazdálkodók és a vidéki népesség felkészültségének, felkészítésének hiányosságaira is visszavezethető.

15.1.1. Agrár-környezetgazdálkodás

Az ÚMVP II. tengelyének Agrár-környezetgazdálkodási (AKG) jogcíme az egyre nagyobb társadalmi igényként jelentkező közjavakat szolgáltat. Az agrár-környezetgazdálkodási intézkedés ***célja a termőhelyi adottságoknak megfelelő termelési szerkezet, a környezettudatos gazdálkodás és a fenntartható mezőgazdasági gyakorlat kialakítása,*** ezzel összefüggésben ***a környezet***

állapotának javítása, minőségi élelmiszer előállítás, valamint a gazdaságok életképességének megtartása és gazdasági hatékonyságának növelése a célprogramok által előírt kötelezettségvállalások alapján felmerülő többletköltségek és kieső jövedelem ellentételezésének megvalósításával. Az agrár-környezetgazdálkodási kifizetések hozzájárulnak a vidéki területek fejlődéséhez és környezeti szolgáltatásokat nyújtanak a társadalom egészének.

Az intézkedés fő céljai a vidéki területek fenntartható fejlődésének támogatása, a környezet állapotának megőrzése és javítása, a mezőgazdasági eredetű környezeti terhelés csökkentése, környezetvédelmi szolgáltatások biztosítása, a természeti erőforrások fenntartható használatán alapuló mezőgazdasági gyakorlat erősítése. A természet, a víz és a talaj védelme fenntartható tájhasználatot, a termőhelyi adottságoknak megfelelő termelési szerkezet kialakítását és környezettudatos gazdálkodást egyaránt igényel. Természetes élőhelyeiken őshonos növény- és állatfajtáink is megőrzésre szorulnak.

A támogatás formája normatív, vissza nem térítendő területalapú támogatás, igénybevételének részletes feltételeit *az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból nyújtott agrár-környezetgazdálkodási támogatások igénybevételének részletes feltételeiről* szóló 61/2009. (V.14.) FVM rendelet tartalmazza. A támogatásra jogosultak a HMKÁ (Helyes Mezőgazdasági és Környezeti Állapot) előírások teljesítésének ellenőrzése, valamint a célprogram-előírások teljesítésének ellenőrzése érdekében (gazdaságuk teljes területén) az elvégzett tevékenységekről gazdálkodási naplót kötelesek vezetni.

Az AKG intézkedések kiemelt agrár-környezetvédelmi problémák csökkentésére, visszaszorítására, illetve megelőzésére környezetbarát gazdálkodási gyakorlat elterjesztését szolgálják. A különböző célprogramok az AKG prioritásainak megfelelő előírásokat tartalmaznak: talajvédelem; felszíni és felszín alatti vizek védelme; természetvédelmi szempontból értékes állat- és növényfajok számára élőhelyek biztosítása; génmegőrzés (mezőgazdasági szempontból értékes növény- és állatfajok/fajták kiemelt támogatásával); levegőszennyezés csökkentése (extenzív, külterjes művelést és alacsony külső inputokat igénylő gazdálkodási módszerek és növénycsoportok termesztésének támogatása).

Az előírások közé új elemként beépült a területazonosítás kötelezettsége, amely a terület méretét, elhelyezkedését pontosítja. A földhasználati jogosultságra vonatkozó előírások betartása miatt meg kell említeni, hogy a Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt. által 2010 májusában kiírt haszonbérleti pályázatok a Nemzeti Földalapkezelő Szervezet 2010. szeptemberi megalakulásával visszavonásra kerültek, ezért újabb pályázatok kiírása vált szükségessé. A tárgyévben a korábbi évekre vonatkozó (NVT) AKG kifizetési kérelmek lezárása kapcsán az ötéves kérelmek közül 8809 darab kérelem kifizetésére került sor mintegy 25 milliárd forint értékben. 2010-ben az EMVA AKG intézkedés esetében 3967 darab előzetesen jóváhagyott területeket tartalmazó, támogatási kérelemnek helyt adó, vagy részben helyt adó határozat meghozatalára került sor (közel tízezer darab jóváhagyó határozat meghozatala 2009-ben történt meg). Ugyanakkor az integrált szántóföldi

gazdálkodás célprogramban jelentkező, a rendelkezésre álló forráskeretet meghaladó túligénylés miatt 9739 darab támogatási kérelem elutasításra került. Emellett mintegy 11560 darab, a véglegesen jóváhagyott területeket tartalmazó, a területazonosítási kérelemnek helyt adó vagy részben helyt adó határozat meghozatalára került sor. Az EMVA AKG jogcím keretében 2010-ben kifizetés nem történt, a folyósítás a kifizetési kérelmek keresztellenőrzését követően 2011 január elején indult el.

15.1.2. Mezőgazdasági eredetű megújuló energiaforrások

A megújuló energiaforrásokkal részletesebben a 8. fejezetben foglalkozott a Jelentés. Ezek között a mezőgazdasági eredetű, biomassza alapú bioenergia-termelés meghatározó részt képvisel, szerepe különösen fontos. Az ÚMVP I. tengelye széleskörűen támogatja a mezőgazdasági és erdészeti szektor, valamint a vidéki térségek környezetbarát energetikai fejlesztéseit. A megújuló energiaforrások elterjesztésének elősegítése számos támogatási konstrukcióban megjelenik, mind az egyes ágazati intézkedésekbe szervesen beépítve, mind önálló jogcímként, célterületként (biogáz, fás- és lágyszárú energiaültetvények, nyersszesz, nyersolaj üzemek, biomassza-kazánok) úgy, hogy a jogcímek keretében lehetőség van megújuló energiaforrásokra irányuló fejlesztések megvalósítására, ami a kiválasztás (értékelés) során előnyt jelent. A megújuló energiaforrások felhasználásának ösztönzéséhez hozzájáruló legjelentősebb jogcímek a következők:

- *Az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból az évelő, lágyszárú energiaültetvények telepítéséhez nyújtandó támogatások részletes feltételeiről* szóló 71/2007. (VII. 27.) FVM rendelettel, valamint *az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból a rövid vágásfordulójú fás szárú energiaültetvények telepítéséhez nyújtott támogatás igénybevételének részletes feltételeiről* szóló 72/2007. (VII. 27.) FVM rendelettel meghirdetett **fás- és lágyszárú energiaültetvények telepítése**. A jogcímre a 2010. évi megnyitás alkalmával 33 darab kérelem érkezett be. Az eddigi megnyitások alkalmával több mint 4200 hektár telepítésére érkezett be támogatási igény, amelyre közel 554 millió forint támogatást ítélték meg.
- *Az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból önálló, építéssel nem járó gépek, technológiai berendezések beszerzéséhez nyújtandó támogatások részletes feltételeiről* szóló 26/2007. (IV. 17.) FVM rendelettel meghirdetett önálló építéssel nem járó gépek, technológiai berendezések beszerzése jogcím keretében lehetőség volt **támogatás** igénylésére **a biomassza termeléséhez, felhasználásához kapcsolódó gépek, eszközök** (biomassza kazánok, pelletálók, brikettálók, speciális biomassza betakarító gépek) **beszerzéséhez** is. A jogcím vonatkozásában 2010-ben nem volt kérelembenyújtási lehetőség, a korábbi benyújtási időszakokhoz kötődően jelentős, mintegy 17 milliárd forintnyi támogatási összeg kifizetésére került sor.
- *Az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból az állattartó telepek korszerűsítéséhez nyújtandó támogatások részletes feltételeiről* szóló 27/2007. (IV. 17.) FVM rendelettel meghirdetett állattartó telepek korszerűsítése

jogcímen belül támogatás igénybevételére volt lehetőség **az állattartó telepeken képződött trágya környezetbarát, produktív, biogáz fermentációval történő kezeléséhez.** A támogatási konstrukció megnyitására három alkalommal került sor, amelyek keretében 54 darab biogáz üzem létesítését szolgáló kérelem érkezett be. A beadott kérelmek közül 44 darab részesült pozitív elbírálásban, mintegy 34 milliárd forint támogatási igénnyel. A 2010. évben folytatódott a már megítélt kérelmek alapján a megvalósítás és a támogatások kifizetése.

- *Az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból nem élelmiszeripari célú kiskapacitású, növényi alapú nyersszesz, nyersolaj előállító üzemek létesítéséhez nyújtandó támogatások részletes feltételeiről* szóló 44/2009. (IV. 11.) FVM rendelettel 2009-ben új konstrukcióként került elindításra a **kiskapacitású nyersszesz-, nyersolajüzemek létesítésének támogatása.** A jogcímre beérkezett 38 darab támogatási kérelemből 33 darab részesült pozitív elbírálásban, amelyhez kapcsolódóan összesen közel 7,6 milliárd forint támogatás megítélése történt meg.
- *Az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból a kertészet korszerűsítéséhez nyújtandó támogatások részletes feltételeiről* szóló 25/2008. (III. 7.) FVM rendelet alapján meghirdetett kertészet korszerűsítése jogcímen belül a 3. célterületen támogatás vehető igénybe **kertészeti létesítmények energiaellátására,** amely keretében az ügyfelek döntően geotermikus energiaellátási rendszerek kiépítéséhez igényeltek támogatást. A kertészet korszerűsítéséhez nyújtandó támogatások jogcímre a 2009. évben meghirdetett kérelembenyújtási időszak 2010 január közepén zárult le. A benyújtási időszakban 282 darab támogatási kérelem beadására került sor. A kérelmek feldolgozása a 2010. évben nem fejeződött be. A korábbi megnyitásokhoz kötődően folytatódott a kifizetés.
- Az ügyfelek 2007-ben **biomassza kazánok beszerzéséhez az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból a mezőgazdasági energiafelhasználás megújuló energiaforrásokból történő előállításához nyújtandó támogatások részletes feltételeiről szóló 78/2007. (VII. 30.) FVM rendelet, illetve 2008-ban **terményszárító biomassza tüzelési rendszerrel** történő megvalósítására az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból a növénytermesztés létesítményeinek korszerűsítéséhez nyújtott támogatás igénybevételének részletes feltételeiről szóló 35/2008. (III.27.) FVM rendelet alapján lehetett támogatási kérelmet benyújtani. 2010-ben folytatódtak a kifizetések a már megítélt támogatásokat érintően.**

15.2. A LEADER program és a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat (MNVH)

A **LEADER program** 1991-ben az Európai Unió közösségi kezdeményezéseként indult, majd a 2007-2013 közötti programozási időszakban került az EMVA támogatásainak körébe. **Önálló IV. tengelyként,** az ÚMVP három intézkedéscsoportjának (versenyképesség javítása; környezet fejlesztése; vidéki

életminőség javítása és diverzifikáció) megvalósítási módszereként **működik**. A Program szerepének erősödésével párhuzamosan költségvetése is növekvő. Az uniós tagállamok többségéhez hasonlóan Magyarország is a III. tengelyre, azaz az életminőség javítására tervezte fordítani a LEADER-támogatások jelentősebb részét, 65%-át (a helyi vidékfejlesztési stratégiák megvalósításán belül).

A LEADER program végrehajtásában a Helyi Akciócsoportok (HACS-ok) ügyintézői, valamint vezetői szerepkört töltenek be. Feladataikat a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatallal (MVH) megkötött úgynevezett delegálási szerződés alapján látják el. A HACS-ok az UMVP III. tengelyének intézkedéseire rendelkezésre álló forrás legfeljebb 15%-át, a LEADER kiegészítő forrásnak pedig legfeljebb 20%-át használhatják fel működésre, a fejlesztési forrás felhasználásával arányosan. A **LEADER program** 2010-ben nem került megnyitásra, a végrehajtás nehézségei miatt lefolytatott **átfogó felülvizsgálat témakörönként fogalmazott meg problémákat** és adott megoldási javaslatokat.

A **Helyi Vidékfejlesztési Stratégiák** (HVS) LEADER fejezetének végrehajtására 2009. október 1-től lehetett pályázni a közösségi célú fejlesztés; vállalkozási alapú fejlesztés; rendezvény; képzés; térségen belüli együttműködés; térségek közötti és nemzetközi együttműködés, valamint tervek és tanulmányok jogcímei alapján. A támogatott 434 darab projekt 2010. június 30-ig 1,76 milliárd forintot kötött le. A jóváhagyott pályázatok forrásigényében a közösségi célú fejlesztéseknek (55%), a vállalkozások fejlesztésének (29%) és a rendezvényeknek (9%) volt a legnagyobb súlya, a többi kategória az 5%-ot sem érte el. Az eddig támogatást nyert fejlesztések várható hatásait tekintve a legjelentősebb eredmény a térség turisztikai vonzerejének fejlesztését, a vidék örökségének megóvását és kulturális életének, vonzerejének élénkülését érintően várható.

Az 1698/2005/EK Tanácsi rendelet előírása szerint minden tagállam, így Magyarország is **nemzeti vidéki hálózatot** hozott létre, melynek feladata, hogy összefogja a vidékfejlesztéssel foglalkozó szervezeteket és közigazgatási szerveket, amelyek az Európai Vidékfejlesztési Hálózatba szerveződnek. A **Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat** (MNVH) közvetlen célja a *Magyar Nemzeti Vidéki Hálózatról szóló* 131/2008. (X. 1.) FVM rendelet szerint a vidékfejlesztésben érintett kormányzati és önkormányzati intézmények, társadalmi szervezetek, szakmai testületek, gazdálkodó szervezetek információs és együttműködési hálózatba szervezése, tevékenységük összehangolása a vidék társadalmi-gazdasági fejlődése, a felzárkóztatás, valamint a támogatási források hatékony felhasználása érdekében. A *Magyar Nemzeti Vidéki Hálózatról szóló* 36/2010. (XI. 30.) VM rendelet a feladatokat kiegészítette az MNVH szolgáltatásainak széles körben történő hozzáférhetővé tételével. Az MNVH munkáját Cselekvési Terv alapján végzi, amelynek megvalósításához a szükséges forrást az Irányító Hatóság (IH) biztosítja (2009-2013 közötti időszakra 26 millió euró). A források 75%-a a Cselekvési Tervben foglalt feladatok megvalósítását, míg 25%-a az MNVH intézményi működését szolgálja.

2010-re vonatkozóan a terv szolgáltatói és tanácsadói feladatokat, kommunikációs feladatokat, a hálózat működtetésére és adminisztrációs feladatainak

ellátására vonatkozó feladatokat, továbbá tanácsi és elnöki titkársági feladatokat tartalmaz.

A hálózatba 2010. május 21-ig 6856-an regisztráltak, 62%-uk magánszemély. Területi megoszlás szerint legtöbben az Észak-Alföldön (1260 tag), Észak-Magyarországon (1187 tag) és a Nyugat-Dunántúlon (1094 tag) jelezték csatlakozási szándékukat, míg Dél-Dunántúlon 863 tag, a Közép-Dunántúlon 861 tag, a Dél-Alföldön 835 tag, a közép-magyarországi régióban pedig 756 tag regisztrált. Gazdálkodási forma szerint a tagság helyi önkormányzatokból, egyesületekből, korlátolt felelősségű társaságokból, továbbá önkormányzati költségvetési szervekből, egyéni vállalkozókból, betéti társaságokból, alapítványokból és intézményeikből, őstermelőkből, társas vállalkozásokból, szakmai szervezetekből és érdekképviselletekből tevődik össze.

Az MNVH-t érintően 2010-ben átszervezés kezdődött, melynek célja a vidékfejlesztésben részt vevő szereplők együttműködésének erősítése, a vidékfejlesztés területén szerzett tudás és gyakorlati tapasztalatok terjesztése, valamint a szervezet működésének egyszerűsítése, átláthatóságának növelése.

IV. KÖRNYEZETVÉDELEM

16. Magyarország környezeti állapota

16.1. Víz-, levegő- és talajszennyezettség

16.1.1. Víz

Felszín alatti vizeink többsége jó ivóvíz. Főleg a rétegvizek esetében azonban megfelelő vízkezelési technológia alkalmazására (pl. arzénmentesítésre, vas- és mangántalanításra), más esetekben viszont csak fertőtlenítésre van szükség. A medenceterületek kavicsos, homokos vízadóiban az ivóvízellátásra igénybe vett, körülbelül 500 méter vastagságú felső zónában általában 1 g/l-nél kisebb oldottanyag-tartalmú vizet találunk.

A karsztvizek a meszes, karbonátos kőzetek oldódása miatt alapvetően kalcium-, magnézium-hidrogénkarbonátos jellegűek. **A hideg karsztvizek** kis oldottanyag-tartalmúak, **ivóvízellátás céljára kiválóan alkalmasak, de könnyebben szennyeződnek a felszínről.** Ásvány-, gyógy- vagy üdítő vízként is hasznosíthatók bizonyos felszín alatti vizek különleges vegyi összetételüknek, a bennük oldott sóknak és a radioaktív anyagoknak köszönhetően. **Gyógyvíznek csak a gyógyhatást bizonyító orvosi vizsgálatok eredménye alapján minősíthető a felszín alatti víz,** azaz a vegyi összetétel egymagában nem jogosít ilyen minősítésre. Fontos szabály, hogy minden vízkivételt külön kell minősíteni. **Ásványvíznek pedig csak az eredetüknél fogva szennyezetlen, védett, felszín alatti eredetű vizek minősíthetők.**

A természetes vízminőséget – különösen a felszín közelében – az emberi tevékenységből származó szennyezések jelentősen megváltoztathatják. A szennyezőforrások két csoportra oszthatók: pontszerű, valamint pontforráshoz nem köthető, általában nagyobb területeken megjelenő diffúz szennyezőforrások.

A felszín alatti víz szempontjából jelentős **pontszerű szennyezőforrások** a települések esetén **az illegális települési folyékony hulladék lerakók, a felhagyott bányákat elárasztó,** és onnan szennyezetten tovaáramló, úgynevezett „öregségi” **vizek** szennyezőanyag tartalma, illetve ércbányák esetében **a meddőhányókból kimosódó nehézfém tartalom.** Jelentős szennyezőforrásnak számítanak a felhagyott, vagy jelenleg is végzett **ipari tevékenységekhez köthető szennyezett területek, az állattartó telepeken történő szerves trágya tárolás,** valamint a balesetek következtében a felszín alatti vízbe szivárgó szennyezőanyagok.

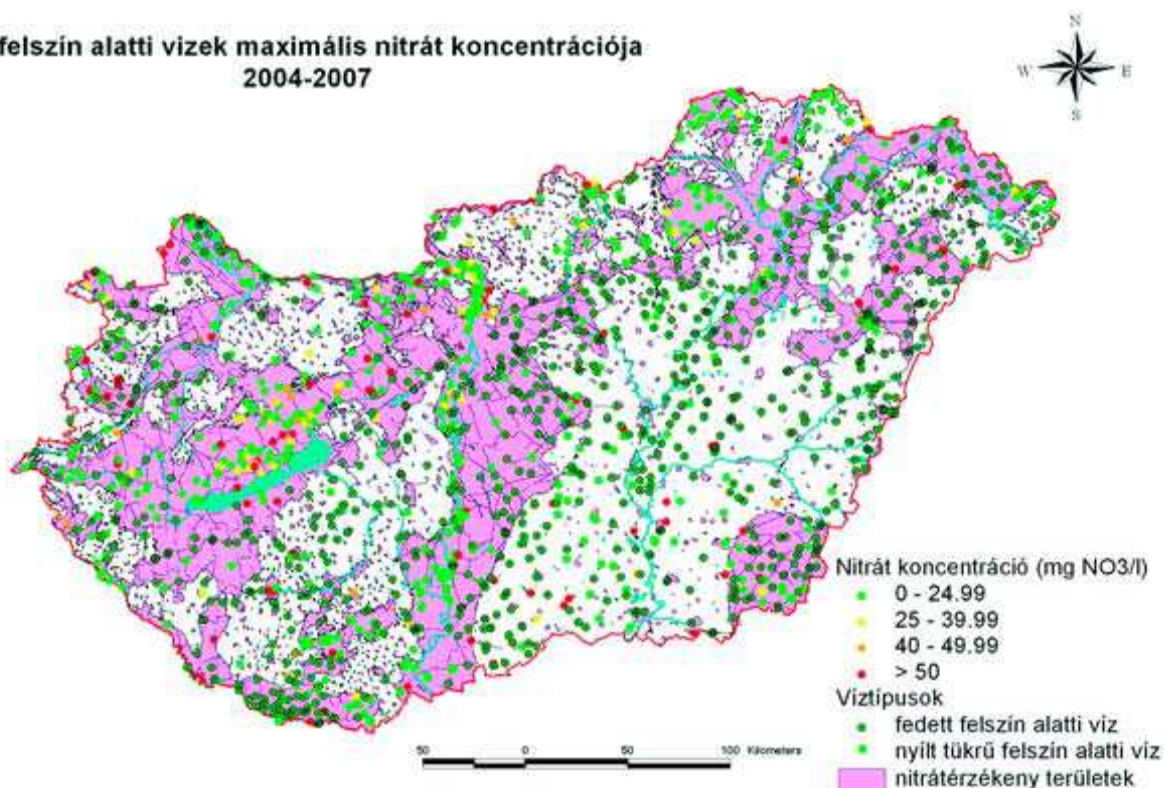
A felszín alatti vizek minősége szempontjából legjelentősebb diffúz szennyezőforrás a mezőgazdasági trágya-, illetve növényvédőszer-használat, valamint települések esetén a csatornázatlanság. A csatornázatlan belterületekről és a csatornára rá nem kötött ingatlanokról származó szikkasztott szennyvizek a nitrogén különböző vegyületein (ammónia, nitrát, nitrit) felül a háztartásokban használt vegyszerek, elfogyasztott gyógyszerek maradványait is tartalmazzák.

Települési diffúz szennyezőforrásnak számítanak még a kiskertek és a belterületi állattartás.

A szennyezőanyagok közül az egyik leggyakoribb a nitrát, mely elsősorban a szerves és műtrágyából, valamint a települési szikkasztott szennyvízből származik. ***A mezőgazdasági eredetű nitrogén talajba, felszín alatti vízbe jutó mennyisége Magyarországon az állatállomány, valamint a műtrágya felhasználás 1990-es évek elejére történő visszaesésével lecsökkent és azóta stagnál.*** A maximális nitrát értékek döntő része nem haladta meg az 50 mg/l határértéket a 2004-től 2007-ig terjedő időszakban, és a mért adatok kevesebb, mint felében következett be a 2000-től 2003-ig terjedő időszakhoz képest változás.

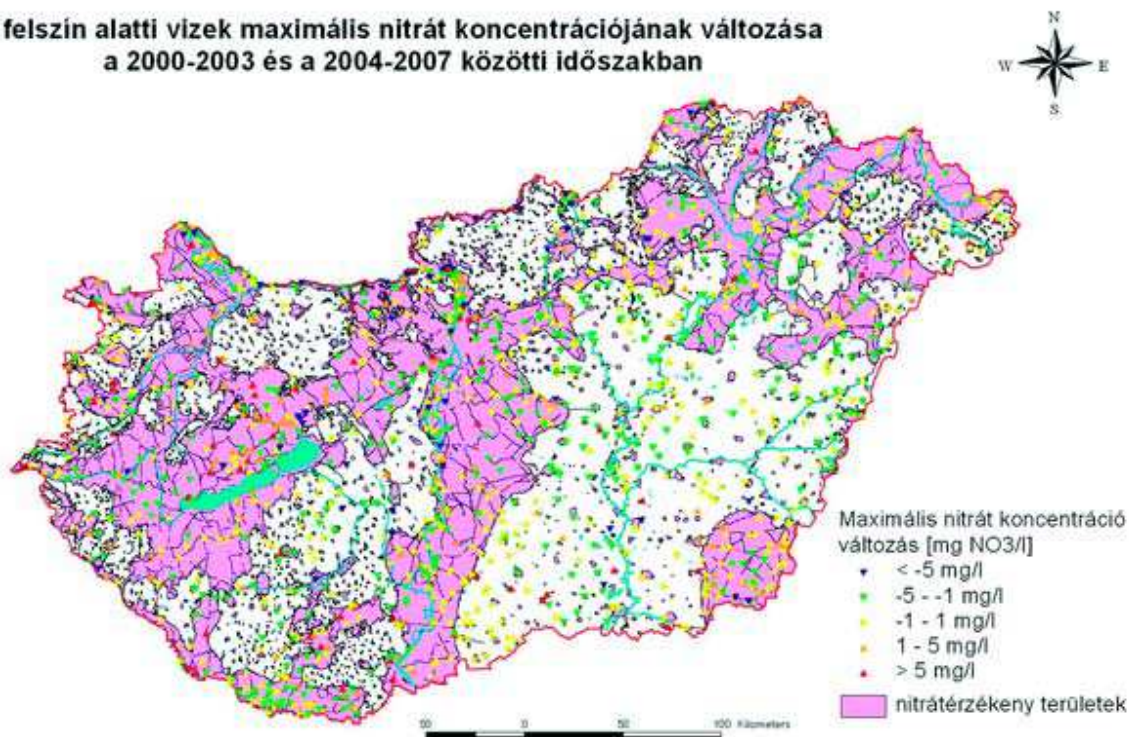
28. ábra

A felszín alatti vizek maximális nitrát koncentrációja
2004-2007

Forrás: VITUKI Nonprofit Kft. nyomán, KvVM

**A felszín alatti vizek maximális nitrát koncentrációjának változása
a 2000-2003 és a 2004-2007 közötti időszakban**

Forrás: VITUKI Nonprofit Kft. nyomán, KvVM

Szintén elsősorban mezőgazdasági tevékenységhez köthetők a növényvédőszer szennyeződések (főként triazinok, de még mindig sok helyen kimutatható a már évtizedek óta nem használatos DDT is). A 185 darab felszín alatti víztestből 38 gyenge kémiai állapotú, valamint a trendvizsgálat alapján 4 víztest kockázatos állapotú.

Sérülékeny vízbázisokat veszélyeztető szennyezőanyag túllépések miatt 13 (6 sekély porózus, 2 sekély hegyvidéki, 3 karszt, és 1-1 porózus és hegyvidéki) víztest gyenge állapotú. Jelentős károsodás összesen 16 vízbázist érint, ezek közül 7 esetében már a termelőkút is szennyeződött.

Felszín alatti víztestek kémiai minősítése során a 185 víztest közül 30 gyenge kémiai állapotú diffúz nitrát eredetű szennyezettség miatt. Általában nitrát-szennyezés, egy esetben növényvédő szer az indok. Zömében települési vagy mezőgazdasági eredetű nitrát-szennyezésről van szó, de előfordulnak ammónium, növényvédő szer (triazin) és pontszerű forrásokból származó klórozott szénhidrogén szennyezések is, mint a gyenge állapot okai.

Diffúz eredetű nitrát szennyezések 30 víztestet érintenek. A probléma leggyakrabban a sekély porózus víztesteket érinti (a 30-ból 21 víztest ebbe a csoportba tartozik).

A települések és a gyümölcsösök alatti talajvíz általában nagyobb arányban szennyezett, mint a szántóterületek alatti, de nagyobb területi kiterjedésük miatt

elsősorban a szántóterületek szennyezettsége a döntő. Az ammónium területileg jelentős előfordulásai természetes eredetű magas ammónium tartalmakhoz kapcsolódnak.

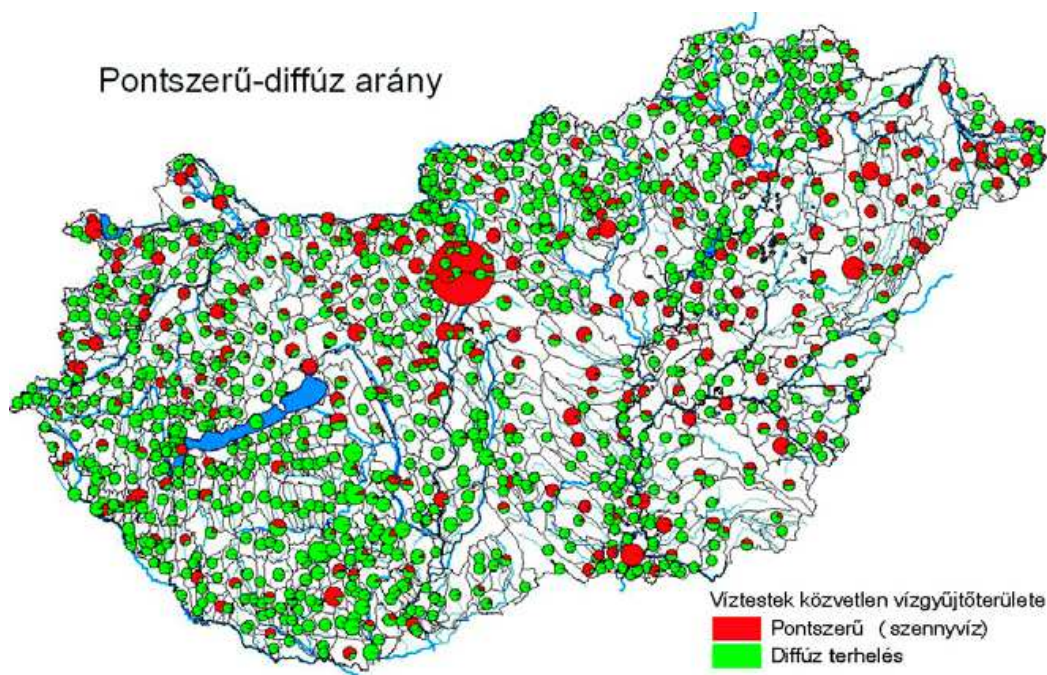
A felszíni vizek vízminőségi problémáit az esetek túlnyomó többségében a vizek szervesanyag és tápanyag terhelése okozza, a vízfolyás víztestek kétharmadánál és (a halastavakat leszámítva) az állóvizek 80%-án fordul elő jelentősnek minősülő terhelés. Az összesített szennyvízterhelést és a modellel becsült diffúz tápanyagterhelést összevetve az arány 60-40%. A szennyvízterhelés eloszlása azonban igen egyenlőtlen: elsősorban a főváros (a terhelés 40%-a) és néhány nagyváros szennyvíz kibocsátásában összpontosul, a vizek közel 80%-ánál a terhelés nagyobb részben diffúz eredetű (mezőgazdasági termelésből származó terhelése, városi területek csapadékvíz lefolyásai, csatornázatlan településekből származó indirekt szennyezések).

Az országos jellemzőkhöz képest a dombvidéken nagyobb a diffúz mezőgazdasági szennyezés aránya, mert a szántóterületekről bemosódó talaj növényi tápanyagokat, esetenként növényvédő-szer maradványokat is szállít a vizekbe, míg síkvidéken a szennyvízbevezetések szerepe növekszik az átlagoshoz képest. A szennyvízbevezetés hatása tartós és a kis vízhozam miatt jelentős is, valamint a belvíz ritkábban előforduló jelenség, mint dombvidéken a felszíni lefolyás.

A talajban tárolódott, a vízfolyásba bemosódó tápanyag lehet korábbi tápanyaghasználat következménye is. A szennyeződni képes, sérülékeny felszín alatti víztestek 37%-a gyenge állapotú vagy veszélyeztetett, és minden esetben megjelenik a nitrát vagy az ammónium mint szennyezőanyag. **A nitrogén-szennyezést** – tekintve területi arányait – **elsősorban a mezőgazdasági nitrogén felhasználás okozza:** hazánk területének 52%-án folyik intenzív mezőgazdasági művelés (szántó, szőlő, gyümölcsös, kert), és a jelentősként megjelölt szennyezési okok között körülbelül 28%-ban szerepel. **A települések** viszont gyakran jelennek meg, mint **jelentős járulékos szennyezőforrások** (az okok 55%-a települési eredetű), amelyek hozzájárulnak a víztest gyenge vagy veszélyeztetett állapotához. A talajvizek helyenként kiugróan magas belterületi nitrát szennyezésének eredete, a kommunális szennyvíz elszívárogtatása, a szabálytalan hulladékelhelyezés, az állattartás és a kiskerti növénytermelés tartozik ide. A nagyüzemi állattartás 15%-ban szerepel, mint olyan ok, amely a víztest jó állapotának elérése vagy fenntartása érdekében intézkedést igényel. A felsorolt okok mindegyikének jelentősége csökkenőben van, **a jelenleg tapasztalható nem megfelelő állapotot részben múltbeli szennyezések okozták.**

A vízfolyásoknak több mint 90%-a nem éri el a jó állapotot/potenciált, vagy adathiány miatt nem minősíthető. A legtöbb víztest a mérsékelt kategóriába tartozik, ami azt jelenti, hogy a jelenlegi állapot nincs nagyon távol a céltól. Általában igaz, hogy a nagy folyók állapota/potenciálja arányaiban kedvezőbb, mint a kis és közepes vízfolyásoké. A vizek nem megfelelő fizikai-kémiai állapota a víztestek közelítőleg felénél „járult hozzá” a nem jó állapothoz/potenciálhoz.

Pontszerű és diffúz terhelések aránya a közvetlen vízgyűjtőkön

Forrás: VGT, 2009

A szennyezési problémákat az esetek túlnyomó többségében a vizek tápanyagterhelése okozza (legnagyobb arányban foszfor határérték túllépés fordul elő), **de** a hegy- és dombvidéki kisvízfolyásokon **gyakori** (a vizsgált vízfolyások 20%-a) **a határértéket meghaladó szervesanyag-tartalom is. Viszonylag sok vízfolyás** (a vizsgáltak 26 %-a) **a sótartalom miatt kifogásolt.** A hazai vizek természetesen magas sótartalma ellenére ezek az esetek kommunális szennyvízbevezetéssel, esetenként termásvíz bevezetéssel hozhatók kapcsolatba.

A jelentős mértékű tápanyagterhelés tekinthető a Duna teljes (nemzetközi) vízgyűjtő területén is az egyik legfőbb vízminőségi problémának. A tápanyagterhelések számítására kifejlesztett úgynevezett MONERIS modell eredményei szerint a Duna vízrendszerét évente 58 kt foszfor és 686 kt nitrogén terheli.

A nitrogén terhelés 49%-a a mezőgazdasági területekről származik, ebből 27% közvetlenül a műtrágya-, szerves trágya-felhasználásból, erózióból, stb., 22%-a pedig a mezőgazdasági termeléssel is összefüggő légköri kibocsátásokból (például állattartó telepeken ammónia, metán gáz). Ez utóbbi értékkel együtt összesen 41% a légköri eredetű terhelés (nitrogén-oxidok, ammónia, stb.), amelyben a közlekedésnek, az ipari jellegű nagyüzemek berendezéseknek, égetőknek van még meghatározó szerepe. **A közvetlen települési eredetű szennyezésekből** (pontszerű és diffúz kibocsátásokból) **kb. 27% terhelés származik. A foszfor esetében a településekről származó** 29% direkt (szennyvízbevezetések) és 35% indirekt (pl. csapadékkal való bemosódás, csatornázatlan területekről származó diffúz szennyezések), összesen 64% **terhelés a meghatározó.** A mezőgazdasági

területekről a Duna teljes vízgyűjtőterületén a kalkulált értékek szerint 21% foszfor származik.

Egy 2005-ben lezárult kutatási projekt eredményei szerint Magyarország a Fekete-tengert a Duna vízgyűjtőterületéről elérő összes foszforterheléshez megközelítőleg 10%-kal, a nitrogénterheléshez alig 7%-kal járul hozzá.

Az egyéb specifikus szennyezők közül Magyarország a Duna-medencében is jelentősnek számító négy fém (oldott cink, réz, króm, arzén) vonta be a vizsgálandó jellemzők sorába, mivel egyelőre csak ezekre álltak rendelkezésre vízgyűjtőterület szintű monitoring adatok. A jelentős adathiány miatt összességében így is csak a hazai víztestek 13%-ára készülhetett minősítés, melyek harmada nem jó minősítésű, elsősorban a réz- és a cinkkoncentráció miatt. Az egyéb specifikus szennyezők túlnyomó többségben a tiszai részvízgyűjtőre jellemzőek, elsősorban külföldi (részben geokémiai) eredetű szennyezés miatt.

Az EU által meghatározott elsőbbségi anyagokra (néhány kivételtől eltekintve) a hazai monitoring korábbi gyakorlatában nem végeztek rendszeres vizsgálatokat. 2006-2007 közötti időszakban készült az első felmérés, mely összesen 66 monitoring pontra terjedt ki. Ennek felhasználásával 55 víztestre lehetett elvégezni a minősítést. Az elsőbbségi anyaglistából 9 elem, vegyület, vegyületcsoport határérték túllépése fordult elő, legnagyobb arányban kadmium (15 víztest, elsősorban a Tisza vízgyűjtőn). A szerves elsőbbségi anyagok közül növényvédő szerek (endoszulfán, diuron, izoproturon, trifluralin), többgyűrűs aromás szénhidrogének, oktilfenolok és dietil-hexil-ftalát koncentrációja haladta meg határértéket.

Természetes nagytavaink közül a Balaton, a Fertő-tó és a Velencei-tó nyílt vizes részének állapota jó. Tavaink többsége természetvédelmi szempontból is védettséget élvez. Ki kell emelni a víztestként is kijelölt szikes tavakat, melyek ökológiai állapota többnyire kiváló/jó (a fitoplankton a tó speciális jellegéből következően szélsőségesen nagy biomasszát is mutathat).

Az állóvizek között kijelölt dunai és tiszai holtágak állapota azonban az esetek nagyobb részében valamelyik élőlénycsoport alapján csak a mérsékelt állapotot éri el, ez belvízbevezetéseknek, horgászati/halászati hasznosításnak és üdülőterületeknek tulajdonítható.

Az állóvizek közül 15 kapott erősen módosított besorolást. Ide tartozik a Ráckevei (Soroksári) Duna-ág, melynek öko-potenciálja gyenge. A Tisza-tó négy medencéje közül az Abádszalóki-medence minősítése mérsékelt, a többi viszont megfelel a jó potenciál kritériumainak.

16.1.2. Levegőminőség és zajállapot

Hazánk levegőszennyezettsége közepesnek mondható. Az iparból származó szennyezés nagymértékű csökkenése következtében a települések levegőminőségét

ma már elsősorban a közlekedés és a lakossági fűtés határozza meg, de a meteorológiai helyzettől függően szerepe van a nagyobb távolságról érkező szennyezésnek is.

A légszennyezettség szintjének változása szennyezőanyagokként különböző. A kéndioxid szennyezettség már nem jelentős, éves és 24 órás határérték túllépés 2003 óta nem volt, 2010-ben órás határérték túllépés is csak háromszor fordult elő egy állomáson (valószínűsíthető a helyi szennyezés). A **nitrogéndioxid** koncentráció 2010-ben 3 budapesti belvárosi állomás környezetében haladta meg az éves határértéket. 24 órás határérték-túllépés 2010-ben 20 mérőállomáson történt (2009-ben csak 7 helyen). Az órás **határérték túllépés igen gyakori, elsősorban Budapesten.** A **szénmonoxid szennyezettség szintje igen alacsony,** határérték túllépés 2010-ben nem történt. A **talajközeli ózon szintje igen ingadozó** képet mutat. A nyári időszakban a 8 órás futó átlagok napi maximuma 2010-ben is majdnem minden állomáson átlépte az egészségügyi határértéket. Tájékoztatási küszöbérték átlépés 3 településen volt (Dunaújváros, Komló, Székesfehérvár), riasztási küszöbérték-átlépés nem történt. A **legkomolyabb levegőminőségi probléma jelenleg a részecske (PM10) szennyezettség.** A 24 órás határérték túllépése minden állomáson előfordult, a legtöbb Budapesten, Miskolcon és Pécsen. A kisebb szemcseméretű részecske (PM2,5) koncentráció mérése jelenleg 5 állomáson történik. 2010-ben a mért koncentráció éves átlaga egyik állomáson sem haladta meg a 2010-re vonatkozó célértéket (25µg/m³). A benzol koncentrációja az éves egészségügyi határértéket egy állomáson sem lépte túl 2010-ben, 24 órás határérték-átlépés 7 helyen történt.

A fentiek alapján az ország levegőminősége a kéndioxid és szénmonoxid szempontjából kiválónak, a benzol szempontjából jónak, a nitrogéndioxid és szállópor szempontjából javítandónak minősíthető (ezeknél a szennyezőanyagoknál a szennyezettség szintje egyes mérőállomásokon meghaladja az EU egyes levegőminőségi határértékeit).

A légszennyezés mellett a zajterhelés az egyik leggyakrabban panaszolt környezeti ártalom. A **legjelentősebb zajforrás a közlekedési zaj** (ezek közül is domináns a közúti és a légi közlekedés), amelyet a szórakozóhelyek, majd pedig az ipari tevékenységek zaja követ. A környezetvédelmi felügyelőségektől származó, 2009-re vonatkozó adatok alapján a jelentős zajkibocsátást okozó létesítmények 94%-ánál a zaj oka a termelési folyamat vagy szolgáltatás technológiájára vezethető vissza, 6%-ánál független a vállalkozás által folytatott tevékenységtől (légkondicionálásból, épületek fűtéséből származik). A felügyelőségek által vizsgált, jelentős zajkibocsátást okozó telephelyek nemzetgazdasági ágankénti bontásban megadott aránya 2009-ben: feldolgozóipar 65% (az esetek csaknem kétharmada), mezőgazdaság 15%, energetika 8%, stb. Az előzőekhez képest 2010-ben jelentős változás nem történt.

16.1.3. Talajszennyezettség

A szárazföldi ökoszisztémák alapvető és meghatározó környezeti eleme a talaj az emberi tevékenység fokozódó igénybevételének van kitéve, ami számos talajfunkció veszélyeztetéséhez, a talajok pusztulásához vezethet. Ennek egyik legnagyobb veszélye az, hogy a talajpusztulási folyamatok az emberi szem elől rejtve, a talajfelszín alatt történnek, károsító hatásuk sokszor időben és térben is elkülönülve jelenik meg. A talaj, bár bizonyos mértékig megújulni képes, de nem kimeríthetetlen természeti erőforrás, ugyanakkor összekötő és közvetítő szerepet is betölt más létfontosságú természeti rendszerekkel (hidroszféra, atmoszféra, bioszféra), ami miatt kiemelt figyelmet érdemel.

A talajok minősége összetett fogalom, ami magában foglalja a talajok termékenységét, a talajok fizikai, kémiai, vízgazdálkodási, biológiai tulajdonságait és folyamatait, a környezet más elemeivel való kapcsolatában betöltött szerepét. Ezért a talajok állapotának megítélése szorosan összefügg a talaj funkcióival. ***A talajok állapotának megfigyelése, a változások nyomonkövetése és regisztrálása a Talajvédelmi Információs és Monitoring Rendszerben (TIM) történik.***

Az országos mérőhálózat 1235 pontot foglal magába, ami megközelítőleg egy 1:100000 méretarányú térkép részletességének felel meg. A TIM pontok 70%-a mezőgazdasági művelésű területen, 15%-a erdei ökoszisztémák területén, míg 15%-a környezet- és természetvédelmi szempontból veszélyeztetett vagy degradálódott területen van. A mérési pontok helyét a talajtani és természetföldrajzi egységek reprezentatív pontjain jelölték ki a talajviszonyok reális bemutatásának érdekében.

A vizsgálatokhoz szükséges talajminták begyűjtésének időpontja minden év szeptember 15-től október 15-ig terjedő időszak. A vizsgálandó paraméterek közül néhány jellegzetes szezonális dinamikát mutat, ezért a mintavétel mindig az év azonos időszakában az alampintavételi pontok helyén történik.

A vizsgálandó paraméterek egy részét csak egyetlen alkalommal, a kiinduláskor mérték, mert azok időben alig változnak, stabilak, míg a paraméterek másik halmazát évenként, 3 évenként vagy 6 évente határozzák meg. Külön mintázás történik a mikrobiológiai, a talajfizikai, talajkémiai, a radioaktivitás mérési, a talaj vízgazdálkodási tulajdonságok vizsgálatára, valamint a talajbank archiválási céljára.

A talajromlás komoly probléma Magyarországon, Európában, sőt valamennyi kontinensen. A talajromlás egyik oka vagy súlyosbító tényezője az emberi tevékenység, mint például az ipari tevékenység, a bányászat, a városi, valamint ipari terjeszkedés, a beépítettség, a helytelen mezőgazdasági és erdőgazdálkodási módszerek alkalmazása, a turizmus stb. Ezeknek a tevékenységeknek negatív hatásuk van: akadályozzák, hogy a talaj ellássa széleskörű funkcióit, feladatait az ember és az ökológiai rendszerek szolgálatában. Ennek következménye a talaj termékenységének, szénttartalmának, illetve biológiai sokféleségének a csökkenése, a kisebb vízmegtartó kapacitás, a gáz- és

tápanyagkörforgás dinamikájának változása, a szennyező anyagok feldúsulása, a tompító (puffer) hatásának csökkenése. A talajromlásnak közvetlen hatása van a víz, a levegő minőségére, a biológiai sokféleségre és az éghajlatváltozásra. A talajromlás ezenkívül károsíthatja az emberek egészségét, veszélyeztetheti az élelmiszer- és takarmánybiztonságot. Noha a talajromlási folyamatok EU-tagállamonként jelentősen eltérőek, így különböző súlyosságú, illetve különböző jellegű veszélyeket jelentenek, **a talajromlás európai szintű probléma.**

A Corine felszínborítási adatbázis szerint a földhasználat jelentősen változik Európában, aminek hatása van a talajra. Az európai földterületek 1990 és 2000 között legalább 2,8%-án változott meg a földhasználat, különösen a városi területek növekedtek jelentősen. A tagállamok és a régiók között nagy különbségek vannak, a felszínlezárodáshoz vezető beépítettség aránya ebben az időszakban 0,3% és 10% között változott.

A jelenlegi tendenciákat nehéz extrapolálni a jövőre nézve, elsősorban a rendelkezésre álló adatok szűkösége miatt. Az ember által okozott terhelések azonban növekvő tendenciát mutatnak. Az éghajlatváltozás, ami emelkedő hőmérsékletek és rendkívüli időjárási események formájában jelentkezik, növeli egyrészt az üvegházhatást okozó gázoknak a talajból történő kibocsátását, másrészt olyan veszélyekkel jár, mint például az erózió, a földcsuszamlás, a szikesedés és a szerves anyagok csökkenése. Mindez azt vetíti előre, **hogy a talajromlás Európában folytatódni fog, valószínűleg az eddiginél gyorsabb ütemben.**

A talajok fizikai félesége a talajt alkotó részek nagyságától, illetve az egyes szemcsefrakciók (homok, iszap, agyag) méretétől és arányától függ. A talajok levegő- és vízháztartását, hógazdálkodását alapvetően meghatározza a fizikai talajféleség, ami kihat a kémiai és biológiai folyamatokra, a tápanyaggazdálkodásra, a szennyezőanyag transzportra, pufferképességre, művelhetőségre, termőképességre stb.

A talajok kémhatása – a vizes közegben és a kálium-kloridos sóoldatban mért pH – meghatározza a talajkémiai folyamatok irányát és jellegét. Így pl. a tápelemek felvehetőségét, a toxikus elemek biológiai elérhetőségét, a mikrobiális folyamatok jellegét és irányultságát, és ezzel együtt végső soron a talaj szerkezetét is. A TIM adatok alapján megállapítható, hogy a hazai talajok mintegy 42%-a savanyú, 9%-a neutrális, 48%-a gyengén lúgos és mindössze 1%-a lúgos, illetve erősen lúgos kémhatású. Az erősen savanyú kémhatású talajok legnagyobb része jelenleg erdőművelés alatt áll. Ezek döntő többsége a barna erdőtalajokkal borított Északi-középhegységben, a Nyírségben, Nyugat-Dunántúlon és a Dél-dunántúli régióban található. A savanyú talajok előfordulása arra figyelmeztet, hogy **több gondot kell fordítani a talajok savanyodásának megelőzésére, illetve a savanyú talajok javítására.**

A humusz fontos szerepet játszik a jó talajszerkezet kialakításában, a tápanyag- és vízgazdálkodásban, a talaj termékenységében. A talaj szerves anyaga folyamatosan megújul, mivel évente új szerves anyag kerül a talajba, a humusz-

alkotók egy része pedig átalakul, ásványosodik, de ez a változás igen lassan megy végbe. A humuszos feltalaj a biológiailag legaktívabb része a talajoknak, otthona és táplálékforrása megszámlálhatatlan mikrobiális szervezetnek és az erre települő gazdag, szinte az egész rendszertant reprezentáló táplálékpiramisoknak, egészen a gerincesekig bezárólag. Egy hektár gyepterület talaja öt tonna élőlény biomassza tömegét termeli meg. A TIM keretében elvégzett pontminta-vétel eredményei alapján megállapítható, hogy a humusztartalom 1992-1998 között a minták 16%-ában csökkent, 61%-ában nem változott és 23%-ában növekedett. A 2000-2004 közötti eredményeket összevetve megállapítható, hogy a minták 20%-ában tapasztalható humusztartalom csökkenés, 64%-ában az értékek változatlanok, míg 16%-ában némi növekedés volt tapasztalható.

A talaj a bioszféra nagy kiegyensúlyozó képességgel (puffer-kapacitással) rendelkező eleme, amely egy bizonyos határig képes mérsékelni, tompítani a talajt érő különböző stresszhatásokat. A környezeti kockázat szempontjából legjelentősebb toxikus nehézfém (kadmium, ólom stb.) vizsgálatok jelentősége a környezetállapot értékelésén túl az élelmiszerbiztonság folyamatos fenntartása miatt egyre fontosabb.

A magyarországi talajok összes kadmiumtartalma a jogszabályokban előírt szennyezettségi határértékhez viszonyítva kedvező. A kadmium a talajban a viszonylag „mozgékony” (könnyen kimosódó) nehézfémek közé tartozik. A növények könnyen felveszik és a táplálékláncban a mérgező és rákkeltő hatása miatt komoly környezeti kockázatot jelenthet.

Az ólom a talajban oldhatatlan csapadékként, vagy különböző szerves és kolloid anyaghoz kötve található. **Az ólom csak szélsőségesen savanyú talajokban válik a növények számára felvehetővé.** A szerves humuszanyagokban gazdag talajokban kisebb az ólom felvehetősége. A monitoring eredmények alapján a magyarországi talajok összes ólomtartalmának területi megoszlása rendkívül egyenletesen változik, és az előírt szennyezettségi határértéktől jelentősen elmarad.

A talajban a cink a növények számára nélkülözhetetlen mikro tápelem és csak nagyobb koncentrációban toxikus. A magyarországi talajok összes cinktartalma 5-150 mg/kg mennyiségben található a genetikai felső szintben, ami összevetve a jogszabályban előírt 200 mg/kg szennyezettségi határértékkel jó környezetminőséget jelent.

A magyarországi talajok mezőgazdaságilag művelt és az élő szervezetek számára legkönnyebben hozzáférhető felső szintjében **az összes arzéntartalom** 1-15 mg/kg, ami **a 15 mg/kg szennyezettségi határértéket megközelíti.** A vizsgált minták 79%-ában azonban kevesebb, mint 7 mg/kg fordul elő. Az arzén a talajban a csapadékvizekkel nehezen mozog, nem mosódik le. Főleg a gyökerekben halmozódik fel, a növény föld feletti részeiben azonban az arzénkoncentráció nem haladja meg a nem szennyezett talajokon nőtt növények arzéntartalmát, ezért **különösen a gumós és gyökérzöldségek, takarmányok termelésekor kell körültekintően eljárni.**

A TIM keretében eddig elvégzett mérésorozatok feldolgozása alapján **a termőtalajok országos állapota Magyarországon kedvezőnek mondható.** Az iparterületek és nagyvárosok térségében ugyanakkor nagyszámú, de lokálisan lehatárolható szennyezett és potenciálisan szennyezett terület található.

A szennyezett területek országos számbavétele 1998 óta folyamatosan tart az Országos Környezeti Kármentesítési Program (OKKP) keretében. Minden olyan műszaki, gazdasági és igazgatási tevékenységet, mely a veszélyeztetett, szennyezett, károsodott felszín alatti víz, illetőleg földtani közeg megismerésére, a szennyezettség, károsodás és a kockázat mértékének csökkentésére irányul, összefoglaló néven kármentesítésnek nevezünk. 1996 óta 2008-ig költségvetési forrásokból több mint 500 területen valósult meg kármentesítés, ebből 52 területen a környezetvédelmi tárca felelősségében, míg a Honvédelmi Alprogram keretében 2007-ig 145 területen történt tényfeltárás, 110 területen történt műszaki beavatkozás, 85 területen utóellenőrzés. A MÁV Alprogram keretében 1994 óta több mint 180 részterületen végeztek környezeti kármentesítési beavatkozást.

A PM-MNV Zrt. Alprogramjai a volt szovjet ingatlanok, a társasági privatizációs és az MNV Zrt. és jogelődei, a Kincstári Vagyoni Igazgatóság Alprogramját foglalják magukba. A Volt Szovjet Ingatlan Alprogram keretében zajlik a volt szovjet hadsereg által használt ingatlanok (Tököl, Kiskunlacháza, Kalocsa, Kunmadaras stb.) környezeti kármentesítésével kapcsolatos feladatok ellátása. A Társasági Privatizációs Alprogram keretében zajlik az MNV Zrt. és jogelődei, az ÁPV Zrt. portfóliójába tartozó vállalatok, társaságok, illetve egyéb vagyontárgyak esetén az állam tulajdonosi felelősségével kapcsolatos környezetvédelmi feladatok ellátása. A legfontosabb feladatok a gyöngyösoroszi és a recski bányák, valamint az erdőgazdaságok és Volán Társaságok kármentesítési munkáihoz köthetők. A Kincstári Vagyoni Igazgatóság Alprogramjának folytatásaként érintett területek Ózdon, Kállósejnyben, a Bélapátfalvi Bél-kő hegyen és Tihanyban találhatók.

A Szilárdásvány-bányászati Alprogram a magyarországi uránérc-bányászat megszüntetésével összefüggő feladatokat, valamint a bezárt szénbányák és a meddő szénhidrogén kutak kármentesítési feladatait tartalmazza.

16.2. Hulladékgazdálkodás

A mezőgazdaságban és élelmiszeriparban termelt, az elsődleges termékek mellett keletkező anyagok jó része nem hulladék, hanem melléktermék, amely az ágazaton belül felhasználásra kerül. Az adott technológiában feleslegessé váló anyag az iparhoz képest sokkal több ponton bekapcsolható más termelési folyamatba, takarmánnyá alakítható, energetikai célra felhasználható vagy a termőtalajba mint talajerő-utánpótlást szolgáló anyag kerülhet. **Hulladékká csak azok az anyagok válnak, amelyek egy adott termelési-termesztési technológiai egységben átalakítás nélkül nem használhatók fel, környezeti kockázatot jelentenek vagy felhasználásukra nincs piaci igény.**

A hulladékkeletkezés és -kezelés adatait nyilvántartó Hulladékgazdálkodási Információs Rendszer működéséből adódóan jelenleg csak 2009-re vonatkozóan állnak rendelkezésre hivatalos adatok.

A 2009-ben keletkezett mezőgazdasági és élelmiszeripari hulladék mennyisége 2008-hoz képest csökkent, 1,188 millió tonnáról 973 ezer tonnára. Anyagában került hasznosításra 288 ezer tonna (24,2%), energetikai hasznosításra hasonló mennyiség, 269 ezer tonna került. Az évek óta tartó tendenciának megfelelően a lerakással történő kezelés aránya és mennyisége igen alacsony maradt (22 ezer tonna, 1,8%). Egyéb kezelésre 384 ezer tonna hulladék került.

A növénytermesztés, erdészet, vadászat és halászat hulladékai 2008-hoz képest 2009-ben közel 16%-kal csökkentek, 336 ezer tonnáról 283 ezer tonnára. Az élelmiszeripar állati anyagokat feldolgozó ágazata 2009-ben az azt megelőző évhez képest hasonló mennyiséget termelt, 392 ezer tonna hulladékot. A növényi termékeket feldolgozó (konzervipar, szeszipar) tevékenységek során tapasztalható jelentős visszaesést – a 2008-as 235 ezer tonnás értéket a 2009-es 70 ezer tonna követte – a fogyasztásra, illetve feldolgozásra alkalmatlan anyagok mennyiségének csökkenése okozta. A fogyasztásra, illetve feldolgozásra alkalmatlan anyagok sok esetben a fent említettek szerint nem hulladékok, hanem melléktermékek. A cukorgyártásra növekvő hulladéktermelés volt jellemző (148 ezer tonnáról 2009-ben 198 ezer tonna). A vizsgált két évben a tejipari hulladékkeletkezés 21,5 ezer tonnás volumene nem változott, a sütő- és cukrászipari hulladékok viszont 2009-re mintegy 40%-kal növekedtek.

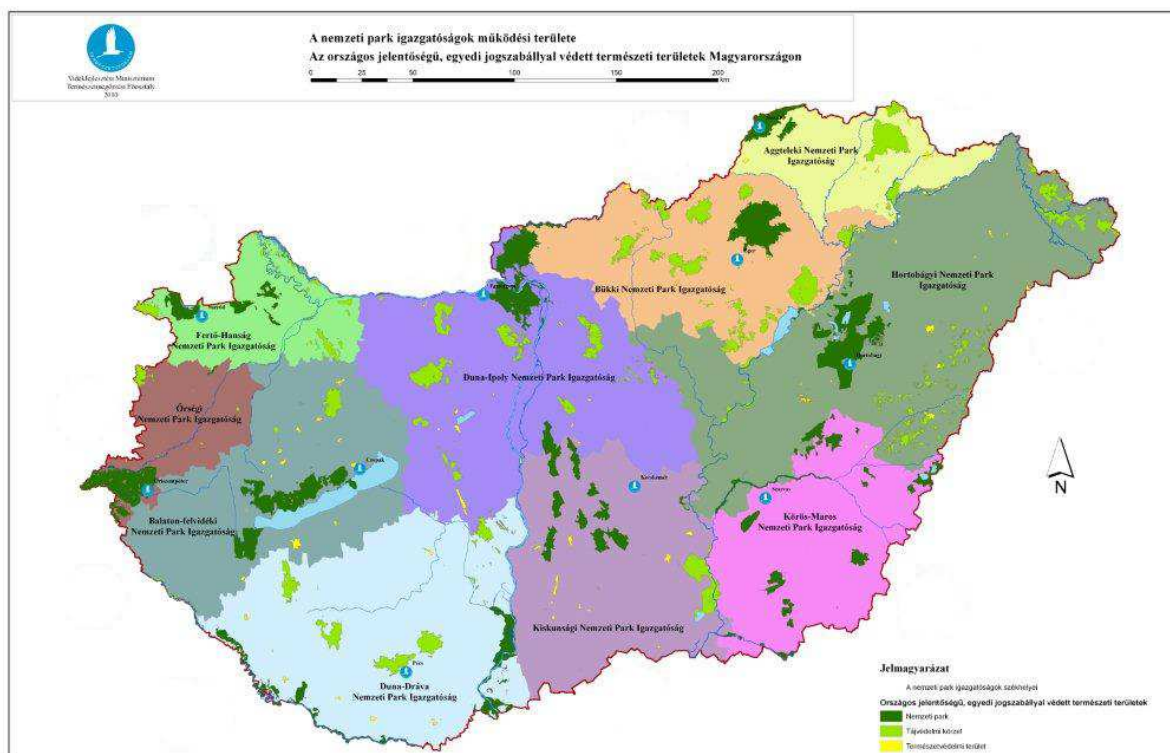
A növényvédő szer csomagolási hulladékok kezelése megoldott, a felhasználóktól történő visszagyűjtést és ártalmatlanítást a gyártók és forgalmazók által alapított koordináló szervezet folyamatosan végezte. A begyűjtött és kezelt hulladék mennyisége a 2008. évi 958 tonnáról 2009-ben 1137 tonnára nőtt. Továbbra is kihívás maradt a közel 200 tonnányi úgynevezett történelmi növényvédő szer hulladékok felszámolása és biztonságos kezelése.

17. Nemzeti parkok, természetvédelmi területek

Védett természeti értékeink megőrzésében, hazánk rendkívüli fajgazdagságának, illetve természetközeli élőhelyeinek fenntartásában a vidéki térségeknek és a mezőgazdasági, valamint erdészeti ágazatnak alapvetően meghatározó szerepe van. **Az ország területének 9,1%-a országos jelentőségű védett természeti terület, 21%-a a Natura 2000 hálózat része, a közösségi jelentőségű fajok természetvédelmi helyzete ugyanakkor 59%-ban nem kielégítő vagy rossz állapotú.**

31. ábra

Országos jelentőségű védett természeti területek és az egyes nemzeti park igazgatóságok működési területe

Forrás: VM

Hazánk területét tíz nemzeti park igazgatóság működési területe fedi le. Az országos jelentőségű, egyedi jogszabállyal **védett természeti területek kiterjedése 846537 hektár** (az ország területének 9,1%-a), amelynek 26%-a gyep, 12%-a szántó terület.

Magyarországon 720 védett növényfaj közül 71 fokozottan védett. Emellett 2005-ben 35 gombafaj is védelem alá került. **A védett állatfajok száma 997, közülük 137 fokozott védelem alatt áll.** Továbbá védett 8 zuzmófaj és 6 fészeképítő hangyafaj. Számos faj fennmaradását nagymértékben befolyásolja a mezőgazdasági területek hasznosításának módja. A védett természeti területek és értékek

megóvásának eredményessége szempontjából meghatározó a természetvédelmi oltalom alatt álló területek tulajdonviszonyainak, vagyonkezelésének, használatának alakulása. **Az országos védettséget élvező természeti területek 72%-a van állami tulajdonban, 28%-a pedig magántulajdonban.**

28. táblázat

A védett természeti területek védettségi kategória és művelési ág szerinti megoszlása

(hektár)

Művelési ág	Védettségi kategória			Összesen
	Természet-védelmi terület	Tájvédelmi körzet	Nemzeti park	
szántó	1 548,9	45 019,1	52 515,8	99 083,8
rét	7 231,0	71 102,5	115 668,7	194 002,2
legelő	1 498,3	4 750,3	21 623,3	27 871,9
szőlő	162,9	721,5	3 810,8	4 695,2
kert	8,0	90,7	166,9	265,6
gyümölcsös	9,3	893,3	577,1	1 479,7
nádas	1 107,4	1 922,2	13 670,7	16 700,2
erdő	12 344,6	184 549,0	204 056,1	400 949,7
kivett	4 180,6	22 284,7	63 938,8	90 404,1
halastó	1 327,5	3 155,2	6 596,5	11 079,2
fásított terület	1,0	3,1	1,4	5,5
Összesen	29 419,2	334 491,7	482 626,1	846 537,1

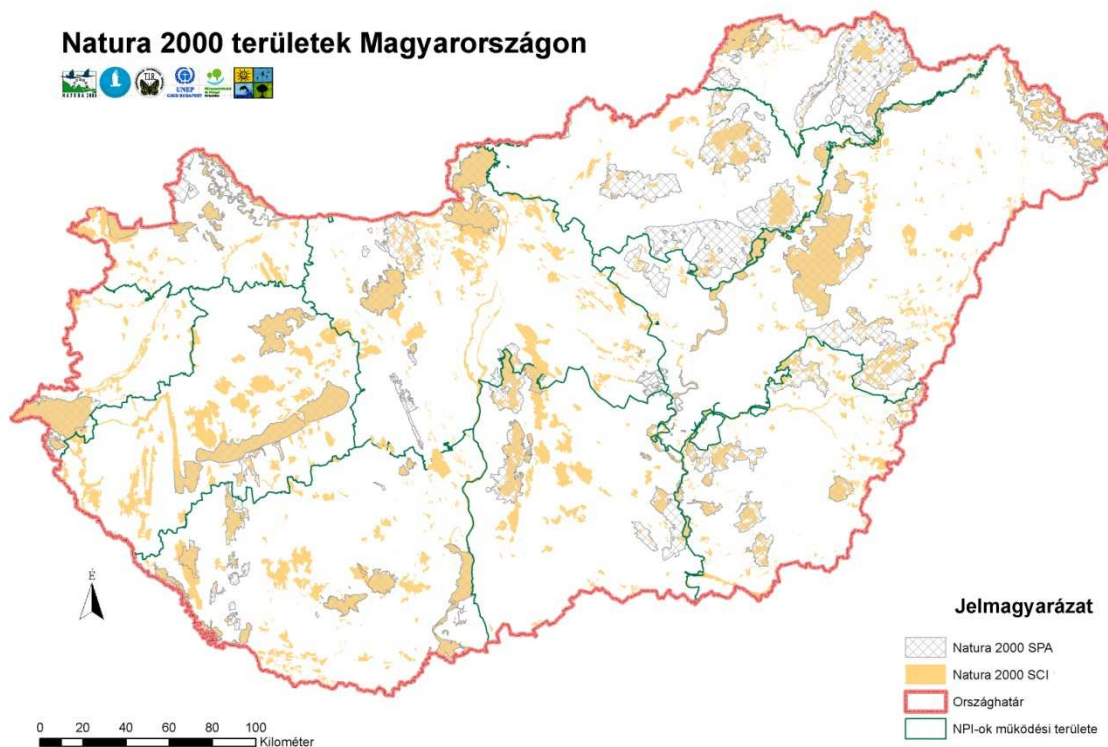
Forrás: VM

Az állami tulajdonú védett természeti területek 29%-a, összesen 289666 hektár kiterjedésű védett és védelemre tervezett természeti terület található a nemzeti park igazgatóságok vagyonkezelésében. A további 43% egyéb állami vagyonkezelők kezelésében van, vagy a tulajdonos által haszonbérbe adással hasznosul.

Az EU élőhely-védelmi irányelve, és a madárvédelmi irányelv alapján **Magyarországon is létrejött a Natura 2000 hálózat** a különleges madárvédelmi területek kihirdetésével, illetve a különleges természet-megőrzési területnek javasolt területek Európai Bizottság általi elfogadásával.

A Natura 2000 területek kijelölése hazánkban 91 madárfajra, 46 élőhely-típusra, 105 egyéb állatfajra és 36 egyéb növényfajra alapozottan történt meg, **összesen közel 2 millió hektár** kiterjedésben, amelyen belül a gyepek és szántók területek közel 1 millió hektárt tesznek ki. A különleges madárvédelmi területek mérete 1,397 millió hektár (15%), a különleges természet-megőrzési terület 1,351 millió hektár (14,5%), Natura 2000 terület összesen 1,968 millió hektár, vagyis az ország teljes területének 21%-a.

Natura 2000 területek Magyarországon

Forrás: VM

Amennyiben a hazánkban előforduló 46 közösségi jelentőségű élőhely állapotát az Európai Bizottság által meghatározott szempontok (elterjedés, kiterjedés, szerkezeti jellemzők és jövőbeli megőrizhetőség) szerinti 2007-ben elkészült értékelés alapján nézzük, akkor azok csupán 11%-ának állapota kedvező, 20%-a nem kielégítő, 67%-a pedig rossz állapotú. A nálunk előforduló 211 közösségi jelentőségű faj természetvédelmi helyzete a következőképpen alakul: 25% kedvező, 47% nem kielégítő és 12% rossz állapotú, amely arányokon belül a mezőgazdasági élőhelyekhez kötődő fajok természetvédelmi helyzete az átlagnál is kedvezőtlenebb képet mutat.

A természet különösen jelentős élettelen képződményei közül a barlangok 1961 óta a törvény erejénél fogva kiemelt oltalom alatt állnak. Magyarország ismert barlangjainak száma jelenleg 4077, azok járatainak együttes hossza pedig 234,4 km.

Hazánkban 837 darab kisebb-nagyobb kiterjedésű láp és 317 darab szikes tó felmérése és tájékoztató jegyzékben történő kihirdetése történt meg.

A folyamatosan végzett terepi adatfelvételek eredményeként a védett források és víznyelők nyilvántartott száma jelenleg 2479, illetve 459, a kunhalmok ismert száma pedig 1732, a földváraké pedig 378 darab.

A nemzeti parki közmunka program jelenlegi formájában 2005-ben indult és az elmúlt években – eltérő időtartammal és pénzügyi feltételekkel – eredményesen

sikerült lebonyolítani. **A 2010-es évben a** Szociális és Munkaügyi Minisztérium Közmunka Tanácsa 212 millió Ft-os támogatást nyújtott, amihez a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium 40 millió Ft, a nemzeti park igazgatóságok további 28 millió Ft önrészt biztosítottak. **Összesen 298 fő átlaglétszám foglalkoztatása valósult meg** január 15. és augusztus 31. között.

29. táblázat

Nemzeti Parki Közmunka Program 2010.

Nemzeti Park Ig.	Közmunka Tanács támogatás (eFt)	KvVM önrész (eFt)	NPI önrész (eFt)	Összesen (eFt)	Átlaglétszám (fő)
Aggteleki	33 314	6 286	4 400	44 000	46
Balatoni	18 550	3 500	2 450	24 500	26
Bükk	35 434	6 686	4 680	46 800	48
Duna-Dráva	18 929	3 571	2 500	25 000	30
Duna-Ipoly	16 203	3 057	2 140	21 400	23
Fertő-Hanság	5 906	1 114	780	7 800	8
Hortobágyi	22 714	4 286	3 000	30 000	30
Körös-Maros	16 657	3 143	2 200	22 000	27
Kiskunsági	29 529	5 571	3 900	39 000	40
Órségi	14 764	2 786	1 950	19 500	20
Összesen	212 000	40 000	28 000	280 000	298

A közmunkások által elvégzett munkák jelentősen hozzájárultak a védett természeti területek és értékek megóvásához, fenntartásához, bemutatásához. Az elvégzett feladatok között szerepelnek erdőápolási munkák, illegális hulladéklerakók felszámolása, nyílt térségek ápolása, kézi állatgondozói feladatok ellátása, élőhely-rekonstrukció, ökoturisztikai feladatok, bemutatóközpontok, tanösvények karbantartása és egyéb értékörző, értékteremtő munkák. Kiemelendő, hogy **a program elsősorban kistelepüléseken élő, tartósan munkanélküli embereknek biztosít munka-, és kereseti lehetőséget**, akik számára sok esetben létfontosságú a közmunka által adott foglalkoztatás.

Az elmúlt éveinek tapasztalatai nem hagynak kétséget a felől, hogy a közmunkások foglalkoztatása a program minden résztvevőjének hasznára és megelégedésére van, **a természetvédelem szakterülete pedig elkötelezett abban, hogy a program a jövőben is sikeresen folytatódjon.**

18. A mezőgazdaság környezeti hatásai

Az EU Nitrát Irányelvének átültetését szolgáló 27/2006. (II. 7.) Korm. rendelet szerint felszín alatti víz szempontjából ***nitrátérzékenynek számítanak azok a területek, ahol a nitráttartalom meghaladja, illetve mezőgazdasági tevékenység hatására meghaladhatja az 50 mg/l értéket.*** Ilyenek például a nyílt karsztok, a felszín közeli karsztok és porózus vízadók, az ivóvízbázisok védőterületei, azok a belterületek, ahol az állattartás megengedett, vagy a nagy állattartó telepek területe. A nitrátérzékeny területek kijelölése során a felszín alatti vizek mellett a felszíni vizeket – a sekély, nagy tavakat, illetve ivóvíztározókat –, azok eutrofizációval szembeni érzékenységét is figyelembe kell venni.

A tápanyag- és nitrát-érzékenység szempontjából kitüntetett területeket *a települési szennyvíztisztítás szempontjából érzékeny felszíni vizek és vízgyűjtő-területük kijelöléséről* szóló 240/2000. (XII. 23.) Korm. rendelet, és *a vizek mezőgazdasági eredetű nitrátszennyezéssel szembeni védelméről* szóló 27/2006. (II. 7.) Korm. rendelet határozzák meg.

Kijelölt tápanyag-érzékeny területek a Balaton, a Velencei-tó és a Fertő-tó vízgyűjtőterülete, amely egyben nitrátérzékeny terület is. A kijelölt területek az alábbiak szerint csoportosíthatók:

- a felszíni vizek védelme szempontjából: a Balaton, a Velencei-tó és a Fertő-tó, valamint az ivóvízellátási célt szolgáló tározók vízgyűjtőterületei;
- a felszín alatti vizek sérülékenysége alapján kijelölt területek.

Ebbe a körbe tartoznak az üzemelő és távlati ivóvízbázisok, ásvány- és gyógyvízhasznosítást szolgáló vízkivételek külön jogszabály szerint kijelölt vagy lehatárolt védőterületei, valamint a felszín alatti vizek védelme szempontjából kiemelt egyéb területek: ahol a karsztos képződmények 100 m-nél kisebb mélységben találhatók, illetve ahol a fő porózus-vízadó réteg teteje a felszíntől számítva 50 m-nél kisebb mélységben van.

A 27/2006. (II. 7.) Korm. rendelet nitrátérzékeny területnek jelöli ki a települések belterületét (420 km²), bányatavak 300 méteres környezetét (250 km²), állattartótelepeket, valamint a hozzájuk tartozó trágyatárolókat (8380 darab). Ezeket MePAR szinten csak részben jelölték ki (a 2008. évi „Nitrát ország-jelentésben” a MePAR szinten kijelölt területek kiterjedése 42564 km²).

A nitrátérzékeny területek jelenleg összesen 43186 km²-t tesznek ki, az ország területének 46,4%-át. A nitrátérzékeny területek kijelölése évente aktualizálható és négyévenként felülvizsgálható. Ez utóbbira legközelebb 2011-ben, a 2012-ben induló következő Nitrát Akcióprogram előkészítéseként lesz lehetőség, figyelembe véve a felszíni és a felszín alatti víztestekre vonatkozó állapotértékelés eredményeit és a „Nitrát Irányelv” szempontjait.

Nitrátérzékeny területeken mezőgazdasági tevékenységet a helyes mezőgazdasági gyakorlatnak megfelelően szabad csak végezni, melynek szabályait a mezőgazdaságért felelős miniszter az úgynevezett cselekvési programban teszi közzé. Ez – többek között – a trágyázás (pl. téli trágyázási tilalom) és a tápanyag-gazdálkodás mellett a trágyatárolásra vonatkozóan tartalmaz kötelező előírásokat. Az állattartó telepen képződött trágya tárolására vízzáróan szigetelt, 6 havi trágyamennyiség befogadására alkalmas tárolóban kerülhet sor. Az egységes környezethasználati engedélyköteles állattartó telepeknek legkésőbb 2010. október 31-ig, a többi állattartó telep esetében 2011. december 31-ig kellett, illetve kell a trágyatárolásra vonatkozó követelményeknek megfelelni. Ezen szabályok betartása a közvetlen mezőgazdasági támogatások kifizetésének is feltétele. Jelenleg Magyarország a II. cselekvési programot valósítja meg, ami 2008-ban indult. A cselekvési program végrehajtását és hatásait négyévente értékelni kell, és szükség esetén módosítani kell az előírásokat a következő 4 éves szakaszra vonatkozóan.

A felszín alatti vizek szempontjából kijelölt **nitrátérzékeny területeken belül a nitrát-szennyezettség mozaikszerűen változik**, tehát nem minden kút szennyezett. A nitrát-monitoring alapján a szennyezettségi arányok és a területhasználat kapcsolatát vizsgálva megállapítható, hogy **a települések belterületei és a gyümölcsösök a legszennyezettebbek, ennél kisebb mértékű a szántóterületeken belül és szinte elhanyagolható az erdő, rét, legelő területeken**. A nitrátérzékeny területeken kívül eső monitoring kutak számottevően kisebb szennyezést mutatnak, csak néhány jelzett 50 mg/l-t meghaladó koncentrációt, zömében a Körös-Maros köze északi részén. Az állattartótelepekre vonatkozóan nem áll rendelkezésre statisztikailag értékelhető mennyiségű adat.

Az országos Vízügyi Gazdálkodási Terv (VGT) keretében elvégzett nitrát-szennyezettségi értékelés az összes adat felhasználásával készült, a talajvíztartó egészére. A nitrát-jelentéshez kapcsolódó értékelésnél részletesebb vizsgálat olyan víztestek esetében is kimutatta a számottevő nitrát-szennyezettséget (a víztest területének több mint 20%-án), amelynek nem meghatározó része nitrátérzékeny. Ezek a területek a következők: a Dunántúl északi, középső és déli része, a Kígyós vízgyűjtő, a Hortobágy és a Nitrát-monitoring által is jelzett Körös-Maros köze.

A vízi élőhelyek védelme szempontjából külön rendelet vonatkozik az úgynevezett „halas vizekre”. A védettséget az ivóvízkivételre használt vagy ivóvízbázisnak kijelölt felszíni víz, valamint a halak életfeltételeinek biztosítására kijelölt felszíni vizek szennyezettségi határértékeiről és azok ellenőrzéséről szóló 6/2002. (XI. 5.) KvVM rendelet mondja ki. Összesen 7 vízfolyás szakasról van szó, a következő csoportosításban:

- pisztrángos vizek: a Galla-patak és a Szinva-patak;
- márnás-dévères átmeneti vizek: a Tisza Záhony és a Lónyay főcsatorna torkolata közötti szakasza;
- dévères vizek: a Tapolca-patak Hegymagas és Tapolca között, a Rába a Marcal torkolata alatt, a Keleti-főcsatorna és a Hármaskörös a Békésszentandrás duzzasztó felett.

19. GMO-val kapcsolatos intézkedések

A géntechnológiával módosított szervezetekkel (GMO) kapcsolatos tevékenységekre vonatkozó szabályozást a géntechnológiai tevékenységről szóló 1998. évi XXVII. törvény (a továbbiakban: Gtv.) és annak végrehajtására kiadott rendeletek tartalmazzák.

A Gtv. 2006. évi módosítása beemelte a törvénybe a hagyományos módon és ökológiai gazdálkodással termesztett növények, valamint a géntechnológiával módosított növények egymás melletti termesztésének szabályait.

A külön notifikációs eljárást igénylő módosító indítványok figyelembevételével 2009-ben elkészült a Gtv. újabb módosítási javaslata, mely további pontosításokat tartalmaz az egymás melletti termesztésre vonatkozóan. Az Európai Bizottság és a tagállamok véleményezésével lebonyolított notifikációs eljárás 2010. március 17-én zárult le. Az izoláció területi, valamint technológiai problémáinak megoldására is javaslat született, a génbanki területek védelme, a fogyasztók informálása, érdekeik érvényesítése prioritásként jelent meg. Az eljáró hatóság és a géntechnológiai engedélyezési eljárásokban részt vevő, állásfoglalást adó környezetvédelmi szakhatóság 2010. július 1-től összeolvadt. Emiatt szükséges volt a géntechnológiai engedélyezési eljárás teljes felülvizsgálata. Ennek fényében a géntörvény módosítása jelenleg még folyamatban van.

A Bizottság 2010. március 2-án engedélyezte a keményítő amilopektin tartalmának növelése céljából géntechnológiával módosított, úgynevezett Amflora burgonyatermék forgalomba hozatalát. Szintén engedélyezte az Amflora burgonyából előállított takarmány forgalomba hozatalát, illetve az ilyen burgonyának az élelmiszerekben, vagy egyéb takarmányokban való véletlen vagy technikailag elkerülhetetlen előfordulását. Az ebben a burgonyában található markergénekkel összefüggésben jelentős biztonsági kételyek állnak fenn, hiszen egy sor emberi és állati gyógyászatban felhasznált antibiotikummal szemben hozhatnak létre rezisztenciát. Az Amflora genetikailag módosított burgonya ipari termesztése a környezetre is káros hatással lehet. Mindezek alapján a Vidékfejlesztési Minisztérium védzáradéki eljárást indított a határozatok végrehajtása ellen, továbbá a Kormány 2010. április 28-án úgy határozott, hogy a Magyar Köztársaság keresetet nyújt be az Európai Unió Bíróságára az Amflora génmódosított burgonya termesztését és takarmányként történő forgalomba hozatalát engedélyező európai bizottsági határozatok megsemmisítése céljából. A bírósági per során Magyarország mellett avatkozott be Ausztria, Luxemburg, Franciaország és Lengyelország is.

Magyarországon továbbra is tilos a géntechnológiával módosított MON810 kukorica köztermesztésben történő felhasználása. A 2005. január 20-án bejelentett moratóriumot a Környezetvédelmi Miniszterek Tanácsának 2009. március 2-i ülésén a tagállamok minősített többséggel ismét megerősítették. A moratórium a MON810 genetikailag módosított kukorica Magyarország területén történő előállítására, felhasználására, forgalmazására, valamint hazánk területére történő behozatalára vonatkozik.

Az Európai Bizottság 2010. július 14-én hozta nyilvánosságra a genetikailag módosított szervezetekre vonatkozó új javaslatát, amely nagyobb tagállami rugalmasságot biztosít az EU szinten engedélyezett génmódosított növények tagállam területén történő köztermesztésének korlátozására vagy tiltására. Az új jogszabály elfogadása esetén lehetővé válna, hogy a tudományos eredményekre alapozott védzáradék alkalmazása mellett, illetve helyett, a tagállamok indokolt esetben egyéb okokra is hivatkozhatnak (különböző termékekben lévő GMO szennyeződések elkerülése, társadalmi okok, speciális vidékfejlesztési célok, hagyományos termesztési és foglalkoztatási módok megőrzése, táj, élőhely, ökoszisztémák és szolgáltatásaik védelme, közérkölcse védelme).

A Tanács 2008 decemberében felkérte az Európai Bizottságot, hogy 2010 júniusáig készítsen jelentést a GMO-k és termesztésük társadalmi-gazdasági hatásairól. A jelentésnek a tagállamok által legkésőbb 2010 januárjáig benyújtott adatokon kell alapulnia, beleértve a társadalmi-gazdasági előnyökre és kockázatokra, valamint a mezőgazdasági fenntarthatóságra vonatkozó adatokat is. 23 tagállam adta le a Bizottság jelentéséhez szükséges adatokat, köztük Magyarország is. A Bizottság a jelentést 2011. április 15-én nyújtotta be a Tanács és az Európai Parlament részére.

V. SZABÁLYOZÁSI ÉS FINANSZÍROZÁSI KÖRNYEZET

20. A hazai agrárgazdaság nemzetközi szabályozási keretfeltételei

20.1. WTO

A WTO tárgyalások célja az ágazat kereskedelmének reformja és a szabályozás piacorientáltságának fokozása. A mezőgazdasági és ipari termékek kereskedelmének liberalizálásáról folytatott tárgyalásokon a kötelezettség-vállalások módszereit, irányát és paramétereit rögzítő tárgyalási módozatok megvitatása zajlik. A tárgyalások az alábbi területeket érintik:

- piacra jutás (az importokat akadályozó különböző kereskedelmi korlátok, vámok);
- belső támogatás (uniós és hazai támogatások és egyéb programok);
- exportverseny (exporttámogatás, állami kereskedelmi vállalatok, élelmiszersegély, exporthitel).

A mezőgazdasági tárgyalások kapcsán **Magyarország érdeke, hogy a mezőgazdasági tárgyalások eredményei a közös mezőgazdasági politika már elhatározott keretei között maradjanak.** A magyar mezőgazdaság nem érdekelt abban, hogy az EU további engedményeket tegyen a mezőgazdasági tárgyalások során. (Magyarország érdeke, hogy a tárgyalások jelenleg változatlanul fennálló kiegyensúlyozatlansága megszűnjön. Ebben az esetben a kialakuló egyensúly biztosíthatná, hogy új üzleti lehetőségek alakuljanak ki az európai beruházók és az exportőrök számára.) Az exportverseny és a földrajzi árujelzők tekintetében egy kielégítő megoldás elengedhetetlen. Az exportversenyt befolyásoló intézkedéseket illetően eddig nincs jele a teljes párhuzamosság megvalósulásának, mely az exportverseny négy elemét – az exporttámogatást, az élelmiszersegélyeket, az állami kereskedelmi vállalatokat és az exporthiteleket – érintő rendelkezéseket hasonlóan szigorú szabályozás alá vonná.

Az Unió az eddigi tárgyalások során már több ajánlatot tett a megállapodás sikere érdekében. Magyarország elfogadhatatlannak tartja, hogy a Bizottság a tagországokkal történő előzetes egyeztetés nélkül további piacrajutási vállalásokra vonatkozó utalást tegyen.

20.2. A vizsgált időszakban a KAP főbb változásai

20.2.1. A vizsgált időszakban a KAP szabályozás főbb változásai

Az Európai Unió tagállami működésünket nagyban befolyásolta a 2009. évi EP választás és az új Európai Bizottság felállása. A 2010. év speciális felkészülési év volt Magyarország 2011. I. félévi uniós elnökségére. Ugyancsak kiemелendő,

hogy a Lisszaboni Szerződés 2009. december 1-i hatálybalépése új eljárási rend alkalmazását vonta maga után.

A Tanács ülésein a tejkválság megoldása visszatérő napirendi pontként jelentkezett. A két legfőbb kezdeményezésünk befogadása – a szerzödések kötelezővé tétele, illetve a termelői szervezetek erősítése és a tagállamokban ezek kötelező elismerése – jelentősen hozzájárult a piaci helyzet javításához. Különleges támogatás néven új konstrukció került kialakításra, valamint az Európai Gazdaságélénkítő csomag keretében kidolgozásra került a tej-állattjóléti támogatás, amit a gazdálkodók 2011-től igényelhetnek.

A genetikailag módosított (GMO) szervezetek kérdésében továbbra is igen eltérő álláspontot képviselnek az egyes tagállamok és a Bizottság. A GMO-s termékek (6 genetikailag módosított kukoricafajta) kereskedelmi forgalomba hozatala esetében nem volt meg a minősített többség a Tanácsban, ezért az eljárásrend értelmében az engedélyezési javaslatok döntésre visszakérültek a Bizottsághoz. A Bizottság valamennyi terméket engedélyezte. A Magyar Kormány keresetet indított az „Amflora” génmódosított burgonyafajta termesztésének és takarmányként történő forgalomba hozatalának engedélyezésére vonatkozó bizottsági határozatok ellen az Európai Bíróságnál.

A 2010-es évben a világpiaci folyamatokkal párhuzamosan Magyarországon is hatalmas gabona áremelkedés történt, a jelentősebb gabonák ára lényegében megduplázódott, a gyenge termés következtében pedig a készletek minimális szintre csökkentek. Ebben a helyzetben az EU rendelkezésre álló lehetőségeit sikerült kihasználni, melynek keretében a következő lépésekre került sor:

- a belső kínálat bővítése és a piaci feszültségek enyhítése érdekében a Bizottság 1017/2010/EU rendeletével a teljes uniós intervenciós gabonakészlet értékesítésre került;
- ugyancsak a belső ellátás javítása érdekében a Bizottság 177/2011/EU rendeletével a gabona importvámok átmenetileg felfüggesztésre kerültek;
- sikeresen működtettük a 2010. évi EU Élelmiszersegély programot, melynek keretében 800-900 ezer embert és 2500-2700 települést értünk el az EU által az 1111/2009/EK rendelet alapján rendelkezésünkre bocsátott 96 ezer tonna intervenciós gabona és 1938 tonna intervenciós cukorkészlet felhasználásával;
- a korábbi évekhez képest növekvő EU-s forrással sikerült elfogadtatni a 2011. évi EU Élelmiszersegély programot is, a vonatkozó 945/2010/EU Bizottsági rendelet alapján 132 ezer tonna intervenciós gabonakészlet felhasználására kaptunk lehetőséget, ami piaci áron 6-6,5 milliárd forint segélyezési lehetőséget jelent.

A Tej Ágazattal foglalkozó Magas Szintű Munkacsoport 10. ülése folyamán **következetesen képviselt magyar álláspont szinte minden egyes eleme bekerült a 2010 végén megjelent bizottsági rendelet-tervezetbe, az úgynevezett Tejcsomagba.** Ezek közül a legfontosabbak a termelők alkuerejének erősítése a termelői

szerveződések erősítésével (a tagállamnak nem opcionális, hanem kötelező elismerni az ilyen szerveződések); valamint a szerződés kötelező elemeinek megállapítása (a termelő és feldolgozó, valamint a feldolgozó és értékesítő között, illetve mindhárom szereplő között). A rendkívüli piactámogatási intézkedés keretében (300 millió euró tejalap) a Magyarországnak juttatott 3,56 millió euró támogatás 2010. június 30-ig teljes egészében kifizetésre került, ami 0,56 Ft/ tej kg támogatást jelentett.

A magyar agrárdiplomácia jelentős sikere volt, hogy **a Bizottság további 3 évre engedélyezte a magyar földmoratórium** – a magyarországi lakóhellyel nem rendelkező uniós polgárok és valamennyi jogi személy termőföldszerzésének korlátozása – **meghosszabbítását**. A moratórium meghosszabbítása lehetőséget ad birtokpolitikai célkitűzéseink megvalósításához.

Magyarország a „**jelentős természeti katasztrófának minősített árvízkárok**” után 22,49 millió euró értékű uniós támogatásban részesült.

Szintén diplomáciai sikerként könyvelhető el, hogy **a mezőgazdasági termelők átmeneti állami támogatási lehetőségének** (15 ezer euró) legalább 2011-ig történő **meghosszabbítására vonatkozó magyar javaslatot a Tanács támogatta**. A Bizottság az új „átmeneti közleményében” a 2011. március 31-ig beérkezett mezőgazdasági termelői kérelmek után 2011. december 31-ig engedélyezte a tagállami hatóságoknak, hogy odaítéljenek 15 ezer euró átmeneti állami támogatást.

20.2.2. Az EU agrár- és környezetpolitikai intézkedései, a magyar szerepvállalás, a további reformra való felkészülés

A Közös Agrárpolitika (KAP) reformjával foglalkozó nyilatkozatokkal, tanulmányokkal, konferenciák anyagaival, hivatalos és nem hivatalos pozíciókkal, szakmai és civil szervezetek álláspontjaival, az Európai Bizottság, a Tanács és a Parlament különböző anyagaival könyvtárakat lehetne megtölteni. Ezek közül most csak azokat soroljuk fel, amelyek alapvetően meghatározhatják, hogy milyen lesz a KAP 2013-at követően.

Kiemelkedő jelentőségű volt a KAP 2013 utáni jövőjéről folytatott vita. Az Európai Bizottság 2010 nyarán konferenciával zárta az általa meghirdetett széleskörű társadalmi konzultációt. A társadalmi konzultáció főbb üzeneteire támaszkodva a Bizottság 2010. november 18-án közzétette közleményét a KAP jövőjéről. A közlemény szerint **a 2013 utáni KAP-nak hatékonyabbnak, innovatívabbnak, valamint egyszerűbbnek és zöldebbnek kell lennie**, hogy megfelelően tudjon reagálni az olyan új kihívásokra, mint az éghajlatváltozás, munkahelyteremtés, bővülő élelmiszerigény. A közlemény hivatalos vitáját még a belga elnökség elindította a 2010 decemberi tanácsülésen.

A George **Lyon** skót EP képviselő által előterjesztett **jelentés** alapvetően a KAP fontosságáról, jövőbeli szerepének megőrzéséről szól, **radikális változtatás helyett a KAP funkciójának megőrzése**, sőt bizonyos területeken erősítése a

megfogalmazott cél. A jelentésben megfogalmazott javaslatok, elvárások elfogadhatóak Magyarország számára egy kivétellel. A közvetlen támogatások redisztribúciójának az egyes tagországok vásárlóerő-paritásos GDP-jéhez kötése ugyanis Magyarország számára elfogadhatatlan.

A francia-német álláspont szerint a 2013 utáni időszakban **az EU-nak erős KAP-ra van szüksége**. Kívánatos a KAP kétpilléres modelljének fenntartása. A jelenlegi modellt érintő bármilyen változás egyértelmű előnyöket jelentsen a gazdák, a vidéki területek, illetve a környezet számára, vagyis **ne járjon hátránnyal** sem a tagállamok, sem a gazdák számára. Mindkét pillér költségvetésének érthető és elfogadható elosztása esetén **nincs szükség az alapok évente történő újraelosztására**. Franciaország és Németország **ellenzi a KAP bármilyen renacionalizálását** (pl. a közvetlen támogatások társfinanszírozását). Az európai mezőgazdasági modell a fogyasztók igényeit, valamint a társadalmi elvárásokat tükröző magas színvonalával örökségünk fontos része és indokolt megőrizni. **A társadalom számára elfogadható közvetlen kifizetésekre van szükség**, amelyek a piac által nem díjazott közjavak ellenszolgáltatását biztosítják, fedezik a társadalom által elvárt szigorú termelési feltételek többletköltségeit, hozzájárulnak a gazdák bevételeihez, valamint részét képezik a mezőgazdaság kockázatcsökkentő biztonsági hálójának. Ezért **a termeléstől elválasztott kifizetéseknél a jövőbeni rendszer középpontjában** kell maradniuk. Franciaország és Németország érzékeli az összegek tagállamok közötti újraelosztásáról szóló vitát a pénzügyi alapok tisztességes allokációja vonatkozásában. A vitának azonban figyelembe kell vennie a tagállamok pénzügyi helyzetét az EU-költségvetésben a **jelenlegi elosztási kulcs alapján**. A tagállamok számára – önkéntes alapon és a nemzeti plafonértéken belül – lehetőséget kell adni a specifikus igények kielégítésére szolgáló **„rugalmassági boríték”** alkalmazására. **A vidékfejlesztésnek hatékonyabbnak és fenntarthatónak kell lennie**, emellett szorosabb koordináció szükséges a strukturális alapokkal. A tagállamok számára több rugalmasságot indokolt biztosítani az intézkedések alkalmazásában, lehetővé téve **a specifikus gazdaságokra és területekre vonatkozó prioritások meghatározását**.

Az Európai Bizottság 2010. november 18-i közleménye alapján az aktív gazdálkodók számára kifizetendő **közvetlen támogatások jövője a következő elveken alapulhatna:**

- **Alaptámogatás** a termeléstől elválasztott közvetlen jövedelemtámogatás fizetésével minden gazdálkodó számára egységesen területalapon. Bevezetésre kerülne a gazdaságok számára adott **közvetlen kifizetések felső plafonértéke**. A magas foglalkoztatási létszámmal rendelkező gazdaságokra gyakorolt aránytalan hatás mérsékelhető lenne **a munkaintenzitás figyelembe vételével**.
- A KAP környezeti teljesítőképességének növelése a közvetlen kifizetések kötelező jellegű **„zöld” komponense** révén az EU egész területén alkalmazandó környezetvédelmi intézkedések támogatásával.
- A mezőgazdaság fenntartható fejlődésének előmozdítása **a specifikus természeti korlátokkal rendelkező területeken további támogatás**

nyújtásával az érintett gazdálkodók számára területalapú kifizetés formájában, önkéntes alapú opcionális nemzeti kiegészítő támogatás alkalmazásával.

- Azokban a régiókban, ahol a gazdálkodás gazdasági/társadalmi szempontból különös fontossággal bír, **folytatható lenne a termeléshez kötött támogatás nyújtása** meghatározott határokon belül (ezen jogcím keretében lenne lehetőség a kérődző állatok támogatására).
- A vidéki területek foglalkoztatási lehetőségeinek előmozdítását szolgálná a **kis(ebb) gazdaságok minimális szintű közvetlen támogatása**.

A nyilvános vita a piaci eszközök/intézkedések kérdéskörben széleskörű konszenzust mutatott a KAP átfogó piaci orientációjáról, egyidejűleg megtartva a piacirányítási eszközök általános felépítését is. Néhány specifikus adaptáció azonban szükségesnek tűnik, leginkább az eszközök korszerűsítése és egyszerűsítése tekintetében, valamint **új eszközök bevezetése** vonatkozásában **az élelmiszerlánc működésére való tekintettel**. A kulcsfontosságú kérdések a lánc mentén jelenleg tapasztalható felborult egyensúlyi helyzethez, a szerződéses kapcsolatokhoz, és az agrárszektor újrastrukturálásához, az átláthatósághoz kapcsolódnak.

A javaslat alapján **a KAP vidékfejlesztési pillére fókuszál a környezetvédelmi, klímaváltozási kihívásokra**, emellett széleskörű előnyöket nyújt a gazdálkodás, a vidék és a társadalom számára, valamint közreműködik a következőkben:

- **A mezőgazdaság versenyképességének növelése**, az innováció elősegítése az agrárágazat erőforrás-hatékonyságának javulása céljából;
- A természeti erőforrásokkal való **fenntartható gazdálkodás** a környezet és a vidék megóvásával, valamint a termőföld termelőkapacitásának fenntartásával;
- **A vidéki területek** kiegyensúlyozott területi **fejlesztése** az EU egész területén.

E keretrendszerben a vezető témák a környezet, a klímaváltozás és az innováció. Emellett a közvetlen értékesítés és a helyi piacok fejlesztésének támogatása is fontos. **A vidékfejlesztési támogatás tagállamok közötti szétosztását objektív követelményrendszer alkalmazásával indokolt megoldani.**

Környezetvédelmi szempontból több fontos jogalkotási döntés is született 2010-ben. Lezárult az első olvasati szakasz az új könnyű haszongépjárművek széndioxid-kibocsátásának csökkentésére irányuló követelmények esetében.

A biocid termékek forgalomba hozataláról és felhasználásáról szóló rendelet kapcsán szintén lezárult az első olvasat, az eljárások rendszerének egyszerűsítésével a védelem szintjének megtartása mellett csökkenhetnek a szereplők terhei.

Az egyes veszélyes anyagok elektromos és elektronikus berendezésekben való alkalmazásának korlátozásáról szóló 2002/95/EK irányelv átdolgozásában

szintén első olvasati megállapodás született és ezzel hosszú ideje tartó tárgyalások zárultak le.

20.3. Egyéb, a szabályozást érintő nemzetközi egyezmények

A tárca diplomáciai tevékenységének központjában az elnökségi feladatokra való felkészülés állt. Ennek megfelelően 18 tagországgal került sor kétoldalú miniszteri találkozóra. A találkozók egy része nemzetközi kiállításokhoz kötődött (pl. „Zöld Hét” – Berlin; „Arany Ősz”, „Prodexpo” – Moszkva; „Agrokomplex”-Nyitra, „Agra” – Gornja Radgona). A berlini „Zöld Hét” partnerországaként Magyarország kiemelt figyelmet kapott nem csak német, hanem más nemzetközi vonatkozásban is. Díszvendégként voltunk jelen az újvidéki kiállításon is. Fontos események voltak a Visegrádi 4-ek elnökeként tartott agrár- és környezetvédelmi egyeztetések.

Minden szomszédos relációban megtartották 2010-ben a **határvízi egyezmények kormány-meghatalmazotti találkozóit**, biztosítottuk az országunk környezetbiztonsága szempontjából nélkülözhetetlen ár- és belvízvédelmi, vízminőségi és hidrometeorológiai együttműködés folyamatosságát. Erősödött a szomszédos országokkal való együttműködés is. A Magyar-Horvát Környezet- és Természetvédelmi Vegyes Bizottság ülésén összegezték az uniós csatlakozási tapasztalatátadás eredményeit és újabb lépést tettek a határon átnyúló Mura-Dráva-Duna Bioszféra Rezervátum létrehozása felé.

A különböző **gazdasági vegyes bizottságok** (GVB), valamint azok keretében létrehozott mezőgazdasági munkacsoportok tavaly is jó fórumot teremtettek az ágazati együttműködés koordinálására. Példaként említjük a Magyar-Orosz GVB és az Agrármunkacsoport ülését, a belorusz, tunéziai, szerb és marokkói relációban lezajlott GVB üléseket, a magyar-thai mezőgazdasági munkacsoport találkozóját. Megállapodás született a magyar-lengyel vidéki hálózatok együttműködéséről.

FAO-magyar együttműködés: a Kormány, illetve a Vidékfejlesztési Minisztérium a FAO budapesti hivatalai elhelyezésének finanszírozását, fejlődő, illetve átmeneti gazdaságú országokból származó diákok tanulmányi ösztöndíjban való részesítését, valamint ugyanezen országok javára projektek finanszírozását vállalta.

Twinning projektek: A VM is részt vesz a csatlakozásra váró tagországok fejlesztésében. 2010-ben Koszovóban, Szerbiában és Horvátországban volt folyamatban twinning projekt kivitelezés. Az Európai Bizottság koszovói hivatalának értesítése alapján tárcánk elnyerte az Európai Unió által Koszovóban finanszírozott twinning projekt kivitelezési jogát.

21. Támogatások – a KAP szabályozás hazai végrehajtása

Az agrár- és vidékfejlesztési támogatások 2010. évi eredeti előirányzata 469,8 milliárd forint volt. Az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alapból, a központi költségvetésből rendelkezésre álló 2010. évi előirányzatok terhére, valamint az EU által közvetlenül térített támogatások keretösszegének felhasználásával az év végéig **összesen 533,5 milliárd forint** támogatás kifizetésére került sor, melyből az EU alapjaiból lehívott összeg 425,8 milliárd forint, a nemzeti költségvetésből fedezett rész 107,7 milliárd forint.

30. táblázat

Az agrár- és vidékfejlesztési támogatások forrásai

(milliárd forint)

Forrás	2006	2007	2008	2009	2010
Nemzeti	177,9	188,9	141,1	174,1	107,7
Közösségi	251,6	246,7	285,1	457,3	425,8
Összesen	429,6	435,7	426,3	631,4	533,5

Forrás: VM adatok alapján AKI számítás

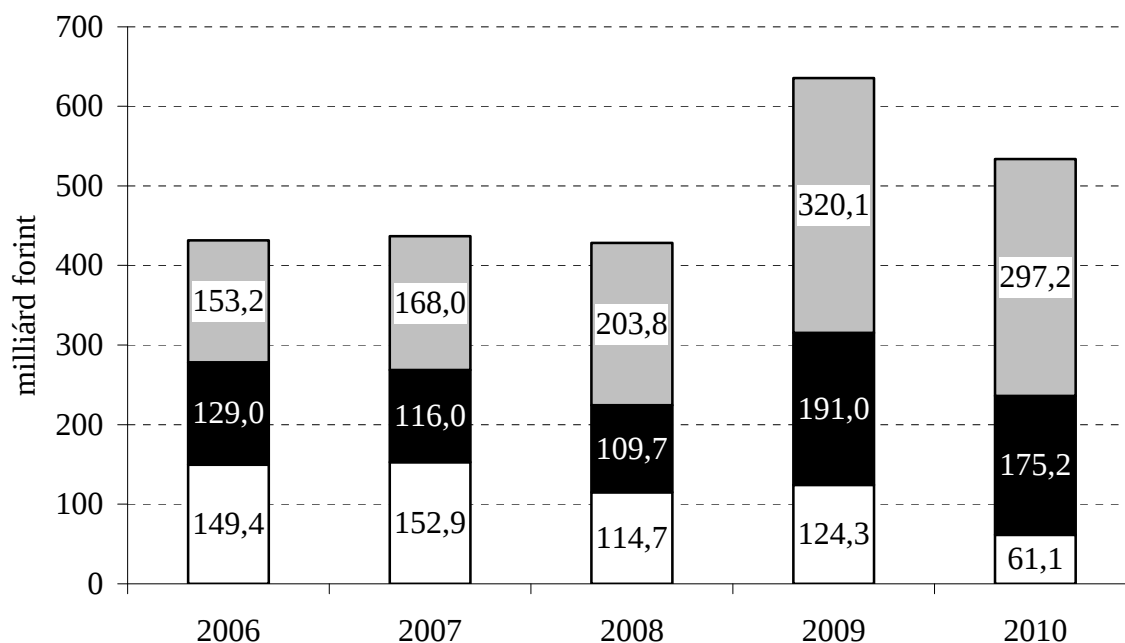
Különösen ez utóbbi, vagyis a nemzeti finanszírozású rész maradt el jelentősen (66,4 milliárd Ft-tal) az előző évitől (174,1 milliárd Ft). Így az agrárgazdaság fejlesztéséről szóló törvényben foglaltak, miszerint: „a központi költségvetés évenkénti elfogadása során az Országgyűlés biztosítja, hogy a 2005. évi költségvetési törvény szerinti támogatási összeghez képest az agrárgazdaságnak nemzeti hatáskörben nyújtandó támogatás – beleértve az Európai Unió által biztosított közvetlen termelői támogatás nemzeti kiegészítését is – (a továbbiakban: nemzeti támogatás) reálértéke a támogatások kiegyenlítődésének időpontjáig megőrzésre kerül”, 2009-hez hasonlóan nem teljesültek. A KSH által megadott fogyasztói árindexekből számított 30,1%-os korrekciós tényezőt figyelembe véve 2010-ben a fenti **célok érdekében minimálisan 230,9 milliárd forint folyósítására lett volna szükség.**

A nemzeti költségvetésből finanszírozott támogatások mellett az uniós **források nagysága sem érte el az egy évvel korábbit.** Az EU alapokból származó támogatások összege 2010-ben 31,5 milliárd forinttal maradt el a 2009. évitől. Így összességében a termelők mintegy 100 milliárd forinttal kevesebb támogatást kaptak, mint egy évvel korábban, ami nagyrészt **annak tulajdonítható, hogy a termelők 2009. év végén egyszeri, 61,2 milliárd forint összegű cukoripari szerkezet-átalakítási támogatásban részesültek.** Szintén hozzájárult a csökkenéshez az **árfolyamnyereség,** valamint hogy **2009 végén az időarányosnál több támogatás került folyósításra, aminek következtében a 2010. évi kifizetések jelentősen visszaestek.** A viszonyítás alapját képező 2009-ben kiemelkedően nagy összegű támogatásban (631,4 milliárd Ft) részesültek az ágazati szereplők, amely a 2008. évi 426,3 milliárd forintot közel 50%-kal, több mint 200 milliárd forinttal haladta meg.

Ez a már említetteken túlmenően a **2008. évről áthúzódó kifizetéseknek** is köszönhető.

33. ábra

Agrár- és vidékfejlesztési támogatások alakulása finanszírozási formánként

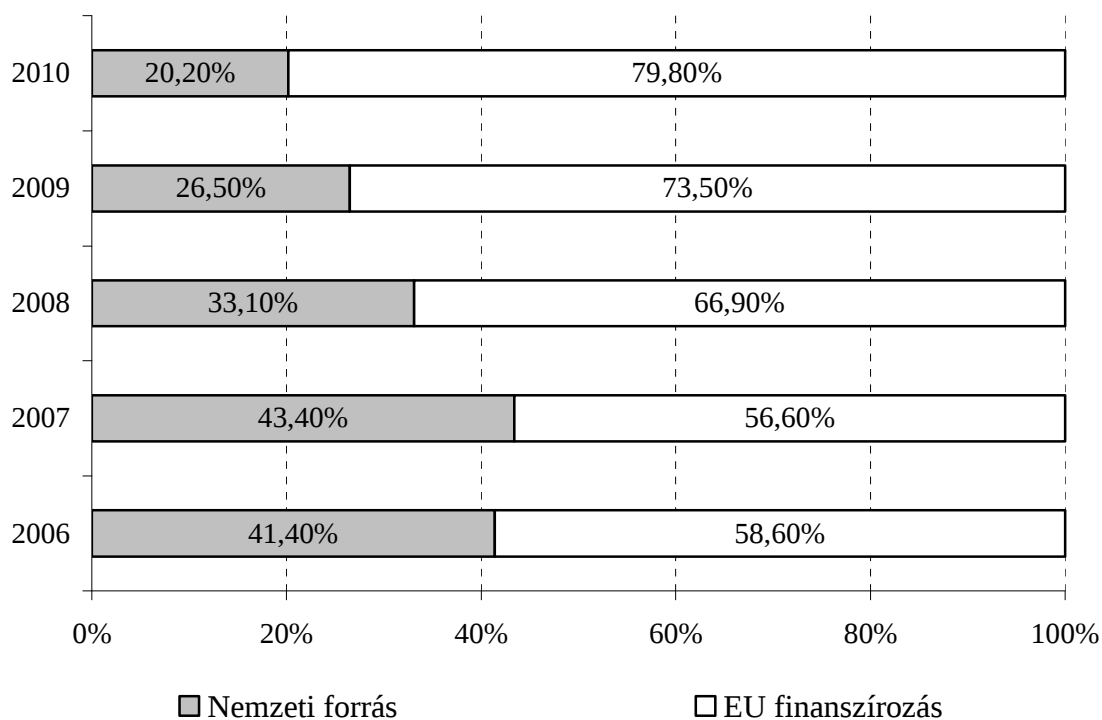
□ Nemzeti támogatások ■ Társfinanszírozott támogatások ▒ Közvetlen EU támogatások

Forrás: VM adatok alapján AKI szerkesztés

A kifizetések 2010. évi csökkenésében az EU társfinanszírozással működő programok is szerepet játszottak, mivel ezek nagysága ugyancsak elmaradt a 2009. évitől. A vidékfejlesztési programok keretében 2010-ben 175,2 milliárd forint folyósítására került sor az egy évvel korábbi 191 milliárd forinttal szemben. Ez utóbbival kapcsolatban ismételten meg kell jegyezni, hogy a 2008. évihez képest 2009-ben csaknem kétszeresére nőtt.

Az EU csatlakozás óta az agrártámogatások forrásösszetétele jelentősen módosult. **A nemzeti források súlya az évről évre növekvő uniós források mellett mind kisebb**, 2010-ben mindössze 19,9% volt. Ugyanez az arány 2007-ben még 43,1%-ot tett ki, vagyis azóta kevesebb, mint felére esett vissza.

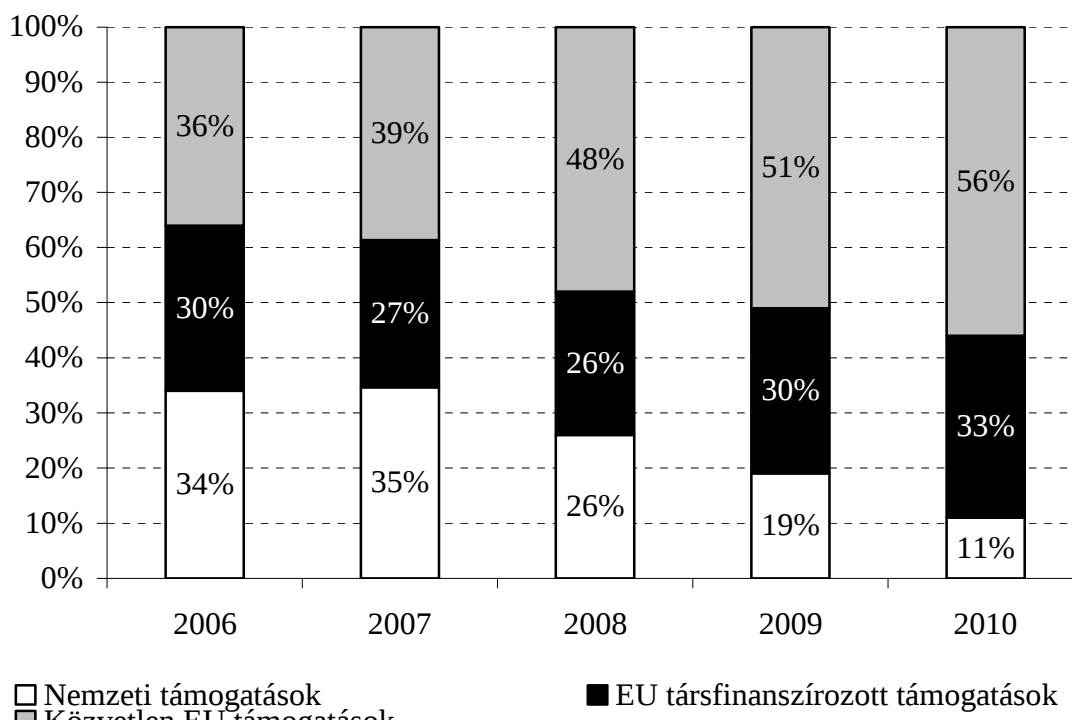
Az agrár- és vidékfejlesztési támogatások forrásösszetétele

Forrás: VM adatok alapján AKI szerkesztés

Érdemi változások következtek be a támogatások finanszírozás szerinti szerkezetében is. Az agrár-vidékfejlesztési támogatások egyre nagyobb hányada az EU hozzájárulással működő programokon keresztül jut el az ágazati szereplőkhöz. Az EU csatlakozást követő években (2005-2007) a mezőgazdaság fejlesztését szolgáló SAPARD program, az Agrár-Vidékfejlesztési Operatív Program és a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv keretében az összes támogatás 36-39%-ának folyósítása történt meg. A felsorolt programokat 2007-től az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program váltotta fel. Az ágazati támogatások közel 60%-a annak, illetve néhány egyéb kiegészítő jellegű EU társfinanszírozással működő program intézkedéseinek céljára került 2010-ben kifizetésre.

**Az egyes finanszírozási formák aránya
az agrár-vidékfejlesztési támogatásokon belül**

Forrás: VM adatok alapján AKI szerkesztés

A vidékfejlesztési programokon belül az utóbbi években módosult a felhalmozási és működési jellegű támogatások aránya. Míg a 2009. évet megelőző időszakban a működési kiadások túlsúlya volt jellemző, addig az utolsó két évben egyértelműen a felhalmozási, vagyis a beruházási jellegű kifizetések kerültek előtérbe. Az ÚMVP keretében 2010-ben kifizetett 167 milliárd forintból 109,2 milliárd szolgált fejlesztési célokat.

31. táblázat

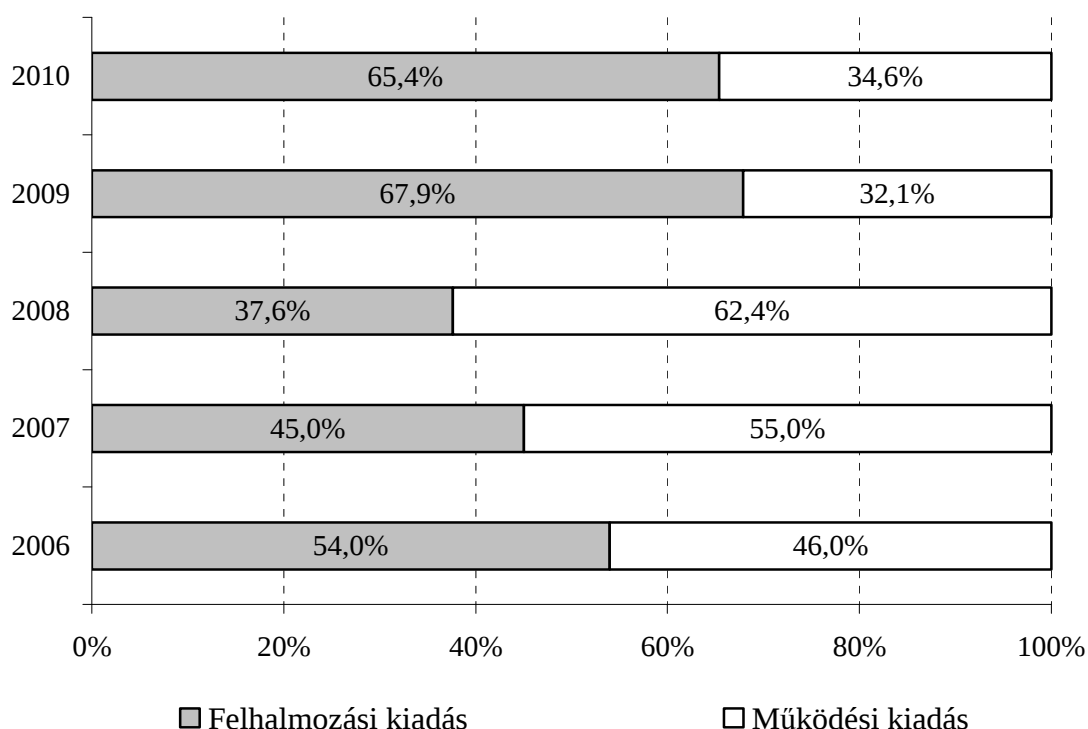
EU társfinanszírozással működő kifizetések a támogatás célja szerint

(milliárd forint)

Forrás	2006	2007	2008	2009	2010	Összesen
Működési kiadás	68,5	51,7	35,6	125,2	109,2	453,2
Felhalmozási kiadás	58,4	63,2	59,0	59,3	57,8	347,9
Összesen	126,9	114,9	94,6	184,5	167,0	801,1

Forrás: FVM adatok alapján AKI számítás

Az EU társfinanszírozott programok (SAPARD, AVOP, NVT, ÚMVP) keretében folyósított támogatások alakulása a támogatás célja szerint

Forrás: VM adatok alapján AKI szerkesztés

A 2010. évi gazdálkodást a 2009. évinél is nagyobb mértékben sújtották az első félévben sorozatosan jelentkező elemi károk (árvizek, belvizek, felhőszakadások és jégesők). **A vidékfejlesztési kormányzat a károk kedvezőtlen hatásainak mérséklése érdekében kormányzati intézkedéseket vezetett be, amelyek a károsult gazdaságok működőképességének fenntartására irányultak, ilyenek voltak például:** a vis maior bejelentések eljárási rendjének egyszerűsítése, a biztosítók kárrendezésének gyorsítása, illetve a kedvezményes hitelprogramok előkészítése, ezen túlmenően a 73/2009/EK rendeletben biztosított SAPS támogatás 50%-ának előrehozott kifizetése. Október 16-tól kezdődően több mint 170 ezer termelő részesült SAPS előlegben, 105 milliárd forint értékben, az év végéig pedig további 116,6 milliárd forint kifizetése történt meg. Vagyis 2010-ben összesen 247,4 milliárd forint SAPS támogatást folyósítottak az ágazatban tevékenykedőknek, amihez közel 24,1 milliárd forint nemzeti kiegészítés társult. Így összesen **271,4 milliárd forint területalapú támogatást tudhattak magukénak a termelők.**

A SAPS és Top-up támogatások évenkénti kifizetései

(milliárd forint)

Támogatások	2006	2007	2008	2009	2010
SAPS	93,5	120	156,2	228,7	247,4
Top-up	89,9	59,2	74,2	89,9	24,1
Összesen	183,4	179,1	230,4	318,6	271,5

Megjegyzés: a 2007. évi összeg egy része az NVT-ből került kifizetésre 14,9 milliárd forintos összegben. 2009-ben a 2010. évi előrehozott top-up kifizetés összege 15,8 milliárd forint.

Forrás: VM adatok alapján AKI számítások

A közvetlen kifizetések 2010. évi összege 47,1 milliárd forinttal maradt el az egy évvel korábbtól. A 2009. évi támogatás kiemelkedően magas összegét növelte – a már említett 2008-ról áthúzódó, illetve 2010-ről előrehozott kifizetések mellett – a szóban forgó évben realizált árfolyamnyereség is. A közvetlen támogatások elszámolási rendje ugyanis lehetővé teszi, hogy a kifizetés, és az EU visszatérítés időpontja között az árfolyammozgás nyereséget, illetve veszteséget eredményezzen a költségvetés számára, ami 2009-ben egyszeri 33 milliárd forintos szabad forrást jelentett a tárcának. Ennek terhére került kifizetésre a 2010. évi tej top-up 15,8 milliárd forint értékben, s ezzel csökkentette az akkori kormányzat a 2010. évi top-up összegét.

A 2010. évi agrár-vidékfejlesztési támogatások 533,5 milliárd forintos összegéből május 14-ig, azaz az új Országgyűlés megalakulásáig, annak egynegyede, 132,9 milliárd forint került kifizetésre. Ezzel az említett időpontig a nemzeti támogatások esetében a tényleges kifizetés közel 70%-át, 41,9 milliárd forintot, az EU társfinanszírozással működő programok 35,4%-át, 62 milliárd forintot, az EU által közvetlenül folyósított támogatások 10%-át, 29 milliárd forintot kaptak.

Agrár- és vidékfejlesztési támogatások

(millió forint)

Az előirányzat neve	2009. évi terv	2009. évi tényleges kifizetés			2010. évi terv	2010. május 14-ig	2010. évi tényleges kifizetések		
		Összesen	Ebből:				Összesen	Ebből:	
			Központi költségvetés	EU alapok				Központi költségvetés	EU alapok
Nemzeti támogatások	92 081,2	120 280,4	120 280,4	-	51 703,8	41 901,7	61 113,1	61 113,1	-
Erdészeti feladatok támogatása	1 091,8	32,1	32,1	-	450,0	525,9	541,4	541,4	-
Termőföldvédelem támogatása	251,0	231,0	231,0	-	-	-	0,1	0,1	-
Állattenyésztési támogatás	780,0	791,4	791,4	-	750,0	422,9	723,0	723,0	-
Vadgazdálkodás támogatás	180,0	148,9	148,9	-	10,0	-	0,4	0,4	-
Fejlesztési típusú támogatások	870,0	481,0	481,0	-	350,0	99,7	147,9	147,9	-
Folyó kiadások és jövedelemtámogatások	83 786,6	112 556,4	112 556,4	-	42 793,8	30 231,7	41 228,4	41 228,4	-
Erdőtelepítés, erdőszerkezet-átalakítás, fásítás	270,0	18,1	18,1	-	450,0	715,5	715,5	715,5	-
Fenntartható erdőgazdálkodás támogatása	-	-	-	-	400,0	-	970,7	970,7	-
Nemzeti agrárkár enyhítés	351,8	20,4	20,4	-	4 000,0	5 227,8	5 869,7	5 869,7	-
Állat- és növénykártalanítás	500,0	1 633,5	1 633,5	-	500,0	341,6	1 219,5	1 219,5	-
Árfolyamkockázat és EU által nem térített kiadások	4 000,0	4 367,6	4 367,6	-	2 000,0	4 336,5	9 696,5	9 696,5	-

32. táblázat folytatása

Az előirányzat neve	2009. évi terv	2009. évi tényleges kifizetés			2010. évi terv	2010. május 14-ig	2010. évi tényleges kifizetések		
		Összesen	Ebből:				Összesen	Ebből:	
			Központi költségvetés	EU alapok				Központi költségvetés	EU alapok
EU társfinanszírozással működő támogatások	156 157,2	191 017,8	53 820,1	137 197,7	134 548,4	62 019,9	175 202,9	38 218,8	128 615,3
Méhészeti Nemzeti Program	480,0	485,1	485,1	-	480,0	125,0	501,8	501,8	-
Igyál tejet program	900,0	853,4	853,4	-	400,0	304,8	689,8	689,8	-
Iskolagyümölcs program	-	-	-	-	260,0	-	524,7	524,7	-
Egyes speciális szövetkezők támogatása	450,0	1 059,2	1 059,2	-	910,0	651,0	685,6	685,6	-
Egyes állatbetegségek ellenőrzése, felszámolása	1 100,0	920,1	920,1	-	500,0	106,6	700,5	700,5	-
Uniós programok ÁFA fedezete	0,0	708,4	708,4	-	800,0	78,1	627,3	627,3	-
Nemzeti Vidékfejlesztési Terv	0,0	810,7	810,7	-	0,0	-	483,5	483,5	-
SAPARD intézkedések	0,0	183,8	183,8	-	0,0	-	43,5	43,5	-
Új Magyarország Vidékfejlesztési Program	148 439,3	184 496,6	47 338,4	137 158,2	129 158,4	60 463,3	167 019,1	31 121,6	127 516,9
Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program	3 587,9	1 447,8	1 447,8	-	0,0	-	2 410,9	2 410,9	-
Nemzeti Diverzifikációs Program	-	-	-	-	0,0	0,0	49,2	49,2	-
Halászati Operatív Program	1 200,0	52,7	13,2	39,5	2 040,0	291,1	1 467,0	380,3	1 098,4
Az EU által közvetlenül folyósított támogatások	228 106,4	320 133,1	-	320 133,1	283 564,5	28 995,4	297 199,7	-	297 199,7
Piaci intézkedések	61 931,4	91 421,0	-	91 421,0	41 764,5	7 096,9	49 787,7	-	49 787,7
Egységes területalapú támogatások (SAPS)	166 175,0	228 712,1	-	228 712,1	241 800,0	21 898,5	247 412,0	-	247 412,0
MINDÖSSZESEN	476 344,8	631 431,3	174 100,5	457 330,8	469 816,7	132 917,0	533 515,7	107 700,7	425 815,0

Forrás: VM Költségvetési és Vagyongazdálkodási Főosztály

21.1. Nemzeti támogatások

Nemzeti támogatásként 2010-ben az uniós szabályoknak teljes mértékben megfelelő, azaz notifikált, mezőgazdasági és általános de minimis rendeletnek, illetve a csoportmentesítési rendeletnek megfelelő támogatások működtek. Ezek céljára a fejezeti költségvetésben összesen **51,7 milliárd forint** előirányzat állt rendelkezésre.

A nemzeti költségvetésben a **Folyó kiadások és jövedelemtámogatások nagyságrendje** meghatározó, a hazai kifizetések 90,6%-a ezen a jogcímen teljesült. Az előirányzaton belül működő támogatási jogcímek a mezőgazdasági termelők költségeinek csökkentését és jövedelmi helyzetének javítását célozzák. A 2010. évi eredeti keretösszeg (42,8 milliárd Ft) a 2009. évi csaknem felére (51,1%-ára) esett vissza. A tárgyévi előirányzathoz agrármarketing feladatokra 824 millió forint, erdőtelepítési feladatokra 71,7 millió forint került átcsoportosításra, az 1273/2010. (XII. 8.) Kormányhatározat alapján pedig évközben további 500 millió forintot zároltak. Az aktuális előirányzat terhére összesen **41,2 milliárd forint** kifizetés történt, amelynek több mint a felét a top-up tette ki.

Az egységes területalapú támogatáshoz kapcsolódó 2010. évi kiegészítő nemzeti támogatás igénybevételének 2010. évi szabályait az *Európai Mezőgazdasági Garancia Alapból finanszírozott egységes területalapú támogatás (SAPS), valamint az ahhoz kapcsolódó kiegészítő nemzeti támogatások (top up) 2010. évi igénybevételével kapcsolatos kérdésekről* szóló 22/2010. (III.16.) számú FVM rendelet tartalmazza. A támogatás célja a gazdálkodók esélyegyenlőségének javítása mindaddig, amíg a közvetlen támogatások nem érik el a régi uniós gazdálkodók támogatási szintjét.

A 2010. évi költségvetés terhére fizetendő top-up kötelezettségből 15,8 milliárd forint tej top-up 2009. évben előrehozott kifizetésként került teljesítésre. Így 2010-ben kiegészítő nemzeti támogatásokra 24,5 milliárd forint állt rendelkezésre, amelyből összesen – a különböző de minimis támogatásokkal együtt – **24 milliárd forint** folyósítása történt meg.

A Folyó kiadások és jövedelemtámogatások előirányzaton felül 2,06 milliárd forint erdészeti, állattenyésztési, vadgazdálkodási támogatások céljára, 350 millió forint pedig az előző években vállalt fejlesztési támogatások determinációira állt rendelkezésre. A nemzeti agrár-kárenyhítési feladatokhoz a központi költségvetés 2 milliárd forinttal járult hozzá. Az állat- és növénykártalanításra 0,5, az árfolyamkockázat és egyéb EU által nem térített kiadások finanszírozására 2 milliárd forintos keretösszeget tervezett a tárca.

21.1.1. Notifikált támogatások

A *baromfi- és sertéságazatban igénybe vehető állatjóléti támogatások* célja az állatjóléti kötelezettségvállalás ellentételezése. A mindkét ágazatban meghatározó jelentőséggel bíró támogatási programokat – melyeket az EU Bizottság 2013-ig hagyott jóvá – a *baromfi ágazatban igénybe vehető állatjóléti támogatások feltételeiről* szóló 139/2007. (XI. 28.) FVM rendelet és a *sertés ágazatban igénybe vehető állatjóléti támogatások feltételeiről* szóló 140/2007. (XI. 28.) FVM rendelet tartalmazza. A 2010-ben fizetendő állatjóléti támogatásokat 2009-ben 5 milliárd forint értékben előrehozott kifizetésként folyósították, így 2010-ben állatjóléti támogatásokra **4,5 milliárd forintot** fordítottak.

Az *állati hulla elszállítási és ártalmatlanítási költségeinek támogatása* jogcím az állategészségügyi biztonság növelését, az állattartó telepeken keletkező állati hulla ellenőrzött, biztonságos eltávolítását és ártalmatlanítását segíti elő. Az *állati hulla elszállítási és ártalmatlanítási költségeinek támogatásáról* szóló 56/2008. (IV. 25.) FVM rendeletet a Bizottság ugyancsak 2013. év végéig hagyta jóvá. A jogcím 1 milliárd forintos keretösszege év közben kimerült, így az intézkedés felfüggesztésre került. E jogcímen az év során **1,04 milliárd forint** támogatásban részesültek az érintettek.

A *közösségi agrármarketing programok* támogatásának célja a mezőgazdasági termékek előállítását, feldolgozását, forgalmazását végzők piaci ismereteinek bővítése, piaci, piackutatási információk szolgáltatása a termelők részére, valamint a fogyasztók tájékozódásának elősegítése. A *közösségi agrármarketing támogatások igénybevételének szabályairól* szóló 66/2008. (V.16.) FVM rendelet alapján a támogatás igénylése pályázat útján történik. Összesen **1 milliárd forint kifizetés történt** 2010-ben, amelyből 824 millió forint előirányzat átadással került teljesítésre.

A *jégeső-elhárítás támogatás* jogalapját a *jégeső-elhárító szervezetnek fizetett szolgáltatási díj támogatása igénybevételének szabályairól* szóló 59/2009. (V. 8.) FVM rendelet biztosítja. Keretében a jégeső-elhárító szervezet szolgáltatásait igénybe vevő mezőgazdasági termelők igényelhetnek díjtámogatást, 2010-ben **50 millió forint** kifizetés történt meg.

21.1.2. De minimis támogatások

A de minimis támogatások az EU tagállamok saját hatáskörében nyújtható olyan csekély összegű támogatások, amelyek nem torzítják a versenyt. A támogatás három éves időszak alatt maximum 7500 eurót tehet ki. A mezőgazdaságban nyújtott csekély összegű (de minimis) támogatásokra vonatkozó alapvető előírásokat a Bizottság 1535/2007/EK rendelete határozza meg.

A *Vadgazdálkodás támogatása* jogcím eredeti kiadási és támogatási előirányzata 10 millió forint volt. A 2010. évi eredeti támogatási előirányzat nagymértékben, a 2009. évi 5,6%-ára csökkent. Az előirányzat teljes egészében az

Országos Vadgazdálkodási Adattár 2010. évi fenntartásának fedezésére került kifizetésre *a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló* 1996. évi LV. törvény alapján. Az Országos Vadgazdálkodási Adattár 2010. évi működéséhez és fenntartásához szükséges 25 millió forint helyett csupán 10 millió forint állt rendelkezésre, mely csak részben fedezte a költségeket. A 2009-es év maradványaként **0,4 millió forint** keletkezett az előirányzaton, mely a költségvetés részére befizetésre került.

A **rendezett piaci kapcsolatok kialakítása** érdekében nyújtott csekély összegű (de minimis) támogatás címén **124,6 millió forint** kifizetés történt. A *rendezett piaci kapcsolatok kialakítása érdekében nyújtott csekély összegű (de minimis) támogatásról* szóló 41/2008. (XI. 3.) FVM rendelet értelmében a baromfi- és sertéságazatban azon termelők igényelhetnek ilyen támogatást, akik termeltetési szerződést kötnek az állattartókkal.

Az **erdészeti feladatok céljára kifizetett 541,4 millió forint** a 2004. május 1-jét megelőző években vállalt erdőfelújítási kötelezettségek fedezete. A kifizetés jogalapja *az erdők felújításának csekély összegű (de minimis) támogatásáról* szóló 102/2008. (VIII. 8.) FVM rendelet.

Fenntartható erdőgazdálkodás támogatásához nyújtott csekély összegű (de minimis) támogatás céljára **970,7 millió forintot** fordítottak 2010-ben. A nem állami tulajdonban lévő erdőkben folytatott erdőgazdálkodás szakmai színvonalának emelését elősegítő támogatás feltételeit *az erdőgazdálkodás szakszerűségének biztosítása érdekében végzett erdészeti szakirányítási tevékenységhez* nyújtott csekély összegű (de minimis) támogatásról szóló 50/2010. (IV. 27.) FVM rendelet tartalmazza.

A halászati ágazat támogatása **a minőségi pontytenyésztési** programban való részvétel keretében valósul meg, amelyre 2010-ben **66,7 millió forint** került folyósításra. A támogatás igénylése folyamatos, annak feltételeit *a minőségi pontytenyésztési programban való részvétel csekély összegű támogatásáról* szóló 64/2008. (V. 14.) FVM rendelet szabályozza.

A **szőlő- és gyümölcsös ültetvényekben felhasznált gázolajhoz** nyújtott csekély összegű (de minimis) támogatást jövedéki adó visszatérítés szabályainak változásából eredő veszteség kompenzálására vehették igénybe a jogosultak. A *szőlő- és gyümölcsös ültetvényekben felhasznált gázolajhoz* nyújtott csekély összegű (de minimis) támogatásról szóló 46/2008. (IV. 17.) FVM rendelet alapján a támogatás igénylése folyamatos, amelyre összesen **137,2 millió forint** kifizetés történt.

Az **anyajuhtartás** „de minimis” támogatásáról szóló 38/2010. (XII. 14.) VM rendelet alapján **1 milliárd** forintot, az **anyakecsketartás** „de minimis” támogatásáról szóló 39/2010. (XII. 14.) VM rendelet alapján pedig **40,95 millió** forintot fizettünk ki a juh-, és kecsketartó gazdák részére.

21.1.3. Egyéb intézkedések

A csoportmentességi rendelet (1857/2006/EK) olyan támogatásokat határoz meg, amelyek céljukat illetően a közös piaccal összeegyeztethetők, ezáltal mentesülnek a Szerződés 88. cikkének (3) bekezdésében előírt bejelentési kötelezettség hatálya alól. Az e rendelet alapján működtetett támogatások – melyek 2013. december 31-ig nyújthatók – 2010-ben a következők voltak:

- A **tenyésztésszervezési feladatok támogatása** (Állattenyésztési feladatok jogcím) a tenyészállat állomány genetikai minőségének fenntartását és javítását, valamint a tenyésztésszervezési feladatok ellátásának elősegítését szolgálja. A jogcímen *a tenyésztésszervezési feladatok támogatása igénybevételének részletes feltételeiről* szóló 21/2008. (II. 26.), illetve 27/2009. (III. 18.) FVM rendeletek alapján **723 millió forint** támogatás kifizetése történt meg.
- Az **egyes növényegészségügyi vizsgálatok költségeinek támogatását az egyes növényegészségügyi vizsgálatok költségeinek támogatásáról szóló 117/2007. (X. 10.) FVM rendelet szabályozza. A támogatás célja a minőségi és magas biológiai értékű vetőmag és szaporítóanyag előállítása, valamint a növényi fajtafenntartás növény-egészségügyi biztonságának növelése. A jogcímen **48,1 millió forint** került teljesítésre.**
- **Egyes állatbetegségek megelőzése, leküzdése támogatás** igénybevételének feltételeit *az egyes állatbetegségek megelőzésével, illetve leküzdésével kapcsolatos támogatások igénylésének és kifizetésének rendjéről* szóló 148/2007. (XII. 8.) FVM rendelet szabályozza. Az állatállományokat veszélyeztető egyes állatbetegségek megelőzését, felszámolását, figyelemmel kísérését, valamint egyes zoonózisok megelőzését célzó támogatás 4,5 milliárd forintos előirányzatának egyéb állatfajokra (szarvasmarha, sertés, juh, stb.) fordítható 3 milliárd forint kerete év közben kimerült, így **összesen 5,1 milliárd forint** kifizetés történt.
- A **nemzeti agrárkár-enyhítési rendszer** a termelők és az állam közös kockázat- és tehervállalásán alapuló támogatási konstrukció. A jogcím 2 milliárd forintos 2010. évi támogatási előirányzatát 3,2 milliárd forint maradvány és a gazdálkodók által befizetett 2,7 milliárd forint egészítette ki. A kárenyhítő juttatás iránti igények jelentős mértékben meghaladták a kárenyhítési alapon rendelkezésre álló forrást, így az elemi csapást elszenvedő termelők jogos igényüknek csak 11,1%-ához juthattak hozzá. 2010. évben e jogcímen **közel 5,9 milliárd forint** kifizetése történt meg.

Az **Erdőtelepítés, erdőszerkezet-átalakítás, fásítás** támogatással összefüggésben 2010-ben **715,5 millió forintban** részesültek az erdőgazdálkodók.

A **mezei őrszolgálat** támogatásával az állam a települési önkormányzat által létesített mezei őrszolgálat, valamint a hegyközség által létrehozott hegyőrség megalakításához, fenntartásához és működési költségeinek megtérítéséhez nyújt hozzájárulást. A **mezei őrszolgálat megalakításához, fenntartásához és működéséhez**

nyújtandó állami hozzájárulás igénybevételének rendjéről és feltételeiről szóló 64/2009. (V. 22.) FVM-PM együttes rendelet alapján működő intézkedésre 2010-ben összesen **443,3 millió forint** kifizetés történt.

A felülről nyitott **Állat- és növénykártalanítás** jogcím a zárlati státuszú állatbetegségek és növényi károsítók felszámolására és járványos elterjedésének megelőzése céljából hozott hatósági intézkedésekhez biztosítja a szükséges forrásokat. A támogatás jogszabályi alapját az *élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről* szóló 2008. évi XLVI. törvény 54. és 55. §-ai biztosítják. Az abban foglalt célokra 2010. év végéig **1,2 milliárd forintot** fordítottak.

Agrárfinanszírozás, mezőgazdasági hitelek kamattámogatása jogcím a még meglévő – 2010-ben már mindössze 35 milliárd forintos – mezőgazdasági hitelállomány kamattámogatását és intézményi kezességvállalását finanszírozza. A hitelösszeg zömét az Európa Hitel, valamint a családi gazdálkodók kedvezményes hitelei adják. A kifizetés ezen a jogcímen **3,1 milliárd forint** volt.

A **Fejlesztési típusú támogatások** az EU csatlakozás előtti időszakban keletkezett kötelezettségek (agrárberuházások kamattámogatása, korábban telepített ültetvények ápolása) fedezete. Az előirányzat támogatási céljainak egy részét az AVOP és az NVT, valamint az ÚMVP vette át, így annak összege mind kisebb. Az előirányzathoz 2010-ben 147,9 millió forint kiadás teljesült az alábbiak szerint:

- Szőlő, gyümölcs telepítések támogatása 62,3 millió forint,
- Beruházási hitelek kamattámogatása 23,0 millió forint,
- Kincstár, kereskedelmi bankok díja, végrehajtási díjak 62,6 millió forint.

2010-ben sor került néhány átmeneti állami támogatás bevezetésére:

- A **vörösiszap-katasztrófa** miatt veszteséget szenvedett mezőgazdasági termelők, élelmiszer-feldolgozók és állattartók részesülhettek egyszeri jövedelempótló támogatásban veszteségeik enyhítésére, valamint a gazdálkodási tevékenységeiket érintő korlátozás miatt. A támogatás igénybevételének szabályait a *vörösiszap-katasztrófa miatt veszteséget szenvedett mezőgazdasági termelők, élelmiszer-feldolgozók és állattartók által igénybe vehető átmeneti állami támogatásról* szóló 32/2010. (XI. 25.) VM rendelet tartalmazza. A támogatás **350 millió forintos** keretéből a mezőgazdasági termelők 200 millió forintot, az élelmiszer-feldolgozók 150,0 millió forintot pályázhattak.
- A **cukorrépa- termelők nemzeti kiegészítő támogatását** azon termelők kapták (répatonnanként 11,1 eurónak megfelelő forintösszeg), akik a gyárbezárások ellenére tovább folytatták a cukorrépa-termelést. A *cukorrépa-termelők 2010. évi nemzeti kiegészítő támogatásáról* szóló 39/2010. (IV. 15.) FVM rendeletben foglaltak alapján kifizetett támogatás értéke **2,2 milliárd forint** volt.

- *A tejtermelők által igénybe vehető átmeneti állami támogatás* jogalapját a *tejtermelők által igénybe vehető átmeneti állami támogatásról* szóló 18/2010. (III. 4.) FVM rendelet biztosította. Eszerint a pénzügyi-gazdasági válság kapcsán nehéz helyzetbe került tejtermelők részesülhettek átmeneti állami támogatásban éven túli lejáratú forgóeszköz hitelük után. E célra 2010. évben **31,3 millió forint** átmeneti támogatás került kifizetésre.

Az *Árfolyamkockázat és egyéb EU által nem térített kiadások* alcím a Kincstári Egységes Számlához kapcsolódó megelőlegezési számláról felvett hitel az EU vagy az ügyfél által meg nem fizetett részének, valamint az EMVA-ból, az EMGA-ból, és az EHA-ból utólag finanszírozott támogatások árfolyamkülönbözetének elszámolására szolgál. E soron 2010-ben **9,7 milliárd forint** kiadás keletkezett.

21.2. EU társfinanszírozású támogatások

Az Európai Unió és a nemzeti költségvetés közös finanszírozásában megvalósuló programok intézkedéseire 2010-ben **175,2 milliárd forintot** fordítottak. Annak döntő hányada (95,3%-a) az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program – benne a korábbi Nemzeti Vidékfejlesztési Terv – intézkedéseinek célját szolgálta. A fennmaradó összeg egy része az egyéb uniós programok, úgymint a Méhészeti Nemzeti Program, Igyál tejet program, Iskolagyümölcs program, Egyes speciális szövetkezesek (TÉSZ, BÉSZ) támogatása és az Egyes állatbetegségek ellenőrzése felszámolásának támogatása nemzeti kiegészítését fedezte. Másik része az uniós programok ÁFA fedezetét, illetve az egyéb vidékfejlesztési programokat finanszírozta, úgymint a Nemzeti Diverzifikációs Programot és Halászati Operatív Programot, illetve a már lezárult AVOP és SAPARD Programokat. Ez utóbbiak 2010-ben eredeti kiadási előirányzattal már nem rendelkeztek. A **SAPARD** esetében ugyanis már csak a visszatérítések, kifizetések kezelése zajlott, az előirányzatból **43,5 millió forint volt a teljesítés**. Az **Agrár Vidékfejlesztési Operatív Programmal kapcsolatosan kifizetett 2,4 milliárd forint** pedig a programzáráshoz kapcsolódó feladatokat finanszírozta.

21.2.1. Méhészeti Nemzeti Program

A méhészeti termékek termelésének és forgalmazásának javítását célzó Méhészeti Nemzeti Program keretében igényelhető támogatás 2009/2010. évi szabályait a *Magyar Méhészeti Nemzeti Program alapján a 2009/2010. évi végrehajtási időszakban nyújtott méhészeti támogatások igénybevételének részletes szabályairól* szóló 121/2009. (XI. 11.) FVM rendelet tartalmazza. Az Európai Mezőgazdasági Garancia Alap társfinanszírozásával működő program 2010-ben 15 intézkedést határozott meg a méhészeti ágazat fejlesztésére. A program harmadik évének sikerét leginkább a 95,24%-os keretkihasználtság igazolja. A nemzeti költségvetésből kifizetett támogatás – melyhez azonos összegű uniós forrás párosul – **501,8 millió forint** volt.

21.2.2. Igyál tejet program

Az *Igyál tejet program* a gyermekek egészséges életmódra nevelését segíti elő. A program 2010. évi lebonyolítását a *2010. évi iskolatej program szabályozásáról* szóló 169/2009. (XII. 18.) FVM rendelet szabályozta, abban mintegy 310 intézményfenntartó, ezáltal nagyságrendileg 160 ezer gyermek (óvodás, iskolás és középiskolás) vett részt. A jogcímen **689,7 millió forint** kifizetés történt.

21.2.3. Iskolagyümölcs Program

Új EU társfinanszírozással működő támogatási konstrukció az *Iskolagyümölcs Program*, amelynek keretében az általános iskola 1-4. osztályos tanulóinak friss étkezési almával való ellátása történik meg a hazai gyümölcsfogyasztási szint növekedésének elősegítése és az ifjúság táplálkozási szokásainak pozitív irányú elmozdítása érdekében. 2010-ben 1608 általános iskolában (az alsó tagozattal rendelkező általános iskolák 70%-ában) 277875 tanuló, azaz az alsó tagozatos gyermekek 72%-a kapott almát. E célra a nemzeti költségvetés terhére **524,7 millió forintot** fizettek ki.

21.2.4. Egyes speciális szövetkezések (TÉSZ, BÉSZ) támogatása

Egyes speciális szövetkezések (TÉSZ, BÉSZ) támogatása keretében a zöldség-gyümölcs ágazat speciális szövetkezései, a termelői csoportok és termelői szervezetek vehettek igénybe támogatást a termelési költségek csökkentése, a termelői árak stabilitása, valamint a termékminőség javítása érdekében. Az érintettek a nemzeti költségvetés terhére **685,6 millió forint** támogatásban részesültek, melyhez uniós kiegészítés is társult. A kiegészítés mértéke működési támogatás esetében háromszoros, beruházási támogatás esetén kétszeres. A támogatási forma fontosságát jelzi, hogy a korábban alakult zöldség-gyümölcs termelői csoportok meghatározó többsége megszerezte a végleges elismerést, aminek következtében támogatásuk a továbbiakban döntő módon EU forrásból történhet. Ugyanakkor a szabályozás reformjának köszönhetően nagy számban alakultak új szervezetek, amelyek továbbra is szükségessé teszik az eddigi forrásokkal összevethető pénzösszegek biztosítását.

21.2.5. Nemzeti Diverzifikációs Program

A *Nemzeti Diverzifikációs Program* egy az érintett térségekre vonatkozó, a 2009-2010 közötti időszakra szóló diverzifikációs stratégia, amelynek feladata a cukorgyárak megszűnését követő gazdasági szerkezetváltás alapjainak megteremtése, valamint a cukorgyárak bezárása következtében a foglalkoztatásban és gazdasági kapcsolatokban kialakult hiány pótlása. A program célja, hogy a 2009-2011 között rendelkezésre álló közösségi diverzifikációs támogatást a Nemzeti Diverzifikációs Programban megjelölt prioritásokra, valamint a hozzájuk kapcsolódó intézkedések megvalósítására, és ezáltal a térségekben kialakult

problémák megoldására használja fel. A döntően uniós forrásból finanszírozott intézkedésre 2010-ben a nemzeti költségvetésből **49,2 millió forintot fizettek ki**.

21.2.6. Egyes állatbetegségek ellenőrzése, felszámolása

Egyes állatbetegségek ellenőrzése, felszámolása céljára a Bizottság 2009/883/EK határozata értelmében, valamint az egyes állatbetegségek és zoonózisok felszámolására, az ellenük való védekezésre és figyelemmel kísérésükre irányuló nemzeti programok 2010. évi finanszírozásának szabályairól szóló 45/2010. (IV. 23.) FVM rendelettel meghirdetett célterületekre közel 1,4 milliárd forint összegű támogatást fizetett ki az MVH, melyből **700,5 millió forintot** fedezett a nemzeti költségvetés.

21.2.7. Uniós programok ÁFA fedezete

Az *Uniós programok ÁFA fedezete* jogcímen teljesített kiadás **627,3 millió forint volt**. Ezen a soron jelenik meg az MVH által bonyolított élelmiszersegély programok ÁFA különbözete, amely abból származik, hogy az EU az ÁFA nélküli intervenciós árat téríti meg, miközben az MVH-nak a bruttó árat kell megfizetnie. Az EU Élelmiszersegély program keretében 2010-ben 788,4 tonna cukoralapú termék és 15 ezer tonna gabonalapú termék került kiosztásra. Nem téríti meg az EU továbbá az ÚMVP, valamint a HOP technikai segítségnyújtás intézkedéseinek ÁFA költségeit sem, amelynek összege szintén ezen kiadást növeli.

21.2.8. Nemzeti Vidékfejlesztési Terv

A *Nemzeti Vidékfejlesztési Terv* (NVT) már korábban lezárult, 2009-ben az ex-post értékelés is elkészült. A 2004-2006 közötti időszakkal kapcsolatosan kifizetések már csak a nemzeti költségvetés terhére eszközölhetők. A jogorvoslati eljárások miatt NVT intézkedésekre **483,5 millió forintot** folyósítottak.

A 2004-2006 programozási időszak többéves kötelezettségvállalásai az 1320/2006 EK Rendelet értelmében az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program keretében élnek tovább, melynek forrását az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap biztosítja. Annak terhére 2010-ben **37,3 milliárd forint** került elköltésre. A még működő NVT intézkedések közül a két legjelentősebb az Agrár-környezetgazdálkodás, illetve a Mezőgazdasági területek erdősítése. Előbbire 27,7 milliárd forint, utóbbira 9,14 milliárd forint támogatást fordítottak.

34. táblázat

Az ÚMVP keretében működő NVT intézkedések 2010. évi kifizetései

(millió forint)

Jogcím	2010
Az Európai Unió környezetvédelmi, állatjóléti és higiéniai előírásainak való megfelelés	7,9

Termelői csoportok felállításának és adminisztratív működésének támogatása	443,6
Szerkezetátalakítás alatt álló félig önellátó gazdaságok támogatása	19,6
Agrár-környezetgazdálkodás	27 679,5
Mezőgazdasági területek erdősítése	9 139,0
Kedvezőtlen adottságú területek és környezetvédelmi megszorítások hatálya alatti területek	46,2
NVT összesen	37 335,8

Forrás: MVH

21.2.9. Új Magyarország Vidékfejlesztési Program

Az **Új Magyarország Vidékfejlesztési Program** (ÚMVP) intézkedéseinek finanszírozására 2010-ben összesen 125,2 milliárd forint állt rendelkezésre. Az év végéig ennél lényegesen, mintegy 35%-kal nagyobb összeg, **167 milliárd forint kifizetése** történt meg, melyből 37,3 milliárd forint az NVT még működő intézkedéseinek támogatásigényét fedezte, s a fennmaradó 129,7 milliárd forint szolgáltatta az ÚMVP újonnan indított intézkedéseit.

Az összes kifizetésből 127,5 milliárd forint származott uniós forrásból, 31,1 milliárd forintot pedig a nemzeti költségvetés fedezett. Az uniós támogatások aránya tengelyenként változó. Az I. és III. tengelynél az EU hozzájárulás átlagos aránya 71,8%, a II. és IV. tengely esetében 76,9%.

Az ÚMVP-n belül a támogatások 2010. évi nagyságrendje tekintetében az I. tengely érdemel kiemelés, amelynek intézkedéseire 95 milliárd forintot fordítottak, vagyis a 2010. évi kifizetés több mint felét.

35. táblázat

Az ÚMVP 2010. évi kifizetései és forráselosztási arányai

(millió forint)

Jogcím	2010. évi kifizetés				A program egyes tengelyeinek aránya
	Működési jellegű	Felhalmozási jellegű	Összesen	Az egyes tengelyek súlya	
I. A mezőgazdasági és erdészeti ágazat versenyképességének javítása	12 626,6	82 379,0	95 005,6	56,9	45,9
II. A környezet és a vidék fejlesztése	32 959,2	13 287,7	46 246,9	27,7	31,5
III. A vidéki élet minősége	3 670,2	13 259,4	16 929,6	10,1	13,4

és a vidéki gazdaság diverzifikálása					
IV. LEADER-megközelítés megvalósítása	811,7	279,1	1 090,8	0,7	5,3
V. Technikai segítségnyújtás	7 746,2	0,0	7 746,2	4,6	3,9
Összesen	57 813,9	109 205,2	167 019,1	100,00	100,00

Forrás: VM adatok és ÚMVP

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program egyes intézkedései esetén 2009. évben nyújtandó támogatási előleg fizetéséről szóló 91/2009. (IV.22.) Korm. rendelet alapján az ÚMVP I. tengelyes beruházásai jogcímen 32,7 milliárd forint előleg kifizetés történt. Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program keretében a LEADER Helyi Akciócsoportok részére nyújtandó működési előlegről szóló 220/2009. (X. 8.) Korm. rendelet alapján a 96 helyi akciócsoport részére 1,5 milliárd forint előleg kifizetés valósult meg.

Az ÚMVP keretében újonnan indított intézkedések közül az Állattartó telepek korszerűsítése volt a legjelentősebb, amelyre 35,2 milliárd forint került kifizetésre, továbbá az Önálló, építéssel nem járó gépek, technológiai berendezések beszerzése jogcím, amelyre 17,6 milliárd forintot, valamint a Mezőgazdasági termékek értéknövelése, amelyre 13,6 milliárd forintot fordítottak.

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program 2010. évi kifizetései

(millió forint)

Jogcím	2010
I. EMVA Versenyképesség javító intézkedések összesen	94 534,3
Állattartó telepek korszerűsítése (ÁTK I.+II.)	35 241,8
Önálló, építéssel nem járó gépek, technológiai berendezések beszerzése	17 665,4
Mezőgazdasági energiafelhasználás megújuló energiaforrásokból történő előállításához nyújtandó támogatás	34,5
Komplex tájékoztatási tevékenység: gazdálkodói információs hálózat	2 165,7
Fiatalkorú mezőgazdasági termelők számára nyújtandó támogatás	8 156,3
Mezőgazdasági termelők gazdaság átadásához nyújtandó támogatás	29,8
Mezőgazdasági szaktanácsadás igénybevétele	491,1
Szakképzés	400,5
Lágy- és fásszárú energiaültetvények telepítéséhez nyújtandó támogatás	50,0
Ültetvények korszerűsítéséhez, telepítéséhez nyújtandó támogatás	1 052,8
Erdészeti célra használt géppark fejlesztése és korszerűsítése	1 466,6
Kertészet korszerűsítése	1 819,3
Kertészeti gépek, technológiai berendezések beszerzése	1 809,6
Növénytermesztés létesítményeinek korszerűsítése (Szárító)	6 707,1
Mezőgazdasági termékek értéknövelése	13 601,1
Az EMVA mezőgazdasági termékek értéknöveléséhez nyújtandó támogatások részletes feltételeiről (Nyersolaj, nyersszesz)	21,6
Öntözés, melioráció és a terület vízgazdálkodás mezőgazdasági üzemi és közösségi létesítményeinek fejlesztéséhez nyújtandó támogatás	2 935,6
Termelői csoportok létrehozásához és működéséhez nyújtandó támogatás	885,4
II. EMVA Környezetvédelmi intézkedések összesen	9 382,3
Kedvezőtlen Adottságú Területek támogatása	3 459,4
Natura 2000 gyepek	1 561,2
Mezőgazdasági területek erdősítéséhez nyújtandó támogatás (MgTE)	4 057,5
Erdészeti potenciál helyre állítására nyújtandó támogatás	212,9
Agrárerdészeti rendszerek	5,6
Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból finanszírozott erdőszervezet-átalakítás	85,7
III. EMVA Vidékfejlesztési intézkedések összesen	16 929,6
A vidéki gazdaság és lakosság számára nyújtott alapszolgáltatások körében a kistérségi közlekedési szolgáltatások fejlesztésére igénybe vehető támogatás (Tanyabusz)	752,0
Integrált Községi és Szolgáltató Tér (IKSZT)	361,2
Készségek elsajátítása, ösztönzés és helyi fejlesztési stratégiák kidolgozása és végrehajtása	996,6
Falumegújításra és -fejlesztésre nyújtandó támogatás	4 545,0
Mikro-vállalkozások létrehozása és fejlesztése	4 099,2
Turisztikai tevékenységek ösztönzéséhez nyújtandó támogatás	1 875,9
Vidéki örökség megőrzése és -fenntartható fejlesztése	1 626,0
Helyi Vidékfejlesztési Községek működtetése, készségek elsajátítása	2 673,6
IV. LEADER	1 090,8
V. Technikai segítségnyújtás	7 746,2
Összesen	129 683,2

Forrás: MVH

21.2.10. Halászati Operatív Program

A Halászati Operatív Program (HOP) az Európai Halászati Alapról (EHA) szóló 1198/2006/EK tanácsi rendelet és annak végrehajtását szabályozó 498/2007/EK bizottsági rendelet követelményei szerint készült el a 2007-2013 közötti időszakra Magyarország Nemzeti Halászati Stratégiai Terve alapján.

A magyar halászati ágazat fő stratégiai célja versenyképes és modern halászati ágazat megteremtése a termelés során alkalmazott eszközök és berendezések modernizációjával, illetve új termelési lehetőségek megteremtésével az akvakultúra és a feldolgozó ágazatban.

A HOP alapvető célja a magyar halászati ágazat fenntartható fejlődésének biztosítása és modernizációja. Ezt olyan környezetkímélő termelési módszerekkel kívánja elérni, amelyek – a biológiai sokféleség megőrzése mellett – hozzájárulnak a természeti erőforrások fenntartható használatához, az egészséges és biztonságos halhús, valamint haltermékek előállításához. A halászati ágazat promóciójának fejlesztése elősegíti a halászati és akvakultúra termékek piaci megjelenését, illetve fogyasztásának növekedését. A termelő és feldolgozó üzemek modernizálása, hatékonyságuk növelése nemcsak az ágazat foglalkoztatottságát tekintve fontos szempont, hanem az ágazat versenyképességét is növelő tényező. **A HOP általános céljai /specifikus célok:**

- Az akvakultúra és természetes vízi halászat szakágazatok fenntarthatóságának és versenyképességének biztosítása. Specifikus célok: (1) A termelés eszközrendszerének modernizációja és új termelési lehetőségek megteremtése, a munkahelyi feltételek javítása, és munkahelyek fenntartása; (2) A természetes vízi élőhelyek biztosítása, az invazív fajok elterjedésének megakadályozása; (3) A technikai ismeretek és szaktudás fejlesztése; (4) A halászati ágazat termelői és a kutatói szféra közötti együttműködés lehetőségeinek biztosítása.
- A halfeldolgozó szakágazat fenntarthatóságának és versenyképességének biztosítása. Specifikus cél a halfeldolgozó ágazat termelékenységének és hatékonyságának javítása, elsődlegesen a feldolgozó üzemek modernizálásán, valamint a higiénias viszonyok és a munkakörülmények javításán keresztül.
- A vízi természeti erőforrások és a biodiverzitás növelése a tógazdasági területeken, valamint a vízi környezet hagyományos értékeinek fenntartása, illetve növelése. Specifikus cél az akvakultúra termelésének ökológiai módszerekkel történő fejlesztése.
- A halászati és akvakultúra termékek promóciója, a magyarországi halhús, valamint haltermék-fogyasztás szintjének növelése. Specifikus cél a halászati és akvakultúra termékek promóciójának elősegítése a magyar piacon.
- A HOP hatékony végrehajtásának biztosítása. Specifikus cél a technikai segítségnyújtás fejlesztése.

A támogatási ciklusok a KAP-pal megegyezően hét évesek. A támogatásokat alapvetően az Európai Halászati Alapról szóló 1198/2006/EK tanácsi rendelet,

valamint a 498/2007/EK bizottsági rendelet – az EHA „végrehajtási rendelete” szabályozzák. Az Európai Mezőgazdasági Alaphoz (EMVA) hasonlóan az EHA is prioritási tengelyekbe csoportosítja a támogatásokat – szám szerint ötbe. A támogatási tengelyek a következők:

- I. Tengeri halászatot, illetve flottákat érintő prioritás - Magyarország nem alkalmazza.
- II. **Akvakultúra, belvízi halászat, a halászati termékek feldolgozása és értékesítése.** Magyarország számára fontos lehetőség. Ebben a kategóriában támogatjuk az új halastavak, tógazdaságok, halfeldolgozó üzemek építését, korszerűsítését és telepi infrastruktúrájuk fejlesztését, valamint a jogszabályi korlátozások miatt kis mértékben a természetes vízi halászatot is. Fontos megjegyezni, hogy csak KKV-k részesülhetnek ebből a támogatásból. A támogatás mértéke 40 és 60%.
- III. **Közös érdekeket célzó intézkedések.** Magyarország számára fontos, mert a halfogyasztás növelését elősegítő promóciót és a XXI. századi színvonalú információ áramlás és szakmai integráció javítását célzó programokat segíti. A támogatás mértéke 100%.
- IV. A halászati övezetek közül a tenger- vagy folyóparttal, tavakkal rendelkező területeket támogatja, ahol a népesség számottevő hányada a halászati ágazatban foglalkoztatott. Magyarországon ilyen területek nincsenek, ezért nem élünk ezzel a lehetőséggel.
- V. **Technikai segítségnyújtás.** Nagyon fontos lehetőség, mert a programot megvalósító adminisztráció munkájához ad forrást és a Program promócióját és nyilvánosságát segíti.

Az EHA követelmények szerint kialakított HOP prioritástengelyei közül az I. és IV. tengely magyarországi alkalmazása kizárt, mivel nem rendelkezünk tengerrel, illetve tengeri halászati flottával, valamint nincs – az EHA követelményeinek megfelelő – olyan településünk sem, melynek fennmaradása döntően halászati tevékenység végzésétől függene.

A HOP keretében a halászati ágazat számára 2010-ben is komoly fejlesztési lehetőségek álltak rendelkezésre. A források mintegy 70%-a az akvakultúra, a természetes vízi halászat, valamint a halászati és akvakultúra termékek feldolgozásának és forgalmazásának fejlesztésére kialakított II. prioritástengely szerint a tógazdaságok, intenzív rendszerek, halfeldolgozók építésére, felújítására és infrastruktúrájuk fejlesztésére állnak rendelkezésre. A források 25%-a a III. prioritástengely, a közös érdekeket célzó intézkedések (a Közös Halászati Politika és azon belül a Nemzeti Halászati Politika) támogatására használható fel.

37. táblázat

**A HOP kifizetései és a kifizetési arány tengelyek szerint
(2010. december 31-i állapot)**

(millió Ft)

Megnevezés	Forrás	Kifizetések
------------	--------	-------------

	2007-2013	Megoszlás (%)	(2007-2010)
I. Prioritás tengely	-	-	-
II. Prioritás tengely	9 125,8	69,4	1 411,4
III. Prioritás tengely	3 364,9	25,6	0,0
IV. Prioritás tengely	-		-
V. Prioritás tengely*	651,9	5,0	108,3
Összesen	13 142,6	100,0	1 519,7

*Technikai Segítségnyújtás

2010. decemberi árfolyamon számolva

Forrás: MVH

A 2009-ben kihirdetett támogatási rendeletek 2010-ben módosultak [az *Európai Halászati Alap társfinanszírozásában megvalósuló támogatások igénybevételének általános szabályairól* szóló 25/2009. (III. 17.) FVM rendelet, valamint az *Európai Halászati Alapból a 2. támogatási tengely szerint nyújtandó támogatások részletes feltételeiről* szóló 26/2009. (III. 17.) FVM rendelet módosításáról szóló 27/2010. (III.26.) FVM rendelet], figyelembe véve az első tapasztalatokat és szakmai szervezetek észrevételeit. Összesen 761,1 millió forint kötelezettségvállalás történt ebben az évben, melynek nagy része elsősorban az előző évben beérkezett támogatási kérelmek jóváhagyásából adódott. 2010-ben összesen 62 darab pályázat érkezett be, melyeknek a támogatási igénye összesen 3,7 milliárd forint volt. A kifizetések 1,5 milliárd forintot tettek ki.

21.3. EU által közvetlenül térített támogatások

Az agrártámogatásokon belül meghatározó súlyt képviselnek az EU által az Európai Mezőgazdasági Garancia Alapból **közvetlenül finanszírozott támogatások**, amelynek összege 2010-ben **297,2 milliárd forint** volt. Ebből 247,4 milliárd forint a területalapú támogatás értéke, 49,8 milliárd forint pedig a piaci támogatásoké.

21.3.1. Területalapú támogatások (SAPS)

A Európai Unió által finanszírozott **egységes területalapú támogatás** (SAPS) 2010. évi feltételeit, az igénybevétellel kapcsolatos kérdéseket – a vonatkozó közösségi jogszabályok mellett – az *Európai Mezőgazdasági Garancia Alapból finanszírozott egységes területalapú támogatás (SAPS)*, valamint az *ahhoz kapcsolódó kiegészítő nemzeti támogatások (top-up) 2010. évi igénybevételével kapcsolatos egyes kérdésekről* szóló 22/2010. (III. 16.) FVM rendelet, illetve az *Európai Mezőgazdasági Garancia Alapból, Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból, valamint a központi költségvetésből finanszírozott egyes támogatások igénybevételével kapcsolatos egységes eljárási szabályokról* szóló 34/2010. (IV.9.) FVM rendelet szabályozta. Az említett évben a SAPS hektáronkénti összege 172,205 euró volt, amely a SAPS pénzügyi boríték (831,578 millió euró) és SAPS bázisterület (4829 millió hektár) hányadosa. Az átszámítási árfolyam – a Bizottság 2005. június 21-i 1290/2005/EK rendeletének megfelelően – 275,75 forint/euró, így

a SAPS támogatás hektáronkénti maximális értéke 47,5 ezer forint, amely a pénzügyi borítékhoz történő visszaosztási mechanizmus alkalmazása miatt 46,5 ezer forintra módosult.

Az Európai Bizottság a 2010 tavaszi extrém időjárásra való tekintettel a 73/2009/EK rendelet szerint engedélyezte az egységes területalapú támogatás 50%-ának előrehozott kifizetését. A SAPS támogatások folyósítása 2010. október közepén kezdődött az előlegfizetéssel, majd december második felében indult el a támogatás vég-, illetve részfizetése. Az egységes területalapú kifizetések 97%-a, **247,4 milliárd forint** december végéig megvalósult, amely a 2009. évben folyósított összeget 18,7 milliárd forinttal haladta meg.

21.3.2. Agrárpiaci támogatás

A bel- és külpiaci, valamint az intervenciós és egyéb piaci támogatások 2010-ben kifizetett együttes összege **49,8 milliárd forint** volt, ami jelentősen (41,6 milliárd Ft-tal) elmaradt az egy évvel korábbtól. Ennek oka, hogy 2009-ben 61,2 milliárd forint egyszeri, cukoripari szerkezet-átalakítási támogatás került folyósításra.

A **belpiaci támogatásokon** belül a Magyar Méhészeti Program 501,8 millió forint, az Iskolatej Program 248,4 millió forint, az Iskolagyümölcs Program 602 millió forint, a Nemzeti Diverzifikációs Program 2764,9 millió forint közvetlen uniós támogatásban részesült. A **zöldség-gyümölcs termelői csoportok működési és felhalmozási célú támogatása** 2168,4 millió forint, az **állatbetegségek és zoonózisok megelőzése, felszámolása** támogatása 880,3 millió forint volt. A szőlő és bor ágazat közvetlen piaci támogatása 2010-ben 10,9 milliárd forintot tett ki. A **külpiaci támogatások** összege 480,9 millió forint, az **intervenciós költségtérítés** nagysága 3,24 milliárd forint volt.

Az **egyéb agrárpiaci támogatások** 26,9 milliárd forint összege a területalapú támogatásokhoz kapcsolódó elkülönített cukortámogatást 12,5 milliárd forint összegben és a különleges tej támogatást 12 milliárd forint összegben tartalmazza.

21.4. Az agrártámogatások főbb támogatási jogcímeinek vállalkozási típusonkénti megoszlása

Az agrártámogatások vállalkozási típusok szerinti csoportosítását két szempontból végezhetjük el. Egyrészt a vállalkozások cégjogi besorolását vizsgálva, ahol az egyéni és társas gazdaságok részarányát lehet vizsgálni, másrészt a vállalkozások méret szerinti bontását elemezve, ahol az EU-s besorolás szerinti mikro-, kis- és középvállalkozás szerinti megoszlások vizsgálhatóak.

A társas és egyéni vállalkozások, valamint magánszemélyek meghirdetett, 2010. évi támogatásokból való részesedése igen heterogén képet mutat.

Összességében nézve túlzott aránytalanság nem észlelhető, kiegyensúlyozott a támogatások megoszlása, hiszen a valamennyi támogatási formára kifizetett támogatási összegnek az 55,1%-át hívták le a társas és 44,9%-át az egyéni vállalkozások. Mélyebben elemezve azonban a 2010-es év történéseit meglehetősen szélsőséges gyakorlat képe bontakozik ki. Az alábbiakban ezért támogatási jogcím csoportonként, azon belül pedig támogatási jogcímenként értékeljük a vállalkozási formák részesedését a támogatásokból.

38. táblázat

A főbb támogatási jogcímek vállalkozási formánkénti megoszlása

Jogcímek	Magánszemély és egyéni vállalkozó összesen	Társas vállalkozások
	Kifizetés aránya (%)	
HOP	23,3	76,7
NDP	16,0	84,0
Belpiaci intézkedések	44,4	55,6
EMVA	31,9	68,1
I. tengely Versenyképesség javító intézkedések	27,5	72,5
II. tengely Környezetvédelmi intézkedések	52,9	47,1
III. tengely. Vidékfejlesztési intézkedések	12,1	87,9
IV. tengely LEADER	2,3	97,7
V. tengely Technikai segítségnyújtás (TS)	0,0	100,0
Közvetlen támogatás	52,8	47,2
Külpiaci intézkedések	0,0	100,0
Nemzeti támogatások	30,3	69,7
Összesen:	44,9	55,1

Forrás: MVH

39. táblázat

A főbb támogatási jogcímek kkv-besorolásonkénti megoszlása

Jogcím megnevezése	Mikro-vállalkozás	Kis-vállalkozás	Közép-vállalkozás	KKV összesen	Egyéb
	Kifizetés aránya (%)				
HOP	44,8	34,1	2,6	81,5	18,5
NDP	40,1	18,4	25,8	84,3	15,7
Belpiaci intézkedések	58,2	13,6	9,9	81,8	18,2
EMVA	36,3	17,2	19,3	72,8	27,2
Közvetlen támogatások	62,7	16,0	14,3	93,0	7,0
Külpiaci intézkedések	6,5	12,0	36,1	54,6	45,4
Nemzeti támogatások	44,5	18,0	23,3	85,7	14,3
Összesen:	53,4	16,4	16,1	85,9	14,1

Forrás: MVH

A támogatások 85%-át a kis- és középvállalkozások szerezték meg, ezen belül a 10 főnél kevesebb embert foglalkoztató mikrovállalkozások 53,4%-át, míg a 250 főnél többet foglalkoztató hazai nagyvállalatok csupán 14,1%-át kapták²⁰.

Az egyes támogatáscsoportokon belül az ezektől az arányoktól vett eltérések jellemzően az ágazati termelési szerkezettel hozhatók összefüggésbe – azon területeken, ahol inkább a nagyüzemi termelési szerkezet dominál, zömében társas vállalkozások kaptak támogatást, míg a jellemzően kisüzemi ágazatokban (pl.: zöldség- és gyümölcstermesztés, juh-, kecsketartás) inkább az egyéni gazdaságok jutottak több forráshoz.

Halászati Operatív Program

A társas vállalkozásoknak 76,7%-os a részesedése, míg a magánszemélyek és egyéni vállalkozók részaránya 23,4%-ot tett ki. Viszont az összeg 44,8%-át kapták meg a 10 főnél kevesebbet foglalkoztató vállalkozások.

Nemzeti Diverzifikációs Program

Ennél is jelentősebb eltolódást mutat a társas vállalkozások irányába a kifizetés, amit a közel 84%-os, kifizetett támogatásokból való részesedés mutat. Ebben a támogatási körben az egyéni vállalkozók a támogatások 9,3%-át, a magánszemélyek 6,8%-át kapták meg, a 10 főnél kevesebbet foglalkoztató vállalkozásoknak viszont a támogatás 40%-a jutott.

Belpiaci intézkedések

A piaci intézkedések ezen csoportjában több jogcím esetében is jellemzően társas vállalkozások kapták meg a támogatásokat. Ilyen jogcímnek bizonyult a felhasznált must után járó támogatás lehívása, a szőlőfeldolgozás melléktermékeinek hasznosítására szolgáló, az állatbetegségek és zoonózisok felszámolására szánt, az iskolatej program, a működési alapok, valamint a promóciós programok működtetésére szolgáló támogatási forma.

A zöldség-gyümölcs termelői csoportok beruházási és működési támogatásai a tevékenység jellege miatt kizárólag társas vállalkozásokhoz kerültek. Rendkívül magas arány jellemezte ezen vállalkozásokat a borleptárlás (92%) és az iskolagyümölcs program (98%) támogatáslehívása esetében is. Ezzel szemben a Méhészet Nemzeti Program támogatásait, illetve a szőlőültetvények kivágási támogatását elsősorban magánszemélyek vették igénybe: az előbbi esetében a magánszemélyeket 72%-os, az utóbbi esetében 92%-os reprezentáció jellemezte.

²⁰ Az EU KKV-besorolása szerint a KKV-ba tartozik az a cég, amelyik 250 főnél kevesebb embert foglalkoztat és árbevétele kevesebb 50, mérlegfőösszege 43 millió eurónál. Ezen belül kisvállalkozás az a szervezet, amely kevesebb, mint 50 főt foglalkoztat és árbevétele vagy mérlegfőösszege kevesebb, mint 10 millió euró. Ezen belül a mikrovállalkozások 10 főnél is kevesebbet foglalkoztatnak, éves árbevételük vagy mérlegfőösszegük pedig kevesebb, mint 2 millió euró. Mivel a hazai cégek árbevételei jellemzően mélyen az itt felsorolt szintek alatt vannak, a hazai cégek kkv-besorolását jellemzően a foglalkoztatottak száma határozza meg.

Összességében elmondható, hogy éppen ezen intézkedések esetén az egyik legnagyobb a 10 főnél kevesebbet foglalkoztató mikrovállalkozások részesedése: e vállalkozások a támogatások 58,2%-át használták fel.

EMVA kifizetések

A versenyképesség javítását szolgáló támogatásokat a társas és az egyéni vállalkozások 68,1-31,9%-os arányban vették igénybe. Nem mutat jelentős eltérést a KKV-besorolás szerinti támogatás-kifizetési statisztika, ezen támogatásokat a 10 főnél kevesebb dolgozót foglalkoztató cégek csupán 36,3%-os arányban kötötték le.

Az ÚMVP I. tengely versenyképesség javító intézkedések leginkább beruházást, korszerűsítést magába foglaló jogcímeket takarnak, melyek esetében jelentős önerővel kell rendelkeznie a pályázónak, ami szűkíti a pályázók körét a nagyobb, tőkeerősebb vállalkozásokra, melyek zöme társas vállalkozás. Ez magyarázza az első tengely társas vállalkozások körében kifizetett 72,51%-os részarányát.

A II. tengelyhez tartozó környezetvédelmi intézkedések többségét (52,9%-át) az egyéni gazdaságok kötötték le, a társas gazdaságok aránya csupán kétharmada az átlagos EMVA-részarányuknak.

A III. tengely, a Vidékfejlesztési intézkedések kedvezményezettjei elsősorban önkormányzatok, önkormányzati társulások, egyházi jogi személyek, míg a LEADER IV. tengely esetében nonprofit szervezetek, illetve nonprofit gazdálkodó szervezetek. A jogi kategória alapján ezek mind társas vállalkozásoknak minősülnek, ezért érthető a LEADER esetében kimutatott 98%-os és a III-as tengely esetében tapasztalt 88%-os társas vállalkozási arány.

Közvetlen támogatások

A közvetlen (direkt) támogatások keretében kifizetett jogcímek adják a kifizetett összes támogatás több mint felét, melyre 47,2%-ban a társas vállalkozások, 52,8%-ban az egyéni vállalkozók voltak jogosultak.

A közvetlen támogatások esetében jól különhatárolható, hogy az egyes ágazatokra nyújtott támogatást mely vállalkozási forma vette leginkább igénybe. Az anyajuh-, anyatehéntartással kapcsolatos jogcímek leginkább a magánszemélyek/őstermelők körében volt lehívható, míg a tejtámogatással kapcsolatos jogcímek mögött a nagyüzemi profil dominál. A területalapú támogatás 247,4 milliárd forintos kifizetéséből a társas vállalkozások 43,7%-ban, az egyéni vállalkozók és magánszemélyek 66,3%-ban részesültek.

Külpiaci támogatások

A külpiaci intézkedések esetében a kifizetett összeg 100%-a került társas vállalkozásokhoz, és csupán 6,5%-a a 10 főnél kisebb létszámú mikrovállalkozásokhoz, ami azzal magyarázható, hogy külpiaci kapcsolatokkal,

valamint exportforgalommal Magyarországon elsősorban a nagy gazdasági szervezetek rendelkeznek. Ez az egyetlen jogcím, ahol a 250 fő feletti vállalkozások részaránya jócskán meghaladja a 30%-ot, eléri a 45,4%-os szintet.

Nemzeti támogatások

A nemzeti támogatások túlnyomó része, egyes esetekben 100%-a társas vállalkozásokhoz került 2010-ben. Ilyen esetet tükröz például az állati hulla ártalmatlanítás és az állatjóléti támogatások csoportja, az állattenyésztők „de minimis”, tárolási támogatása, a tenyésztés-szervezés támogatása. Ennek oka az, hogy az egyéni gazdaságok az utóbbi évek jövedelemhiányos gazdálkodási körülményei közepette felhagytak az állattenyésztéssel, és csak a nagyüzemek tartották meg állattartó telepeiket. Jól jelzi azonban a mikrovállalkozások még mindig jelentős súlyát az állattenyésztésben, hogy például az állatjóléti támogatások 66,7%-át a 10 fő alatti vállalkozások kapták meg.

A nemzeti támogatások zöme, 69,7%-a társas vállalkozásokhoz került, és 44,5%-ot kaptak a mikrovállalkozások, ami azt jelenti, hogy az egyéni gazdaságokhoz jutó 30%-ot kitevő támogatási összeg mellett még közel 15%-os részt kaptak az egynél több, de tíznél kevesebb foglalkoztatottal dolgozó mikrovállalkozók.

22. Pénzügyi szabályozás és hitelpolitika

22.1. Adó- és járulékrendszer

Magyarországon az adóelkerülésnek „történelmi hagyományai” vannak. Az évszázadok során az ország gyakran és hosszú ideig volt „idegen uralom” alatt, amelyhez a lakosság nagy része ellenségesen viszonyult (császárnak, szultánnak adót nem fizetünk!). Továbbá gyengék a demokratikus hagyományok, mert az adófizetők nem érezhették, hogy befolyásuk van az általuk befizetett pénzeszközök felhasználására. Ezek a beidegződések csak lassan, a demokratikus társadalmi rendszer sikeres működésével enyhülhetnek. A helyzetet súlyosbítja, hogy a világgazdasági válság hazánkra gyakorolt hatása eredményeképp a vállalkozások helyzete megnehezült, amely szintén az adóelkerülésre ösztönözheti a gazdaság piaci szereplőit.

Egyes szakértői becslések szerint a feketegazdaság mérete Magyarországon körülbelül 6000 milliárd forintra tehető, ami a GDP 24%-ának felel meg (az EU-s átlag 20% körül mozog). Ráadásul az agráriumban a rejtett gazdaság magasabb, mint ahogy az más szektorokban tapasztalható, elsősorban a nagyarányú feketefoglalkoztatás és az ÁFA-csalások következtében. Egy az AKI-ban készült számítások szerint, az ÁFA csalás mértéke 20-40% között szóródik a főbb termékpályákon. A feketegazdaság aránya a gabonaszektorban 20%, az olajosmag szektorban 40%, a baromfi szektorban 20%, a sertés szektorban 30%, a zöldség-gyümölcs szektorban 40%. Mindezek miatt nem közömbös a költségvetés számára, hogy az adóváltoztatások miként érintik az ágazat átláthatóságát és kifehérítését.

A 2010. évben végrehajtott adóváltoztatások az agrárágazat szereplőire pozitív hatást gyakorolnak, elősegítve azok versenyképességének javítását, az adminisztráció csökkentését. Az adó- és járulékrendszerben végrehajtott módosítások az alábbiakban foglalhatók össze:

- 2010. január 1-től az összevont adóalapba tartozó jövedelmek esetében a személyi jövedelemadó alapja a bruttó jövedelmek munkáltatói, kifizetői járulék-, illetve eho-mértékkel megállapított adóalap-kiegészítéssel növelt összege (***szuperbruttósítás***). Az új Kormány a 2011-től bevezetésre került egykulcsos adórendszerrel összhangban az arányos közteherviselés érdekében az adóalap-kiegészítés mértékét 2012-től a felére tervezi csökkenteni, 2013-tól pedig teljes mértékben kivezetni tervezi.
- ***Megmaradt a személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény*** alapján igénybe vehető 100 ezer forintos ***őstermelői adókedvezmény***, valamint továbbra is alkalmazhatóak az őstermelőkre vonatkozó adózást érintő egyszerűsítések.
- ***A társasági adó*** törvény szerinti kedvezményes ***10%-os adókulcs***hoz tartozó adóalapot 50 millió forintról 500 millió forint adóalapig lehet alkalmazni.

Ugyanez vonatkozik a vállalkozói személyi jövedelemadó szerint adózó egyéni vállalkozókra is.

- **Adómentessé vált a magánfőző által évente legfeljebb 50 liter mennyiségben,** kizárólag személyes fogyasztásra **előállított párlat.** Ezen mennyiség fölött, illetve ha a párlatot a magánfőző értékesíteni kívánja, meg kell fizetni a jövedéki adót, és az előállítást a vámhatóságnak három nappal korábban be kell jelenteni. Magánfőzést folytatni csak a magánfőző személy lakóhelyén vagy ott lehet, ahol a gyümölcsöse fekszik. A pálinkafőző berendezés térfogata nem lehet nagyobb 100 liternél. Adómentessé vált továbbá a bérfőzdében előállított párlat is évi 50 liter mennyiségig. Ezen mennyiség fölött meg kell fizetni a jövedéki adót.
- **Módosultak az egyszerűsített foglalkoztatás szabályai.** A munkáltató által fizetendő közteher mértéke a munkaviszony minden naptári napjára munkavállalónként mezőgazdasági idénymunka esetén 500 forint, alkalmi munka esetén 1000 forint.
- Az *illetékekről* szóló 1990. évi XCIII. törvény módosításával **illetékmentessé vált az egyenes ági rokonok közötti öröklés és ajándékozás.**
- **Mentessé vált** a visszterhes vagyonátruházási illeték, valamint az ajándékozási **illeték alól a közeli hozzátartozóval megkötött szerződésben a termőföld, a tanya és a mezőgazdasági termelőtevékenységhez szükséges művelés alól kivett terület,** építmény (magtár, istálló stb.) valamint **ingóság** (mezőgazdasági berendezés, felszerelés, gép, állatállomány, készlet stb.) **tulajdonának és vagyoni értékű jognak a megszerzése,** valamint ajándékozása, illetve vagyoni értékű jog ingyenes átengedése is.
- A mezőgazdasági östermelő járulékfizetési szabályai nem változtak.

22.2. Nemzeti agrárkár-enyhítési rendszer

A nemzeti agrárkár-enyhítési jogcím 2 milliárd forint támogatási előirányzatát 3,2 milliárd forint maradvány és a gazdálkodók által befizetett 2,7 milliárd forint egészítette ki. A biztosítási alapként működő előirányzat maradványa nem vonható el, nem csoportosítható át más feladatokra. A források felhasználása jogszabályban rögzített feltételek és a káresemények függvénye.

A károsult mezőgazdasági termelők részére, *az agrárkár-enyhítési eljárásról* szóló 32/2009. (III. 31.) FVM rendeletnek megfelelően az MVH által beterjesztett kifizetési terv alapján, az aktuális minisztériumi előirányzatból 2010. év elején 5,9 milliárd forint forrásátadás történt a hivatal részére. A kifizetési ütemterv alapján megigényelt forrásból, a kifizetésről rendelkező határozatok kiadását követően **az MVH teljesíti a kárenyhítési támogatások kifizetését.**

A vonatkozó jogszabály alapján a gazdálkodók befizetéseit költségvetési forrásból egészíti ki a Kormány, amely kiegészítésnek „az összes kárenyhítési hozzájárulás fizetésére kötelezett mezőgazdasági termelő által befizetett kárenyhítési hozzájárulással legalább azonos összegűnek” kell lennie. A termelői hozzájárulás

nagysága 2010. évben 2,1 milliárd forint volt. Az intézkedés jogszabályi háttere a nemzeti agrárkár-enyhítési rendszerről és a kárenyhítési hozzájárulásról szóló 2008. évi CI. törvény.

A 2010. évi gazdálkodást a 2009. évinél is nagyobb mértékben sújtották az első félévben sorozatban jelentkező elemi károk (árvizek, belvizek, felhőszakadások és jégesők). Az összes károsodott terület nagysága 2010-ben elérte a 800 ezer hektárt. A vidékfejlesztési kormányzat a károk kedvezőtlen hatásainak mérséklése érdekében azonnali intézkedéseket vezetett be, amelyek a károsult gazdaságok működőképességének fenntartására irányultak (SAPS-előlegfizetés, vis maior bejelentések eljárási rendjének egyszerűsítése, biztosítók kárrendezésének gyorsítása, kedvezményes hitelprogramok előkészítése).

A kárenyhítési rendszerben az 5302 elfogadott kérelemre vonatkozó kárenyhítési igény 37,9 milliárd forintot tett ki. Ez az összeg nem tartalmazta azokat a ténylegesen keletkezett károkat, melyeket azok a termelők szenvedtek el, akiknek az üzemi szintre kiszámított hozamérték-csökkenése nem érte el a 30%-os mértéket. (Kárenyhítésben a jogszabályi előírásoknak megfelelően csak a 30%-osnál nagyobb mértékű hozamérték-csökkenést elszenvedett termelő részesíthető.) A kárenyhítési rendszernek 2010-ben közel 25 ezer gazdálkodó tagja volt.

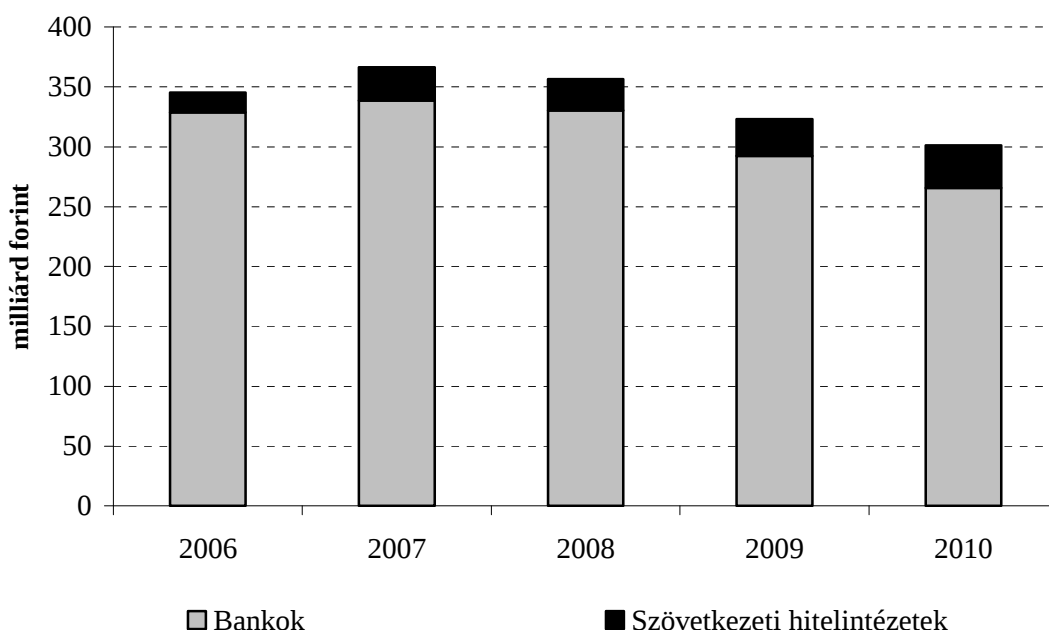
A 2010. évi károk enyhítésének eredményei is megerősítik azt a véleményt, amely szerint ***a meglévő kárenyhítési rendszer alkalmatlan a mezőgazdaságot sújtó elemi károk elfogadható mértékű kezelésére, azt új alapokra kell helyezni.*** A már megkezdett előkészítő munka eredményeképpen 2012. január 1-től egy új kockázatkezelési rendszer kezdi meg működését. Az új kockázatkezelési rendszer finanszírozása nemzeti és közösségi forrásokon alapul, működését pedig törvény fogja szabályozni.

22.3. Mezőgazdasági vállalkozások hiteligazdálkodása

22.3.1. Az agrárágazat társas vállalkozásainak hitelállománya

Az ország összes társas vállalkozásainak hitelállományából a mezőgazdaság társas vállalkozásainak részesedése 2010 decemberében 4,1% volt. A mezőgazdaság hiteleinek 2009 decemberében 22,6%-a volt devizahitel, majd 2010. utolsó negyedévének végére ez az arány 22%-ra csökkent. A nemzetgazdaságra jellemző érték azonban ennél jóval magasabb (ez átlagosan 57,7% volt az elmúlt egy éves periódusban).

Mezőgazdasági társas vállalkozások hiteleinek alakulása

Forrás: MNB alapján AKI Pénzügypolitikai Osztály

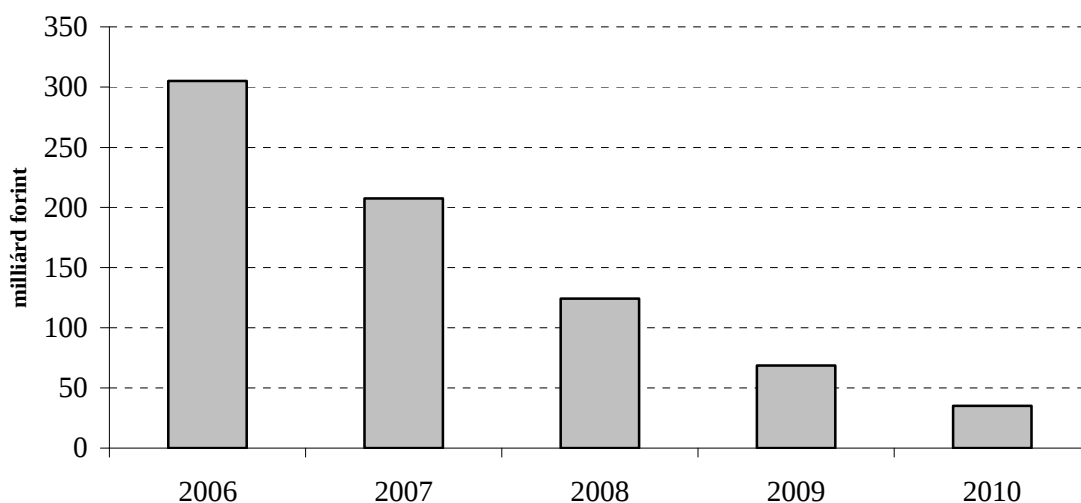
A hitelezésben általános tendencia, hogy felértékelődött a bizalom szerepe, emiatt *a mezőgazdaság szereplői egyre nagyobb mértékben fordultak az őket személyesebben ismerő szövetkezeti hitelintézetek felé.* A szövetkezetek által nyújtott hitel aránya a 2007. év végi 9,5%-ról 15,3%-ra nőtt 2010 végére.

Az ágazat társas vállalkozásainak hitelállománya 2009 decemberéhez viszonyítva 7,4%-kal csökkent 2010 végére, összege **313,7 milliárd** forint volt.

22.3.2. Támogatott hitelek

Több, az agrárágazat finanszírozási helyzetének javítását célzó állami támogatási program működött 2010-ben, ezek egy része kamattámogatott hitel, míg a másik része kamatkedvezmény mellett nyújtott hitel.

Az agrárium kamattámogatott hitelállományának alakulása

Forrás: VM Agrárközgazdasági Főosztály

A legfontosabbak a következő agrárfinanszírozási támogatások:

- a mezőgazdasági üzemek korszerűsítéséhez, fejlesztéséhez nemzeti hatáskörben nyújtott kedvezményes hitel- és lízingdíj-támogatás igénybevételének részletes feltételeiről szóló 114/2008. (IX. 5.) FVM rendelet,
- a „Sikeres Magyarországért” Agrár Fejlesztési Hitelprogram szabályairól szóló 108/2007. (IX. 24.) FVM rendelet,
- az Új Magyarország TÉSZ Forgóeszköz Hitelprogramról szóló 1066/2008. (XI. 3.) Korm. határozat,
- az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program finanszírozáshoz igénybe vehető projekt kiegészítő hitelről szóló 78/2009. (VI. 30.) FVM rendelet,
- Európa Hitel (az Európa terv Agrár-hitel programjáról szóló 6/2004. (I.22.) FVM rendelet),
- a birtokfejlesztési hitel (a 2004. évi nemzeti hatáskörben nyújtott agrár- és vidékfejlesztési támogatások igénybevételének feltételeiről szóló 25/2004. (III. 3.) FVM rendelet),
- a családi gazdálkodók hitelei (a családi gazdálkodók és más mezőgazdasági kis- és középüzemek kedvezményes hitelezéséhez kapcsolódó kamattámogatásról és állami kezességvállalásról szóló 317/2001. (XII.29.) Korm. rendelet).

A kamattámogatott agrárhitelek összege 2010 december végén 34,93 milliárd forint volt, ami 48%-kal alacsonyabb az előző év végi állománynál. Ezen belül a legjelentősebb hitelösszeg az Európa Hitel, a Birtokfejlesztési hitel és a Családi gazdálkodók hitelei jogcímekhez kötődik. A hivatkozott jogcímek

kedvezményes hitelállománya a vizsgált időszakban az összes állomány 86%-át teszi ki.

40. táblázat

A kamattámogatásban részesülő agrárhitelek, kölcsönök

(milliárd Ft)

Megnevezés	Fennálló hitelállomány		
	2008. december 31.	2009. december 31.	2010. december 31.
Kamattámogatásban részesült hitelek			
Éven túli forgóeszköz hitel	7,7	1,7	1,1
Éven túli beruházási hitel	3,3	2,9	0,96
30/2000. (III.10.) Korm. r. – „Gazdahitel” támogatás	1,7	0,8	0,27
57/2001. (IX.21) FVM r. – éven túli hitel	0,1	0	0
317/2001. (XII.29.) Korm. r. – Családi gazdálkodók hitelei	39,7	25,7	10,9
3/2003. (I.24.) FVM r. 271.§ – magángazdálkodók birtokfejlesztési hitelei	2,2	1,8	0,42
25/2004. (III.3.) FVM r. 269/A-G. § – birtokfejlesztési hitel	13,7	14,5	13,62
84/2003. (VII.22.) FVM r. – aszály hitelek	13,7	10,5	7,13
6/2004. (I.22.) FVM r. – Európa hitel	38,7	7,4	5,1
107/2004. (V.22.) FVM r. - Hajdú-Bét, Parmalat	0,1	0	0
66/2007. (VII.26.) FVM r. – fagykár hitel	2,4	2,1	1,7
135/2007. (XI.14.) FMV r. – aszály hitel	0,6	0,5	0,44
114/2008. (IX.5.) FVM r. beruházás és lízing kamattámogatás	0,1	0,4	0,42
25/2004. (III.3.) FVM r. 267-269. § élelmiszer termelési értékesítési hitel (Exim hitel)	0,3	0	0
ÖSSZESEN	124,2	68,5	42,06

Forrás: VM Agrárközgazdasági Főosztály

23. Fogyasztáspolitikai és élelmezés

23.1. Élelmiszerhigiéni, élelmiszerbiztonság

Magyarország nagy hangsúlyt helyez az élelmiszerbiztonságra, a fogyasztók biztonságos élelmiszerrel való ellátására. Ez tükröződik a jogalkotásban és a jogalkalmazásban is. Ágazati rendeletek jelentek meg 2010-ben, így a *kistermelői élelmiszer-termelés, -előállítás és -értékesítés feltételeiről* szóló 52/2010. (IV. 30.) FVM rendelet, az *élelmiszerek forgalomba hozatalának, valamint előállításának engedélyezéséről, illetve bejelentéséről* szóló 57/2010. (V. 7.) FVM rendelet, valamint az *élelmiszer-előállítással és forgalmazással kapcsolatos adatszolgáltatásról és nyomon követhetőségről* szóló 3/2010. (VII. 5.) VM rendelet. A vállalkozásokat segítő következetes, ugyanakkor szigorú, kockázatalapú ellenőrzések is hozzájárultak a biztonságos hazai élelmiszerkínálat fenntartásához. Az Európai Unió elvárása szerint elkészített Integrált Többéves Nemzeti Ellenőrzési Terv (ITNET) 2010. évre vonatkozó szakasza alapján zajlott az élelmiszerláncban nyilvántartott létesítmények ellenőrzése. A létesítmény típusának megfelelő kockázati besorolástól függően az ellenőrzés gyakorisága 1-5 év között változik.

41. táblázat

**Az élelmiszerlánc-felügyeleti szerv által nyilvántartott
ellenőrzendő létesítmények száma szakterületi bontásban
(2010. december 31-én)**

(darab)

Szakterület	Nyilvántartott létesítmények száma
Engedélyköteles élelmiszer-előállító	738
Bejelentés-köteles élelmiszer-előállító	5 320
Takarmány-előállító és forgalmazó	6 932
Élelmiszer-forgalmazás	49 481
Étkeztetés-vendéglátás	56 055
Összesen	118 526

Forrás: MgSzH

Az ellenőrzések kitérnek a létesítmények működésének, minőségirányítási és önellenőrzési rendszerének ellenőrzésére, valamint a termékek vizsgálatára. Az éves monitoring mintavételi tervnek megfelelően megtörténtek a mintavételek. A minták vizsgálata kiterjed az élelmiszer- és takarmánybiztonsági és minőségi paraméterekre.

A Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal Élelmiszer- és Takarmánybiztonsági Igazgatóság irányítása alá tartozó **laboratóriumi hálózat** 2010-ben a hatósági ellenőrzéshez kapcsolódóan összesen 77520 mintán 254360 vizsgálatot végzett. Kiemelkedő területként lehet megemlíteni a **mikrobiológiai monitoring vizsgálatokat** (33215 minta, 42838 vizsgálat), illetve az EU

jogszabályokban rögzített közösségi kötelezettséget jelentő **reziduum-toxikológiai vizsgálatokat** (13334 minta, 66532 vizsgálat). A **minőség-ellenőrzés** területe ugyancsak állandó kihívást jelent (7201 minta, 19088 vizsgálat), ugyanúgy, mint a **kémiai szennyezők és összetevők vizsgálata** (2372 minta, 8675 vizsgálat). Az **élelmiszer-fertőzések** kivizsgálása 1651 mintából 8073 vizsgálatot jelentett. A **gombamérgezések** kivizsgálása 691 mintából történt meg 2050 vizsgálattal. Gombafaj azonosság meghatározása 92 mintából 490 vizsgálattal történt. Az **entomológiai vizsgálatok** esetében 180 mintából 540 vizsgálatot végzett a laboratórium.

42. táblázat

**Élelmiszerlánc-felügyelet során elvégzett létesítmény ellenőrzések száma
szakterületi bontásban 2010-ben**

(darab)

Szakterület	Ellenőrzések száma
Takarmány-előállítás	762
Takarmány-forgalmazás	1287
Kistermelői élelmiszer-előállítás	3501
Állati eredetű élelmiszer előállítása	5984
Növényi eredetű élelmiszer előállítása	3490
Élelmiszer-forgalmazás	27 206
Étkeztetés-vendéglátás	25 343
Összesen	67 573

Forrás: MgSzH

A hatóság az ellenőrzések során feltárt hibák esetében kivizsgálta a nem megfelelés okát, és intézkedett a nem biztonságos termékek forgalomból kivonásáról, eljárást indított, továbbá az *élelmiszerlánc felügyeletével összefüggő bírságok kiszámításának módjáról és mértékéről* szóló 194/2008. (VII. 31.) Kormányrendelet alapján bírságot szabott ki.

43. táblázat

**Az élelmiszerláncban 2010-ben a 194/2008. (VII. 31.) Kormányrendelet alapján
kiszabott bírságok száma és összege 2010-ben**

Bírságok típusa	Száma (db)	Összege (Ft)
Takarmány-ellenőrzési bírság	34	6 527 605
Élelmiszer-ellenőrzési bírság	1 550	284 277 308
Élelmiszerlánc-felügyeleti bírság	1 432	200 287 770
Összes bírság	3 016	491 092 683

Forrás: MgSzH

A 2010. évben **738 engedélyköteles élelmiszer-előállító létesítmény működött**. Befejezte a tevékenységét 27 üzem, új működési engedélyt 48 üzem kért. Tevékenysége módosítását 99 üzem jelentette be.

A megelőző évek gyakorlatához hasonlóan az ünnepekhez (húsvét, karácsony, szilveszter), illetve a nyári idegenforgalmi és a **szezonhoz kötődő kiemelt élelmiszerellenőrzési akciókat** az MgSzH Élelmiszer- és Takarmánybiztonsági Igazgatóságának irányításával a megyei igazgatóságok szakemberei végezték. Az ellenőrzésekkel kapcsolatos legfontosabb adatokat az alábbi táblázat tartalmazza.

44. táblázat

**Kiemelt ellenőrzések és a kiszabott bírságok száma, valamint ezek összege
2010-ben**

Kiemelt ellenőrzési időszak	Ellenőrzések száma	Kiszabott bírság	
		Száma (eset)	Összeg (Ft)
Tavaszi akció ellenőrzés	5 971	378	28 313 984
Nyári élelmiszerlánc ellenőrzés	9 139	248	30 269 155
Téli élelmiszerlánc akció	6 248	363	25 530 419
Összesen	21 358	989	84 113 558

Forrás: MgSzH

A mezőgazdasági termékek és élelmiszerek ökológiai gazdálkodási területén 2010-ben 2 tanúsító szervezetet ismert el az MgSzH, és megközelítőleg **480 ökológiai termelést érintő ügyben** került sor eljárás lefolytatására.

2010-ben 106 élelmiszer eredetű megbetegedés esemény gyanúját jelentették, 2416 megbetegedéssel, amelyek mindig soron kívüli, azonnali helyszíni és laboratóriumi vizsgálat alá kerültek. A kivizsgálások alapján ebből 43 esemény bizonyult valóban élelmiszer eredetűnek, az összes megbetegedettek száma 1409, közülük 78 beteg került kórházba. A tömeges méretű – azaz egyidejűleg 30 főt meghaladó – események száma jelentősen emelkedett a 2009. évihez viszonyítva. Legtöbb megbetegedés a közétkeztetésben történt (23 esetben 1102 fő). Élelmiszeripari terméktől megbetegedés nem volt.

Tárgyévben **106 RASFF²¹ eseményt jeleztek**, amelyből 95 hazánkat érintő új bejelentés volt, míg 11 ügy kivizsgálása a 2009-es évről húzódott át. A Magyarországot érintő új bejelentésekből 89 élelmiszer, 6 takarmány témában érkezett. A 95 bejelentésből 30 volt riasztás, tehát azonnali intézkedést igényelt, továbbá volt 43 tájékoztatás. A RASFF rendszeren keresztül kétoldalú egyezmény keretében más tagállamok hatásai közvetlenül is megkereshetik a magyar hatóságot, amennyiben a szóban forgó ügyben más tagállamok nem érintettek, ilyenre 2010-ben 4 alkalommal került sor.

Borászati termékből 12642 mintát vizsgáltak meg 2010-ben, ebből 1390 esetben a tétel meghaladta az 500 hl-t. A megvizsgált borok közül 972 darab került kifogásolásra (7,8%). Vörösborok szintetikus színezék tartalmát 1253 bor esetében ellenőrizték, ebből 7 darab pozitív minta volt. A direkt termő szőlőfajták

²¹ Élelmiszerekre és takarmányokra vonatkozó gyorsvészjelző rendszer (Rapid Alert System for Food and Feed)

ellenőrzésére 5664 minta esetében került sor, 62 esetben mutattak ki megengedett határérték feletti mennyiséget. SNIF-NMR mérési módszer segítségével végzett alkoholeredet-meghatározás során 322 minta (bor, borpárlat), illetve 52 autentikus és 19 egyéb statisztikai minta vizsgálata történt. A vizsgálatok eredménye szerint 13 minta nem felelt meg az előírásoknak.

Borászati üzem működési engedélyezési eljárás céljából az MgSzH Borászati Igazgatóságához 2010-ben 380 kérelem érkezett be, ezek alapján a helyszíni szemléket elvégezték. Azon eljárásoknál, ahol nem volt szükséges hiánypótlást elrendelni, a határozatokat kiadták. Az Igazgatóság szakhatósággként közreműködött borászati üzemek építési engedélyezési eljárásában. Az igazolásokat 2009-től a Megyei MgSzH adja ki. Az illetékes Megyei MgSzH 2010-ben 105 esetben adott ki hozzájárulást.

Az Európai Mezőgazdasági Garancia Alapból a borászati gépek és technológiai berendezések beszerzéséhez nyújtott támogatás igényléséről szóló 16/2010. (IX. 17.) VM rendelet alapján a borászati hatóság 52 esetben állított ki a rendelet mellékletében meghatározott adattartalommal hatósági igazolást.

Az országhatáron ki-, illetve beszállított szőlők, mustok és előállított újborok szüreti időben történő fokozott ellenőrzését a Borászati Igazgatóság kiemelt feladatként kezelte. A területi felügyelők ezeket az előzetesen bejelentett tételeket rendszeresen ellenőrizték, és ezekről a Borászati Igazgatóság havi rendszerességgel jelentést is készített.

A felügyelők **helyszíni ellenőrzések** során 2148 darab hivatalos mintát vettek. A laboratóriumi vizsgálati eredmények és az összehasonlító vizsgálatok alapján az ellenőrzési minták közül 465 bortétel volt kifogásolt. Ezekben az esetekben a Borászati Igazgatóság a vizsgálati díjak megfizetésére kötelezte a felelősöket, és értesítette az illetékes Megyei MgSzH-t, mint elsőfokú hatóságot, hogy a problémás minőségű, kisserelésű, előzetes minősítés nélküli borok árusításáért, illetve forgalmazásáért szabják ki a minőségvédelmi bírságokat. A megyei hivatalok 2010. évben 29,4 millió forint minőségvédelmi bírságot szabtak ki. A Hatóság hamisított bor előállításáért egy esetben értesítette a VPOP-t, akik a termék előállítójával szemben jövedéki eljárást kezdeményeztek. Hamisított bor forgalomba hozatala miatt öt esetben rendelt el a borászati hatóság 30 napos, ideiglenes borászati üzem bezárást.

Az MgSzH és a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal között létrejött (sűrített szőlőmust alkalmazásának támogatásával kapcsolatos) DSZ/3-2010-es delegálási megállapodás végrehajtása során 39 helyszíni ellenőrzést tartottak, ahol 83 esetben mintát is vettek.

A szeszesital-piac ellátását szolgáló bor lepárlásához a 2009/2010. borpiaci évben nyújtott támogatás feltételeiről szóló 9/2010. (II. 4.) FVM rendelet értelmében a borászati hatóság minősítési határozatot/hatósági bizonyítványt adott ki. 19 előállító küldte be lepárlásra szánt borát vizsgálatra, a kérelem összesen 59173,07 hl mennyiségre vonatkozott.

A 2009. évi szüret során 52 autentikus szőlőminta begyűjtése és borrá való feldolgozása történt meg. Az Igazgatóság feladata ennek a munkának a koordinálása, és az elkészült autentikus borminták D/H izotóp-arány értékeinek mérése. A 2010. évi szüretet követően megtörtént **az EU WineDB adatbank** számára a szőlőmintavétel, vizsgálatukat folyamatosan végzik.

A 2010. évre előzetesen tervezett **kiemelt** (tavaszi, külföldi, téli és idegenforgalmi szempontból jelentős területen tartandó) **ellenőrzések** maradéktalanul megtörténtek. Ezek egy része az MgSzH Központ közös ellenőrzési akcióihoz (tavaszi és téli kiemelt ellenőrzések) kapcsolódott, másik része pedig a nagy mennyiségű Olaszországból, illetve más országokból behozott borok és az idegenforgalmi szempontból frekvenciát helyeken szezonálisan megjelenő borászati termékek ellenőrzése volt.

A 2010. évben 2 gazdálkodó szervezet termékét kifogásolták borászatban nem megengedett anyag, illetőleg megengedett anyag meg nem engedett mértékű felhasználásával készített borászati termék, hamisított bor előállítása és forgalmazása miatt. Az Igazgatóság ezeket az ügyeket átadta a Vámhivatalnak.

Jogsértő magatartás miatt 7 termelő esetében történt 30 napos ideiglenes üzembezárás 2010-ben.

23.2. Növényegészségügy, növényvédelem

A növényegészségügy elsődleges feladata a károsító szervezetek bekerülésének, illetve továbbterjedésének megakadályozása, amelynek révén kapcsolódik az élelmiszerlánc-biztonsághoz. A termesztett növényeken már előforduló károsítók elleni küzdelem alapvetően a termelők növényvédelmi gyakorlatán alapul, ez közvetlenül összefügg a növényvédő szerek használatával. A nem honos károsítók esetében sokkal fontosabb a hatóság megelőző szerepe.

A növények és a növényi termékek export forgalmazásában mintegy 41 ezer tételt vizsgáltak meg a felügyelők 2010-ben, ami mintegy 9 ezerrel haladja meg a 2009-es vizsgálati számot, mely a növények, növényi termékek EU-n kívüli exportjának növekedését mutatja. Az importforgalom esetében 9 növényegészségügyi határkirendeltségen 3400, növényegészségügyi szempontból vizsgálatköteles küldeményt ellenőriztek, ebből 33 tételt tartóztattak fel.

A növényegészségügyi szempontból regisztrált termelők száma 3800, gyűjtőraktározó és nagykereskedelmi cégek száma 243. Hatósági termőhelyi szemlét mintegy 32300 hektáron végeztek. Zárlati károsítók előfordulása miatt 118 esetben rendeltek el zárlatot. A zárlati intézkedések következtében 2010-ben a kifizetett kártalanítások összege mintegy 72 millió forint volt. A raktározott termények esetében 910 egységben megvizsgált betárolt szemes termény 1,5 millió tonnát tett ki. A hatósági monitoring rendszer keretében a szűrőpróbaszerűen elvégzett ellenőrzések száma a korábbi évekhez hasonlóan 4100 darab volt. A

növény-egészségügyi szankció következményeként kiszabott bírság nagysága 2010-ben 260 ezer forint volt.

A növényvédő szerek engedélyezése az EU tagállamok hatóságaival és a Bizottsággal együttműködésben két lépcsős rendszerben történik. A növényvédő szer hatóanyagok engedélyezése közösségi szintű, a készítmények engedélyezése pedig jelenleg nemzeti hatáskörbe tartozik. **A termésnövelő anyagok engedélyezését – az EK műtrágyák kivételével – nemzeti szinten végzik.**

Növényvédő szerek és annak nem minősülő termékek esetében 80 új engedély és 176 engedélymódosítás kiadására került sor. A kísérleti, eseti, 120 napos, párhuzamos import stb. engedélyekkel együtt összesen 564 készítmény és 120 hatóanyag határozat született, 40%-kal több mint 2009-ben. Termésnövelő anyagok területén 46 új engedélykiadás és 47 módosítás (ez 55%-kal több mint 2009-ben), valamint 271 darab EK műtrágya nyilvántartásba vétel történt. A szakterület bevétele 243 millió forint volt, 18 millió forinttal több, mint az előző évben.

A 2011. júniustól életbe lépő új európai szabályozás már nem teszi lehetővé a gyors értékeléseket, valamennyi növényvédő szeres eljárás esetén a tagállamokkal együttműködésben kell elvégezni a részletes értékelést angol nyelven.

A 2010-es évben is **kiemelt feladat volt a parlagfű-mentesítés**, melynek eredményeképpen a földhivatal részéről átadott jegyzőkönyvekre a megyei Igazgatóságok külterületen 5272 esetben (összesen 5482 hektárra) rendelték el közérdekű védekezést, azonban az esetek több mint 90%-ában az ügyfelek maguk elvégezték a parlagfű-mentesítést, miután értesültek az eljárás megindulásáról. **A parlagfű-fertőzés miatt külterületen összesen 4236 alkalommal szabtak ki növényvédelmi bírságot** a felügyelők (7200 hektárra), amely 211 millió forintot tett ki. **Belterületen összesen 241 alkalommal** került sor növényvédelmi bírság kiszabására, amely 31,8 millió forintot jelentett.

2010-ben a megyei felügyelők összesen **1720 kis- és nagykereskedelmi egységnél tartottak ellenőrzéseket engedélyköteles termék forgalmazásának ellenőrzése céljából.** Ezen ellenőrzések során 1778 szabálytalanságot észleltek a kereskedők által forgalmazott termékekkel kapcsolatban (mint pl.: a nem megfelelő címke vagy csomagolás, lejárt szavatossági idő, nem megfelelően vezetett nyilvántartás stb.). Összesen 31,2 millió forint növényvédelmi bírság és 550 ezer forint helyszíni és eljárási bírság került kiszabására.

A növényvédelmi felügyelők 6076 esetben ellenőrizték a termelői raktárakat és az engedélyköteles termékek felhasználását a termelőhelyen, illetve telephelyen. 142 esetben vettek fel jegyzőkönyvet panasz vagy kár bejelentése miatt. A hivatalból és bejelentés alapján végzett ellenőrzések során 95 esetben találtak az engedélyköteles termékek felhasználásával kapcsolatos szabálytalanságot (mint például növényvédelmi szakirányító nem volt a helyszínen, felhasznált készítmények, növényvédő szerek ellenőrzése, a növény-orvosi vény ellenőrzése, engedélyokiratnak nem megfelelő növényvédőszer-felhasználás, nem megfelelő

növényvédelmi technológia alkalmazása miatti elsodródás, méhpusztulás stb.). Ezekért a szabálytalanságokért 7,5 millió forint növényvédelmi bírság kiszabására került sor.

A **növényvédőszer-maradék vizsgálati feladatokat** országosan 6 Regionális Növényvédőszermaradék-analitikai Laboratórium látja el, melyek kiterjednek a friss zöldség, gyümölcs esetében az export, import, a termőhelyi és a piaci minták vizsgálatára, ezen felül a növényi alapú feldolgozott élelmiszerek és a bébi ételek hatósági vizsgálatára, valamint a környezetvédelmi felszíni víz vizsgálatokra is. A vizsgálat típusa szerinti megoszlásban 1673 hazai és 1466 nem hazai eredetű friss zöldség-, gyümölcsminta, 129 növényi alapú feldolgozott élelmiszer, 93 bébiétel, -ital, illetve 63 darab környezeti minta vizsgálata történt meg. Az összesen vizsgált hatósági minták 46%-a nem tartalmazott szermaradékot kimutatható mennyiségben. Határérték feletti mennyiségben mért szermaradék tartalom miatt a minták 1%-a, 29 darab minősült kifogásoltnak (5 db hazai eredetű, főként fejes saláta, uborka, és 24 db nem hazai eredetű kultúra, pl. csemegeeszőlő, paprika, uborka, bébiétel).

Az Oroszországi Föderációba exportált növényi termékek növényvédőszer-maradék vizsgálata során mintegy 189 minta vizsgálatát végezték el laboratóriumok.

A **laboratóriumphálózat** közel 237 minta vizsgálatával **aktívan részt vett az agrár-környezetgazdálkodási kötelezettségvállalások teljesítésének vizsgálatában, valamint az iskolagyümölcs program keretében végzett termék-ellenőrzésben.** Hatóanyag-lebomlás és szermaradék-eloszlás vizsgálatokat végeznek a növényvédőszer készítmények engedélyezését megelőzően, melyek elősegítik a hazai növényvédőszer-engedélyezési folyamatot. A növényvédőszer-maradék határérték előírásoknak nem megfelelő élelmiszerek forgalomba hozatala miatt 2010-ben 12,6 millió forint növényvédelmi- és 101,1 millió forint élelmiszer-ellenőrzési bírság került kiszabásra.

A **zöldségek és gyümölcsök forgalmazási minőségének ellenőrzése** a korábbi évekhez hasonlóan alakult. Összesen 39935 tételt vizsgáltak meg 2010-ben a megyei ellenőrök. Ebből 2918 export és 26921 import tétel volt. A belföldi regisztrált forgalmazók ellenőrzése során 10096 tétel vizsgálatára került sor és 45,8 millió forint bírságot szabtak ki nem megfelelő minőségű áru forgalmazása miatt. Emellett jelentős feladat a nem állati eredetű élelmiszerek fokozott import ellenőrzéséhez kapcsolódó élelmiszer-biztonsági ellenőrzése és mintavételezése (elsősorban dió és mogyorófélékben, fűszerpaprikában aflatoxin és mérgező színezőanyagok vizsgálata). Az Európai Unió zöldség-gyümölcs reformja felértékelte az ENSZ/EGB szabványok és az OECD szabványértelmező kiadványok jelentőségét, ami a honi alkalmazásban is jelentős többletfeladatot eredményezett, ezért a 2010-es prioritások között a szabványok közvetlen alkalmazhatóságának biztosítása és az integrált ellenőrzés erősítése, illetve nemzetközi elfogadtatása is szerepelt.

23.3. Állategészségügy és állatvédelem

Állategészségügyi és nemzetgazdasági szempontból is kiemelkedő jelentőségű egyes fertőző betegségek elleni védekezési, mentesítési és monitoring programjainak megszervezését, lebonyolítását, ellenőrzését végezték 2010-ben az Állategészségügyi Diagnosztikai Igazgatóság laboratóriumaiban. Budapesten országos, Debrecenben és Kaposváron területi illetékességgel (18 féle betegség, illetve a parazitózisok esetében tölti be a nemzeti referencia laboratórium feladatait). Az Igazgatóság debreceni és kaposvári osztályainak akkreditálására 2010 nyarán került sor. 2010 novemberében a NAT (Nemzeti Akkreditáló Testület) további egy évre meghosszabbította a budapesti laboratóriumok akkreditált státuszát. 2010 őszén bevezetésre került a napi 24 órás mintabefogadás, valamint telefonos ügyfélszolgálat kezdte meg működését. Ezen feladatok sikeres bonyolítása magasabb szintű állategészségügyi státuszt biztosít Magyarország számára, ami részben a közösségi élőállat-, illetve élelmiszerpiacra jutás feltétele, részben a hazai gazdák védelmét biztosíthatja, mivel a szabad kereskedelemnek csak állategészségügyi, humánegészségügyi korlátai lehetnek.

Járványos betegségek elleni védekezés és a monitoring vizsgálatok az aktív járványügyi felmérő rendszerek keretén belül az Európai Unió által is részben, vagy egészben támogatott monitoring programok végzése 2010-ben is folyamatosan történt. Így a madárinfluenza, klasszikus sertéspestis, Aujeszky betegség, veszettség, kékenyelv betegség, a fertőző szivacsos agyvelőbántalmak, valamint az egyre szélesebb körre kiterjesztett szalmonella monitoring végzéséhez igényeltünk közösségi hozzájárulást. Az említetteken kívül folyamatban vannak kizárólag állami költségre elvégzendő országos monitoring vizsgálatok.

2010-ben 731165 mintából 1,3 millió vizsgálatot végeztek el. Annak ellenére, hogy év vége felé jelentősen nőtt az exporttal kapcsolatos vizsgálatok száma, a korábbi évekhez viszonyítva csökkent a vizsgálatra beküldött minták, illetve a vizsgálatok száma, ami a támogatási keret kimerülésével hozható összefüggésbe.

A következő kiemelt feladatok megvalósítására került sor 2010-ben:

- Hazánk szarvasmarha állományának a 99,9%-a évek óta gümőkórtól mentes. 2009-hez hasonlóan **csak a vadállományok gümőkóros fertőzöttségét** mutatták ki **néhány megyében** (Komárom-Esztergom, Somogy megye). A betegség szempontjából a legelő szarvasmarha-állományok is veszélyeztetettek lehetnek. Kedvező, hogy a vadállatokban végzett vizsgálatok segítségével még azelőtt felismerhető a vadállomány fertőzöttsége, mielőtt a szarvasmarha-állomány is fertőződne. Áttekintésre került a gümőkórral kapcsolatos eljárásrend és az Európai Bizottsággal folytatott egyeztetések során, 2010-ben új útmutató került kiadásra. A gümőkór kizárása kapcsán 724 szarvasmarhát vágattak le 2010-ben. Az MgSzH Központ ÁDI-ban (Állategészségügyi Diagnosztikai Igazgatóság) ezen állatok mintája közül 79 bizonyult *Mycobacterium bovis* pozitívnak. A 2010. évben a fertőzött állományok mentesítési programja eredményes volt.

- 2010-ben is folytatódtak **a fertőző szivacsos agyvelőbántalmak** (TSE) felderítésére irányuló monitoring vizsgálatok. Évek óta mentes valamennyi szarvasmarha-állományunk a szarvasmarhák szivacsos agyvelőbántalmától (BSE). Tavaly összesen 86519 szarvasmarhát, 13531 juhot, valamint 263 kecskét vizsgáltak meg. Ebből 8 esetben került megállapításra atipikus surlókóros (scrapie) fertőzés hazai juhállományokban. A fertőzött állományok tulajdonosai vállalták az állatok genotipizálását, ezáltal elkerülhető volt az állományok teljes felszámolása.
- **A kéknyelv betegség** 2008 szeptemberében bekövetkezett első magyarországi megjelenésének gócpontját jelentő gazdaság állománya szinte azonnal felszámolásra került. Azóta nem volt új megbetegedés. A fertőzés felszámolását követően tapasztalt kedvező járványügyi helyzet okán, 2010 januárjában kezdeményezésre került az Európai Bizottságnál mind a magyar kitörés miatt bevezetett korlátozás alá vont terület jelentős csökkentésének, mind a csehországi kitörések miatt Győr-Moson-Sopron megyében érvényben tartott megfigyelési zóna eltörlésének elfogadása. Ennek eredményeként 2010. február 1-től kezdődően már csak a Gelejtől (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) számított 30 km sugarú területen belül maradtak érvényben a fogékony állatok mozgására vonatkozó korlátozó intézkedések, valamint a szentinel állatok havonként ismétlődő kötelező szerológiai vizsgálata. A hatályos Európai Unió és nemzetközi jogszabályoknak megfelelően Magyarország teljes területének kéknyelv betegségtől való hivatalos mentességének visszanyerését 2010 októberében nyilvánították ki. Tekintettel arra, hogy az Európai Unió egyes tagállamaiban a kéknyelv betegség továbbra is valós járványügyi veszélyt jelent, a fogékony állatok korlátozás alatt álló területekről Magyarországra történő behozatalát az állategészségügyi szolgálat kiemelt figyelemmel kíséri. A betegségre fogékony állatok, valamint a vektor *Culicoides* fajok monitoring vizsgálatát az ország egész területén folyamatosan végzik az Európai Bizottság által is társfinanszírozott monitoring program keretében.
- **A klasszikus sertéspestis** 2007 elején Nógrád megye szlovák határ menti területein, kizárólag vaddisznóban jelent meg. A 2008-ban még mindig csak Nógrád megyére és Pest megye északi területeire korlátozódó elterjedését követően a következő évben már folyamatosan csökkenő tendenciát mutatott. 2009 őszén már csak Pest megye egy nagyon szűk területén volt kimutatható a vírus szórványos előfordulása. 2009. október 30-a óta a klasszikus sertéspestis vírusa nem került kimutatásra. A fertőzés felszámolásának vonatkozásában 2010-ben is számos uniós, országos, valamint helyi szintű szakmai egyeztető fórumot rendeztek. Az eddigi eredmények azt mutatják, hogy az Unió más tagállamaival ellentétben a magyar állategészségügyi hatóságnak sikerülhet a betegséget kizárólag igazgatási intézkedésekkel, vakcinázás bevezetése nélkül felszámolni. A betegség elleni védekezésben nagy szerepet játszik a vadászati hatóság és az érintett területek vadászatra jogosultjainak az állategészségügyi hatósággal történő hatékony együttműködése. Ennek előfeltétele a megfelelő tájékoztatás és kétoldalú információcsere bevezetése és folyamatos fenntartása volt.

A Klasszikus Sertéspestis Szakértői Csoport a járványügyi helyzet alakulását 2010-ben is folyamatosan értékelte és a szükséges intézkedésekről határozati javaslatok születtek. Az Állategészségügyi és Állatvédelmi Igazgatóság több körlevelet kiadott a védekezési intézkedésekkel kapcsolatos eljárásokról. Ezek egyike volt a fertőzött terület körüli 10 km széles úgynevezett felügyeleti (surveillance) zóna 40 km-esre történő kiterjesztése Pest megye egy meghatározott területére vonatkozóan 2010. április 1-től kezdődően.

A 2010-2011-es vadászati évre (2010. március 1. – 2011. február 28.) vonatkozóan vaddisznókban végzett klasszikus sertéspestisre irányuló monitoring vizsgálatok alapján összesen 31055 vizsgált állatból a fertőzött területen belül 652, a mentes területen 8 állat bizonyult szerológiai pozitívnak. Az elvégzett 19041 virológia vizsgálat mind negatív eredményt adott.

A házisertések klasszikus sertéspestisre irányuló monitoring vizsgálata mind a fertőzött területen, mind a felügyeleti zónában található sertéstelepekre kiterjedt. A monitoring program a kis létszámú telepekre és a nagy létszámú telepekre eltérő vizsgálati protokollt határozott meg. Ennek megfelelően a 2010-es naptári évben a kis létszámú telepekre vonatkozóan a fertőzött területen összesen 10758 sertés, a felügyeleti zónában 4167 sertés szerológiai vizsgálata történt meg. A nagy létszámú telepeken a fertőzött területen 2402 sertést, a felügyeleti zónában 661 sertést vizsgáltak meg szerológiai. Valamennyi szerológiai vizsgálat negatív eredményt adott a klasszikus sertéspestisre vonatkozóan. Ezen vizsgálatokon felül a fertőzött területen található kis létszámú telepeken összesen 21152 sertés, a nagy létszámú telepeken pedig 3666 sertés esett át klinikai vizsgálaton negatív eredménnyel.

- Az Aujeszky Nemzeti Mentésítési Program 2010-ben tovább folytatódott, melynek keretében a kis létszámú állományok közül több mint 13 ezer sertésállományban végeztek ellenőrző vizsgálatokat. Ezen állományokban 54349 minta vizsgálata után a sertések 99,86%-a mentes az **Aujeszky-betegségtől**. A nagy létszámú állományok esetében 645 gazdaságban 36379 állat került vizsgálatra és 99,71%-a bizonyult teljesen vírusmentesnek. Ezen adatok alapján kezdeményezésre kerül Magyarország Aujeszky-betegségtől való mentességének elismertetése az EU Bizottságánál.
- **A szalmonellózist**, zoonóziát okozó szalmonellák elleni programok végrehajtása az érvényben lévő, vonatkozó rendeletek szerint zajlik, amelyek az uniós jogszabályokra épülnek. A magyar meghatározó jogszabályok a *szalmonellózis elleni védekezés egyes szabályairól* szóló 180/2009. (XII. 29.) FVM rendelet és a pénzügyi fedezetet biztosító *az egyes állatbetegségek és zoonózisok felszámolására, az ellenük való védekezésre és figyelemmel kísérésükre irányuló nemzeti programok 2010. évi finanszírozásának szabályairól* szóló 45/2010. (IV. 23) FVM rendelet. A programok lebonyolításához szükséges költségvetési előírások megvalósultak. Szalmonella gyérítési programok kapcsán 2 belső ellenőrzést végzett az igazgatóság. Januártól rendelkezésre áll a szalmonellagyérítés távoktatási anyag és a 180/2009. (XII. 29.) FVM rendelethez készült útmutató.

- Évek óta terv szerint folytatódik a házi és vadmadarak **madárinfluenza** elleni monitoring vizsgálata. A háziszárnyasok és tenyésztett vadmadarak több mint 11 ezer vérmintáját tesztelték. A madárinfluenza monitoring program keretében vett, Bács megyei tenyészkacsa állományból származó 40 darab vérmintából 12 bizonyult szeropozitívnak. Kockázatelemzés alapján elrendelték az érintett állomány felszámolását.
A vadon élő madarak több mint 100 fajából 3249 állat virológia vizsgálatát végezték el. Magas patogenitású madárinfluenza vírus nem került kimutatásra.
Az elmúlt évekhez hasonlóan a **rókák veszettség elleni immunizálását** (veszettség elleni mentesítési program) 2010-ben 46340 km² területen végezték el. Az immunizálás 12 megyét érintett; a két immunizálási kampány során mintegy 1,8 millió vakcina kiszórása történt meg.
A 2010. évi tavaszi és őszi immunizálási kampány, valamint a mintagyűjtési időszak is lezárult. A megvizsgált minta-rókák közül a 2010. naptári év végéig veszettség vonatkozásában 9 pozitív (Csongrád, Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) eset diagnosztizálása történt meg. Egyéb állatfajok esetében egy denevér vizsgálata mutatott pozitív eredményt veszettségre.
- **Hal- és méhbetegségek** vizsgálata: hasonlóan a korábbi évekhez, a 2010-es évben is tovább folytatódott a monitoring vizsgálatok végzése. A méhek nyúlós költésrothadásának kimutatására irányuló monitoring vizsgálatok végrehajtása állami költségre történik. A nyúlós költésrothadás már hosszú évek átlagában sajnos emelkedő tendenciát mutat. Az európai költésrothadás 2010-ben sem fordult elő hazánkban.
Több évnyi bizonytalanság után nyilvánvalóvá vált, hogy nem a klímaváltozás és nem is valamilyen ismeretlen új kór áll az egyre fenyegetőbb, titokzatos méhpusztulás mögött, hanem egy Ázsiából behurcolt méhatka. Kutatók széleskörű vizsgálatokkal igazolták, hogy a világ minden táján egyre aggasztóbb méreteket öltő méhpusztulás első számú oka nem más, mint **az ázsiai Varroa milbe nevű atka**. A helyzet azért vált valóban egyre drámaibbá szerte a világon, mert a száz legfontosabb haszonnövény közül hetvennek a beporzása a méhektől függ. Pusztulásuk kétségessé teszi a beporzást, visszaveti a termést.
A **halak koi-herpeszvírusos fertőzőségének** kimutatására irányuló monitoring vizsgálatok végrehajtása a megrendelő költségére történik. Magyarországon ez ideig nem észlelték a betegséget. Hazai halastavaink részt vesznek a megfigyelési programban. Cél a mentesség további fenntartása és a betegség behurcolásának megakadályozása.

Állatgyógyászati termékek

Az Igazgatóság az állatgyógyászati termékek engedélyezése és ellenőrzése területén látja el a hazai, valamint a Magyarországra vonatkozó EU tagállami feladatokat. Az állatgyógyászati készítmények előállításának és forgalmazásának, valamint a termékek minőségének, hatékonyságának és ártalmatlanságának hatósági

felügyelete közvetlenül az állatállomány egészségvédelmét, közvetve az ember és környezetének védelmét szolgálja.

Az év során hatályba lépett új jogszabály (az állatgyógyászati termékekről szóló 128/2009. (X. 6.) FVM rendelet módosításáról szóló 33/2010. (IV. 7.) FVM rendelet) értelmében az MgSzH ÁTI feladat és hatásköre az állategészségügyi biocidok, az állatgyógyászati ápolószerek és segédanyagok, az állati vérkészítmények és az állatgyógyászatban használatos gyógyhatású készítmények engedélyezési eljárásaival bővült.

- **Törzskönyvezési eljárások** – Az ÁTI egyik legfontosabb alapfeladata az állatgyógyászati készítmények törzskönyvezése. Az engedélyezett állatgyógyászati készítmények száma 1195 (928 gyógyszerkészítmény, 267 immunológiai készítmény). 2010-ben törzskönyvezett új állatgyógyászati készítmények száma 117. A nemzetközi eljárással (Centrális, MRP, DCP) engedélyezett új készítmények aránya 68%. 2010-ben az engedélyezett állategészségügyi biocidok száma 9, a nyilvántartásba vett gyógyhatású készítmények, ápolószerek száma 70.

Eljárások száma 2010-ben:

Új törzskönyvezési eljárás:	117
Megújítási eljárás:	110
Módosítási eljárás:	810
Törzskönyvi törlés:	78
Eseti engedélyek száma:	38
Gyakorlati kipróbálási engedély:	22
Állategészségügyi szakvélemény:	8
Nyilvántartásba vétel:	11
Nemzetközi igazolások, hatósági bizonyítványok száma:	505
Állategészségügyi biocidok eljárásai:	29
Gyógyhatású készítmények, ápolószerek eljárásai:	92

Az engedélyezési feladatokhoz kapcsolódó közérdekű adatokat az Igazgatóság az MgSzH honlapján folyamatosan közzéteszi, az ügyfelek számára a készítményekre vonatkozó legfontosabb adatok elérhetők.

- **Gyártás, forgalmazás** – Az ÁTI Inspektorátusa helyszíni ellenőrzések eredményei alapján, az előírt követelmények (Helyes Gyógyszergyártási Gyakorlat; Helyes Nagykereskedelmi Gyakorlat) teljesítése esetén adja ki az engedélyeket. Az engedélyezett nagykereskedők száma 2010-ben 58, az engedélyezett gyártóhelyek száma 35 volt. Alaki hibás forgalmazási engedély 381 gyártási tételre lett kiadva. A jogszabálysértési eljárások száma 46, pénzügyi bírság pedig 17 esetben került kiszabásra.

Nagykereskedelmi tevékenység engedélyezése, ellenőrzése 2010-ben:

Általános GDP inspekció:	30
Engedélyezéshez kapcsolódó GDP inspekció:	11
Bejelentés nyomán indult helyszíni ellenőrzés:	20

Szakhatósági állásfoglalás:	11
<u>Gyógyszergyártás engedélyezése, ellenőrzése 2010-ben:</u>	
Kiadott engedélyek száma:	29
Felfüggesztés:	5
Elutasítás:	1
EMA CVMP CAP inspekció:	1
Általános GMP inspekció:	15
Felülvizsgálat:	1
Szabálysértési eljárás:	3
GMP igazolás kiállítása:	14
Gyártóüzem terveinek előzetes ellenőrzése:	1
Törzskönyvezési eljáráshoz kapcsolódó szakvélemény:	14

- **Piacfelügyelet** – Az ÁTI által elkészített éves ellenőrzési terv alapján végzett gyógyszer- és vakcina vizsgálatokra 12 forgalmazó esetén került sor. A készítmények csomagolóanyagának és használati utasításának ellenőrzésére 111 esetben került sor, a használati utasítás/csomagolóanyag 16 esetben nem volt megfelelő.

Állatgyógyászati készítmények minőségének, hatékonyságának és ártalmatlanságának ellenőrzése

Az ÁTI laboratóriumai részt vesznek az EU közösségi gyógyszer- és vakcina-ellenőrzési munkáiban. A laboratóriumok, mint az Európai Unió Hivatalos Gyógyszerellenőrző Laboratóriumi Hálózat tagjai az Európai Gyógyszerügynökség és az Európai Gyógyszerminőségügyi Igazgatóság által szervezett és koordinált vizsgálatokhoz kapcsolódóan 63 állatgyógyászati készítmény vizsgálatát végezték el. 2010-ben összesen 508 gyógyszerkészítmény és 118 immunológiai készítmény vizsgálatára került sor, és 921 gyártási tétel vakcina került felszabadításra. Az elvégzett vizsgálatok száma összesen 4340.

Minőségi hiba bejelentés fogadása és kiadása (Rapid Alert)

2010-ben 13 esetben érkezett minőségi hiba bejelentés az európai gyorsriasztási rendszeren keresztül, melyek kivizsgálása megtörtént. Az ÁTI Inspektorátusa 2 esetben indított Rapid Alert eljárást.

- **Állatvédelem** - Az év elején a kedvtelésből tartott állatok tartásáról és forgalmazásáról szóló 41/2010. (II. 26.) Korm. rendelet nagy médiavisszhangot váltott ki. Számos sajtómegkeresés érkezett állatkínzásos esetekkel kapcsolatban is.
Új állatvédelmi jogszabályként került elfogadásra az egyes állatvédelmi tárgyú rendeletek módosításáról szóló 31/2010. (XI.18.) VM rendelet, melynek keretében módosításra került:
 1. A vágóállatok levágásának és leölésének állatvédelmi szabályairól szóló 9/1999. (I. 27.) FVM rendelet.
 2. A mezőgazdasági haszonállatok tartásának állatvédelmi szabályairól szóló 32/1999. (III. 31.) FVM rendelet.

A módosítások értelmében az állatszállító járművek vezetőinek, illetve a kísérőknek az állatvédelmi (az 1/2005/EK rendelet 17. cikke szerinti) képzése iskolarendszeren kívüli hatósági jellegű képzés. Új feladatot jelent a Megyei Igazgatóságok részére a brojlertartók képzésének megszervezése és lebonyolítása.

A civil állatvédő szervezetekkel a kapcsolattartás folyamatos és gyümölcsöző. A számos kritikától sújtott gyepmesteri telepek esetén határozott előrelépés, hogy már sok városban és kistérségben a gyepmesteri feladatokat részben vagy egészben civil szervezetek vették át.

Szintén az állatvédelmi aktualitások közé tartozott és tartozik a fel nem javított tojótyúktelepek ellenőrzése, melyeket a központi kollégák belső ellenőrzésekkel vizsgáltak. Az ellenőrzések során a vonatkozó előírásoktól való lényeges eltérést nem állapítottak meg.

Állatvágások ellenőrzésére több mint 1000 esetben került sor; az élő állat szállítás állatvédelmi előírásainak történő megfelelést pedig több mint 700 alkalommal vizsgálták a hatósági állatorvosok a részletes ellenőrzési lista alapján. Állatvédelmi bírság kiszabására több mint 30 alkalommal, összesen 2 millió Ft értékben került sor.

24. Kutatás és oktatáspolitikai

24.1. Kutatás-fejlesztés

Az agrárkutatói stratégiai irányelvek végrehajtását 2010-ben kettősség jellemezte, hiszen szeptember 30-ig a feladattal járó szakmai felügyeletet a Tárcza Mezőgazdasági Főosztálya gyakorolta, majd ezen időponttól a vidékfejlesztési miniszter 8/2010. (IX. 30.) VM utasítása, a Vidékfejlesztési Minisztérium Szervezeti és Működési Szabályzata értelmében az újonnan alakult Kutatás és Oktatásszervezési Főosztály kapta meg az agrárkutatás szervezésével és az oktatáspolitikai újragondolásával járó ágazati feladatok végrehajtását.

A fentiekkel összefüggésben *szükségessé vált egy új agrár- és környezettudományi ágazati Kutatási+Fejlesztési+Innovációs stratégia megalkotása, új irányvonalak kijelölése, a hazai és nemzetközi pályázati rendszerek prioritásainak meghatározása.*

Az agrárkutatói intézeti hálózat szorító működési, fenntartási problémákkal küzd, fejlesztése intézményi, infrastrukturális, szakmai és szakember vonalon egyaránt alapvető fontosságú. Az agrár- és környezetügyi kutatás megosztott felügyelete és finanszírozási struktúrája számos jogi, szabályozási és támogatási anomáliát teremtett a korábbi években. A stratégiai célok érvényre juttatása, a felügyelet összehangolása, a közös munka, valamint a hatékonyság javítása érdekében indokoltá vált a hazai agrár- és környezetügyi kutatások szakmai, illetve pénzügyi összhangjának megteremtése.

Az országos koordináció érdekében – az eddigi gyakorlatnak megfelelően – továbbra is a minisztérium célkitűzése marad a hazai kutatásirányító intézményekkel, az érintett tárcákkal és az iparági szervezetekkel az agrár- és környezetvédelmi kutatások és az innováció terén való minél hatékonyabb együttműködés a K+F+I stratégiák, pályázati rendszerek kialakítása érdekében. A környezetvédelem ágazatközi jellege miatt e tevékenység gyakorlatilag a teljes hazai K+F+I szférára (államigazgatás, egyetemek, akadémiai kutató intézetek, civilek stb.) kiterjed. Fontos feladat az agrár- és környezetvédelmi műszaki fejlesztés, illetve innováció területén működő kis- és középvállalkozások által elnyerhető források részarányának növelése.

A 10/2/2/00. „**Agrárkutatás, tanüzemek, szakképzés támogatása**” fejezeti **kezelésű előirányzat** felhasználása. A Magyar Köztársaság 2010. évi költségvetéséről szóló 2009. évi CXXX. törvény XII. Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium fejezet 10/2/2/00. „Agrárkutatás, tanüzemek, szakképzés támogatása” fejezeti kezelésű előirányzat soron összesen 400 millió forint támogatást irányzott elő, melyből összesen 286,8 millió forintot lehetett felhasználni. Az agrárkutatói jogcímekre 2010-ben összesen – a tartalékképzési és maradványtartási kötelezettséggel együtt – 260 millió forint, ezek nélkül 182 millió forint állt rendelkezésre, amely 2009-hez képest jelentős csökkenést jelentett. Az

agrárkutatási jogcímekre 2009-ben még 247,75 millió forint állt rendelkezésre, amely 2008-hoz képest már 100 millió forintos forrásbeszűkülést jelentett. A 2009. évi tényszámokhoz képest az „Agrárkutatás, tanüzemek, felsőoktatás támogatása” fejezeti kezelésű előirányzatból az agrárkutatás kiemelt feladataira fordítható hányad 2010-ben 17,2%-kal csökkent. Összefoglalva az elmúlt három évben a fenti fejezeti sorról az agrárkutatásra fordítható központi támogatás az alábbiak szerint csökkent:

2008. év: 380,25 millió Ft

2009. év: 247,75 millió Ft

2010. év: 182 millió Ft

Fentiek az agrárkutató-intézetek gazdálkodásában likviditási problémákat okoztak, de a tartós fizetőképтелenséget sikerült kivédeni. Ez döntően annak köszönhető, hogy az intézmények a hazai és nemzetközi projektekben sikeresen nyertek jelentős összegű pályázati támogatásokat a korábbi években, amelyek még 2010-ben is éreztették pozitív hatásukat.

Alaptámogatás. Jogszabályi háttere: a XII. fejezet 8. címszámán lévő „Agrárkutató intézetek” sor (intézetek központi költségvetési elemi) támogatásának alakulása (fenti fejezeti kezelésű előirányzat értékelése a Kutatás- és Oktatásszervezési Főosztály szakmai felügyelete alá tartozó kutatóintézetekre terjed ki, az Agrárgazdasági Kutató Intézet kivételével.) A kutatóintézetek alulfinanszírozottságát a 2010. évi alaptámogatás nem változtatta meg, ezért a biztonságos intézeti működés pénzügyi háttere továbbra sem biztosított. A likviditási helyzet fenntartása az év folyamán csak egyéb források bevonásával volt lehetséges. Az intézményi keretszámlákon rendelkezésre álló pénzeszközökkel való gazdálkodást korlátozták az ezekkel szemben álló ismert kötelezettségek (pl. konkrét célhoz kötött kiadás, pályázatban megszabott saját forrás biztosítása). Az alaptámogatások csökkenése az alábbiak szerint alakult:

2008. év: 1479,1 millió Ft

2009. év: 1478,9 millió Ft

2010. év: 1398,8 millió Ft

Hazai pályázati eredmények. A tárca agrárkutató intézetei által elnyert, és 2010-2011. évben kifizetésre még nem került Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal (NKTH, jogutód szervezet Nemzeti Fejlesztési Ügynökség) által kezelt pályázati összeg **290 millió forintos nagyságrendű**. A hivatal 2010. júniustól nem fogad be pályázatokat.

A kutatóintézetek 2010. évi bevételi forrásszerkezete az összes bevétel arányában, az alábbiak szerint alakult:

• „Agrárkutató intézetek” előirányzatról kapott támogatás	38,0%
• Egyéb saját bevételek	54,7%
• „Agrárkutatás, tanüzemek, felsőoktatás támogatása” fejezeti kezelésű előirányzat	7,3%

K+F infrastruktúra. A K+F tevékenység kimagasló előmunka-igényén túl rendkívül jelentős lenne a kutatói munka infrastrukturális háttérét biztosító, folyamatos fejlesztést-bővítést igénylő műszer- és eszközbeszerzés, laborfejlesztés, tenyészállat-utánpótlás stb. Tényként kell megállapítani, hogy beruházással kapcsolatos pályázati jogcím meghirdetésére évek óta nem volt a tárcának lehetősége.

Nemzetközi tevékenység. A tudományos tevékenységekre fordítható források beszűkülése az előző évihez képest is kisebb teret engedett a nemzetközi projektek végrehajtására. Nagyobb volumenű nemzetközi projekt támogatására 2010-ben nem nyílt lehetőség.

A külföldi partnerekkel történő együttműködésre az **Európai Unió 7. Kutatási Keretprogramja** által meghirdetett **ERA-Net projektek** nyújtottak lehetőséget mind az agrár-, mind a környezettudományok területén. Ezek a projektek az Európai Kutatási Térség létrehozásának eszközeként európai kutatások harmonizációját és koordinációját valósítják meg, elősegítik a tagországok közötti együttműködést, és megkönnyítik a rendelkezésre álló nemzeti (és európai) erőforrások gazdaságosabb elosztását és hatékonyabb kiaknázását. Két ERA-Net projektnek volt partnere a tárca 2010-ben: **WoodWisdom2** (faipari kutatások koordinációja), **ERA-ARD2** (fejlesztési célú agrárkutatások koordinációja) és további projektekbe való belépés lehetőségét vizsgálta: **CIRCLE2** (klímaadaptációs kutatások koordinációja), **BiodivERsA2** (biodiverzitás kutatások koordinációja). Ez utóbbihoz még 2010-ben csatlakozott.

A **Bioversity International** – a CGIAR²² nemzetközi szervezet részeként – a világ legnagyobb kutatószervezete, amely kizárólag a mezőgazdasági biodiverzitás megőrzésével és használatának lehetőségeivel foglalkozik. A szervezet olyan kutatásokat támogat, amelyek a genetikai erőforrások védelmét szolgálják, miközben magasabb termésmennyiség elérésére, környezetvédelemre és egészségesebb élelmiszer alapanyagok előállítására ösztönöz.

A minisztérium két programhoz is csatlakozott:

- az **ECP/GR**: Európai Együttműködési Program a Növényi Génforrások területén,
- az **EUFORGEN**: az európai erdészet genetikai erőforrások megőrzésének és fenntartható használatának közös európai programja.

Tekintettel arra, hogy 2010 a nemzetközi biodiverzitás éve volt, az évenként megrendezésre kerülő **Magyar Tudomány Ünnepe** rendezvénysorozat részeként, 2010. november 17-én került sor a Minisztérium központi rendezvényére „Fenntartás és Fejlesztés – 2010 a biológiai sokféleség világéve” címmel. A konferencián több mint 200 fő vett részt.

²² Consultative Group on International Agricultural Research

24.2. Oktatás

Az agrároktatás egyik legfontosabb feladata, hogy a vidék, a falu fejlődését szolgálja. Ennek stratégiai kérdéseivel valamennyi képzési szinten foglalkozni kell. Azokon a területeken, ahol a termőhelyi adottságok kedvezőek a mezőgazdasági termelés számára, a versenyképes, minőségi áru előállítását kell elősegíteni a szakképzettség fejlesztésével, a hatékonyság fokozásával, a feldolgozás és értékesítési vertikum kiépítésével. A központi támogatással és piacsabályozási módszerekkel ösztönözhető a tartalékok feltárása, az agrárstruktúra átalakítása, amelyhez azonban – többek között – a felnőtt dolgozók átképzésével is segítséget kell nyújtani. Mindezek hozzájárulnak a vidéki népesség gazdasági stabilitásának és helyben történő foglalkoztatásának megvalósításához.

A 2009/2010. tanévre az alap- és középfokú iskolai rendszerű agrárszakképzésben gyakorlatilag teljes körűvé vált **a szakképző iskolák térségi integrált szakképző központokba szerveződése. A mezőgazdasági, illetve élelmiszeripari szakmacsoportos szakiskolai és szakközépiskolai** oktatás, valamint a szakképző évfolyamokon folyó szakképzés a regionális fejlesztési és képzési bizottságok döntésének megfelelően indultak. Az ilyen **oktatásban részt vevő tanulók száma összesen több mint 36 ezer fő volt**, amely demográfiai, illetve munkaerő-piaci okok miatt további csökkenést jelent a korábbi tanévekhez képest.

Az iskolai rendszerű agrárszakképzésben 2009/2010. tanévben kiteljesedett a kompetencia alapú, modul rendszerű szakmai képzés. A hatályos, modul rendszerű Országos Képzési Jegyzékben 47 agrárszakképesítés szerepel, de a részképesítések, elágazások és ráépülések miatt az agrárképesítések összes száma a jegyzékben 215 darab. Folyamatban van 2 új felsőfokú szakképesítés szakmai és vizsgakövetelményeinek kiadása. Az új típusú képzésekhez illeszkedő szakmai tankönyveket, moduláris tananyagegységeket feldolgozó jegyzeteket folyamatosan adják ki, jelenleg mintegy 330 féle agrár-szakmai tankönyv, jegyzet, elektronikus formában hozzáférhető tananyag-feldolgozás áll a tanulók rendelkezésére.

Jelenleg mintegy 160 feladat-ellátási helyen folyik agrárszakképzés, de közülük sok esetben csak néhány fős képzésről beszélhetünk. Az ágazati képzésre felkészült intézmények térségi integrált szakképző központokká szervezése az agrárszakképzést folytató iskolák számára több szempontból hátrányt jelent. A nem tisztaprofilú térségi integrált szakképző központokban a fajlagosan nagyobb költségű mezőgazdasági és élelmiszeripari szakképzés hátrányba került a fenntartók finanszírozási problémái miatt.

A kevés tiszta agrárprofilú térségi integrált szakképző központ közül 3 működik a Vidékfejlesztési Minisztérium fenntartásában. **A 3 agrár-szakképző központba integrálva 18 szakképző iskola működik**, melyekben mintegy 230 tanulócsoporthoz (osztályhoz) 6100 diák tanul. A 3 agrár-szakképző központban 60 szakon, szakmában képeznek az agrárterületre szakembereket. Az iskolák munkája túlmutat a közvetlen képzési kötelezettségen, hiszen a felnőtt- és továbbképzés mellett rendkívül jelentős nemzetközi szakmai kapcsolatokkal is rendelkeznek.

Fontos feladatuk a szaktanácsadás, a tanüzemi mintagazdaság, a bemutató gazdaság, a logisztikai központ működtetése. Az iskolarendszeren kívüli képzés keretében államilag elismert agrár-szakképesítést 2010-ben több mint 15 ezer felnőtt szerzett, akiknek nagy többsége a korábbiakban szakmai végzettséggel nem rendelkezett.

A kormányzati struktúra változásából eredően a környezetvédelem-vízgazdálkodás szakmacsoportba tartozó OKJ szakképesítések gondozása is a Vidékfejlesztési Minisztérium feladatai közé került 2010-ben. Az Országos Képzési Jegyzék 13 szakképesítést tartalmaz ebben a szakmacsoportban, amely összesen 31 szakmai kimenetet jelent. A szakmai és vizsgakövetelmények felülvizsgálata, az agrár-szakképesítésekkel való összhang kialakítása folyamatban van.

A környezetvédelem-vízgazdálkodás szakmacsoportban mintegy 30 nappali tagozatú szakképzést folytató feladat ellátási hely működik az országban. A környezetvédelemnek mind az ökológiai, mind a műszaki alapozása reprezentált a középfokú szakképzésben.

Az agrárágazati szakemberellátás kiemelkedően fontos területe a felsőoktatás. ***A felsőoktatási intézményhálózat és a képzési rendszer átalakítása tovább folytatódott 2010-ben, a mesterszintű képzések köre kiteljesedett.*** Az államilag finanszírozott agrár-felsőoktatási felvételi keretszám elmúlt évekre jellemző radikális csökkentése megállt, a kormányzat a természettudományos és a műszaki felsőoktatási ágazatok mellett az agrárszakterület helyzetét is megszilárdította. Szükségessé vált azonban a Bolognai Folyamat eredményességének értékelése, felülvizsgálata.

25. Agrárjogalkotás

Az agrárjogalkotás célja a gazdasági, társadalmi folyamatok szabályozott és célirányos működésének elősegítése. A Vidékfejlesztési Minisztérium 2010. évi agrárjogalkotási tevékenységei közül az alábbiakat emeljük ki:

Az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről szóló 2008. évi XLVI. törvény módosításáról szóló 2010. évi IX. törvény több pontosítást és jogharmonizációs célú rendelkezést tartalmaz. Törvényi szinten került megjelenítésre, hogy élelmiszerek ionizáló energiával történő kezelését, valamint ilyen tevékenység végzését csak az élelmiszerlánc-felügyeleti szerv engedélyével lehet végezni. A nyomon követhetőség és a gyógyszerbiztonság érdekében előírásra került, hogy az állatgyógyászati készítmények forgalomba hozója köteles nyilvántartást vezetni az általa forgalmazott állatgyógyászati készítmények beszállítóiról és vevőiről.

A törvény rendeletalkotási felhatalmazást ad az élelmiszerláncért felelős miniszter számára az élelmiszer-vállalkozás működéséhez szükséges szakképesítések, az élelmiszerlánc területén alkalmazott iskolarendszeren kívüli hatósági jellegű képzések és vizsgáztatás részletes szabályainak, továbbá az élelmiszerek ionizáló energiával való kezelése feltételeinek és szabályainak megállapítására.

A jogszabály ***a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadásatról szóló 1996. évi LV. törvényben*** a módosítás miatt szükségessé vált szövegcsérés pontosításokat is tartalmazza.

A nemzeti agrárkár-enyhítési rendszerről és a kárenyhítési hozzájárulásról szóló 2008. évi CI. törvény módosításáról szóló 2010. évi LXVII. törvény pontosította az egyéni vállalkozónak minősülő mezőgazdasági termelő fogalmát. Az egyes kategóriákba való besorolást a mezőgazdasági és vidékfejlesztési támogatási szerv a mezőgazdasági, agrár-vidékfejlesztési, valamint halászati támogatásokhoz és egyéb intézkedésekhez kapcsolódó eljárás egyes kérdéseiről szóló 2007. évi XVII. törvény szerinti Egységes Mezőgazdasági Ügyfél-nyilvántartási Rendszer alapján tudja ellenőrizni. Ezáltal kizárhatók az ügyfél-típusra vonatkozó módosítások, illetve bejelentési kötelezettség elmulasztásából vagy késői teljesítéséből fakadó esetleges jogviták.

A törvény

- elhalasztotta a kárenyhítő hozzájárulás befizetési határidejét – kizárólag 2010-re vonatkozóan – tekintettel a május-június hónapban kialakult rendkívüli időjárási helyzetre;
- a befizetési határidő megállapításánál a szokásos átutalási időt is figyelembe veszi;
- módosította a káresemények bejelentési határidejét, hogy a termelőknek több idő álljon rendelkezésükre a kötelezettség teljesítésére.

Fentieken túlmenően indokolt volt kizárni a hiánypótlás és az eljárás ügyfél általi felfüggesztésének lehetőségét, ezzel elősegítve a jogos kárenyhítési juttatások mielőbbi kifizetését. A Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal (MgSzH) agrárkár-megállapító eljárása során le kell folytatni minden hiánypótlást, illetve tisztázni kell valamennyi vitás kérdést, így a kárenyhítési juttatás iránti kérelem Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (MVH) általi elbírálása szakaszában már nem merülnek fel a kérelmek összességének lezárását, az egységes visszaosztást és a kifizetést akadályozó problémák, kérdések.

A Nemzeti Földalapról szóló 2010. évi LXXXVII. törvényt a Magyar Állam tulajdonában álló földvagyonnak az agrár- és vidékfejlesztési céloknak megfelelő hasznosítása érdekében szavazta meg az Országgyűlés.

A törvénnyel megszüntetésre került – az állami vagyonról szóló 2007. évi CVI. törvény által – a Nemzeti Földalappal való gazdálkodásnak az állam vagyoni körébe tartozó, más sajátosságokkal bíró és más rendeltetésű vagyoncsoportokkal való közös, az átláthatóságot korlátozó gyakorlata. Az új szabályozás a nemkívánatos jogi inkohereenciákat, továbbá a felelősségi-hatásköri problémákat is feloldja.

A Nemzeti Földalapról szóló 2010. évi LXXXVII. törvény módosította ***a termőföldről szóló 1994. évi LV. törvényt*** is, amely az elővásárlási jogosultak sorrendjét szabályozza újra. Első helyen a Magyar Államot illeti meg az elővásárlási jog 2010. szeptember 1-től, azzal, hogy az elővásárlási jogot a földalapkelező szervezet gyakorolja az állam nevében s ezzel összefüggésben módosította a helyben lakó és a helyben lakó szomszéd fogalmi meghatározását is.

Az agrárkamarai rendszer új szervezeti és működési feltételei kialakításának elősegítésével összefüggő egyes kérdéseiről szóló 2010. évi CXLIV. törvény célja az agrárkamarai vagyon rendezése és megóvása. Ennek biztosítása végett az Országgyűlés az új kamarai rendszer felállításáig terjedő időszakra, de legfeljebb 2011. június 30-ig – elsősorban a kamara gazdálkodását ellenőrizni hivatott – kamarai biztos kinevezésére jogosította fel a vidékfejlesztési minisztert. Tekintettel arra, hogy *a gazdasági kamarákról szóló 1999. évi CXXI. törvény* konkrét gazdálkodási kérdéseket nem érint, a 2010. évi CXLIV. törvény az általános szabályokhoz képest kiegészítő rendelkezéseket tartalmaz.

A gazdasági kamarák a közfeladataik ellátásával, illetve működésükkel járó költségeket egyebek mellett a költségvetési törvényben megállapított támogatásokból fedezik. A felhasználás ellenőrzése a fejezetet irányító szerv (agrárpolitikáért felelős miniszter) kötelezettsége. Az agrárkamarák kötelesek vagyonmérlegüket az agrárpolitikáért felelős miniszter részére megküldeni abból a célból, hogy a fejezetet irányító szerv a kamarák megszűnése előtt ellenőrizni tudja a támogatások felhasználását, valamint elő tudja készíteni a jogutódlás pénzügyi lebonyolítását.

A törvény rögzíti, hogy a kamarai biztos jogosítványai nem érintik az Állami Számvevőszék agrárkamara gazdálkodása feletti ellenőrzési, valamint az ügyészség agrárkamara feletti törvényességi felügyeleti jogkörének gyakorlását.

Az agrárpiaci rendtartásról szóló 2003. évi XVI. törvény módosításáról szóló 2010. évi CL. törvény a Magyarországot 2010-ben sújtó rendkívüli időjárási körülmények által felszínre hozott problémákat kezeli. A mezőgazdasági termelőket 100 milliárd forintos nagyságrendű kár érte és előtérbe kerültek a mezőgazdasági termények piacán érvényesülő szerződéses rendszer ellentmondásai, ugyanis olyan terményértékesítési szerződések aláírására kényszerítették a termelőket, amelyek fedezeti vásárlásokra köteleznék őket, amennyiben a szerződött terménymennyiség, vagy annak egy része a termelőnek fel nem róható okból nem termett meg. Ezek a szerződések a bíróság előtt jó erkölcsbe ütközőnek és semmisnek minősülnek, tekintettel arra, hogy a közfelfogás alapján az elháríthatatlan külső ok miatti kockázatot a terménypiac összes szereplőjének kell viselnie. A módosítás által a törvény erejénél fogva semmis az olyan szerződéses kikötés, amely szerint a maga termelte mezőgazdasági termény szolgáltatására elháríthatatlan külső ok (vis maior) miatt egészben vagy részben képtelen termelő köteles a hiányzó mezőgazdasági terményt teljesítés céljára mástól beszerezni, vagy helyette más szolgáltatást nyújtani. A módosítás abból indult ki, hogy a jó erkölcs, az üzleti tisztesség, az üzleti etika, a szerződésben foglaltak tisztelete még a legkiélezettebb piaci verseny körülményei között is a közösség által védendő olyan érték, amelyek esetében mindenképpen törekedni kell a különböző érdekek érvényesülésének egyensúlyban tartására.

A törvény annak érdekében, hogy a forgalom biztonságának elve ne sérüljön, kizárja annak a lehetőségét, hogy a szerződés egyik rendelkezésének érvénytelenségére hivatkozással az egész szerződés érvénytelenné nyilvánítható legyen. E rendelkezés összhangban van a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény 239. § (1) bekezdésében foglaltakkal, amely szerint:

„239. § (1) A szerződés részbeni érvénytelensége esetén az egész szerződés csak akkor dől meg, ha a felek azt az érvénytelen rész nélkül nem kötötték volna meg. Jogszabály ettől eltérően rendelkezhet.”

A jogalkotói szándék érvényesülése érdekében a törvény rendelkezéseit a hatálybalépést megelőzően megkötött szerződések esetén a hatálybalépést követően esedékessé váló szolgáltatások tekintetében is alkalmazni kell.

A mezőgazdasági, agrár-vidékfejlesztési, valamint halászati támogatásokhoz és egyéb intézkedésekhez kapcsolódó eljárás egyes kérdéseiről szóló 2007. évi XVII. törvény módosításáról szóló 2010. évi CLXII. törvény célja a mezőgazdasági és vidékfejlesztési támogatási szerv által lefolytatott eljárások gyorsítása és így a támogatások mielőbbi kifizetéséhez szükséges jogi feltételek megteremtése. A módosítások tovább csökkentik az ügyfelek adminisztrációs terheit és tovább gyorsítják az eljárásokat, valamint kiszámíthatóbbá és tervezhetőbbé teszik az egyes jogcímrendeletek végrehajtását.

A törvény

- megkülönbözteti a konkrét közigazgatási hatósági eljárást, valamint az összességében egy ügynek minősülő kategóriát,
- a kölcsönös megfeleltetéssel összefüggő és egyéb közösségi jogharmonizációs célú pontosításokat tartalmaz,
- a legutóbbi módosítás óta eltelt időszak jogszabály-módosításaira figyelemmel megteremti más hazai szabályokkal az összhangot,
- beépíti a meghatalmazással, változás-bejelentéssel, iratbetekintési joggal és támogatás jogosulatlan igénybevételevel kapcsolatos jogalkalmazási tapasztalatokat,
- pontosításokat tesz a hiánypótlás, valamint a jogutódlás kapcsán.

A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény szabályaival való összhang biztosítása érdekében a módosítás rögzíti az MVH eljárásához kapcsolódó azon cselekményeket, amelyeket az ügyintézési határidőbe nem kell beleszámítani.

A végrehajtás során szerzett tapasztalatok, valamint a törvénymódosítási javaslatok miatt vált szükségessé a fellebbezéssel nem megtámadható döntések körének bővítése, illetve a korábban hatályos szabályozás pontosítása, valamint az érdemi vizsgálat nélküli elutasítási okok kiegészítése.

A végrehajtás során jelentkező gyakorlati probléma, hogy a mezőgazdasági és vidékfejlesztési támogatási szerv által hozott végrehajtható okiratnak minősülő határozatok nem nyilvános támogatási adatokat tartalmaznak, és a nem nyilvános támogatási adatok kezelésére vonatkozó szabályok nem teszik lehetővé ezeknek a határozatoknak a pénzforgalmi szolgáltatók részére történő megküldését. Ezen ellentmondás feloldása érdekében a módosítás alapján a pénzforgalmi szolgáltató végrehajtható okirat hiányában is köteles teljesíteni az MVH megkeresését.

Az ágazatot érintő törvények közül az alábbiakat emeljük ki:

- a) *Az általános mezőgazdasági összeírásról szóló 2010. évi XXIV. törvény a gazdaságszerkezeti felmérésekről és a mezőgazdasági termelési módszereket vizsgáló felmérésről szóló, 2008. november 19-i 1166/2008/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet alapján kötelező összeírás célját, az összeírás hatálya alá tartozók körét, az összeírás által felölelt témaköröket, az összeírásért felelős intézmény nevét, az adatszolgáltatás kötelező jellegét rögzíti, továbbá garantálja, hogy az összeírt adatok kizárólag statisztikai célra kerülnek felhasználásra.*
- b) *Az egyszerűsített foglalkoztatásról szóló 2010. évi LXXV. törvény megszüntette az SMS alapú adatbejelentés lehetőségét, tekintettel annak alacsony – kevesebb, mint 1%-os – kihasználtságával összhangban nem álló több százmillió forintos fejlesztési igényeire.*
- c) *A közbeszerzésekről szóló 2003. évi CXXIX. törvény módosításáról szóló 2010. évi LXXXVIII. törvény a közbeszerzési eljárások bonyolult*

lefolytatását, a rugalmatlan szabályozását egyszerűsítette, ezáltal hozzájárulva azok olcsóbbá válásához.

A kormányrendeleti szintű jogalkotás eredményei közül kiemeljük **a környezeti hatásvizsgálati és az egységes környezethasználati engedélyezési eljárásról szóló 208/2010. (VI. 30.) Korm. rendeletet**, amelynek célja olyan intézkedések bevezetése a környezeti hatásvizsgálati szabályozásba, amelyek teljesíthetőbb feltételeket teremtenek az autóipar meghatározott nagyságú vállalkozásai számára, ezzel szolgálva a beruházások gyorsítását.

A Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal létrehozásáról és működéséről szóló 274/2006. (XII. 23.) Korm. rendelet módosításáról szóló 219/2010. (VII. 27.) Korm. rendelet által kis mértékben korrekcióra kerültek az MgSzH elnökének hatáskörében ellátandó feladatok, továbbá ezen módosítás állapította meg az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről szóló 2010. évi IX. törvényhez szükséges hatásköri kijelöléseket, valamint pontosított egyes erdészeti ügyekben fennálló szakhatósági kijelöléseket és egyes erdészeti illetékességi szabályokat. A Korm. rendelet egyszerűsíti a vis maior eljárás szabályait azáltal, hogy az MVH eljárásában az MgSzH szakhatóságként működik közre. Jelen módosítás oldotta fel **a kormánytisztviselők jogállásáról szóló 2010. évi LVIII. törvény** egyes rendelkezéseiből eredő azon problémát, amely az olyan közigazgatási szervek tekintetében jelentkezik, amelyek külön központi szervvel nem, csak meghatározott illetékességgel rendelkező szervek hálózatából állnak. Ilyenek a földhivatalok, a környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi felügyelőségek, valamint a nemzeti park igazgatóságok.

A csemegezőlő és alanyzőlő ültetvény telepítésének engedélyezéséről szóló 231/2010. (VIII. 18.) Korm. rendelettel megteremtődött a csemege- és alanyzőlő ültetvényeknek az engedélyezési lehetősége (az MgSzH lett kijelölve eljáró szervként), amely a szőlőtermesztésről és a borgazdálkodásról szóló 2004. évi XVIII. törvény 2009. évi módosítása miatt, már több mint egy éve nem volt lehetséges.

A Nemzeti Földalapba tartozó földrészek szociális földprogram megvalósítása céljából az önkormányzatok számára történő ingyenes tulajdonba vagy vagyonkezelésbe adásának szabályairól szóló 263/2010. (XI. 17.) Korm. rendelet a szociális földprogram működésének a kereteit teremti meg azáltal, hogy az állami tulajdonban álló termőföldek és mezőgazdasági művelés alatt álló belterületi földek felett az önkormányzat ingyenesen vagyonkezelői jogot (majd tulajdonjogot) szerezhet, feltéve, ha az önkormányzat a földet szociális földprogram megvalósítására használja. A szabályozás az állami földnek, mint termelési eszköznek a Nemzeti Földalap részéről történő biztosításával, s az önkormányzatok közreműködésével támogatja a szociálisan hátrányos helyzetű személyeket, akik mezőgazdasági termelőtevékenység végzésével a családi szükségleteiket kielégíthetik, illetve a terményük értékesítéséből származó bevételből a jövedelmüket kiegészíthetik.

A levegő védelméről szóló 306/2010. (XII. 23.) Korm. rendelet a környezeti levegő minőségéről és a Tisztább levegőt Európának elnevezésű programról szóló, 2008. május 21-i 2008/50/EK európai parlamenti és a tanácsi irányelv hazai jogrendbe való átültetését szolgálja.

A felszíni vizek minősége védelmének szabályairól szóló 220/2004. (VII. 21.) Korm. rendelet és a települési hulladékkezelési közszolgáltatási díj megállapításának részletes szakmai szabályairól szóló 64/2008. (III. 28.) Korm. rendelet módosításáról szóló 307/2010. (XII. 23.) Korm. rendelet célja, hogy a kibocsátási határértékekre meghatározott türelmi idő (2010. december 31.) lejárta után a szennyvíztisztítást végző közszolgáltatóknak, illetve az egyéb kibocsátóknak, gazdasági társaságoknak – amelyeknek a kibocsátási határértékek teljesítéséhez szükséges beruházása jelenleg folyamatban van, de 2010. december 31-ig nem fejeződött be – az eddigi kedvezményes bírság helyett ne kelljen a 100%-os bírságtételt megfizetni. A települési hulladékkezelési közszolgáltatási díj megállapításának részletes szakmai szabályairól szóló 64/2008. (III. 28.) Korm. rendelet módosításának célja – a települési folyékony hulladékra vonatkozó közszolgáltatási díjhoz kapcsolódó egységnyi díjtétel kiszámítása esetén – a lakosság terheinek csökkentése. A Nemzeti Települési Szennyvízelvezetési és -tisztítási Megvalósítási Programmal érintett településeken, meghatározott időpontoktól kezdődően nem az elszállított települési folyékony hulladék mennyisége, hanem az ingatlanon fogyasztott vízmennyiség szolgál alapul, ami több, és így nagyobb költséggel jár a fogyasztók részére. Ezért volt indokolt azon szabály megalkotása, hogy amennyiben a Nemzeti Települési Szennyvízelvezetési és -tisztítási Megvalósítási Programról szóló 25/2002. (II. 27.) Korm. rendeletben meghatározott időpontokban a közműves szennyvíz elvezetéséhez és tisztításához szükséges beruházás folyamatban van, akkor – méltányosságból és átmenetileg – nem a fogyasztott ivóvíz mennyiségét kell alapul venni, hanem az elszállításra került települési folyékony hulladék mennyiségét.

Az elektromos és elektronikai berendezések hulladékainak visszavételéről szóló 264/2004. (IX. 23.) Korm. rendelet módosításáról szóló 310/2010. (XII. 23.) Korm. rendelet 2. melléklete meghatározza a kötelezően teljesítendő hulladék-begyűjtési arányok mértékét, ezáltal az uniós szabályozásnak megfelelően 2011-ben is érvényben maradnak a begyűjtésre vonatkozó jelenlegi arányok.

A területi államigazgatási szervezetrendszer átalakítását megalapozó intézkedésekről szóló 1191/2010. (IX. 14.) Korm. határozatban foglaltak tekintetében a VM irányítása alá tartozó intézmények tekintetében szükséges jogszabály módosítások az alábbi kormányrendeleteket érintették:

- ***a földhivatalokról, a Földmérési és Távérzékelési Intézetről, a Földrajzinév Bizottságról és az ingatlan-nyilvántartási eljárás részletes szabályairól szóló 338/2006. (XII. 23.) Korm. rendelet módosításáról szóló 317/2010. (XII. 27.) Korm. rendelet.***
- ***a Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatalról szóló 327/2010. (XII. 27.) Korm. rendelet.***

- **a fővárosi és megyei kormányhivatalok mezőgazdasági szakigazgatási szerveinek kijelöléséről szóló 328/2010. (XII. 27.) Korm. rendelet.**

A Balaton és a parti zóna nádasainak védelméről, valamint az ezeken folytatott nádgazdálkodás szabályairól szóló 22/1998. (II. 13.) Korm. rendelet módosításáról szóló 376/2010. (XII. 31.) Korm. rendelet a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet Területrendezési Tervének elfogadásáról és a Balatoni Területrendezési Szabályzat megállapításáról szóló 2000. évi CXII. törvény felülvizsgálatából adódó és a balatoni vízpart-rehabilitáció megvalósításával kapcsolatos feladatokról szóló 1197/2009. (XI. 20.) Korm. határozat 5. pontját hajtja végre. Ennek értelmében a nádasok minősítésével kapcsolatos feladatok végrehajtásának ütemezését össze kell hangolni a partvonal-szabályozási és vízpart-rehabilitációs tervek felülvizsgálatával. A módosítás feloldja azt a problémát, hogy a korábbi szabályozás alapján időbeli eltérés volt a balatoni nádasok környezet-, természet- és vízminőség-védelmi szempontú minősítésének, valamint a tervek készítésének és felülvizsgálatának ütemezése között. A módosítás által a nádasok környezet-, természet- és vízminőség-védelmi szempontú minősítését követően, aktuális adatok felhasználásával készülhetnek el a partvonal-szabályozási és vízpart-rehabilitációs tervek, illetve ezek felülvizsgálatához is a rendelkezésre álló legfrissebb nádas minősítés szolgálhat alapul. A nádas minősítésének és a tervezésnek az időbeli harmonizációja hozzájárul ahhoz, hogy a balatoni nádasok táji és természeti értékeit sikerrel megőrizzük és fenntartsuk.

A fentiekben túlmenően a tavalyi év során került elfogadásra:

- **az Agrár Forgóeszköz Vis Maior Hitelprogramról szóló 1238/2010. (XI. 16.) Korm. határozat**, amely alapján az MFB Zrt. a 2010. évi rendkívüli események miatt az *elháríthatatlan külső ok (vis maior)* esetén alkalmazandó egyes szabályokról, valamint egyes agrár tárgyú miniszteri rendeletek módosításáról szóló 44/2007. (VI. 8.) FVM rendelet alapján elháríthatatlan külső oknak (*vis maior*) minősülő események miatt kárt szenvedett mezőgazdasági termelő vállalkozások számára 11 milliárd forint keretösseggel meghirdesse az Agrár Forgóeszköz Vis Maior Hitelprogramot.
- **A Széchenyi Kártya Program folytatásáról szóló 1310/2010. (XII. 27.) Korm. határozat**, amelyben a Kormány felhívja a vidékfejlesztési minisztert, hogy – a nemzeti fejlesztési miniszter és a nemzetgazdasági miniszter bevonásával – készítsen előterjesztést az Agrár Széchenyi Kártya Program elindításáról.
- **A Nemzeti Földalapba tartozó földrészletek hasznosításának részletes szabályairól szóló 262/2010. (XI. 10.) Korm. rendelet.**

A miniszteri rendeleti szintű jogalkotás területén meghatározó feladat volt 2010-ben is az egyes agrár- és vidékfejlesztési támogatások nemzeti végrehajtásával, a közösségi jogharmonizációval, az Új Magyarország Vidékfejlesztési Programmal, továbbá a környezetvédelmi és vidékfejlesztési tárca egyesülését követően a levegő védelmével kapcsolatos jogszabályok megalkotása, amelynek keretében mintegy 120 miniszteri rendelet született.

26. Az Európai Unió mezőgazdasága

26.1. Termelés

A 2009. évi erőteljes visszaesés után az EU-ban a mezőgazdasági jövedelem 9,9%-kal emelkedett 2010-ben, amelyet elsősorban a mezőgazdasági termékek reálár emelkedése eredményezett, a mezőgazdasági kibocsátás volumenének enyhe csökkenése mellett. ***Az állatok és állati termékek kibocsátásának volumene 0,4%-kal meghaladta a 2009. évit, míg a növényi termékeké 2,4%-kal elmaradt a 2009. évitől.***

A gabona vetésterülete a 2009/2010-es gazdasági évben 56,3 millió hektár volt, 2,2 millió hektárral, 3,8%-kal kisebb a 2008/2009. évinél. Az EU-15 országaiban összesen 1,2 millió hektárral, az EU-12-ben 1,1 millió hektárral csökkent a gabonaterület. A hektáronkénti 4,93 tonnás átlaghozam, ami 2%-kal alacsonyabb az előző öt év átlagánál, ***277,2 millió tonna gabonatermést*** eredményezett. Az összmennyiség körülbelül 17 millió tonnával (5,8%-kal) elmaradt a 2009. évi mennyiségtől (294,3 millió tonna), és 2,3%-kal alacsonyabb volt, mint az előző öt év átlagában elért 283,7 millió tonna. A durum búza kivételével minden gabonaféle termés mennyisége csökkent.

Az olajos magvak termőterülete az EU-27-ben körülbelül 11 millió hektár, az összes termés 28,3 millió tonna volt, 2,9%-kal kevesebb, mint az előző évben, amikor az olajosmag-termés elérte a 29,1 millió tonnát. A 2,57 t/ha-os átlaghozam 4,4%-kal alacsonyabb, mint az előző évi (2,67 t/ha).

Rizsből rekord mennyiség, 1,86 millió tonna termett az EU-ban, 360 ezer tonnával több, mint 2009-ben. Az előző évinél nagyobb területen magasabb termésátlagok születtek a kedvező időjárásnak köszönhetően. Az összmennyiség 80%-át Olaszország és Spanyolország termelte. Olaszország rizstermése az előző évi 790-ről 980 ezer tonnára, Spanyolországé 380-ról 540 ezer tonnára bővült. A rizsfogyasztás 2,45 millió tonna volt 2010-ben, 6,2%-kal nőtt. A rizskészlet 29,1%-kal bővülve elérte az 540 ezer tonnát.

A ***cukorárak*** volatilitása extrém nagy volt 2010-ben. A világpiaci ár a tonnánkénti 350 és 620 euró közötti sávban mozgott. (Az előbbi márciusi, az utóbbi decemberi ár.) Az ISO (International Sugar Organization) jelentése szerint 2009/2010-ben a globális cukortermelés 160 millió tonna volt, 8 millió tonnával több, mint egy évvel korábban. Ugyanakkor a cukorfogyasztás elérte a 164,3 millió tonnát, azaz 3,8 millió tonnával meghaladta a termelést. A 2010/2011-es évben a helyzet javulására lehet számítani. A termelés elérheti a 169 millió tonnát, és amennyiben a fogyasztás 167,7 millió tonnára nő, 1,3 millió tonna körüli többlet keletkezik. A fő termelő országok, Ausztrália, Brazília kedvezőtlen időjárása csökkentheti ezt a többletet.

Az EU-ban kvóta alapján 13,96 millió tonna volt a cukor-, illetve az izoglükóz termelés, és kvótán kívül további 4,6 millió tonna cukrot állítottak elő, amelyből 0,561 millió tonna átvihető a 2010/2011-es piaci évre. A közösségi mérleg szerint a teljes cukor és izoglükóz fogyasztás a 2009/2010-es időszakban körülbelül 16,5 millió tonna volt.

Az első előrejelzések szerint a 2010/2011-es cukorrépa-terület az előző időszakhoz hasonló nagyságú lesz, a kvóta alapján előállított mennyiség elérheti a 13,8 millió tonnát. Kedvezőtlen időjárás esetén, a kvótán kívüli mennyiség 3,2 millió tonnára csökkenhet. A termelési kvóta 2010/2011-re 14,03 millió tonna, amelyből a cukor mennyisége 13,34 millió tonna, az izoglükóz mennyisége 690 ezer tonna.

Kvótán kívüli cukorexport először a 2008/2009-es piaci évben volt engedélyezve. A mennyiségi korlát 950 ezer tonna cukor és 50 ezer tonna izoglükóz volt. 2009/2010-ben a cukorexport-limitet 1,35 millió tonnára emelték, az izoglükóz korlát nem változott. A Bizottság további 0,5 millió tonna kvótán kívüli exportot engedélyezett 2010 februárban. A 2009/2010-es kampány során a teljes cukorexport elérte az 1,12 millió tonnát, amelyből 1,02 millió tonna volt a feldolgozott termék. A import cukor mennyisége (beleértve a fehér és a nyerscukrot) 3 millió tonnát tett ki fehér cukorra átszámítva, amelyből 0,5 millió tonna volt a feldolgozott termék.

A 2006-os cukorreform utolsó lépéseként, 2009. október 1-jén a fehér cukor referenciaára 541-ről 404 euró/tonnára csökkent. Az EU-ban a cukor piaci átlagára folyamatosan esett 2009 szeptemberétől 2010 februárjáig, amikor elérte a 477 euró/tonnát. Ezután az árak lassan emelkedtek. Az átlagár 2010 novemberében 486 euró/tonna volt, amely a világpiaci árnál jóval alacsonyabb.

Az Európai Unió **zöldség-gyümölcs**termelői számára az árak szempontjából 2010 jó évnek bizonyult, de az áremelkedés a kedvezőtlen időjárás miatti alacsony termés és a 2009. évi rossz eredmények következménye volt.

Az őszibarack és nektarin termés 7%-kal csökkent. Az őszibarack ára 15%-kal nőtt, a nektarin ára a 2009. évi szinten maradt. Mindkét termék ára elmaradt a 2008. évi szinttől. Az EU almatermése az előrejelzések alapján 9,36 millió tonna volt 2010-ben, amely a második legalacsonyabb eredmény ebben az évtizedben. Görögország, Spanyolország és Svédország kivételével minden tagállamban csökkent a termés. Az árak átlagosan 23%-kal emelkedtek. A paradicsom ára a 2009-es nehéz év után szignifikánsan emelkedett 2010-ben, és egész évben magas volt. A rossz időjárás a szabadföldi termés csökkenését, és a termelői árak emelkedését vonta maga után.

Becslések szerint **burgonyából** összesen 6,5 millió tonna, 10%-kal kevesebb termett, mint 2009-ben, és az árak megduplázódtak.

A **szarvasmarha-állomány csökkenő trendje 2010-ben is folytatódott**. A tehénlétszám különösen Olaszországban és Romániában erőteljesen esett. A kedvezőtlen tejpiaci helyzet összefüggésben van a szarvasmarha-állomány

csökkenésével és a tehénvágás emelkedésével. A kéknyelv betegség az oltási programnak köszönhetően 2010-ben már nem okozott komolyabb problémát. Előzetes adatok szerint az EU marha- és borjúhústermelése 2,9%-kal emelkedett 2010-ben, miközben az Unió teljes marha- és borjúhús fogyasztása az előző évi szinten maradt.

Az EU-27 szarvasmarha-kereskedelme újraindult a kéknyelv betegség megszűnésével. Az Európai Unió importja még alacsony szinten maradt 2010-ben, egyrészt mert a brazil marhahústra vonatkozó importkorlátozása még fennállt a 2009/2010-es piaci évben, másrészt Argentína a 2009. évi aszály miatt nehézségekkel küzdött, termelése még csökkent 2010-ben. Az alacsony világpiaci kínálat miatt megnőtt a kereslet a viszonylag magas árú EU marha iránt. Törökország importigénye növelte a marhahús és az élő állat iránti keresletet is. Kína szintén nagy vásárlója volt a fagyasztott marhahúsnek.

A termelői árak 2010 januárjában és februárjában emelkedtek, március-július között estek. A carcass súlyra vonatkozó ár a februári 327 euróról 302 euró/100 kg-ra esett júliusban. Az év további részében az ár ismét emelkedett, és decemberben elérte a 343 euró/100 kg-os szintet. A borjú, az üsző és a tehén esetében az ár alakulása hasonló volt 2010-ben.

A sertésszektorban csökkent a jövedelmezőség az év második felében. A magas gabonaárak miatt nőtt a takarmányköltség. A helyzet kritikussá vált, mert az előző három évben a legtöbb termelőnél nem keletkezett megfelelő jövedelem. A szektorban folytatódik a nagyobb termelési egységekbe történő koncentráció, de a termelés csökkenő trendje megállt, és 2010-ben 0,8%-os emelkedés történt. Az EU-ban a carcass súlyra vonatkozó átlagár 140,24 euró/100 kg volt 2010-ben, 1,98 euróval kevesebb, mint az előző évben.

Az enyhén csökkenő belső fogyasztást kiváló exportlehetőségek kompenzálták. A harmadik országokba irányuló export 12,5%-kal emelkedve rekord szintet ért el 2010-ben. Az Unió összesen 2,68 millió tonna sertéshúst exportált, amely mintegy 12%-a a teljes termelésnek. A kivittelt tavasszal a gyenge euró, ősszel a csökkenő belső ár segítette. A főbb piacokon rendre emelkedett az uniós export. A teljes EU-kivitel csaknem harmadát megvásárló Oroszország esetében 6%-kal nőtt a volumen, de Kína (+19%) és Japán (+20%) is többet vásárolt. Az Európai Unió sertéshúsimportja 2010-ben tovább csökkent, 16%-kal kevesebbet hoztak be, mint egy évvel korábban. A teljes import 60%-át Svájc és Chile adta.

Az EU **baromfihús**-termelése 2010-ben 2,3%-kal, fogyasztása mérsékelten nőtt, importja 9%-kal csökkent. Az Unió teljes importjából több mint 70%-kal részesedő Brazília 12%-kal kevesebbet, az Európai Unió teljes importjának közel ötödét biztosító Thaiföld viszont 5%-kal többet szállított. A feldolgozott baromfihús és húskészítmény piaci részesedésének növekedése folytatódik, és ez tükröződik a harmadik országból származó importban is. Miközben a behozatal csökkent, az export volumene 23%-kal emelkedett 2010-ben, különösen az Oroszországba

(+8%), a Hong Kong-ba (+71%) és Ghánába (+43%) szállított mennyiség nőtt jelentősen.

A **juh hústermelés** 2010-ben 4,3%-kal esett az előző évi szinthez képest, elsősorban a közvetlen kifizetések részleges megszüntetése miatt. A strukturális változások nyomán is sokan felhagytak a termeléssel. Az átlagár 7,6%-kal csökkent. Ami a külkereskedelmet illeti, az import 12%-kal mérséklődött, az export jelentősen nőtt ugyan, de a termelésnek mindössze 1%-át érinti. Az EU fogyasztása 7%-kal esett.

26.2. Árak

A mezőgazdasági termékek termelői ára átlagosan 8%-kal emelkedett az előző évhez képest a 27 EU-tagállamban²³, az Eurostat által közzétett előzetes adatok szerint. Az árváltozás mértéke igen eltérő, iránya azonban egységesnek tekinthető, hiszen Málta (-3%) kivételével minden tagország emelkedő termelői árakat jelzett.

A növényi termékek ára átlagosan 12,4%-kal volt magasabb, mint 2009-ben. Legnagyobb mértékben Magyarországon (28,7%) és Lengyelországban (25%) emelkedtek az árak, de még Szlovákiában, Észtországban, valamint Lettországon is 20% fölötti áremelkedés történt. A 27 tagország közül csak Máltán csökkentek a növényi termékek termelői árai.

Az állatok és állati termékek összevont árindexe 3,3%-kal emelkedett, szemben a 2009. évi -7,1%-os csökkenéssel. Az állatok és állati termékek árindexe a Balti államokban nőtt a legnagyobb mértékben (Észtországban 18,3%, Lettországon 14,3% és Litvániában 11,8%). 2009-ben ugyanezekben az országokban volt a legnagyobb visszaesés. A legnagyobb csökkenést Spanyolországban (-1,5%) mérték, és még további 3 ország (Lengyelország, Olaszország és Ciprus) jelzett 1% körüli árcsökkenést, de az országok döntő többségében emelkedtek az árak.

A mezőgazdasági **folyó termeléshez felhasznált javak és szolgáltatások árainak folyó alapon számolt 1%-os emelkedése²⁴** – figyelembe véve az előző évek erőteljes növekedését – **igen mérsékelt.** Az energia, az állatgyógyászati szerek és az állati takarmány árak emelkedtek, ellenben a vetőmag-, a növényvédő szer- és a műtrágyaárak csökkentek 2010-ben. A növényvédő szer és a vetőmag ára 1-2%-kal mérséklődött, viszont **a műtrágya ára 13%-kal esett vissza 2010-ben**, azután hogy a 2008. évi 67,1%-os árrobbanás után, 2009-ben még további 5,7%-kal nőtt. Az egyes tagországokban igen nagy eltérés mutatkozik, de Finnország (+2%) kivételével mindenütt csökkent a műtrágyaár. A legnagyobb esés Ausztriában (-37%) és Dániában (-26%) következett be, legkevésbé az Egyesült Királyságban

²³ Az aggregátum nem tartalmazza Németország, Írország és Ciprus adatát.

²⁴ Az aggregátum nem tartalmazza Németország, Ciprus és Lengyelország adatát.

mérséklődött az ár. A magyar 12%-os visszaesés a középmezőnyben van. A ráfordítások folyó árai 8 országban csökkentek, leginkább Litvániában (-5%), másutt jellemzően 1-4%-kal emelkedtek. A magyar árak átlagosan 4%-kal voltak magasabbak, mint 2009-ben.

26.3. Jövedelem

Az Eurostat 2011 márciusában tette közzé a 2010. évi mezőgazdasági tevékenységből származó jövedelem alakulására vonatkozó előrejelzését, melyet a tagállamok által összeállított Mezőgazdasági Számlarendszer (MSzR) adatai alapján határoztak meg. Az előrejelzés szerint **az Európai Unióban a mezőgazdasági termelők éves munkaerőegységre vetített reáljövedelme 2010-ben átlagosan 12,3%-kal nőtt**, amelynek háttérében a mezőgazdasági reáljövedelem 9,9%-os emelkedése és a mezőgazdasági munkaerő-felhasználás 2,2%-os csökkenése áll.

A mezőgazdasági reáljövedelem növekedésének elsődleges oka, hogy a mezőgazdaság teljes kibocsátása 4,3%-kal meghaladta az előző évit, miközben a folyó termelő-felhasználás reálértéke alig 0,8%-kal emelkedett. A mezőgazdasági kibocsátás értéke mind a növények, mind az állatok esetében számottevően (6,3, illetve 2,4%-kal) nőtt. A folyó termelő-felhasználás értékének mérsékelt növekedését az inputárak 1,1%-os emelkedése és a termelés során felhasznált termékek volumenének enyhe csökkenése eredményezte. Az értékcsökkenés csak 0,4%-kal emelkedett, enyhén mérséklődött a termelési adók értéke, ugyanakkor a termelési támogatás 3,8%-kal nőtt az EU-27-ben.

A mezőgazdasági termelők éves munkaerőegységre vetített reáljövedelme az előzetes adatok szerint 21 tagállamban nőtt, és mindössze 6 tagállamban csökkent. A legnagyobb mértékű emelkedést Dánia (54,8%) jelezte, de Észtországban is +48,8%-ot mutattak ki. Franciaországban, Hollandiában és Írország esetében volt még 30% fölötti növekedés. Az éves munkaerőegységre jutó jövedelem elmaradt az előző évitől, az Egyesült Királyságban és Romániában 8-8%-kal, Görögországban és Olaszországban 3-4%-os, Finnország és Ciprus esetében pedig 1% körüli volt a csökkenés. 11 tagállam jelzett 10-25% közötti reáljövedelem emelkedést. Ezen országok között található többek közt Ausztria, Magyarország, Lengyelország és Németország.

27. Magyarország és az EU mezőgazdasági mutatói

A Mezőgazdasági Számlarendszer (MSzR) fontosabb mutatói lehetőséget adnak a magyar és a többi EU-tagország mezőgazdaságának összehasonlítására. Az MSzR egységes, de sajátos szakmai követelményekre és elszámolási technikára épül. A mutatókat folyó áron, euróban számítják, emiatt az euró övezeten kívüli tagországok adataiban az árfolyamhatás is megjelenik. A forint euróhoz viszonyított árfolyama 2010-ben erősödött (2009-ben 1 euró=280,6 Ft, 2010-ben 1 euró=275,4 Ft), így a forintban, illetve az euróban számolt indexek némileg eltérhetnek, de a többi tagországgal való összehasonlíthatóság érdekében a magyar adatokat is euróban értékeljük. Nagymértékű eltérést okozhat a tagországok között, hogy az EUROSTAT ajánlásoknak megfelelően egyes tagországok áttértek a naptári év alapú elszámolásról a gazdasági éves elszámolásra. Ez elsősorban olyan években nehezíti meg az összehasonlítást, amikor az árak nemzetközileg nagy ingadozásokat produkálnak.

Az előző évi 10%-ot meghaladó visszaesés után, 2010-ben a 27 EU-tagállam teljes, szolgáltatásokkal és másodlagos tevékenységekkel együtt mért mezőgazdasági kibocsátása euróban, folyó alapon összességében 6,1%-kal nőtt. A magyar mezőgazdaság teljes kibocsátása 10,1%-kal volt magasabb, mint 2009-ben. Termelői áron, azaz a termékekhez közvetlenül köthető terméktámogatások és adók nélkül az Európai Unió kibocsátása 7,1%-kal, míg a hazai kibocsátás 9,1%-kal nőtt. A 27 tagországban 2010-ben a folyó termelő felhasználás értéke 3,3%-kal, Magyarországon 5,3%-kal volt magasabb, mint egy évvel korábban. A kibocsátásnál lassabban növekvő ráfordítások miatt közösségi szinten a bruttó hozzáadott érték 10,4%-kal magasabb volt. A magyar mezőgazdaság bruttó hozzáadott értéke 22%-kal emelkedett a 2009. évihez mérten. Belgium, Hollandia, Németország és Franciaország bruttó hozzáadott értéke is hasonló mértékben nőtt 2010-ben.

A vállalkozói jövedelem az Unió átlagában 25%-kal, a hazai mezőgazdaságban 38%-kal emelkedett 2010-ben. Az EU-n belül 9 országban nőtt a magyarországinál nagyobb mértékben a vállalkozói jövedelem, köztük van Belgium, Hollandia, Németország és Franciaország. A 27 tagország közül 6-ban negatív irányú elmozdulás történt, azaz csökkent a vállalkozói jövedelem.

Az egységnyi munkaerőegységre jutó reáljövedelem változását fejezi ki az „A” mutató, amely 2010-ben közösségi átlagban 12,3%-os növekedést jelzett. Magyarországon az EU átlaghoz hasonló eredmény született, a munkaerőegységre vetített reáljövedelem 16%-kal emelkedett.

Az Európai Unió termelői áron (támogatásoktól mentesen) számolt összes kibocsátásának mindössze 16%-a származott 2010-ben a tizenkét új tagországból. A 2004 után csatlakozott 12 új tagállam együttes mezőgazdasági kibocsátása az elmúlt évtizedben dinamikusabban bővült, de még így sem érte el a legnagyobb kibocsátást produkáló tagország, Franciaország szintjét. A tizenkét tagállam kibocsátásának egyharmadát Lengyelország, 28%-át Románia, 12%-át pedig hazánk adta. ***Az utóbbi***

három év átlagában Magyarországon az Unió összesített mezőgazdasági kibocsátásának 1,9%-át állították elő.

A közösség teljes, szolgáltatásokkal és másodlagos tevékenységekkel együtt mért, termelői áras kibocsátásából 2010-ben a szolgáltatások 4,6%-ot, a másodlagos tevékenységek 3,0%-ot, a növényi és kertészeti termékek 52,8%-ot, az állati termékek pedig 39,6%-ot tettek ki. **A növénytermesztés aránya enyhén emelkedő, az állattenyésztés aránya enyhén csökkenő trendet mutat.** A növénytermesztés részesedése a mezőgazdaság teljes kibocsátásából öt év alatt 1,5%-kal növekedett, míg az állattenyésztés részesedése ugyanezen időtartamban 1,6%-kal csökkent. A magyar kibocsátásból a szolgáltatások 5,8%-kal, a másodlagos tevékenységek 2,1%-kal, a növényi és kertészeti termékek 57,9%-kal, az állati termékek pedig 34,2%-kal részesedtek. Magyarországon a növénytermesztés aránya az Unió átlagánál erősebben, 3,3%-kal nőtt, az állattenyésztésé 2,1%-kal csökkent 2006 óta. Az EU tagállamok többségében növekszik a növénytermesztés aránya. Öt éves időtartamot vizsgálva, mindössze 6 tagállamban (Olaszország, Ciprus, Luxemburg, Hollandia, Portugália, Egyesült Királyság) nőtt az állattenyésztés részesedése.

Az egy hektár mezőgazdasági területre jutó termelői áron számított kibocsátás megmutatja a termelés intenzitásában rejlő különbségeket. A **régi tagállamok** 2010-ben egy hektáron átlagosan **2343 euró** értékű terméket állítottak elő, a tizenkét új tagállamban ez a mutató csak 1072 euró, **Magyarországon 1113 euró volt.** Figyelembe kell venni az állattenyésztés torzító hatását, de ettől függetlenül is megállapítható, hogy a régi és az új tagországok területi intenzitása közötti különbség mintegy kétszeres.

Az egységnyi munkaerőre vetített kibocsátást nézve még nagyobb a régi tagországok előnye, mint a mezőgazdasági területre vetített kibocsátásnál. Az EU-15-ben egy munkaerőegységre 2010-ben 54844 euró kibocsátás jutott, az új tagállamoknál pedig ennek mindössze 18%-a, 9636 euró. Az uniós átlag 31608 euró volt, a tagországok közül Romániában és Lengyelországban találjuk a legalacsonyabb értékeket, Dánia, Belgium és Hollandia pedig az egy munkaerőegységre jutó legmagasabb kibocsátást produkálta, amelyben nyilván szerepe van a gazdaságszerkezetnek, illetve az állattenyésztés-növénytermesztés arányának. **A magyar kibocsátás 15530 euró volt munkaerő-egységenként, amivel Magyarország csak hat tagállamot előzött meg.**

100 egységnyi (támogatásoktól mentes) **kibocsátáshoz az EU-15-ök 2010-ben 60 egységnyi ráfordítást használtak fel, az új tagállamok 65 egységnyit. Magyarországon ez az érték 69 volt.** A régi tagoknál a ráfordítás-hatékonyság 4 százalékponttal, az újaknál 6 százalékponttal, Magyarországon 3%-kal romlott.

A munkabért és a vállalkozói jövedelmet tartalmazó termelési tényezők jövedelmének 16%-a keletkezett a 12 új tagország mezőgazdaságában 2010-ben. **Az Unió 27 tagországa összesítve 2010-ben a termelési tényezők jövedelme hektáronként 760 euró, munkaerő-egységenként pedig 12,1 ezer euró volt.** A régi tagok esetében hektáronként 890 euró, míg munkaerő-egységenként 20,8 ezer euró

jövedelem termelődött, az újaknál pedig 427, illetve 3,8 ezer euró. **A magyar gazdák MSzR szerinti „termelési tényezők jövedelme”²⁵ 389 euró volt hektáronként, egy munkaerőegységre pedig 5,4 ezer euró jutott.** Az Unió támogatási rendszeréhez történő csatlakozás a 12 új tagország terület-, illetve munkaerő-arányos jövedelemhátrányát csökkentette. A fajlagos mutatók alapján Magyarországon a jövedelmezőség viszonylag kedvező a többi új taghoz viszonyítva, de a korábbi évekhez képest előnyünk valamelyest csökkent.

Az MSzR adatai rávilágítanak a régi és az új tagországok mezőgazdaságának jövedelemtermelési sajátosságaiban rejlő eltérésekre. Az EU-15-ök termelői az újak által felhasznált ráfordítások többszörösét befektetve lényegesen nagyobb termelési értéket, kibocsátást állítanak elő. A ráfordításokat és különösen a munkaerőt nagyobb hatékonysággal használják fel. A 12 új tagország gazdálkodóinak jövedelme jelentősen javult a csatlakozás után, és várhatóan tovább fog javulni, amíg a támogatások el nem érik a régi tagországokban jellemző szintet. A fajlagos jövedelemben mutatkozó eltérés csökkentéséhez azonban a hatékonyság növelése is szükséges. Az alacsonyabb ráfordítás következtében a kibocsátás és a jövedelem is bizonytalanabb.

²⁵ Termelési tényezők jövedelme: a nettó hozzáadott értékből levonjuk az egyéb termelési adókat és hozzáadjuk az egyéb támogatásokat.